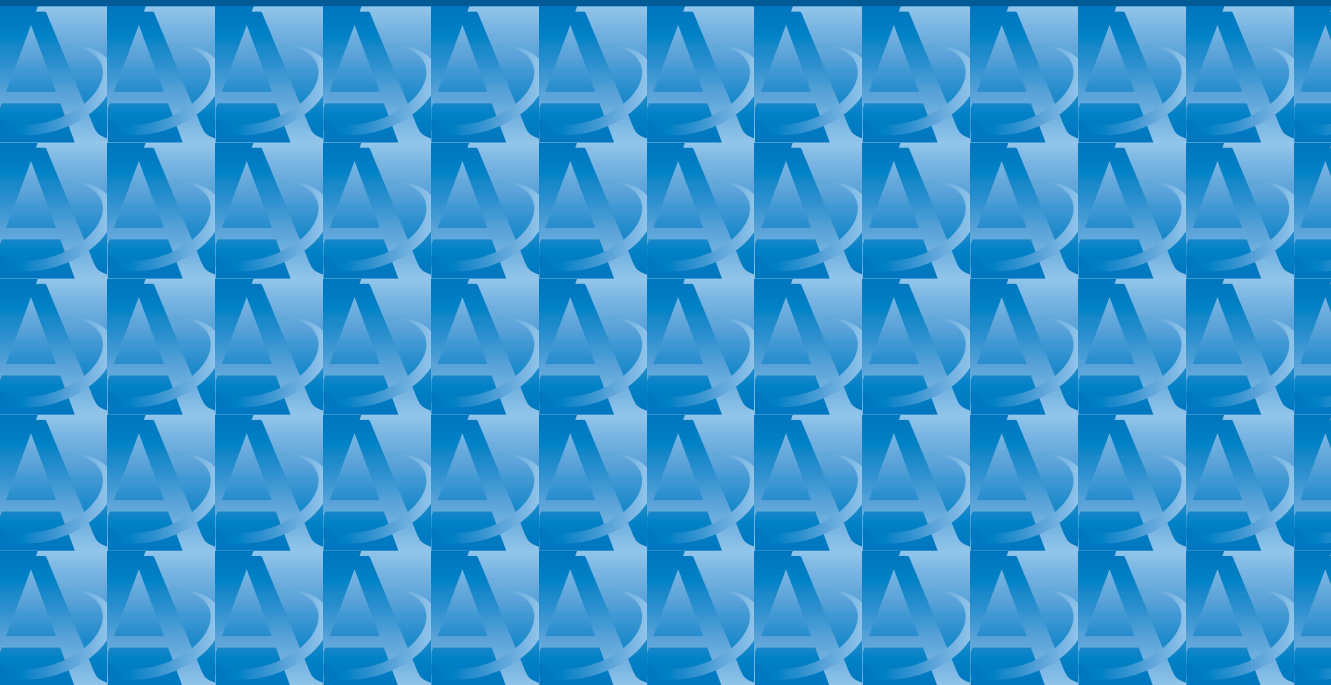

Anu Räisänen &
Risto Hietala (toim.)

Sovitellen

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet
ammattillisessa peruskoulutuksessa

Koulutuksen arviointineuvoston
julkaisuja 37

Sovitellen

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet
ammatillisessa peruskoulutuksessa

Anu Räisänen & Risto Hietala (toim.)

Koulutuksen
arviointineuvosto

JULKAISUN MYyntI:
Koulutuksen arviointisihteeristö
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto
puh. (014) 260 3220
faksi (014) 260 3241
ktl-asiakaspalvelu@ktl.jyu.fi
www.edev.fi

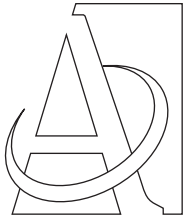
Julkaisija: © Anu Räisänen, Risto Hietala ja
Koulutuksen arviointineuvosto, Jyväskylä 2009

Kansi ja ulkoasu: Martti Minkkinen
Taitto: Kaija Mannström

ISSN 1795-0155 (painettu)
ISSN 1795-0163 (verkkojulkaisu, pdf)

ISBN 978-951-39-3478-1 (painettu)
ISBN 978-951-39-3476-7 (verkkojulkaisu, pdf)

Hakapaino Oy, Helsinki 2009

Sisältö

Tiivistelmä.....	5
Sammandrag	7
Abstract	9
Esipuhe.....	11
1 JOHDANTO.....	13
OSA I: ORIENTAATIO ARVIOINTIIN JA ARVIOINTIMENETELMÄT	
2 TYÖELÄMÄN EDELLYTTÄMÄT SOSIAALISET JA VIESTINNÄLLISET VALMIUDET AMMATILLISESSA PERUSKOULUTUKSESSA	19
2.1 Työelämän tarpeet	19
2.2 Orientaatio arviointikohtetta koskeviin käsitteisiin.....	21
2.3 Koulutuksen järjestäjän vastuu ja kansallinen ohjaus.....	23
2.3.1 Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus	24
2.3.2 Näyttötutkintoina suoritettava ammatillinen peruskoulutus....	26
2.3.3 Oppimistulosten seuranta	27
2.3.4 Uudistuvat perustutkintojen perusteet.....	29
2.4 Arvioinnin kohteena olevat osaamisalueet ja yhteiset painotukset	32
2.4.1 Oppimistaidot (vrt. oppimaan oppiminen)	32
2.4.2 Vuorovaikutus- ja viestintätaidot (vrt. viestinnälliset valmiudet)	33
2.4.3 Sosiaaliset taidot	34
2.4.4 Yrittäjävalmiudet ja valmiudet itsenäiseen ammattiharjoittamiseen	36
2.5 Synteesi arviointikohteesta.....	41
3 ARVIOINTIMENETELMÄ JA -PROSESSI	44
3.1 Arvioinnin tehtävät ja tavoitteet	44
3.2 Arvioinnin lähestymistapa ja arviointimalli.....	46
3.3 Arviointiasetelma ja -kysymykset.....	47
3.4 Arvioinnin organisointi.....	49
3.4.1 Arviointihankkeen suunnittelu ja aineiston koonti	50
3.4.2 Aineistojen analysointi ja lisäaineistot	53
4 LUOTETTAVUUS	58

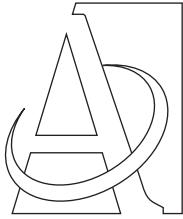
OSA II: TULOKSET

5	TUTKINTOKOHTAISTEN RYHMIEN KÄSITYKSIÄ SOSIAALISTEN JA VIESTINNÄLLISTEN VALMIUKSIEN TARPEESTA JA PAINOTTUMISESTA TOIMINNASSA	65
6	KOKONAISARVIOINTI	72
6.1	Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat kokonaispisteet ja laatutaso	72
6.2	Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien laatutaso arviointikohteittain ja taustamuuttujittain	74
6.3	Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen esimerkkitutkinnoissa koulutusmuodoittain	78
7	ARVIOINTI TEEMOITTAIN	83
7.1	Työelämän tarve ja ennakointi (teema 1)	84
7.2	Suunnittelu (teema 2)	90
7.3	Opetuksen ja opiskelun toteutus (teema 3).....	96
7.3.1	Pedagoginen toiminta.....	101
7.3.2	Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli	104
7.3.3	Aineelliset ja henkiset sekä taloudelliset voimavarat.....	106
7.4	Seuranta ja arviointi (teema 4)	108
7.5	Parantaminen ja kehittäminen (teema 5)	114
7.6	Tulokset ja vaikuttavuus (teema 6)	120
7.7	Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten linjaukset (teema 7)	127
7.8	Erytispiirteet (teema 8)	132
7.8.1	Osaamisalueet.....	132
7.8.2	Taustatekijöistä johtuvat erot	135
7.9	Kansallinen ohjaus (teema 9)	138
7.10	Tutkintokohtaisten ryhmien käsitys kriittisistä kohdista, vahvuuksista ja kehittämiskohteista	141
8	TÄYDENTÄVÄT NÄKÖKULMAT	144
8.1	Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien integroituminen opetustoimintaan.....	145
8.2	Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet, niiden painottuminen opetustoiminnassa ja oppimistulokset	147
8.3	Oppimistulosten seurantatieto.....	151
8.3.1	KOPPI-hanke	152
8.3.2	AMOP – kansalliset oppimistulokset neljässä perustutkinnossa.....	154
8.4	Opettajakoulutus	156
8.5	Viranomaisten käsityksiä	160
8.6	Arviointiseminaari.....	164
8.7	Valtakunnalliset perustutkintojen perusteet	168

9	HYVÄT KÄYTÄNNÖT	172
9.1	Autoalan perustutkinto, Seinäjoen koulutuskuntayhtymä.....	173
9.2	Hiusalan perustutkinto, Helsingin kaupunki.....	184
9.3	Kello- ja mikromekaniikan perustutkinto, Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus.....	191
9.4	Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, Pirkanmaan oppisopimuskeskus	209
9.5	Tanssialan perustutkinto, Rovaniemen koulutuskuntayhtymä	218
9.6	Företagsekonomi och IT, merkonom och datanom, Ab Utbildning Sydväst.....	229

OSA III: SYNTEESI

10	ARVIOIVAT JOHTOPÄÄTÖKSET	239
10.1	Yleistä	239
10.2	Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisen laatu arviointikriteereiden valossa	240
10.3	Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen toiminnassa	242
10.4	Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja yrittäjyys.....	258
10.5	Muut näkökulmat	259
11	KEHITTÄMISEHDOTUKSET	262
	LÄHTEET	265
	LIITTEET	271

Tiivistelmä

Räisänen, A. & Hietala, R. 2009. SOVITELLEN. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Arviointiraportti. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 37. Jyväskylä.

ISSN 1795-0155 (painettu), ISSN 1795-0163 (verkkojulkaisu, pdf)

ISBN 978-951-39-3478-1 (painettu), ISBN 978-951-39-3476-7 (verkkojulkaisu, pdf)

Tämä arviointi kohdistui työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Arviointitietoa tuotettiin sosiaalisista taidoista, viestinnällisistä valmiuksista, oppimaan oppimisen taidoista ja yrittäjävalmiuksista. Arviointi kohdistui sekä nuorille että aikuisille suunnattuun ammatilliseen peruskoulutukseen mukaan lukien myös oppisopimuskoulutus ja erityisopetus. Arvioinnin tavoitteena oli tukea kyseisiin valmiuksiin liittyvien opetussuunnitelmien ja pedagogisten käytäntöjen kehittymistä sekä ylipäättään kyseisten valmiuksien parempaa huomioinnin ottamista ammatillisessa peruskoulutuksessa. Arviointi tehtiin opetusministeriön toimeksiannosta (18/502/2006). Ulkoinen arviointi organisoitiin arviointiasiantuntijoiden verkostona. Arviointihankkeen suunnittelusta vastasi monitahoinen suunnitteluryhmä ja arvioinnista arviointiryhmä.

Arviointi perustui kehittävän arvioinnin lähestymistapaan ja se oli kriteeriperusteista. Arviointimallina käytettiin Euroopan unionin laatimaa ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksen kehystä (CQAF). Arvioinnissa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, miten sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan pedagogisessa toiminnassa ja millaisia kyseisiä osaamisalueita koskevat tulokset ovat. Aineisto koottiin kaikilta ammatillisen koulutuksen järjestäjiltä tutkintokohtaisesti. Kaikki alat (n = 8) ja perustutkinnot lukuun ottamatta sirkusalan ja lennonohjaajan perustutkintoa osallistuivat arviointiin (n = 51). Arviointiin osallistui 127 erillistä tutkintoa.

Koulutuksen järjestäjät kuvasivat tutkintokohtaisesti sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toimintansa ja arvioivat sen monitahoisten arviointiraatien toimesta. Arviointiin osallistui työelämän, sidosryhmien ja oppilaitosten asiantuntijoita sekä opiskelijoita. Koulutuksen järjestäjät osallistuivat myös arviointiseminaariin, jossa he fokusryhmäkeskusteluiden avulla tuottivat täydentävää tietoa ulkoiselle arviointiryhmälle. Järjestäjiltä kootun tiedon lisäksi

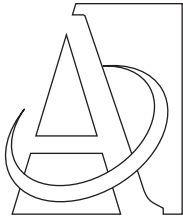
si arviointitietoa hankittiin myös muista lähteistä ja tahoilta. Täydentävät arvioinnit liittyivät muun muassa perustutkintojen perusteisiin, oppimistuloksiin ja opettajakoulutukseen. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, miten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet integroituvat ammattipedagogiikkaan käytännössä.

Noin puolet arviointiin osallistuneista tutkinnoista saavutti arviointiryhmän asettaman laatutason ja noin puolet alitti sen. Tutkinnoista 23 % (n = 29) ylitti laatutason kaikilla arvioiduilla alueilla ja 45 % (n = 57) jollakin alueella. Vastaavasti 32 % (n = 41) ei ylittänyt asetettua laatutasoa millään arvioidulla alueella. Yksikään järjestäjästä ei yltänyt maksimipistemäärään eikä saanut minimipisteitä. Ala- ja tutkintokohtaiset erot olivat suuria. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan vähiten tekniikan ja liikenteen alalla ja luonnonvara- ja ympäristöalalla sekä oppisopimuskoulutuksessa. Erityisopetuksessa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan hyvin huomioon.

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet arviointiin melko suuriksi. Kyseisten valmiuksien tarpeiden nähdään työelämässä niin ikään lisääntyvän tulevaisuudessa. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan pedagogisessa toiminnassa enemmän kuin aiemmin, joskin myös kehittämistarpeita on. Keskeisimmät ongelmat liittyivät sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ymmärtämiseen erittelemättömänä kokonaisuutena, opettajaryhmien vähäiseen yhteistyöhön, kyseisten valmiuksien heikkoon integroitumiseen kaikille yhteisiin opintoihin, ammatillisiin opintoihin ja työelämäkontekstiin ja arviointimenetelmien kehittymättömyyteen. Melko yleistä oli myös se, että kyseisten valmiuksien oppiminen ulkoistetaan työpaikoilla tapahtuvaan oppimiseen. Pedagogisen kehittämisen lisäksi kehittämisen kohteiksi on nostettu suunnittelu-, seuranta- ja arviointikäytännöt sekä ylipäättään tulosten – erityisesti sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvien oppimistulosten arviointi. Suurimmat kehittämistarpeet liittyvät yrittäjyyteen.

Arviointi nosti esiin myös tarpeita kehittää viranomaisohjausta, opettajakoulutusta ja pedagogista johtajuutta.

Avainsanat: ammatillinen koulutus, koulutuksen arviointi, arviointi, sosiaaliset taidot, viestinnälliset valmiudet, oppimaan oppiminen, yrittäjyys, elinikäisen oppimisen avaintaidot

Sammandrag

Räisänen, A. & Hietala, R. 2009. Sociala och kommunikativa färdigheter i den grundläggande yrkesutbildningen. Utvärderingsrapport. Publikationer från Rådet för utbildningsutvärdering 37. Jyväskylä.

ISSN 1795-0155 (tryckt), ISSN 1795-0163 (pdf)

ISBN 978-951-39-3478-1 (tryckt), ISBN 978-951-39-3476-7 (pdf)

Denna utvärdering var inriktad på de sociala och kommunikativa färdigheter i den grundläggande yrkesutbildningen som arbetslivet förutsätter. Utvärderingsinformation producerades om sociala färdigheter, kommunikativa färdigheter, inlärningsfärdigheter och företagarfärdigheter. Utvärderingen inriktades på den grundläggande yrkesutbildningen, både för unga och vuxna, inklusive läroavtalsutbildning och specialundervisning. Målet för utvärderingen var att stöda utvecklandet av läroplaner och pedagogisk praxis i anslutning till sociala och kommunikativa färdigheter samt att överlag främja beaktandet av dessa färdigheter i den grundläggande yrkesutbildningen. Utvärderingen gjordes på uppdrag av undervisningsministeriet (18/502/2006). Den externa utvärderingen organiserades i form av ett nätverk av utvärderingsexperter. För planeringen av utvärderingsprojektet ansvarade en planeringsgrupp med företrädare för olika sektorer och för utvärderingen av projektet ansvarade en utvärderingsgrupp.

Utvärderingen genomfördes enligt principerna för utvecklande utvärdering och var kriteriebaserad. Som utvärderingsmodell användes modellen för yrkesutbildningens kvalitetssäkring (CQAF) som utarbetats av Europeiska kommissionen. I utvärderingen fästes särskild uppmärksamhet vid hur sociala och kommunikativa färdigheter betonas i den pedagogiska verksamheten och hurdana resultaten är beträffande de aktuella kompetensområdena. Materialet samlades in examensvis från alla yrkesutbildningsanordnare. Utvärderingen omfattade alla utbildningsområden (n = 8) och alla grundexamina med undantag av grundexamen inom cirkusbranschen och grundexamen i flygledning (n = 51). I utvärderingen deltog 127 separata examina. Den svenska utbildningen representerades av 5 utbildningsområden och 5 grundexamina.

Utbildningsanordnarna beskrev examensvis sin verksamhet i anslutning till sociala och kommunikativa färdigheter och utvärderade den med hjälp av en "utvärderingsjury" med företrädare för olika sektorer. I denna lokala utvärdering

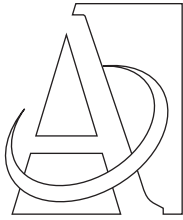
deltog sakkunniga från arbetslivet, intressegrupper och läroanstalter samt studerande. Utbildningsanordnarna deltog också i ett utvärderingsseminarium där de med hjälp av fokusgruppdiskussioner producerade kompletterande information för den externa utvärderingsgruppen. Förutom informationen som samlades in från anordnarna skaffades utvärderingsinformation också från andra källor och instanser. De kompletterande utvärderingarna hänförde sig bl.a. till grunderna för grundexamina, inlärningsresultat och lärarutbildning. Särskild uppmärksamhet fästes vid hur sociala och kommunikativa färdigheter integrerades med yrkespedagogiken i praktiken.

Cirka hälften av alla utbildningsanordnare som deltog i utvärderingen uppnådde den kvalitetsnivå som utvärderingsgruppen hade satt upp och cirka hälften underskred nivån. Av de olika examina överskred 23% (n = 29) kvalitetsnivån på alla utvärderingsområden och 45% (n = 57) överskred nivån på något utvärderingsområde. På motsvarande sätt underskred 32 % (n = 41) den uppsatta kvalitetsnivån på något utvärderingsområde. Inte en enda utbildningsanordnare uppnådde maximiantalet poäng eller fick minimipoäng. De bransch- och examensvisa skillnaderna var stora. Sociala och kommunikativa färdigheter betonas minst inom teknik och kommunikation, inom naturbruk och miljö samt i läroavtalsutbildning. I specialundervisningen beaktas sociala och kommunikativa färdigheter mycket bra.

Arbetslivets behov i anslutning till sociala och kommunikativa färdigheter bedömdes som relativt stora. Behovet av dessa färdigheter inom arbetslivet anses öka ytterligare i framtiden. Sociala och kommunikativa färdigheter betonas i den pedagogiska verksamheten mera än förut, även om det ännu finns utvecklingsbehov. De centrala problemen hade samband med att sociala och kommunikativa färdigheter uppfattas som en ospecificerad helhet, att lärargrupperna samarbetar för litet, att de aktuella färdigheterna integreras svagt både i studier som är gemensamma för alla, i yrkesinriktade studier och i arbetslivskontext samt att utvärderingsmetoderna är utvecklade. Det var också relativt vanligt att lärandet av de aktuella färdigheterna externaliseras till lärandet på arbetsplatsen. Förutom pedagogisk utveckling har man som utvecklingsobjekt lyft fram planerings-, uppföljnings- och utvärderingspraxis samt överlag utvärdering av resultat – särskilt inlärningsresultat i anslutning till sociala och kommunikativa färdigheter. De största utvecklingsbehoven hänför sig till företagsamhet.

Utvärderingen lyfte också fram behovet att utveckla myndighetsstyrning, lärarutbildning och pedagogiskt ledarskap.

Nyckelord: yrkesutbildning, utbildningsutvärdering, utvärdering, sociala färdigheter, kommunikativa färdigheter, inlärningsfärdigheter, företagsamhet, nyckelfärdigheter för livslångt lärande.

Abstract

Räisänen, A. & Hietala, R. 2009. Social and communicative competencies in vocational basic education. Evaluation report. Publications by the Finnish Education Evaluation Council 37. Jyväskylä.

ISSN 1795-0155 (printed version), ISSN 1795-0163 (pdf)

ISBN 978-951-39-3478-1 (printed version), ISBN 978-951-39-3476-7 (pdf)

This evaluation focused on vocational basic education and concerned the development of social and communicative competencies required in working life. It provided information about social skills, communicative competencies, learning-to-learn skills, and competencies related to entrepreneurship. The evaluation comprised vocational qualifications and study programmes for both youth and adults, including apprenticeship training and special needs education. One goal was to promote the development of curricular and pedagogical practices pertaining to these competencies and, more generally, to have these aspects taken better into account in the field of vocational education and training (VET). The evaluation was conducted by the assignment of the Ministry of Education (18/502/2006). External evaluation was organised to take place by a network of evaluation experts. The project involved a broad-based planning group and a separate evaluation group to carry out the evaluation.

The approach of the evaluation was developmental and based on certain criteria, while applying the EU framework for the quality assurance of vocational education and training (CQAF). Special attention was paid to the way social and communicative competencies are emphasised in pedagogic activities, and with what results. The programme-specific data were collected from all providers of vocational education. The evaluation involved all fields (n=8) and vocational study programmes (n=51) of this level, except the field of circus and the study programme for air traffic control. In total the evaluation covered 127 vocational qualifications.

The VET providers described their activities related to social and communicative competencies for each study programme and had these activities assessed by broad-based panels, which were composed of experts of workplaces, stakeholders, and educational institutes and of some students as well. The VET providers also participated in an evaluation seminar, which yielded, through focus-group

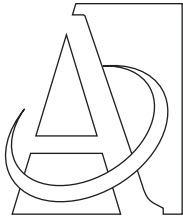
discussions, additional information for the external evaluation group. Besides the information gathered from the VET providers, evaluation data were also obtained from other sources. Complementary evaluations had to do with curricular frameworks, learning outcomes, and teacher education for the study programmes concerned, for example. Special attention was paid to how the social and communicative competencies are integrated in the practice of vocational pedagogy.

About a half of the study programmes met the quality standard set by the evaluation group. More specifically, 23% (n=29) of the programmes exceeded the standard in all aspects of evaluation, and 45% (n= 57) did so in some aspects, whereas 32% (n=41) did not reach the standard in any aspect. None of the VET providers reached the maximum score; neither did anybody get the minimum score. There were wide field- and programme-specific differences in the results. Social and communicative competencies receive least emphasis in the respective fields of technology and traffic, natural resources and environment, and also in apprenticeship training. In contrast, these competencies are well accounted for in special needs education.

It was considered that working life requirements with regard to social and communicative competencies are already quite extensive and likely to increase in the future. Although these competencies are gaining emphasis in pedagogic activities, there is still room and need for improvement. Main problems were associated with the following issues: seeing social and communicative competencies as an unspecified “lump”; little cooperation between groups of teachers; poor integration of these competencies into the general studies for all, into vocational contents and workplace contexts; and also the underdeveloped evaluation methodology. It was also rather common that learning of these competencies had been externalised to take place in the workplace. Besides pedagogic development there is need for development with regard to the practice of planning, monitoring, and assessment. In general, the same applies to the evaluation of educational outcomes – especially for those relative to social and communicative competencies.

While the greatest developmental needs have to do with entrepreneurship, the evaluation also brought up needs to develop governmental steering, teacher training, and pedagogical leadership.

Keywords: vocational education and training, educational evaluation, assessment, social skills, communicative competencies, learning to learn, entrepreneurship, key skills of lifelong learning

Esipuhe

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitys korostuu työelämässä ja niiden tarve kasvaa yhä tulevaisuudessa. Tarpeiden voimistuminen on seurausta muun muassa työelämän globalisoitumisesta ja tiedon ja teknologioiden voimakkaasta ja jatkuvasta uudistumisesta ja ylipäätään yhteiskunnan taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten rakenteiden jatkuvista muutoksista. Työ- ja toimintaympäristöjen ja työprosessien muutosten seurauksena sosiaalisista ja viestinnällisistä osaamisalueista on tullut keskeinen ammatillisen osaamisen osa-alue. Näitä valmiuksia ei voida ymmärtää tämän päivän työelämän vaatimusten kannalta vain yleissivistyksenä.

Nykyiseen ammatilliseen peruskoulutukseen sisältyy ydinosaamisen osa-alueita ja yhteisiä painotuksia, joista osaan tässä arvioinnissa keskityttiin. Ympäristön yhteiskunnan muutoksia ennakoivien näiden osaamisalueiden ja painotusten merkitys korostuu opetussuunnitelmauudistuksen myötä. Koulutuksen järjestäjien edellytetään painottavan tulevaisuudessa laajasti elinikäisen oppimisen taitoja Euroopan unionin määrittämien suuntaviivojen mukaisesti. Keskeisenä tavoitteena on parantaa työvoiman liikkuvuutta, vastata työelämän muuttuviin tarpeisiin ja varmistaa, että koulutus antaa nuorille mahdollisuuksia kehittää avaintaitonsa sille tasolle, joka antaa heille valmiudet aikuiselämään ja muodostaa perustan jatko-opinnoille ja työelämässä toimimiseksi sekä ammattitaidon jatkuvalla päivittämiselle. Näiden valmiuksien kautta voidaan tukea myös työmarkkinoilla liikkuvuutta, ehkäistä yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytymistä sekä edistää sosiaalista verkostoitumista ja elinikäistä oppimista.

Ammatillisen koulutuksen järjestäjät painottavat arvioituja sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia jossain määrin, mutta kehitettävää on. Arvioinneissa korostuivat sekä järjestäjien että alojen väliset erot. Suurimmat haasteet liittyvät pedagogisiin käytäntöihin ja niiden taustalle oleviin kulttuurisiin tekijöihin. Arvioinnissa esille nostettu integratiivinen pedagogiikka edellyttää työelämän tarpeiden nykyistä parempaa tiedostamista, eri opettajaryhmien sekä opettajien ja työelämän välistä tiivistä yhteistyötä, pedagogisen toiminnan kokonaisvaltaista hallintaa sekä piilo-opetussuunnitelmien esille nostamisen. Vaikka työelämällä on vahva rooli työelämässä vaadittavan osaamisen kehittäjänä ja välittäjänä, se ei oikeuta koulutuksen järjestäjiä ja opettajia ulkoistamaan kyseisten valmiuksien opettamista ja ohjausta pelkästään työelämälle. Pedagogisen kulttuurin

kehittäminen integratiiviseen suuntaan on erityinen pedagogisen johtajuuden haaste.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkityksen tiedostaminen on hyvä lähtökohta ammatillisen koulutuksen tulevaisuuteen suuntaamiseksi. Taavoitteisiin pääseminen edellyttää kehittämistoimia aina oppilaitos- ja järjestäjätasolta kansallisiin kehittämis- ja arviointiviranomaisiin. Arviointi nosti esiin myös suuria opettajakoulutuksen kehittämishaasteita.

Kehittävään arviointiin perustunut lähestymistapa on luonut edellytyksiä koulutuksen järjestäjille kehittää omaa toimintaansa jo arviointiprosessin aikana. Monet järjestäjät käynnistivätkin omat kehittämistoimenpiteensä välittömästi itsearviointin jälkeen. Tätä prosessia on syytä jatkaa. Käyttämättömät mahdollisuudet on myös käännettävä voimavaraksi. Arviointi nosti erityisesti esiin vertaisilta oppimisen toimintamallien käyttöönoton tarpeet.

Sekä arviointihankkeen suunnittelu- että arviointiryhmän työ oli haasteellista. Haasteita riitti niin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien käsitteelliseen määrittämiseen ja toisistaan erottamiseen ja niitä koskevan toiminnan ja tulosten erityispiirteiden löytämiseen sekä arviointimallin ja menetelmien valintaan. Arviointivaihe oli hyvin intensiivinen ja vaativa. Arviointiryhmä pyrki selkeyttämään arviointikohdetta koskevaa toimintaa ja tiedon monikerroksisuutta jakottamalla arvioinnin eri vaiheisiin. Ensimmäinen sykli tuotti yleiskuvan lisäksi myös uusia arviointikysymyksiä ja tiedon tarpeita, joihin toisessa syklissä haettiin valaistusta. Lisäksi arviointitietoa koottiin järjestäjien ja tutkintojen lisäksi myös viranomaisilta, opettajakoulutuslaitoksilta ja muista lähteistä.

Koulutuksen järjestäjien ja tutkintokohtaisten asiantuntijoiden sekä muiden tahojen paneutuminen arvioinnin suunnitteluun ja arviointiin mahdollisti ulkoisen arvioinnin ja auttoi arviointiryhmää arviointikohteen jäsentämisessä ja sitä koskevissa tulkinnoissa. Esitän lämpimät kiitokset kaikille arviointiin osallistuneille koulutuksen järjestäjille, opettajille ja rehtoreille sekä muille asiantuntijoille kuten myös arviointihankkeen suunnitteluryhmälle tästä panostuksesta. Professori Esa Poikelan johtama arviointiryhmä ansaitsee erityiskiitokset.

Toivottavaa on, että arviointi suuntaa ammatillisen koulutuksen järjestäjien toimintaa työelämän tarpeen entistä parempaan huomioon ottamiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Arviointiryhmän esittämät kehittämisehdotukset luovat hyvän perustan kehittää ja jäsentää järjestäjien toimintaa ja kaventaa muun muassa eri tutkintoihin ja aloihin liittyviä suuria eroja.

Anu Räisänen
pääsuunnittelija

1 Johdanto

Tämä arviointi kohdistuu työelämän *edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa*. Arvioinnin kohteena on siten sekä kyseisten valmiuksien kehittymistä edistävä toiminta että koulutuksen tuottamat valmiudet. Arvioinnissa keskitytään siihen, miten koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset ovat ottaneet huomioon nämä valmiudet opetussuunnitelmissa, opetuksessa, työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa, opiskelijan arvioinnissa ja koulutuksen järjestäjän kokonaistoiminnassa. Täydentävien analyysien avulla arvioinnissa syvennetään ja laajennetaan koulutuksen järjestäjien aineistosta saatua kuvaa.

Arvioinnin kohteena olevien työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien käsitteiden määrittäminen oli haastavaa muun muassa käsitteiden kirjavuuden ja arviointitehtävään liittyvien käsitteiden monikerroksisuuden vuoksi. Arvioinnissa tuli yhtäältä erottaa oppiminen ja osaaminen toisistaan, toisaalta jouduttiin päättämään, kuvataanko ammatillista osaamista taito- (skills), valmius- (readiness) vai pätevyystermien (competence) avulla. Lisähaasteensa toi arvioinnin kohteena olevien sosiaalisten ja viestinnällisten osaamisalueiden käsitteellistäminen.

Sekä hankkeen suunnittelu- että arviointiryhmä olivat yksimielisiä siitä, että arvioinnissa käytetään toimeksiannon ja opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden mukaisia käsitteitä. Näitä jouduttiin kuitenkin sovittamaan yhteen, koska ne poikkesivat toisistaan. Arvioinnissa painotettiin opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa tehtyjä tulkintoja, koska ne ovat tuttuja koulutuksen järjestäjille ja opettajille. Arvioinnin kohteena olevat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat osa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden mukaisista

yhteisistä painotuksista (esimerkiksi yrittäjyys) ja kaikille aloille yhteisestä osaamisesta (esimerkiksi oppimistaidot).

Tehtyjen käsitevalintojen tarkoituksena oli varmistaa se, että kullakin kohdealueella keskitytään ydinsisältöön ja se, että käytetty käsitteistö olisi opettajille tuttu. Siksi arviointikohteen määrittämisessä painotettiin arkikieltä ja vakiintuneita termejä. Tämä ”arjen tuttuus” varmistettiin muun muassa laatimalla luokitukset kirjalliseen aineistoon perustuvan mallin sijaan asiantuntijaryhmän vuorovaikutuksessa ja kysymällä opettajien mielipiteitä.

Suurimmat käsitteitä koskevat haasteet liittyivät yrittäjyyteen, jota on vaikea mieltää kuuluvaksi sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin. Yrittäjyydessä tarvitaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, mutta yrittäjyyteen kuuluu myös muita näkökulmia ja vaatimuksia. Ongelman tiedostaen arviointiryhmä kuitenkin pitäytyi toimeksiantoon ja sisällytti tässä arvioinnissa myös yrittäjyyden sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kokonaisuuteen.

Arviointi perustui ***kehittävän arvioinnin orientaatioon***. Keskeistä oli, että koulutuksen järjestäjien osuus arvioinnissa ja sen eri vaiheissa oli hyvin aktiivinen. Lisäksi painotettiin arvioinnin avoimuutta, monitahoisuutta ja jatkuvaa vuoropuhelua. Kehittävän arvioinnin luonteen mukaisesti arviointi perustui tulkinnalliseen analyysiin. Arvioinnissa nostettiin esiin vahvuuksia ja kehittämis-kohteita sekä kriittisiä kohtia. Kriittisten tekijöiden tulkittiin kuvaavan tavoitteiden kannalta välttämättömiä ehtoja tai tekijöitä, joiden johdosta tavoitteiden saavuttaminen voi estyä.

Arviointi kohdistui ***ammattilliseen peruskoulutukseen*** (opetussuunnitelma-perusteisesti ja näyttötutkintoina suoritettavat perustutkinnot oppisopimuskoulutus mukaan lukien) ja kaikkiin ammatillisen koulutuksen aloihin (8 alaa, joilla 53 ammatillista perustutkintoa, 116 koulutusohjelmaa ja 114 tutkintoa). Arviointi kohdistui niin ikään sekä suomenkieliseen että ruotsinkieliseen koulutukseen. ***Erytisopetuksena*** järjestettävä koulutus arvioitiin omana kokonaisuutenaan. Viimeksi mainittua ryhmää koskevat tulokset kuvataan järjestämismuodon yhteydessä, mistä syystä tästä kokonaisuudesta käytetään nimikettä koulutusmuoto.

Arviointiaineisto koottiin otantana koulutuksen järjestäjiltä tutkinnoittain syksyllä 2007 (luku 3). Tutkintokohtaiseen lähestymistapaan päädyttiin siksi, ettei järjestäjätasolta uskottu saatavan riittävän syvällistä tietoa pedagogisista prosesseista ja niiden ala- ja tutkintokohtaisista eroista. Arvioinnissa haluttiin erityisesti tehdä näkyväksi eri alojen ja tutkintojen taustalla olevia toimintakulttuurin erityispiirteitä. Arvioinnissa tuotettiin tietoa Euroopan unionin ammatilliseen koulutukseen kehittämän CQAF:n mallin mukaan siitä, miten eri tutkinnoissa/aloilla kartoitetaan sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä tarpeita, miten toiminta organisoidaan, miten toimintaa arvioidaan ja miten sen laatu varmistetaan sekä mitä tuloksia prosesseissa syntyy. Tuloksissa painotettiin koulutuksen tuottamaa osaamista – oppimistuloksia. Lisäksi selvitettiin

koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten linjauksia ja tutkintokohtaisten ryhmien käsityksiä kansallisesta ohjauksesta ja sen onnistuneisuudesta. Arviointikohteet ryhmiteltiin lomakkeessa yhdeksään teemaan.

Toimintakuvausten laadintaa ei ohjattu tarkasti, vaan tutkintokohtaisilla ryhmillä oli mahdollisuus itse päättää kuvausten laadintatapa. Tavoitteena oli, että kuvaukset laaditaan eri tahojen kanssa yhteistyössä ennen arviointi-istuntoa. Kuvausten laadinnassa painotettiin opettajaryhmien yhteistyötä. Lähtökohtana oli myös, että arviointi-istuntoon osallistuisivat opettajaryhmien lisäksi myös työelämän edustajat ja opiskelijat. Tutkintokohtaisten ryhmien arviointituloksia tarkastellaan luvussa viisi.

Arviointiryhmä on nojannut arvioinneissaan ensisijaisesti siihen näyttöön, jonka tutkintokohtaiset ryhmät ja arviointiraadit arviointineuvostolle tuottivat. Arviointi oli kriteeriperusteista ja kriteerit päätettiin ja niiden toimivuus testattiin ennen arviointia. Kokonaistuloksia koskeva luku perustuu ulkoisen arviointiryhmän antamiin pisteisiin (luku 6). Tulokset analysoitiin taustamuuttujittain ja osaamisalueittain. Teemakohtainen analyysi (luku 7) perustui arviointiryhmän jäsenten laatimiin raportteihin ja arviointi-istunnoissa yhdessä tehtyihin tulkintoihin. Vahvuudet, kehittämiskohteet ja kriittiset kohdat johdettiin arviointiryhmän tekemistä tulkinnoista.

Tutkintokohtaisten aineistojen analysointien jälkeen arviointiryhmä siirtyi toiseen – täydentävien arviointien – vaiheeseen (luku 8). Tässä vaiheessa selvitettiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän pedagogisen toiminnan integroitumista muuhun pedagogiseen toimintaan (integraatioaste). Arvioinnissa vertailtiin myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarvetta työelämässä, niiden painottumista toiminnassa sekä niitä koskevia oppimistuloksia. Näiden lisäksi lisätietoa koottiin opettajakoulutuslaitoksilta, viranomaisilta, ja tämän arvioinnin tutkintokohtaisilta koordinaattoreilta. Sen vuoksi, että perustutkintojen perusteita uudistettiin tämän arvioinnin kanssa yhtä aikaa, arviointiryhmä otti arviointikohteeksi myös uudet tutkintojen perusteet (esimerkkinä rakennusalan perustutkinto). Täydentävässä arvioinnissa hyödynnettiin myös Opetushallituksen ammattiosaamisen näytöistä kokoamaa oppimistulosten seurantatietoa.

Kehittävän arvioinnin luonteen mukaisesti arvioinnissa nostettiin esiin myös hyviä käytäntöjä (luku 9). Hyvien käytänteiden arviointi oli monivaiheinen, ja se perustui ennalta määritettyihin kriteereihin. Valintaprosessi ja valinnan perusteet esitetään asianomaisessa yhteydessä. Arviointiraportissa kuvataan kuusi erilaista käytäntöä.

Arviointiryhmä, johon kuuluivat professori Esa Poikela, (puheenjohtaja), opetusneuvos Mari Rökköläinen, asiantuntija Tarja Tuominen, projektledare Ann-May Pitkäkangas ja erikoistutkija sittemmin professori Marja-Leena Stenström sekä arviointiryhmän päätöksellä myös pääsuunnittelija Anu Räisänen ovat yhteisvastuullisesti tehneet arviointia koskevat valinnat ja analysoineet tulokset.

Lisäksi projektisuunnittelija Risto Hietala on osallistunut aineiston käsittelyyn ja raportin laadintaan. Arviointiryhmä vastaa yhdessä arviointiraportista ja siinä olevista tulkinnoista. Arviointisihteeristö on toimittanut arviointiraportin aineistojen, arviointiryhmän jäsenten arviointiraporttien ja arviointi-istunnoissa käytyjen keskusteluiden ja kommenttien pohjalta.

Raportin alussa kuvataan arviointikohdetta, -menetelmiä ja -prosessia. Arvioinnin luotettavuutta tarkastellaan myös alussa. Tämän jälkeen edetään tuloksiin, joita tarkastellaan edellä kuvatulla tavalla. Raportin lopussa on arvioivat johtopäätökset ja kehittämissuhteet. Sen vuoksi, ettei suuria kieliryhmien välisiä eroja ollut, ruotsinkielisen koulutuksen erityispiirteitä ei analysoida erikseen.

OSA I

ORIENTAATIO ARVIOINTIIN JA
ARVIOINTIMENETELMÄT

2 Työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatillisessa peruskoulutuksessa

Tässä luvussa kuvataan arviointikohdetta työelämän vaatimusten, käsitteiden, opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden sekä muiden kansallisten ja Euroopan unionin linjausten valossa. Lisäksi kuvataan tarkemmin arvioinnin kohteen sisältöä.

2.1 Työelämän tarpeet

Työelämä ja sen tarpeet ovat muuttuneet voimakkaasti ja muuttuvat yhä. Ruohotien (2000a) mukaan muutospaineita synnyttävät muun muassa tiedon voimakas lisääntyminen ja tiedon kompleksisuus, teknologian muutokset, globaalin kilpailun voimistuminen sekä muutokset taloudellisessa, poliittisessa ja sosiaalisessa ympäristössä sekä kuluttajien tottumuksissa. Näistä syntyvät muutosvaatimukset heijastuvat niin työyhteisöihin kuin työprosesseihin ja rooleihin. Ne lisäävät niin ikään sekä osaamiseen että oppimiseen liittyviä vaatimuksia.

Työelämän haasteet ovat muuttaneet ammatilliseen koulutukseen kohdistuvia odotuksia ja tavoitteita sekä toimintatapoja. Hyvän ammattitaidon käsite on nyt

erilainen kuin aiemmin. Ei riitä, että kouluttaudutaan vain ammatin teknisiin vaatimuksiin, vaan koulutuksen on tuotettava laaja-alaista osaamista ja kykyä toimia muuttuvissa tilanteissa. Ammattitaidon syventämisen ja laajentamisen vaatimukset ilmenevät muun muassa ydin-/avaintaitojen vaatimuksina (esimerkiksi Ruohotie 2000b; Pohjonen 2007; Kankaanpää 1997; Räisänen 1998), joihin sisältyy myös arvioinnin kohteena olevia valmiuksia. Näiden osana tarvitaan elinikäisen oppimisen avaintaitoja.

Työelämän ja työn vaatimusten muutokset ovat ohjautuneet koulutukseen lainsäädännön, erilaisten kansallisten strategioiden (esimerkiksi KESU), tavoitemäärittelyiden, valtioneuvoston sekä opetusministeriön tekemien päätösten ja erityisesti opetussuunnitelmien sekä tutkintojen perusteiden kautta. Koulutuksen työelämälähtöisyys on merkinnyt muun muassa koulutusrakenteiden ja koulutuksen joustavuuden lisääntymistä, oppimisympäristöjen ja pedagogisten prosessien ja siten myös opettajien työn ja opiskelijoiden opiskelun muutoksia ja eri tahojen yhteistyön lisääntymistä ja monipuolistumista (vrt. *flexibility*/Räisänen & Vuorenmaa 2003). Koulutuksen keskeisenä tavoitteena on tuottaa perusammattitaidon lisäksi sellaista laaja-alaista osaamista (vrt. *transferability*/Salakari 2007), joka tekee mahdolliseksi työskentelyn vaihtelevissa työtehtävissä sekä mahdollistaa yksilölle työmarkkinoilla liikkuvuuden (vrt. *mobility*) ja jatkuvan oppimisen läpi elämän (vrt. *learning to learn*/UNESCO 1996; OECD 1996).

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen ammatillisessa koulutuksessa on seurausta edellä kuvatuista työelämän muutoksista ja koulutuksen työelämävastaavuuteen liittyvistä vaatimuksista. Ammatillisen koulutuksen keskeisimpinä tavoitteina on tuottaa työelämän edellyttämän alakohtaisen ammattipätevyyden lisäksi laaja-alaiset valmiudet sekä jatko-opintovalmiudet (esimerkiksi Liiketalouden perustutkinto 2000).

Edellä kuvatut vaatimukset on niin ikään kirjattu lainsäädäntöön. Sekä ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/98) että ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain (631/98) ja valtioneuvoston päätöksen (213/1999) mukaan ammatillisen peruskoulutuksen tulee antaa opiskelijalle laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin sekä erikoistuneemman osaamisen ja työelämän edellyttämän ammattitaidon yhdellä tutkinnon osa-alueella siten, että hän voi tutkinnon suoritettuaan sijoittua työelämään, suoriutua alansa vaihtelevista tehtävistä myös muuttuvissa oloissa sekä kehittää ammattitaitoaan läpi elämän. ***Yhteistyöllä elinkeinoelämän ja työpaikkojen kanssa tulee niin ikään varmistaa, että koulutus vastaa työelämän ammattitaitovaatimuksia.*** Koulutuksen tulee edistää työllistymistä ja mahdollisuuksia ryhtyä ammatinharjoittajaksi (Liiketalouden perustutkinto 2000).

2.2 Orientaatio arviointikohdetta koskeviin käsitteisiin

Yleistä käsitteistä

Ammatillisen osaamisen määrittämiseen liittyviä käsitteitä on runsaasti. Käsitejärjestelmän kehitykseen ovat vaikuttaneet niin työelämän muutokset, ammattien vaatimuksia koskevat muutokset kuin oppimiskäsitysten muutokset. Kehityksen myötä on luovuttu pitkään vallalla olleesta näkemyksestä jakaa työelämän edellyttämä osaaminen ja koulutustavoitteet tietoihin, taitoihin ja asenteisiin. Keskeistä on tiedon käsitteen ymmärtäminen laajassa merkityksessä integratiivisena tietämyksenä (knowing that, knowing how, declarative knowledge). (Vrt. Haskell 2001; Winterton ym. 2006).

Arviointikohteeseen liittyviä päällekkäisiä ja rinnakkaiskäsitteitä on käytetty ja käytetään yhä hyvin vaihtelevasti niin kirjallisuudessa, tutkimuksissa kuin myös käytännössä. Ammatillisen osaamisen ja myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien yhteydessä käytetään muun muassa termejä taito (skills), valmius (readiness), pätevyys (competence), osaaminen (can) ja kvalifikaatio (vrt. esimerkiksi Kankaanpää 1997; Kivinen 1998; Räisänen 1998; Väärälä 1998; Ruohotie 2000a; Ruohotie 2002; Pohjonen 2007). Muun muassa valmius- ja taitokäsitteitä käytetään rinnakkaisina termeinä niin viranomaisnormeissa kuten opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa kuin opetusministeriön tämän arvioinnin toimeksiannossa.

Termejä valmius (valmiuksien omaaminen), osaaminen, pätevyys, kvalifikaatiot ja taidot on käytetty erilaisissa tutkimuksissa spesifissä merkityksessä, mutta käytännön arkikielessä niitä käytettäneen rinnakkaiskäsitteinä merkitsemään lähes samaa. Erityismerkitysten näkökulmasta valmius merkitsee valmiutta johonkin tulevaan, jossa merkityksessä se on ennakoiva käsite. Käsitteenä se ei suoranaisesti kerro osaamisesta vaan vasta valmiudesta johonkin – joko perusvalmiuksista tai erityisvalmiuksista. Osaaminen (osata/hallita) on pidemmälle menevä käsite, jonka pohjalta voidaan tehdä johtopäätös siitä, osaako arvioitava arvioitavaa asiaa vai eikö osaa tai minkäasteisesti hän osaa. Osaamisen määrittämiseen voidaan toki asettaa myös ehtoja missä olosuhteissa tai millaisten ehtojen vallitessa osataan. Ruohotien (2000a) mukaan kompetenssit sisältävät valmiuksia ja taitoja. Käsite competence on myös usein määritelty osaamisen syvyyden mukaan kumulatiivisena (esimerkiksi noviisista ekspertiksi luokitus) (esimerkiksi Dreyfus & Dreyfus 1989; Benner 1989; Räisänen 2002). Tämä luokitus sisältää muun muassa pätevyyden asteittaisen kehityksen ”knowing that”-vaiheesta ”knowing how” -vaiheeseen. Termillä skills viitataan usein erillisiin taitoihin kuten käden taitoihin, kielitaitoon tms.

Käsitteen taito (skills) käytöstä on siirrytty korostamaan käsitettä pätevyys (competence), jonka nähdään edustavan integratiivista ja asteittain syvenevää osaamista (esimerkiksi Dreyfus & Dreyfus 1989) edettäessä kohti korkeinta eksperttiä. Holistisen näkökulman mukaan ammatissa vaadittava tieto jäsentyy prosessuaalisena ja kontekstiin sidoksissa olevana (Poikela 1998). Tästä näkökulmasta koulutuksen aikana opittava tieto ei ole merkityksellistä itsessään, vaan sille tulee mieli sen kontekstin kautta, jossa sitä voidaan tulkita, hyödyntää, syventää ja jalostaa.

Kvalifikaatio-termin Ellström (2001) määrittelee puolestaan kompetenssiksi, jota työelämä tosiasiallisesti vaatii tai joka implisiittisesti tai eklisiittisesti määräytyy yksilön ominaisuuksista. Nämä vaatimukset ovat tosiasiallisia ja välttämättömiä tiettyyn työhön liittyvissä tehtävissä. Todelliset vaatimukset poikkeavat toisistaan työtehtävien mukaan. Ruohotien (2002) mukaan käsitteen kvalifikaatio alue on laajentunut professionaalista ja teknis-instrumentaalista tiedoista ja taidoista koskemaan uudenlaisia tietoja ja taitoja, jotka auttavat työntekijöitä kohtaamaan muutoksia ja reagoimaan niihin työympäristössään. Näitä uusia vaatimuksia on Ruohotien (emt.) mukaan alettu kutsua avainkvalifikaatioiksi.

Euroopan komission ja kansallisten viranomaisten käsitykset avainpätevyyksistä

Euroopan komissiossa on kehitetty ammatillisen koulutuksen tuottaman osaamisen luokituksia ja samalla on määritetty siihen sisältyviä tai sitä sivuavia käsitteitä. Euroopan komissio painottaa erityisesti **avainpätevyksiä (key competencies)**, jotka on erotettu muun muassa käsitteistä valmiudet (readiness) ja taito (skills) (mm. Implementation of "Education ... 2004", Implementation of "Education ... 2003"; Winterton ym. 2005; Räisänen & Vuorenmaa 2003; Breuer & Beck 2002).

Sitoutuminen competence -käsitteen mukaiseen osaamisen tulkintaan on johdannut myös competence based -arviointiin, johon myös Suomessa on siirrytty näyttötutkintojen ja ammattiosaamisen näyttöjen myötä. Pätevyyskäsite on luonteeltaan integratiivinen ja se sitoo käsitteelliseen, proseduaaliseen ja toimintaan/suoritukseen liittyvät osa-alueet toisiinsa. Toiminnalliseen pätevyteen katsotaan sisältyvän kognitiiviset, motivationaaliset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Näkemys sisältää ongelmanratkaisuun, kriittiseen ajatteluun, yleiseen ja erityiseen tietämykseen, realistiseen ja positiiviseen itsetuntoon ja sosiaaliseen pätevyteen liittyviä näkökohtia. Yksilöllisellä tasolla käsite competence sisältää muun muassa kyvyt, tiedot, taidot, ymmärräyksen, toiminnan, kokemuksen ja motivaation. Avainpätevyudet sisältävät kyvyn toimia sekä itsenäisesti että vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä ryhmässä.

Termi meta-competence viittaa yksilön kykyyn tiedostaa omaan osaamiseen- sa liittyvät vahvuudet ja heikkoudet ja kyvyn soveltaa tietojaan ja taitojaan uusissa ja muuttuvissa tilanteissa. Tämä sisältää muun muassa suunnittelutaidot, omien kognitiivisten prosessien, kokemusten ja tietojen havainnointi-, analysointi- ja arviointitaidot, oppimisen taidot ja ongelmanratkaisutaidot ja osaamisen siirtotaidot kuten tiedon ja taidon soveltamisen uusissa olosuhteissa (vrt. transfer) (vrt. Salakari 2007).

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden sisältämä pätevyysnäkemys on muuttunut opetussuunnitelmaprosessien myötä. Tämän arvioinnin kohteena olevien opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden taustalla käytetty pätevyysluokitus eroaa Euroopan komission määrittämistä luokituksista (vrt. Winterton ym. 2006). Tutkintorakenteiden ja näyttötutkintojen sekä ammattiosaamisen näyttöjen kehittämisen kautta suomalainen ammatillinen koulutus on kuitenkin myös tältä osin harmonisoitumassa EUta koskevien tavoitteiden ja painopisteiden suunnassa.

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sisältyvät opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden yhteiseen osaan (kaikille yhteinen osaaminen ja yhteiset painotukset). Niitä sivutaan myös ammatillisissa opinnoissa, mikäli kyseinen osaamisalue on keskeinen ammatillisuuden osana. Lähtökohtana kuitenkin on, että kaikille yhteinen osaaminen integroituu mielekkäästi ammatillisiin opintoihin.

Opetusministeriö käytti tämän arvioinnin toimeksiannossa sekä valmius- että taitokäsitteitä. Näin on tehty myös opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa. Tämä on myös yleinen käytäntö. *Tästä syystä arviointiryhmäkään ei ole rajautunut teoreettisiin käsitelmäärityihin, vaan käyttää valmius- ja taitokäsitteitä yleismerkityksessä rinnakkaisina – lähes samaa tarkoittavina ja samaan tavoitteeseen pyrkivinä käsitteinä.* Arviointiryhmä pyrki itse erityisesti varmistamaan, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet olisi määritetty ja kuvattu niin konkreettisesti arjen kannalta, jottei opettajilla ja muilla arviointiin osallistuvilla olisi suuria vaikeuksia niiden ymmärtämisessä. Tällä yleiskieliläh- töisyydellä myös pyrittiin varmistamaan, että luokitus soveltuisi mahdollisimman hyvin eri alojen konteksteihin.

2.3 Koulutuksen järjestäjän vastuu ja kansallinen ohjaus

Opetushallitus ohjaa koulutuksen järjestäjien toimintaa ja siten myös kohteena olevien osaamisalueiden toteutumista valtakunnallisten opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden avulla. Keskeiset periaatteet ovat seuraavat:

- Koulutuksen **järjestäjä vastaa koulutuksen järjestämisestä**. Järjestäjät muun muassa linjaavat, miten heidän järjestämässään koulutuksissa ja niiden opetussuunnitelmissa kyseiset valmiudet otetaan huomioon ja miten niitä painotetaan. Järjestäjät ovat myös vastuussa opettajien pätevydestä, eri opettajaryhmien työnjaosta ja yhteistyöstä sekä ammattitaidon kehittämisestä.
- Koulutuksen järjestäjät noudattavat **valtakunnallisia opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteita**. Esimerkkinä käytetyn liiketalouden perustutkinnon (21/011/2000) mukaan koulutuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä opetussuunnitelma, joka noudattaa edellä mainittuja kansallisia perusteita. Opetussuunnitelmaperusteissa koulutuksessa järjestetään ammattiosaamisen näytöt (Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman... 32/011/2005) ja vastaavasti näyttötutkintoina suoritettavassa ammatillisessa perustutkinnossa järjestetään tutkinnon osista koostuvat näytöt.
- Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa määritetään muun muassa opintojen tavoitteet, keskeiset sisällöt ja arvioinnin perusteet. Lisäksi niissä määritetään yhteisten painotusten ja kaikille yhteisen osaamisen ydinosaamisen **tavoitteet ja toteuttamisen periaatteet**.
- Opetushallitus tukee koulutuksen järjestäjiä informaatio-ohjauksen keinoin esimerkiksi tuottamalla opiskelijan arviointia, ammattiosaamisen näyttöjä, näyttötutkintoja ja työpaikalla tapahtuvaa oppimista koskevaa aineistoa.

2.3.1 Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus¹

Opetusministeriön toimeksiannon mukaan arviointi kohdistuu työelämän edellyttämiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin. **Opetusministeriön toimeksiannossa** käytetty arviointikohdetta kuvaava luokitus eroaa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa käytetyistä luokituksista. Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa nämä osaamisalueet sisältyvät sekä **ydinosaamisalueisiin että yhteisiin painotuksiin**, mutta näihin osaamiskokonaisuuksiin sisältyy myös muita osaamisalueita kuin tutkimuksen kohteena olevat osaamisalueet. Lisäksi osaamisalueita kuvataan lähteissä eri termeillä. Arviointikohteena olevat osaamisalueet ryhmitellään seuraavassa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden mukaan pääluokkiin, koska arvioinnin perusteena käytetään ensisijaisesti opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteita.

A Ydinosaaminen

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden mukaan kaikille aloille **yhteinen ydinosaaminen tarkoittaa** valmiuksia, joita tarvitaan elinikäisessä oppimisessa, tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotossa sekä työelämän muuttuvissa

¹ Teksti perustuu Opetushallituksen asiantuntijoiden esityksiin ja julkaisuihin, esimerkiksi Rajamäki 2007; Väyrynen 2004 ja Väyrynen 2005; liiketalouden opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin 2000 ja Opetushallituksen toimeksiantona tehtyyn Eläköön opetussuunnitelma II 2006 -julkaisuun (Hätönen 2006).

olosuhteissa selviytymisessä. Ne kuvastavat yksilön älyllistä notkeutta ja tilanteesta kuin tilanteesta selviytymistä.

Ydinosaamisen alueet ovat tärkeä osa ammattitaitoa. Lukuun ottamatta vuonna 2007 opetussuunnitelmiin ja tutkintojen perusteisiin sisällytettyä yrittäjyyttä (Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ... 2007²), opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet eivät sisällä omia ydinosaamisalueiden ja yhteisten painotusten opintokokonaisuuksia, vaan niiden oppiminen integroituu käytännössä eri opintokokonaisuuksiin ja niiden tavoitteisiin. Kyseiset osaamisalueet ja painotukset sisältyvät sekä ammatillisiin opintoihin että kaikille yhteisiin opintoihin ja ne tulee siten ottaa huomioon erilaisissa oppimisympäristöissä tapahtuvassa opiskelussa ja opetuksessa, opiskelijoiden arvioinnissa ja ammattiosaamisen näytöissä. Ydinosaamista koskevat tavoitteet sisältyvät opintokokonaisuuksien tavoitteisiin kuhunkin yhteyteen sopivalla tavalla. Tämä yhteys osoitetaan opetussuunnitelmien perusteissa. Jos jokin ydinosaamisen alue ei esiinny opintokokonaisuudessa, sitä ei opiskella siinä yhteydessä eikä myöskään arvioida ydinosaamisena. Opiskelijan arvioinnissa juuri kaikille aloille yhteinen ydinosaaminen erottaa kiitettävän, hyvän ja tyydyttävän arvosanan toisistaan.

Opetussuunnitelman ja tutkintojen perusteiden (kaikille aloille yhteinen ydinosaamisen) mukaan koulutuksen tavoitteena tulee olla, että opiskelijalle kehittyy seuraavia kaikilla aloilla tarvittavia valmiuksia, joista tummennetut kohteet ovat arvioinnin kohteina tässä arvioinnissa:

- ***oppimaan oppiminen***
- ***ongelmanratkaisutaidot*** (ei toimeksiannossa)
- ***vuorovaikutus- ja viestintätaidot***
- ***yhteistyötaidot***
- esteettiset ja eettiset taidot.

Toimeksiannossa ei ole opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden sisältämiä ongelmanratkaisu- ja vuorovaikutustaitoja. Toimeksiannossa on sen sijaan edellytetty arvioitavan sosiaalisia taitoja, joita opetussuunnitelman ja tutkintojen perusteissa ei ole. Ongelmanratkaisutaidot voidaan katsoa sisältyviksi oppimaan oppimisen taitoihin (muun muassa reflektointi), minkä vuoksi ne ovat tässä arvioinnissa myös arvioinnin kohteena. Lisäksi toimeksiannossa sosiaalisiksi taidoiksi on luettu ”yhteistyövalmiudet, työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallinta”, jotka voidaan käsittää yhteistyövalmiuksien kanssa laajemmin vuorovaikutus- ja viestintätaidoiksi. Tällöin sosiaaliset taidot ovat yläkäsite vuorovaikutus-, yhteistyö- ja viestintätaidoille.

² Yrittäjyyttä ja yrittäjätoimintaa koskeva opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden muutos on tehty Opetushallituksessa 12.2.2007 (määräys 5/011/2007) toimeenpantavaksi 1.8.2007 alkaen.

B Yhteisiin painotuksiin liittyvä arviointikohde

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden *yhteisiä painotuksia* koskevassa luvussa kuvataan valmiuksia, joita koulutuksen tulee kehittää kaikilla aloilla. Näitä valmiuksia ovat

- kansainvälistyminen
- kestävä kehitys
- teknologinen, tieto- ja viestintätekniikan kehitys
- *yrittäjyys*
- laadukas ja asiakaslähtöinen toiminta
- palvelu- ja kuluttajaosaaminen
- työsuojelusta ja terveydestä huolehtiminen.

2.3.2 Näyttötutkintoina suoritettava ammatillinen peruskoulutus³

Näyttötutkintoina suoritettavassa ammatillisessa peruskoulutuksessa on kyse ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomasta tutkinnosta. Tutkinnon suorittaminen ei edellytä koulutusta, joskin *tutkintoon valmistavaa koulutusta* myös järjestetään. Näyttötutkinnot ovat modulaarisia. Ne muodostuvat työelämästä ja sen kehittymistarpeista johdetuista tehtäväkokonaisuuksista, joille on ominaista toiminnallisen ja tiedollisen perustan yhteisyys, ammattitaidon monipuolisuus sekä työprosessin ja tulosten yhdentyminen. Tutkinnon osa muodostaa ammattipätevyyden osa-alueen, joka voidaan erottaa luonnollisesta työprosessista erikseen arvioitavaksi kokonaisuudeksi. Näytöt järjestetään ja suoritetaan joustavasti tutkinnon osa kerrallaan. Koko tutkinnon sijasta tavoitteena voi olla myös tietyn tai tiettyjen tutkinnon osien suorittaminen.

Ammattitaidon määrittäminen perustuu kullekin ammattialalle parhaiten soveltuvaan pätevyyden luokitukseen. Ammattitaidon määrittämisessä keskitytään ammatin ydintaitovaatimuksiin, toimintaprosessin hallintaan ja laaja-alaiseen ammattikäytäntöön. *Vaatimukset kattavat myös työelämässä tarvittavan kielitaidon ja sosiaaliset valmiudet.*

Ammatilliseen perustutkintoon sisältyvät yhteiset opinnot eivät ole pakollisia näyttötutkintoihin valmistavassa koulutuksessa. Opiskelijat voivat osallistua näyttötutkintoihin myös ilman koulutusta. *Yhteisten opintojen tavoitteet tulee kuitenkin ottaa soveltuvin osin huomioon* opetussuunnitelmassa, opetuksen järjestämisessä ja opiskelijoiden arvioinnissa kuten esimerkiksi näytöissä. Lisäksi ne tulee integroida ammatilliseen osaamiseen ja opintoihin valmistavassa koulutuksessa. Tämä tapahtuu erityisesti opintojen henkilökohtaistamisen avulla.

³ Teksti perustuu liiketalouden opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin 2000.

Näyttötutkintojen arvioinnissa kiinnitetään erityistä huomiota ydintaitoihin, työn perustana olevan tiedon hallintaan, työmenetelmien, työvälineiden ja materiaalien hallintaan sekä työprosessin hallintaan. Arvioinnin kohteet ja kriteerit johdetaan tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksista.

2.3.3 Oppimistulosten seuranta

Opetushallitus on kehittänyt suunnitelmallisesti ammatillisen koulutuksen oppimistulosten arviointia 1990-luvulta lähtien. Nykyistä oppimistulosten seuranta-järjestelmää edeltäneen kansallisen oppimistulosten arviointijärjestelmän (1998) mukaan ammatillisessa koulutuksessa arvioitiin oppimistuloksia kansallisten kokeiden avulla. Oppimistulosten arviointi kohdistui **ammatilliseen osaamiseen, kaikille yhteisiin opintoihin ja yleiskvalifikaatioihin**. Ammatillisen osaamisen arviointi integroitiin pääasiassa alakohtaisiin arviointeihin (mm. Räisänen 1999; Hollo ym. 2001). Kaikille yhteisten opintojen oppimistuloksia arvioitiin muun muassa matematiikassa (Wuolijoki 1999), luonnontieteissä (Saloheimo 1999) ja äidinkielessä (Väyrynen 2000). Oppimistulosten arviointistrategian mukaan yleiskvalifikaatioiden arviointi sisälsi oppimaan oppimisen valmiudet, kommunikaatiovalmiudet ja motivaation itsenäiseen oppimiseen. Tältä osin toisen asteen koulutuksessa arvioitiin vain oppimaan oppimisen valmiuksia (Hautamäki ym. 2002).

Ammatillisen koulutuksen oppimistulosten arviointijärjestelmä muuttui 2000-luvulle siirryttäessä laadunvarmistukseen perustuvaksi. Oppimistulosten arviointi muuttui myös oppimistulosten seurannaksi. Muutoksen taustalla löytyy kaksi tekijää: koulutuksen arviointijärjestelmän muutos ja ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen. Ammattiosaamisen näyttöjen kehitystyön alkuvaiheessa opetusministeriö teki myös päätöksen, että tieto ammatillisen koulutuksen oppimistulosten seurantaan hankitaan suoraan ammattiosaamisen näytöistä ilman aiemmin erikseen järjestettyjä kansallisia testejä (Hallituksen esitys eduskunnalle Ammattiosaamisen näyttöjen ... 2007). Ammattiosaamisen näytöihin integroitava oppimistulosten seuranta ei kohdistu näyttötutkintoina suoritettavaan ammatilliseen peruskoulutukseen.

Ammattiosaamisen näytöt ovat koulutuksen järjestäjän ja työelämän yhdessä suunnittelema, toteuttama ja arvioima työtilanne tai työprosessi. Ammattiosaamisen näytöissä opiskelija osoittaa tekemällä käytännön työtehtäviä mahdollisimman aidoissa työtilanteissa, miten hyvin hän on saavuttanut opetussuunnitelman perusteiden ammatillisten opintojen tavoitteissa määritellyn työelämän edellyttämän ammattitaidon (L 601/2005, A603/2005, OPH:n määräys 32/011/2005).

Ammattiosaamisen näytöt ovat osa koulutusprosessia, ja niitä järjestetään opintojen eri vaiheissa. Järjestelmän avulla ammatillista koulutusta ja työelämää pyritään lä-

hentämään toisiinsa ja varmistamaan, että koulutus täyttää sille asetetut tavoitteet ja tuottaa työelämän edellyttämää osaamista. Keskeinen periaate on, että ammattiosaamisen näyttöjä järjestetään jokaisessa ammatillisessa opintokokonaisuudessa. Ammattiosaamisen näytöt ovat osa opiskelijan arviointia. Arvioinnissa korostetaan yhteisarviointia (opettaja – työelämän edustaja – opiskelija). Arviointi on tavoite- ja kriteeriperusteista. Arvioinnissa painotetaan osaamisen työelämävastaavuutta. Ammattiosaamisen näyttöjen järjestämistä ohjataan kansallisilla näyttöaineistoilla, jotka sisältävät näyttöjen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia koskevat ohjeet. Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelu, toteutus ja opiskelijan osaamisen arviointi perustuvat opetussuunnitelmien perusteiden tavoitteisiin. Ammattiosaamisen arvioinnit kohdistuvat ammatilliseen perusosaamiseen ja tutkintokohtaiseen erikoisosaamiseen. (Ammattiosaamisen näytöt käyttöön 2006.)

Arvioinnin kohteet ovat kaikissa ammatillisten perustutkinnoissa samat: *työprosessin hallinta, työtehtävien hallinta, työn perustana olevan tiedon hallinta, työturvallisuuden hallinta, ydinosaaminen ja yhteiset painotukset*. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointi liittyy ydinosaamiseen ja yhteisiin painotuksiin. Ydinosaamiseen sisältyvät oppimaan oppimistaidot, ongelmanratkaisutaidot, vuorovaikutus- ja viestintätaidot, yhteistyötaidot sekä eettiset ja esteettiset taidot. Yhteisiin painotuksiin sisältyvät kestävä kehitys, teknologian ja tietotekniikan hyödyntäminen, yrittäjyys ja laadukas ja asiakaslähtöinen palvelutoiminta. Näyttöjen suunnittelussa ja arvioinnissa on käytetty kansallisia ammattiosaamisen näyttöaineistoja⁴. Kuhunkin opintokokonaisuuteen laadittu kansallinen näyttöaineisto sisältää kuvauksen arvioitavasta osaamisesta arviointikohteittain ja arviointikriteerit.

Opetushallitus vastaa ammattiosaamisen näyttöjärjestelmän kehittämisestä, toimeenpanosta ja tiedottamisesta. Opetushallitus myös päättää opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteista ja myös näytön perusteista. Lisäksi Opetushallitus ylläpitää näyttöjärjestelmää kansallista oppimistulosten arviointia varten ja seuraa oppimistuloksia kansallisella tasolla.

Ammattiosaamisen näyttöjen kehittämisspilotit käynnistyivät vuosituhannen vaihteessa. Kansallista oppimistulosten seurantajärjestelmää on kehitetty Opetushallituksessa vuosina 2002–2008 (KOPPI-projekti). Pilottivaiheen jälkeen oppimistulosten seuranta on jatkunut valtakunnallisen kehittämishankkeen (AMOP) turvin (esim. Rökköläinen & Kilpeläinen 2008). Seurantatietoa on koottu useilta aloilta, joita myös tämän raportin tulososiossa tarkastellaan.

Oppimistulosten seurantapiloteissa tieto koottiin suoraan koulutuksen järjestäjien organisoimista ammattiosaamisen näytöistä. Kansallista seurantatietoa tuotettiin näytöistä tutkinnoittain, opintokokonaisuuksittain ja arviointikohteittain ja se koottiin yhtenäiselle dokumentointilomakkeelle (Rökköläinen 2005).

⁴ **Kansallinen ammattiosaamisen näyttöaineisto** on laadittu voimassa olevan opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteiden pohjalta. Aineisto ei ole normi vaan tukimateriaali, jota koulutuksen järjestäjät voivat käyttää ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelun ja toteuttamisen apuna. Näyttöaineistossa on ohjeet sen käyttäjille ja opintokokonaisuuksittain laaditut osiot, jotka sisältävät näytön kuvauksen, näyttöympäristön kuvauksen ja näytön arvioinnin sekä esimerkkejä näyttöjen toteuttamisvaihtoehdoista.

Oppimistulosten seurannan vakiintuminen

Ammattiosaamisen näytöt on liitetty osaksi opiskelijan arviointia 1.8.2006 alkavasta koulutuksesta lähtien (Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ... 2005). Oppimistulosten seurantatiedon tuottaminen käynnistettiin vuonna 2007 neljässä ammatillisessa perustutkinnossa (logistiikan, kone- ja metallialan, hotelli- ja ravintola-alan ja sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnot) (Ammattiosaamisen näyttöjen ... 2007). Seurantatietoa kootaan koko opintojen ajan, jolloin oppimistulostiedon tuottamiseen kuuluu kolme vuotta. Osaamisen arvioinnin kohteet ovat kaikissa tutkinnoissa samat. Ensimmäisen vaiheen tulokset on analysoitu keväällä 2008. Koko perustutkintoa koskevat oppimistulokset raportoidaan vuonna 2009–2010.

Oppimistulokset analysoidaan tutkinnoittain, opintokokonaisuuksittain ja arviointikohteittain. Opetushallitus on liittänyt oppimistulosten seurantaan myös ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelua, toteuttamista ja arviointia koskevan taustakyselyn opettajille, opiskelijoille ja työelämän edustajille (työpaikkaohjajille). Kyselyn avulla kootaan tietoa muun muassa näyttöjen suunnittelusta ja toteuttamisesta, arvioinnin osuvuudesta ja yhdenmukaisuudesta, arviointikäytännöistä ja näyttöjen hyödyllisyydestä eri osapuolten arvioimana.

2.3.4 Uudistuvat perustutkintojen perusteet

Tämä arviointi kohdistuu kaikilla aloilla voimassa olevien opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden pohjalta organisoituun koulutukseen. Opetushallitus on kuitenkin käynnistänyt uusien perustutkintojen perusteiden laadinnan vuonna 2006 ja uudet perusteet otetaan käyttöön asteittain vuoteen 2010 mennessä. Ensimmäiset rakennusalan opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet on hyväksytty vuoden 2008 alussa.

Uusien perustutkintojen perusteiden kehittämisen lähtökohtana ovat säädöksissä ammatillisille perustutkinnoille asetetut vaatimukset, vuosille 2007–2012 vahvistetun koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman (KESU) kannanotot ammatillisen tutkintojärjestelmän kehittämisestä, Euroopan unionin suositukset sekä ammatillisten perustutkintojen kehittämiselle opetusministeriön ja Opetushallituksen välisessä tulossopimuksessa asetetut painopisteet ja tavoitteet (Ammatillisten perustutkintojen kehittämisen ... 2008).

Opetusministeriön linjaukset

Opetusministeriön hyväksymien *ammattillisten perustutkintojen kehittämisen periaatteiden* (OPM 2/205/2008) mukaan ammatillisten perustutkintojen tulee tuottaa laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin ja erikoistuneemman osaamisen ja työelämän edellyttämän ammattitaidon yhdellä tutkinnon osa-alueella. Ammatillisten perustutkintojen tulee antaa myös jatko-opintokelpoisuus yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin. Ammatillista tutkintojärjestelmää tulee kehittää kokonaisuutena siten, että ammatilliset tutkinnot perustuvat osaamiseen ja työelämän toimintakokonaisuuksiin.

Opetusministeriön linjausten mukaan Euroopan unionin suositukset on myös otettava huomioon kehitettäessä ammatillista koulutusta (EQF, ECVET). Opetusministeriön päätöksessä (emt.) tuodaan esiin *Euroopan parlamentin ja neuvoston suositukset elinikäisen oppimisen avaintaidoista* (taulukko 1). Opetusministeriö korostaa, että kuhunkin tutkintoon sisältyy *yrittäjyysosaamiseen ja yrittäjävalmiuksiin liittyviä ammattitaitovaatimuksia* joko sisällytettynä tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin ja tavoitteisiin tai erillisinä tutkinnon osina (vähintään 5 ov) (vrt. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ... 2007).

Opetusministeriö edellyttää (Ammatillisten perustutkintojen opetussuunnitelman... 2007), että Opetushallitus selvittää perustutkintojen muutostarpeet ja tarkistaa tutkintokohtaisten valtakunnallisten opetussuunnitelmien perusteet siten, että ammattiosaamisen näytön perusteet on integroitu tutkintojen perusteisiin niin, että ne voidaan ottaa käyttöön viimeistään vuonna 2010.

Perustutkintojen perusteet

Uusien tutkintojen perusteet perustuvat osaamiseen ja työelämän toimintakokonaisuuksiin. Tutkintojen määrittelyssä noudatetaan eurooppalaista EQF-suositukseen pohjautuvaa ja oppimistuloksiin perustuvaa lähestymistapaa. Opetushallituksen määräyksen (esimerkiksi 5/011/2008) mukaan ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen tulee sisältää ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia ja ammattitaitoa täydentäviä yhteisiä opintoja, joista on säädetty valtioneuvoston päätöksellä (213/1999). Ammattitaidon saavuttamista tukevien tutkintojen osien kytkemisen tutkinnoissa vaadittavaan ammattitaitoon tulee niin ikään näkyä esimerkiksi arviointikriteereissä. Perustutkintojen perusteissa määritetään myös arviointikriteerit.

Uudet perusteet sisältävät muun muassa lyhyet kuvaukset elinikäisen oppimisen avaintaidoista. Näin ollen Opetushallituksen laatimissa *uusissa tutkintojen perusteissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet jäsennetään Euroopan parlamentin ja neuvoston suosituksissa käyttämän elinikäisen oppimisen avaintaitojen luokittelun mukaan* (962/2006/EC). Elinikäisen oppimisen avaintaidot

sisältyvät pakollisten tutkinnon osien ja ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tavoitteisiin, jossa yhteydessä ne myös arvioidaan. Perusteissa määritetään arvioinnin kohteet ja kriteerit kunkin tutkinnon osalta arviointikohteittain. Avaintaidot painottuvat tutkinnoissa eri tavoin tutkinnon luonteen ja työelämän tarpeen mukaan. Ne voidaan sisällyttää eri tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin tai niistä voidaan muodostaa erillinen tutkinnon osa, jos se vastaa työelämän tarpeita kyseisellä alalla. Ammattitaitoa täydentäviä tutkintojen osia sisältyy sekä pakollisiin tai valinnaisiin opintoihin.

Arvioinnin kohteena olevissa opetussuunnitelmissa on käytetty tämän luvun alussa kuvattua luokitusperustaa. Uudet perustutkintojen perusteet noudattavat Euroopan parlamentin ja neuvoston suositusta (2006) elinikäisen oppimisen avaintaidoista, jonka avulla jäsenvaltioita kehoitetaan mukauttamaan koulutusjärjestelmiä vastaamaan uusia pätevyysvaatimuksia. Jäsenvaltioita suositellaan opettamaan kahdeksan avaintaitoa kaikille kansalaisille. Edelleen jäsenvaltioita kehoitetaan varmistamaan, että yleissivistävä ja ammatillinen koulutus antaa nuorille mahdollisuudet kehittää avaintaitonsa sille tasolle, joka antaa heille valmiudet aikuiselämään ja joka muodostaa perustan jatko-opinnoille ja työelämälle, jotta aikuiset voivat johdonmukaisen ja kattavan elinikäisen oppimisen avulla kehittää ja päivittää avaintaitojaan. Avaintaidot ovat luokituksen mukaan kontekstista riippumattomia ja keskenään yhtä tärkeitä.

Taulukossa 1 kuvataan rinnakkain Euroopan parlamentin ja neuvoston määrittämät avaintaidot (2006) ja Opetushallituksen tutkintojen perusteiden (2008) mukaiset avaintaidot. Opetushallituksen mukaan nämä elinikäisen oppimisen taidot sisällytetään ammattitaitoa täydentävien tutkintojen osien tavoitteisiin ja arvioidaan niiden yhteydessä. Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät tavoitteet integroituvat ammattipätevyyden osaksi, joskin niitä tarkastellaan ja ne mielletään myös osittain itsenäisiksi osaamisalueiksi.

Läpäisevänä teemana painotetaan yrittäjyyttä sekä ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävänsä kehityksen edistämistä. Yrittäjyysosaaminen sisältyy kaikkiin tutkintoihin. Yrittäjävalmiuksiin liittyviä ammattitaitovaatimuksia on sisällytettävä tutkinnon osien tavoitteisiin tai niitä voidaan sisällyttää tutkintoon erillisenä tutkinnon osana vähintään viiden opintoviikon nimellisaajuuden verran tutkinnolle luonteenomaisella tavalla. Yrittäjyysosaamista voi tutkinnossa olla laajemminkin joko pakollisena tai valinnaisena työelämän tarvetta vastaavalla tavalla.

Perustutkinnon perusteet koskevat sekä opetussuunnitelmaperusteista että näyttötutkintona toteutettavaa ammatillista peruskoulutusta.

Taulukko 1. Euroopan parlamentin ja neuvoston sekä Opetushallituksen luokitukset elinikäisen oppimisen avaintaidoista

Euroopan parlamentti ja neuvosto	Opetushallitus
• Viestintä äidinkielellä• Viestintä vieraalla kielellä• Matemaattinen osaaminen ja perusosaaminen luonnontieteiden ja tekniikan aloilla• Digitaaliset taidot• Oppimistaidot• Sosiaaliset ja kansalaistaidot• Aloitekyky ja yrittäjyys• Tietoisuus kulttuurista ja kulttuurin ilmaisumuodot	• Oppimis- ja ongelmanratkaisutaidot• Vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot• Ammattieettiset taidot• Terveys, turvallisuus ja työkyky• Aloitekyky ja yrittäjyys• Kestävä kehitys• Esteettiset taidot• Viestintä- ja mediataidot• Matematiikan ja luonnontieteiden taidot• Teknologian ja tietotekniikan taidot• Aktiivinen kansalaisuus, kulttuurien väliset taidot (sis. tasa-arvoasiat) ja kansainvälisyys

2.4 Arvioinnin kohteena olevat osaamisalueet ja yhteiset painotukset

2.4.1 Oppimistaidot (vrt. oppimaan oppiminen)

Arviointi kohdistuu ammatillisen peruskoulutuksen tuottamiin oppimaan oppimisen taitoihin (reflektointitaidot, oppimisvalmiudet, itsensä kehittäminen, työsuoritusten arviointi). Tässä arvioinnissa ongelmanratkaisutaidot sisällytetään tähän kokonaisuuteen.

Oppimistaidot liittyvät opiskelijan oppimisen arviointiin, uuden tiedon hankkimiseen ja käsittelyyn sekä taitoon ja haluun kehittää itseään. Opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteiden mukaan koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle **valmiudet elinikäiseen oppimiseen ja halun itsensä kehittämiseen (oppimistaitojen kehittyminen)**. Lisäksi opiskelijoilla on oltava valmiudet arvioida omaa osaamistaan ja oppimistaan, suunnitella opiskeluaan, hankkia, jäsentää ja arvioida tietoa ja soveltaa aiemmin opittua muuttuvissa tilanteissa.

Oppimisen taidot liittyvät opiskelijan oman oppimisen arviointiin, uuden tiedon hankkimiseen ja käsittelyyn sekä taitoon ja haluun kehittää itseään. Oppiminen sisältää valmiudet reflektoida ja arvioida oppimistaan, osaamistaan ja kouluttautumisen tarpeita sekä valmiudet suunnitella opiskeluaan. Lisäksi ne sisältävät sitoutumisen opiskeluun. Opiskelijan tulee niin ikään osata hakea tukea opiskeluvaikeuksissa sekä työtä tai opiskelupaikkaa myös ulkomailta.

Oppimiseen sisältyy valmiudet hankkia, jäsentää ja arvioida tietoa sekä soveltaa aiemmin opittua muuttuvissa tilanteissa. Lisäksi oppimisessa tarvitaan

kykyä analysoida syy- ja seuraussuhteita ja tehdä johtopäätöksiä. Se sisältää myös kyvyn hankkia tietoa eri lähteistä nykyaikaista teknologiaa hyödyntäen. Oppimiseen sisältyy myös kyky hyödyntää alan kirjallisuutta ja ammattilehtiä sekä muita viestintävälineitä. Lisäksi oppimaan oppimiseen kuuluu kyky suhtautua tietoon kriittisesti; on osattava valikoida, arvioida ja tulkita tietoa eri näkökulmista sekä erottaa olennainen epäolennaisesta. Oppimisen peruspilareita ovat opiskelijan itsearviointi, kyky nähdä oman toimintansa laatu sekä tiedostaa omaa oppimistaan.

Työelämän edellyttämä oppimisvalmius sisältää myös vaatimuksen oivaltaa ja edistää työyhteisön oppimista. Oppiva organisaatio oppii omasta työstään ja toisten työyhteisöjen hyvistä käytännöistä. Tämänkaltaisen oppimisen edistäminen edellyttää oman työn ja työyhteisön työn analysointia ja arviointia, vahvuuksien ja kehittämistarpeiden tunnistamista sekä kykyä työyhteisössä tapahtuvaan oppimiseen yhteistyössä toisten kanssa. Työyhteisössä oppiminen edellyttää niin ikään kykyä kriittiseen reflektointiin (vrt. Ruohotie 1998).

Oppimisen taitoja koskevat tavoitteet sisältyvät kaikille aloille yhteisen osaamisen lisäksi muun muassa äidinkielen opintojen tavoitteisiin (tiedon hallintataidot ja arviointitaidot) ja ammatillisiin opintoihin.

Ongelmanratkaisutaidoilla tarkoitetaan luovan ajattelun ja toiminnan taitoa, tiedon soveltamista uusissa tilanteissa, monimutkaisten vuorovaikutussuhteiden hallintaa, päätöksentekoa, loogista päättely- ja analysointitaitoa sekä kriittisen ajattelun taitoja. Ongelmanratkaisutaitojen kehittymiseksi koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle valmiuksia toimia työssään ja ongelmallisissa tilanteissa joustavasti, innovatiivisesti ja uutta luovasti.

2.4.2 Vuorovaikutus- ja viestintätaidot (vrt. viestinnälliset valmiudet)

Arviointi kohdistuu ammatillisen peruskoulutuksen tuottamiin viestinnällisiin valmiuksiin (työtehtävissä edellytettävät viestintätaidot, kielitaito, asiakaspalvelutaidot).

Opetussuunnitelmien perusteiden mukaan koulutuksen tulee kehittää opiskelijan **vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja kykyä selviytyä erilaisissa työelämän vuorovaikutus- ja neuvottelutilanteissa**. Opiskelija tarvitsee niin ikään valmiuksia käytännön suulliseen ja kirjalliseen viestintään. Opiskelija tarvitsee myös taitoja käyttää tietotekniikkaa erilaisissa vuorovaikutus- ja viestintätilanteissa. Lisäksi opiskelijan tulee kyetä toimimaan erilaisten ihmisten kanssa ja tiimin jäsenenä. Opiskelijan tulee osata puhua ja toimia tavoitteellisesti ja tarkoituksenmukaisesti työyhteisön erilaisissa yhteistyötilanteissa kuten ryhmässä ja tiimeissä sekä asiakaspalvelussa. Työyhteisön jäsenenä opiskelijan tulee kyetä käyttämään puheen-

vuoroja, perustelemaan mielipiteensä ja ehdotuksensa, kuuntelemaan aktiivisesti toisia ja ilmaisemaan ajatuksiaan ymmärrettävästi. Hänen tulee myös osaltaan vaikuttaa hyvän viestintäympäristön syntymiseen ja yhteisten tavoitteiden saavuttamiseen. Hänen tulee myös kyetä kohteliaisuuteen ja joustavuuteen kielellisessä ja sanattomassa viestinnässä. Opiskelijan tulee niin ikään kyetä tulkitsemaan myös sanatonta viestintää. Erilaisia viestijöitä ja viestintätapoja kohtaan hänen tulee osoittaa suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa.

Vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ovat esiintymis-, kuuntelu- ja kirjoittamistaito, keskustelu- ja neuvottelutaito, kielitaito, kulttuurinen luku- ja vuorovaikutustaito sekä viestintätekniset taidot. Vuorovaikutus- ja viestintätaidot ilmenevät muun muassa puheviestinnän tilanteita, kuten asiakaspalvelua, puhelimesta asiointia, ryhmä- ja tiimityötä ja esimies- ja alaisuhteita koskevissa tavoitteissa. Viestintäteknisistä taidoista on kyse silloin, kun käytetään tietotekniikkaa tiedonhankinnan, uuden tiedon tuottamisen sekä tiedon välittämisen ja vastaanottamisen välineenä.

Työelämässä edellytetään sekä kirjallisia että suullisia viestintätaitoja. Keskeistä on, että opiskelijalla on taitoa laatia ammattinsa ja yhteisönsä kirjalliset työt, kuten asiakaspalvelun asiakirjat, raportit, muistiot, kirjelmät ja muut vastaavat. Puheviestintään sisältyy muun muassa puhelinasiointi, keskustelut, neuvottelut ja kokoukset sekä selostukset ja raportoinnit. Ammattiin kuuluvan uuden tiedon hankinta ja sen välittäminen muille sekä kirjallisesti että suullisesti on osa suullista ja kirjallista viestintää. Myös erilaisiin kokouksiin, kehittämisseminaareihin ja työryhmiin osallistuminen edellyttää viestintävalmiuksia.

Työelämässä edellytetään lisäksi yhä enemmän kykyä toimia monikulttuurisessa ja myös monikansallisessa työympäristössä. Tällöin tarvitaan myös kykyä selviytyä vieraalla kielellä. Myös työhön liittyvä kirjallinen aineisto on yhä enemmän muuta kuin suomenkielistä.

Viestinnälliset valmiudet sisältyvät opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteissa yhteisten painotusten lisäksi myös kaikille yhteisiin opintoihin ja niiden tavoitteisiin. Keskeisiä pakollisia opintoja, joissa viestinnällisiä valmiuksia kehitetään, ovat äidinkieli, toinen kotimainen kieli ja vieras kieli. Tämän lisäksi sekä viestinnällisiä että vuorovaikutustaitoja painotetaan alakohtaisesti vaihdellen ammatillisissa opinnoissa.

2.4.3 Sosiaaliset taidot

Arviointi kohdistuu sosiaalisiin taitoihin kuten yhteistyövalmiuksiin ja työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallintaan. Sosiaalisissa taidoissa painottuvat sekä viestintävalmiudet että yhteistyötaidot. Tässä suhteessa sosiaaliset taidot kattavat myös valmiuksia, joita käsitellään edellä kuvatussa viestinnällisten valmiuksien kokonaisuudessa.

Opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen perusteissa ei puhuta sosiaalisista taidoista vaan pitäydytään *yhteistyötaitoihin. Niihin katsotaan kuuluviksi ryhmässä työskentelyn taidot, taito ottaa toiset huomioon, joustavuus ihmissuhteissa, sopeutumiskyky ja kyky muuttaa omia toimintatapojaan sekä itsetuntemus*. Yhteistyötaitoihin sisältyvät valmiudet toimia erilaisten ihmisten kanssa ja tiimin jäsenenä. Yhteistyötaidot sisältävät myös taidon tunnistaa omia ja toisten tunnetiloja ja ottaa niitä rakentavasti huomioon toiminnassaan.

Sosiaaliset taidot sisältävät toimeksiannon mukaan yhteistyövalmiudet ja työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallinnan. Sosiaaliset taidot kuten myös yhteistyötaidot ovat lähellä vuorovaikutustaitoja; kun vuorovaikutus- ja viestintätaidoissa on kysymys tiedon siirtämisestä ja vastaanottamisesta sekä kielellisestä ilmaisusta, niin yhteistyötaitoissa on ensisijaisesti kyse ryhmätyötilanteista, työryhmän keskinäisestä kanssakäymisestä, kuten keskinäisestä työnjaosta, palautteen antamisesta ja vastaanottamisesta ryhmässä ja ryhmään sopeutumisesta. Yhteistyötaidot liittyvät myös pelisääntöihin, joita laaditaan yhteisen työskentelyn sujumiseksi. Tällöin yhteistyötaidot koskettavat kaikkia yhteisössä työskenteleviä.

Sosiaaliset taidot ovat osa ammattitaitoa ja keskeinen ammatillisen osaamisen alue. Siten ne integroituvat muiden osaamisalueiden tapaan myös ammatillisiin opintoihin. Sosiaalisia taitoja tarvitaan työelämässä erilaisiin ryhmiin sopeutumisessa, erilaisissa neuvotteluissa ja muissa vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisia taitoja ovat muun muassa kuuntelun taidot, neuvottelutaidot, yhdessä tekemisen taidot, palvelutaidot ja sääntöjen noudattaminen.

Keskeisiä työelämän edellyttämiä sosiaalisia taitoja ovat aktiivinen osallistuminen työelämän sosiaalisiin tilanteisiin (osallistuminen suunnittelu-, kehittämis- ja muihin työkokouksiin, neuvonta ja opastaminen, neuvottelutilanteet, työpari- ja tiimityö työpaikalla). Lisäksi työelämässä edellytetään kykyä kohdata erilaisia ongelmia ja konflikteja ja etsiä yhteisiä ratkaisuja.

Kauppilan (2005) mukaan sosiaaliset taidot konkretisoituvat vuorovaikutuksen kautta. Sosiaalinen vuorovaikutus kattaa sekä sosiaaliset suhteet (vuorovaikutus) että sosiaaliset taidot, joihin sisältyy myös joukko ihmisen sopeutumiseen liittyviä taitoja. Sosiaaliset taidot käsittävät laajasti erilaisia vuorovaikutuksen muotoja. Ne ovat yhteistoimintataitoja ja -tietoja, jotka liittyvät sosiaalisten tilanteiden tiedolliseen hallintaan. Vuorovaikutukseen sisältyy myös sanallinen ja sanaton viestintä. Sanallinen viestintä on puhumista ja esittämistä sosiaalisessa tilanteessa. Sanalliseen viestintään kuuluu kielioppi ja sanattomaan viestintään muun muassa eleet, ilmeet, jotka saattavat vaikuttaa enemmän kuin sanat. Sosiaalinen vuorovaikutus on sidoksissa tilanteeseen ja paikkaan, jotka luovat edellytykset vuorovaikutukselle.

2.4.4 Yrittäjävalmiudet ja valmiudet itsenäiseen ammatinharjoittamiseen

Arviointi kohdistuu ammatillisen peruskoulutuksen tuottamiin yrittäjävalmiuksiin ja valmiuksiin itsenäiseen ammatinharjoittamiseen. Yrittäjyys ymmärretään sekä sisäisenä että ulkoisena yrittäjyytenä.

Yrittäjyyteen liittyvistä käsitteistä

Ammatillisessa peruskoulutuksessa painotetaan sekä sisäistä (yrittäjämäisyys, laadukas, asiakaslähtöinen toiminta ja kuluttajaosaaminen) että ulkoista yrittäjyyttä. Lähtökohtana on laaja näkemys yrittäjyydestä, minkä lisäksi korostuu työelämän ja yrittäjien toiminnan tuntemuksen vaatimus (esimerkiksi Kyrö & Ripatti 2006). Kyse on siten sekä *yrittäjyysvalmiuksien kehittymisestä* (yrittäjämäinen asenne) että *itsenäiseen yrittämiseen erityisesti liittyvästä liiketoimintaosaamisesta* (esimerkiksi Kyrö 2001; Koironen & Ruohotie 2001; myös Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ... 2007). Yritystoiminnan, kuten pienyritystoiminnan, tuntemus on osa yrittäjyysvalmiuksia.

Yrittäjyyteen liittyvät opinnot katsotaan kuuluvaksi *yrittäjyyskasvatuksen* piiriin. Yrittäjyyskasvatus sisältää yrittäjämäisen ja yritteliäisyyden käsitteet (Kyrö ja Ripatti emt.). Koulutuksen järjestäjän tulee kehittää ja edistää työelämäyhteyksiä ja yrittäjyyttä opetussuunnitelmatyössä ja opetusmenetelmissä sekä kehittää sisäistä yrittäjyyttä oppilaitoksen toimintatapana niin, että myös opettajat ja opiskelijat kasvavat siihen (Hätönen 2006). Yrittäjyyttä voidaan niin ikään edistää erilaisten hankkeiden avulla. Yrittäjyyskasvatuksen keskeisinä painopisteinä Ikonen (2006) pitää opetusmenetelmien, oppilaitoksen ja toimintakulttuurin sekä verkostotoiminnan ja työelämäyhteistyön kehittämistä.

Erilaisia yrittäjyyden muodoissa on yhtenäisiä piirteitä, joista keskeisimmät liittyvät mahdollisuuksien havaitsemiseen, innovatiivisuuteen, uuden toiminnan aikaansaamiseen ja riskien ottamiseen (Gibb 2005). Näitä voidaan tarkastella suhteessa erilaisiin yrittäjyyden muotoihin:

- Yksilön yrittäjämäinen toimintatapa
- Ulkoinen yrittäjyys eli yrityksen omistaminen ja johtaminen
- Organisaatioyrittäjyys eli organisaation kollektiivinen toimintatapa
- Sisäinen yrittäjyys, joka liittyy yksilön ja organisaation yrittäjämäiseen toimintatapaan. Sisäinen yrittäjyys ilmenee yrittäjämäisenä, laadukkaana, asiakaslähtöisenä toimintana ja kuluttajaosaamisena.

Sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden lisäksi yrittäjyys nähdään myös omaehtoisena. *Omaehtoiseen yrittäjyyteen* on liitetty yksilön yritteliäs toimintatapa, *sisäiseen yrittäjyyteen* yhteisön yritteliäs toimintatapa ja *ulkoiseen yrittäjyyteen* itsenäi-

nen ammatinharjoittaminen ja voimavarojen (sosiaaliset, tiedolliset ja materiaaliset) yritteliäs käyttö ja luominen (vrt. Remes 2003). Käsitteissä on erotettu toisistaan yksilön yrittäjämäinen toimintatapa ja yhteisön/organisaation kollektiivinen toimintatapa. Yhteisön kollektiivisesta toimintatavasta on käytetty myös nimeä organisaatioyrittäjyys. Omaehtoista yrittäjyyttä voidaan edistää muun muassa painottamalla itsenäistä, tavoitteellista ja uutta luovaa toimintatapaa, organisaatioyrittäjyyttä painottamalla kollektiivista yrittäjämäistä toimintaa ja ulkoista yrittäjyyttä painottamalla työelämää ja yritystoimintaa (vrt. Kyrö 2001, 2004; Lehtonen & Vertanen 2006).

Ristimäen (2001) ja Leskisen (2001) mukaan ulkoisesta yrittäjyydestä ei saisi muodostua yrittäjyyskasvatuksen pääasiaa, vaan ulkoista yrittäjyyttä pitäisi painottaa vasta koulutuksen viimeisinä vuosina. Tästä huolimatta yrittäjyysidentiteetin muotoutumisen kannalta on Ristimäen mukaan keskeistä, että ulkoista yrittäjyyttä painottavaa yritystoimintaa opetetaan ja opitaan peruskoulutuksessa. Yksilön identiteetin muotoutumisen näkökulmasta ulkoista yrittäjyyttä ja yrittäjyyttä uravaihtoehtona on tarpeen painottaa kaikissa koulutuksen vaiheissa. Sisäisen yrittäjyyden painotuksilla voidaan tuottaa osaajia, jotka toimivat aktiivisesti yhteiskunnassa ja ovat innovatiivisia ja luovia työssään ja kaikilla muillakin elämäalueillaan, vaikka he eivät välttämättä koskaan perusta omaa yritystä. Sisäistä yrittäjyyttä tarvitaan kaikissa organisaatioissa ja yrittäjyyskasvatuksen avulla voidaan tehostaa ja parantaa kaikkien organisaatioiden ja työyhteisöjen toimintaa (Römer-Paakkanen 2006).

Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset

Yrittäjyyteen liittyvät vaatimukset ovat muuttuneet ammatillisessa koulutuksessa viimeisten vuosien aikana tarkasteltaessa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteita, valtionhallinnon ja opetusministeriön linjauksia ja ohjeita.

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet. Yrittäjyyskasvatusta sisältyy kaikkiin perustutkintoihin. Tavoitteena on luoda perusta sisäiselle ja ulkoiselle yrittäjyydelle. Painotukset vaihtelevat tutkinnoittain. Tavoitteena on, että opiskelijasta kehittyy *oma-aloitteinen, tunnollinen, rohkea, kekseliäs ja työtään arvostava työntekijä ja ammatinharjoittaja sekä yrittäjä* (esim. Liiketalouden perustutkinto 2000; Hätönen 2006). Aloitteellisuudella ja yrittäjyydellä tarkoitetaan yksilön kykyä muuntaa idea toiminnaksi. Siihen sisältyy luovuutta, innovointia ja riskinottoa ja kyky suunnitella ja toteuttaa projekteja tavoitteiden saavuttamiseksi. Sisäinen yrittäjyys ilmenee yrittäjämäisenä, laadukkaana ja asiakaslähteisenä toimintana ja kuluttajaosaamisena – siis useiden yhteisten painotusten yhdistelmänä. Lisäksi sisäiseen yrittäjyyteen voidaan katsoa kuuluvaksi kyky hahmottaa työsuojeluun liittyviä näkökohtia ja arvioida omaa työkuormaansa. Sisäinen yrittäjyys auttaa yksilöitä tiedostamaan työnsä laaja kehys ja hyödyntä-

mään työn tarjoamia tilaisuuksia. Se on perusta erityistaidoille ja -tiedolle, jota tarvitaan sosiaalista ja kaupallista yritystoimintaa käynnistettäessä.

Opiskelijan valmiuksia toimia itsenäisenä ammatinharjoittajana tai yrittäjänä myös painotetaan. Lisäksi painotetaan kykyä työllistää itsensä. Nämä taidot korostuvat edelleen muun muassa työmarkkinoiden muutosten ja työsuhteiden lyhentymisen (esim. pätkätyöt) vuoksi. Kyky työllistää itsensä edellyttää muun muassa oman työn suunnittelu- ja toimeenpanovalmiuksia, oman osaamisen tuotteistamismahdollisuuksien tunnistamista ja liiketoiminnan toteuttamisen edellytysten arviointia, oman työn laadunvarmistustaitoja sekä neuvottelu- ja markkinointivalmiuksia. Yrittäjyyteen kuuluu, että tunnistaa, etsii ja arvioi omia liiketoimintamahdollisuuksiaan (vrt. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ... 2007). Ulkoinen yrittäjyys sisältyy sekä pakollisiin että valinnaisiin opintoihin alan vaatimusten mukaisesti. Opetushallituksen edellä mainitun päätöksen mukaan yrittäjyyttä koskeva opintokokonaisuus (20 ov) on sisällytetty 1.8.2007 alkaen muihin valinnaisiin opintoihin. Opintokokonaisuus sisältää sekä yrittäjyyteen että yritystoimintaan liittyvät kokonaisuudet (10 ov kukin).

EU:n ja valtioneuvoston linjaukset. Aloitteellisuus ja yrittäjyys on linjattu Euroopan parlamentin ja komission suositusten (2006/962/EY ja 2005/0221) ja hallitusohjelman (Pääministeri Vanhasen hallituksen ohjelma 2003) avulla. Hallitusohjelmaan perustuvan politiikkaohjelman mukaan keskeisenä tavoitteena on

- lisätä yrittäjyyttä kaikilla koulutuksen eri asteilla
- lisätä yrittäjyyden houkuttelevuutta uravaihtoehtona
- ottaa huomioon pk-yritysten tarpeet koulutuspolitiikan hankkeissa
- kiinnittää erityistä huomiota yrittäjyyskoulutuksessa ja neuvonnassa ensimmäisiä työntekijöitä palkkaavien yrittäjien tukemiseen ja yrittäjien oppisopimuskoulutuksen mahdollisuuksien parantamiseen.

Opetusministeriön linjaukset ja Opetushallituksen päätökset. Opetusministeriö on linjannut yrittäjyyskasvatusta ja laatinut sitä koskevan toimenpideohjelman vuonna 2004. Lisäksi opetusministeriö on antanut Opetushallitukselle perustutkintojen perusteiden laadintaa koskevat linjaukset (Ammatillisten perustutkintojen kehittämisen ... 2008), joiden mukaan myös yrittäjyysosaaminen ja yrittäjävalmiuksiin liittyvät ammattitaitovaatimukset tulee sisältyä joko tutkinnon osien tavoitteisiin tai erilliseksi tutkinnon osaksi.

Uusia ammatillisten perustutkintojen perusteita (Ammatillisen perustutkinnon perusteet 2008) edeltävät päätökset Opetushallitus teki ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteisiin 1.8.2007 alkaavaa koulutusta varten (Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ... 2007). Myös tätä ajankohtaa edeltävissä opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteissa on painotettu yrittäjyyttä (Liiketalouden perustutkinto 2000).

Opetusministeriön toimenpideohjelmat. Opetusministeriön laatiman em. hallitusohjelmaan perustuvan toimenpideohjelman (yrittäjyyskasvatuksen linjat ja ... 2004) avulla on vastattu yrittäjyyskasvatukselle osoitettuihin haasteisiin. Toimenpideohjelman mukaan yrittäjyyskasvatuksen keskeisenä tavoitteena on

- kehittää myönteistä yrityskulttuuria ja asenneilmapiiriä valtakunnallisesti ja alueellisesti
- edistää sisäistä ja ulkoista yrittäjyyttä, uuden yritystoiminnan käynnistämistä ja innovaatiotoimintaa
- tukea toimivia yrittäjiä ja heidän yrityksiään sekä sukupolvenvaihdoksia.

Yrittäjyyden toimenpideohjelmaa on opetusministeriön hallinnonalalla konkretisoitu monin eri keinoin. Tavoitteena on, että yrittäjyys otetaan huomioon koulutuksen suunnittelussa, ohjauksessa ja kehittämisessä. Ammatillisen koulutuksen näkökulmasta tämä on merkinnyt erityisesti muutoksia opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa. Lisäksi painotetaan alueellisten hyvien käytänteiden leviättämistä valtakunnallisesti sellaisista toiminnoista kuten Nuori Yrittäjyys, harjoitustoiminta ja yrityshautomotoiminta. Yrittäjyysnäkökulman keskeiset teemat ammatillisessa koulutuksessa ovat:

- työpaikkaohjaajien koulutuksen kehittäminen
- opetushenkilöstön täydennyskoulutus
- ammatillisten opettajien työelämäyhteyksien vahvistaminen
- opinto-ohjauksen kehittäminen yrittäjyyttä ja yritystoimintaa edistäväksi
- opetussuunnitelmien kehittäminen yrittäjyyttä ja yritystoimintaa edistäväksi
- harjoitusyritystoiminta-oppimismenetelmän kehittäminen ja laajentaminen
- työssäoppimisen tukiohjelman hyödyntäminen yrittäjyyden näkökulmasta
- opiskelijoiden työssäoppimisen kehittäminen yrittäjyyden ja yritystoiminnan edistämiseksi
- vajaakuntoisten ja vammaisten työssäoppimisen ja sosiaalisten yritysten perustaminen
- mahdollisuuksien luominen
- yrittäjyyden ja yritystoiminnan tulevaisuuden osaamistarpeiden kartoitus ja sen edellyttämät toimenpiteet koulutustoimikuntien yhteistyönä
- liiketalouden perustutkinnon, yrittäjämerkonomi, kehittäminen monialaiseksi yrittäjävalmiuksia antavaksi koulutukseksi
- yrittäjyyttä tukevan aineiston ja materiaalin tuottaminen.

Opettajien yrittäjyyteen liittyvät valmiudet

Yrittäjyyden painottuminen koulutuksessa lisää opettajien haasteita. Opetusministeriö on selvittänyt sisäisessä työryhmässä (Innola ym. 2008) yrittäjyyskasvatuksen tarpeita opettajakoulutuksessa. Raportin mukaan yrittäjyyteen liittyviä elementtejä sisältyy ammatilliseen opettajakoulutukseen vaihtelevasti. Jossakin

yksiköissä voi opiskelella yrittäjyyskasvatusta valinnaisina opintoina. Ammatillisessa opettajakoulutuksessa niin ikään painottuu se, että osalla opiskelijoista on yrittäjätausta.

Eri tahot järjestävät yrittäjyyteen liittyvää koulutusta opettajille. Opetushallinnon kautta on rahoitettu 2,25 miljoonalla eurolla opetustoimen henkilöstökoulutuksena järjestettävää yrittäjyyskasvatusta. Tätä koulutusta ovat tarjonneet monet tahot kuten täydennyskoulutuskeskukset. Ongelmana on ollut osanottajien vähäisyys. Koulutukseen varatuista koulutuspaikoista (3 600) on toteutunut vain puolet (noin 1 500).

Edellisen lisäksi myös lääninhallitukset ovat järjestäneet yrittäjyyskasvatuksen koulutusta opettajille. Nämä tilaisuudet ovat olleet kestoltaan 1 ½ päivän pituisia. Osallistujien määrä on vuosittain vaihdellut 42 opettajasta aina 729 opettajaan (vuosina 2004–2007).

Opetushenkilöstön täydennyskoulutusta yrittäjyyteen liittyen on ollut tarjolla myös ESR-rahoitteisena.

Opettajien osallistumista yrittäjyyttä koskevaan koulutukseen on myös tutkittu. Seikkula-Leinon (2007) mukaan hyvin harvat opettajat ovat saaneet yrittäjyyteen liittyvää koulutusta. Opettajien tietämys yrittäjyydestä on kuitenkin edellä mainitun tutkimuksen mukaan lisääntynyt ja asenteet ovat muuttuneet myönteisimmiksi. Sen sijaan Piesasen, Kiviniemen & Valkosen (2007) tutkimuksen mukaan yrittäjyyttä koskevan täydennyskoulutuksen tarve on opettajien keskuudessa vähentynyt.

Opetusministeriön työryhmän (2008) näkemyksiä opettajien yrittäjyyttä koskevasta koulutuksesta:

- Valtio on kohdistanut määrärahoja useista lähteistä yrittäjyyskasvatuksen opetustarjontaan ja täydennyskoulutukseen 2000-luvulla. Opetustarjontaa on tämän turvin kehitetty. Osa rahoituksesta on kuitenkin jäänyt käyttämättä.
- Yrittäjyyskasvatuksen edistävien opintojen tarjonta on yliopistoissa vaihtelevaa ja hajanaista. Yliopistojen keskinäinen yhteistyö on vähäistä ja resursien käyttö on epätarkoituksenmukaista. Yrittäjyyskasvatuksen oppimateriaali on vaihtelevaa ja levikiltään vähäistä.
- Yhteistyö yliopistojen sisällä yrittäjyyskasvatusta, yrittäjyyttä ja liiketoimintaosaamista käsitteleviä opintoja antavien tiedekuntien ja laitosten kesken on vähäistä.
- Yliopistojen opettajakoulutuksen yrittäjyyskasvatuksen kehittämistä tulee tukea osoittamalla taloudellisia voimavaroja. Opintokokonaisuuksien tuottaminen tulee tapahtua yliopistojen keskinäisessä yhteistyöverkostossa.
- Yrittäjyyskasvatuksen opetustarjonnasta tulee olla saatavilla ajantasaiset tiedot ja sitä tulee arvioida säännöllisesti. Arviointia tulee kohdistaa toteutustapoihin, sisältöihin ja markkinointiin.
- Yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta on käynnistetty, mutta tutkimus on vakiintumatonta.
- Yrittäjyyskasvatuksen tutkimusta tehostetaan vahvistamalla erityisesti poikkeittellisyttä.

- Yrittäjyyskasvatuksen asema vakiinnutetaan täydennyskoulutuksessa ja lisätään sen houkuttelevuutta.
- Yrittäjyyskasvatus tulee ottaa huomioon opetushenkilöstön täydennyskoulutuksessa. Vuonna 2009 tulee käynnistää 4–5 laajaa täydennyskoulutushanketta eri kouluasteille niin, että yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden teemat sulautuvat osaksi muuta koulutussisältöä.
- Yrittäjyyskasvatuksen tutkijoille, opettajien kouluttajille, oppilaitosten edustajille ja täydennyskoulutuksen tarjoajille järjestetään opetusministeriön aloitteesta yrittäjyyskasvatuksen tapahtumien sarja.

2.5 Synteesi arviointikohteesta

Tässä luvussa arviointikohteet on tiivistetty luetteloksi niiden paremman hyödynnettävyyden varmistamiseksi. Arviointikohde on sama riippumatta koulutusalasta ($n = 8$), tutkinnosta ($n = 53$) ja järjestämis muodosta (opetussuunnitelmaperusteinen ja näyttötutkintoina suoritettava koulutus mukaan lukien oppisopimuskoulutus). Kyseiset osaamisvaatimukset koskevat myös erityisopetusta. Arviointikohteen määrittäminen perustuu vallalla oleviin opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin (esimerkiksi Liiketalouden perustutkinto 2000).

Arvioinnissa käytetään toimeksiannon mukaista termiä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tarkoittamaan kaikkia arvioinnin kohteena olevia osaamisalueita mukaan lukien myös yrittäjyys. Yrittäjyyttä tarkastellaan tässä arvioinnissa kolmesta näkökulmasta: omaehtoinen yrittäjyys, sisäinen yrittäjyys ja ulkoinen yrittäjyys. Arvioinnin kohteet ovat tiivistetysti seuraavat:

A Ydinosaaminen

1 Sosiaaliset taidot (yhteistyövalmiudet ja työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallinta)

- **Ryhmässä työskentelyn taidot:** osallistuminen ja ryhmässä vaikuttaminen, toimiminen tiimissä, työpaikkakokouksissa ja muissa sosiaalisissa tilanteissa, toimiminen erilaisissa rooleissa ryhmän/tiimin jäsenenä, kuten työparina ja vetäjänä, osallistuminen työkokousten suunnitteluun ja toteutukseen, osallistuminen kehittämiskeskusteluihin, vastuunotto työstä ja sen kokonaisuudesta
- **Taito ottaa toiset huomioon:** kyky tunnistaa omia ja toisten tunnetiloja ja ottaa niitä rakentavasti huomioon toiminnassaan, kyky pyytää ja antaa apua työyhteisössä, neuvonta ja opastaminen, kuunteleminen, palautteen antaminen ja vastaanottaminen ryhmässä, yhdessä tekeminen ja yhteisten ratkaisujen etsiminen
- **Joustavuus ihmissuhteissa:** ongelmien ja konfliktien kohtaaminen, ratkaisujen yhteinen etsiminen
- **Sopeutuminen työyhteisöön:** sitoutuminen yhteisiin tavoitteisiin ja toimintaperiaatteisiin
- **Taito muuttaa omia toimintatapojaan ja itsetuntemus:** sopeutuminen muuttuviin tilanteisiin

2 Viestinnälliset valmiudet (työtehtävissä edellytettävät viestintätaidot, kielitaito, asiakaspalvelutaidot)

- **Esiintymis-, kuuntelu- ja kirjoittamistaito:** kyky käyttää puheenvuoroja ja perustella mielipiteensä ja ehdotuksensa työpaikalla, taito laatia ammattinsa ja yhteisönsä kirjalliset asiakaspaperit, raportit, muistiot ja kirjelmät, viestintä ryhmässä ja tiimissä, kuuntelutaito, asiakaspalvelutaito, puhelimesta asiointi, neuvonta- ja opastaminen, ammattiin kuuluvan uuden tiedon hankinta ja sen välittäminen muille sekä kirjallisesti että suullisesti, osallistuminen kokouksiin, kehittämisseminaareihin ja työryhmiin
- **Keskustelu- ja neuvottelutaito:** vastavuoroinen kommunikointi työyhteisössä sekä oman ammattiryhmän kanssa että moniammatillisessa ryhmässä/tiimissä, asiakassuhteisiin liittyvät neuvottelut, kehittämiskeskustelut ja muut neuvottelut esimiehen kanssa
- **Kielitaito:** työssä tarvittava sekä yleinen että ammatillinen kielitaito, kyky ilmaista itseään äidinkielellä ja työssä tarvittavilla vieraili kielillä, kyky käyttää työhön liittyvää vieraskielistä aineistoa, kuten ohjeita, lomakkeen täyttötaito, informaation ja median lukutaito, alan terminologian tuntemus
- **Kulttuurinen luku- ja vuorovaikutustaito:** kulttuuristen merkitysten tunnistaminen ja ymmärtäminen, kyky toimia kulttuuritaustaltaan erilaisten ihmisen kanssa työssä
- **Viestintätekniset taidot:** teknologian hyödyntäminen työhön liittyvässä viestinnässä, tiedonhankinta, tiedon siirtäminen, vastaanottaminen ja lähettäminen sekä kommunikointi

3 Oppimaan oppimisen taidot mukaan lukien ongelmanratkaisun taidot

- **Valmius ja motivaatio itsensä kehittämiseen:** taito ja halu jatkuvaan oppimiseen
- **Tiedon hankkimisen, jäsentämisen ja arvioinnin taito:** uuden tiedon hankinta ja tuottaminen itsenäisesti/ryhmässä, lukutaito ja kirjallinen taito, tiedon luova soveltaminen, kyky hahmottaa ydinasiat, reflektointitaito yksin ja ryhmässä, kyseenalaistaminen, hoksaaminen ja oivaltaminen
- **Oman oppimisen ja itsearvioinnin taito:** osaamisen arviointi yksin ja ryhmässä, tiedon ja osaamisen aukkojen löytäminen
- **Itsensä kehittämisen taito:** oman osaamisen kehitystarpeiden tunnistaminen, palautteen hankinta, vastaanotto ja hyödyntäminen, oman opiskelun ja oppimisen suunnittelu, kyky oppia omasta ja toisten työstä
- **Muutosvalmius:** taito havainnoida ja eritellä omaa työtä kehittämiskysymysten hoksaaminen, luovuus
- **Taito tehdä valintoja:** luovuus ja rakentava kriittisyys

B Yhteiset painotukset

1 Yrittäjävalmiudet ja valmiudet itsenäiseen ammatinharjoittamiseen

- **Omaehtoinen yrittäjäyys:** yritteliäs toimintatapa, itsenäinen, tavoitteellinen ja uutta luova toiminta, oma-aloitteisuus, tunnollisuus, kekseliäisyys ja oman työn arvostaminen, yrittäjämäinen laadukas, asiakaslähtöinen toiminta ja kulluttajaosaaminen, sääntöjen ja oikeuksien ja velvollisuuksien tuntemus
- **Sisäinen yrittäjäyys / organisaatioyrittäjäyys:** työyhteisön yritteliäs toimintatapa, yrittäjähenkisyys työyhteisössä ja työntekijän omassa työssä ja työotteessa

- **Ulkoisen yrittäjyys:** itsenäinen ammatinharjoittaja (hyvä itsetuntemus, vahvuuksien tuntemus, yrittäjämäinen asenne, itsensä työllistäminen ja orientaatio muutokseen, johtamistaito (organisointi; oman työn mitoitus, itsensä johtaminen), talousosaaminen, arvojen, tavoitteiden ja periaatteiden sisäistäminen ja sitoutuminen, tuloksellisuusajattelu, yhteisyrittäjyys – osuustoiminta, yrittäjän velvollisuudet, työlainsäädäntö, turvallisuus, laadukas työ, kuormittavuus, johtaminen

3

Arviointimenetelmä ja -prosessi

Tämän arvioinnin keskeisimmät haasteet liittyivät arviointikohteen määrittämiseen ja rajaamiseen, opetusministeriön toimeksiannon ja kansallisten opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden yhteensovittamiseen ja edustavan aineiston koontiin monimuotoisesta järjestäjäkentästä sekä koulutuksen tuottaman osaamisen arviointiin ylipäätään. Arviointi perustui kehittävän arvioinnin orientaatioon. Aineisto koottiin tutkinnoittain ja koulutuksen järjestämismuodottain.

3.1 Arvioinnin tehtävät ja tavoitteet

Arvioinnin *tehtävänä* on tuottaa työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämistä tukevaa arviointitietoa koulutuksen järjestäjien, oppilaitosten, koulutuksen kehittäjien sekä opetushallinnon tarpeisiin. Arvioinnissa otetaan huomioon koulutusalojen erityispiirteet. Arvioinnin avulla tuodaan esiin myös parhaita käytäntöjä ja tietoa onnistumisen edellytyksistä ja esteistä toisilta oppimisen edistämiseksi.

Opetusministeriön toimeksiannon (8.3.2006) mukaisesti arviointi kattaa *ainakin seuraavat arviointialueet*:

- Ammatillisen peruskoulutuksen tuottamat **sosiaaliset taidot** (yhteistyövalmiudet, työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallinta)
- Ammatillisen peruskoulutuksen tuottamat **viestinnälliset valmiudet** (työtehtävissä edellytettävät viestintätaidot, kielitaito, asiakaspalvelutaidot)
- Ammatillisen peruskoulutuksen tuottamat **oppimaan oppimisen taidot** (oppimisvalmiudet, itsensä kehittäminen, työsuoritusten arviointi)
- Ammatillisen peruskoulutuksen tuottamat **yrittäjävalmiudet** ja valmiudet itsenäiseen ammatinharjoittamiseen

Arvioinnin **tavoitteena** on tukea työelämässä tarvittaviin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvien opetussuunnitelmien ja pedagogisten käytäntöjen kehittymistä sekä ylipäättään niiden parempaa huomioon ottamista ammatillisessa peruskoulutuksessa. Lisäksi tavoitteena on luoda ja vakiinnuttaa kehittävää arviointikulttuuria ja siihen kuuluvana eri toimijoiden välistä vuoropuhelua.

Arviointikohteen luokittelussa ja ryhmittelyssä käytetään opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden luokituksia kaikille yhteiset opinnot ja yhteiset painotukset.

Arviointikohteen rajaukset

- Arviointi kohdistuu toimeksiannon mukaisiin ydinosoamisen alueisiin ja yhteisiin painotuksiin. Tämän lisäksi arviointi kohdistuu ongelmanratkaisutaitoihin, jotka katsotaan kuuluviksi oppimaan oppimiseen. Muut kuin toimeksiannossa mainitut yhteiset painotukset ja kaikille yhteiset osaamisalueet eivät sisälly arviointiin. Arviointikohdetta tulkitaan sekä opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteiden että opetusministeriön ja Opetushallituksen tekemien linjausten ja Euroopan komission määrittämässä hengessä.
- Arvioinnissa käytetään opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteiden ja toimeksiannon mukaan taito- ja valmiustermejä rinnakkaiskäsitteinä yleiskielen tapaan.
- Näyttötutkintotavoitteisen peruskoulutuksen arvioinnissa painotetaan kyseisten osaamisalueiden ottamista huomioon valmistavassa koulutuksessa ja näyttötutkinnoissa.
- Oppimistuloksia arvioidaan siten kuin ne tulevat esiin Opetushallituksen tekemistä ammattiosaamisen näyttöihin perustuvista seurannoista.
- Arviointi kohdistuu myös perustutkintojen perusteiden uudistukseen ja sen yhteydessä tehtyihin sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskeviin linjauksiin. Esimerkkinä käytetään rakennusalaa.

3.2 Arvioinnin lähestymistapa ja arviointimalli

Arvioinnissa sovellettiin *kehittävän arvioinnin* periaatteita. Arvioinnissa painotettiin eri tahojen osallistumista arviointiin ja arvioitavan kohteen tarkastelua eri näkökulmista. Tässä korostui monitahoarvioinnille luonteelliset piirteet kuten *laaja-alaisuus, osallistavuus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja tulevaisuusnäkökulma ja kehitys*.

Arviointi perustui tutkintokohtaisten ryhmien laatimisiin kuvauksiin ja paikallisen arviointiraadin tekemään arviointiin. Kuvaukset sisälsivät myös määrällistä tietoa. Lähtökohtana oli, että paikalliseen arviointiraatiin osallistui sekä ammatillisten opintojen että kaikille yhteisten opintojen opettajia, pedagoginen johto, opiskelijoita ja työpaikkaohjaajia ja mahdollisesti myös ammatillisten neuvottelukuntien jäseniä. Koska aineisto koottiin tutkintokohtaisesti, opettajien, opiskelijoiden ja työpaikkaohjaajien osallistumisen merkitys korostui.

Aineiston koonti ja siten myös arviointi jäsennettiin Euroopan komission hyväksymän ammatillisen koulutuksen laadunvarmistuksen ja -hallinnan viitekehysten CQAF (Common quality assurance framework) mukaan (liite 1). Malli korostaa toiminnan tavoitteellisuutta, kohdetoiminnan systemaattista hallintaa ja toiminnan jatkuvaa parantamista ja kehittämistä. Malliin päädyttiin siksi, että se oli jo entuudestaan koulutuksen järjestäjille tuttu, ja sen soveltuvuudesta arvioinnin tausta-ajattelumalliksi oli hyviä kokemuksia.

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tarkasteltiin arvioinnissa tutkinnoittain mallin mukaisesti suunnittelun, toimeenpanon, arvioinnin ja kehittämisen näkökulmista.

Arviointi tehtiin *tutkintokohtaisesti*, mikä mahdollisti tutkinto- ja alakohdtaisten erojen ja erityispiirteiden tarkemman analyysin. Arviointia kohdistettiin myös kansalliseen ohjaukseen ja erityisesti siihen, miten tämä ohjaus tukee koulutuksen järjestäjiä omassa työssään.

Käytetty arviointimalli oli käyttäjälähtöinen, koska se mahdollisti toiminnan kuvaamisen ja analysoinnin sellaisena kuin se kussakin arvioitavassa tutkinnossa on. Lähtökohtana on, että arviointi itsessään toimisi kehittämisen välineenä, tuottaisi oivalluksia ja oppimista ja siten myös motivoisi kehittämään kohdetoimintaa omista lähtökohdista käsin. Arvioinnissa painotettiin mallin mukaisesti eri tahojen osallistumista, arvioinnin avoimuutta ja reflektiivisyyttä, vertaisuuden hyödyntämistä ja hyvistä käytänteistä oppimista.

Suunnittelu

Arvioinnin kohteena olevien osaamisalueiden ja yhteisten painotusten huomioon ottaminen

- työelämän tarpeiden ennakoinnissa
- toiminnan ja voimavarojen suunnittelussa
- opetus- ja opiskelusuunnitelmien laadinnassa sekä työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestämisen, opiskelijan arvioinnin ja näyttötutkintojen ja ammattiosaamisen näyttöjen, oppimisympäristöjen ja opetusjärjestelyiden, eri tahojen yhteistyön, opettajien/työpaikkaohjaajien/-kouluttajien työn ja ammatillisen kehittymisen suunnittelussa
- erityisenä painopisteenä ovat *kirjoitetut opetussuunnitelmat*

Toteutus

Arvioinnin kohteena olevien osaamisalueiden ja yhteisten painotusten toteutuminen

- *käytännössä toteutuvissa opetussuunnitelmissa* kuten opetuksessa, ohjauksessa ja opiskelijan arvioinnissa, työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa, ammattiosaamisen näyttössä/näyttötutkinnoissa, opettajien työssä sekä opettajien ja työpaikkaohjaajien/-kouluttajien koulutuksessa
- *piilo-opetussuunnitelmissa*⁵
- koulutuksen järjestäjien linjauksissa ja oppilaitosten ohjauksessa

Seuranta ja arviointi

Arvioinnin kohteena olevien osaamisalueiden ja yhteisten painotusten huomioon ottaminen seurannassa ja arvioinnissa

Tulokset

Arvioinnin kohteena olevia osaamisalueita ja yhteisiä painotuksia koskevat tulokset. Keskeinen tulostieto liittyy koulutuksen tuottamaan osaamiseen.

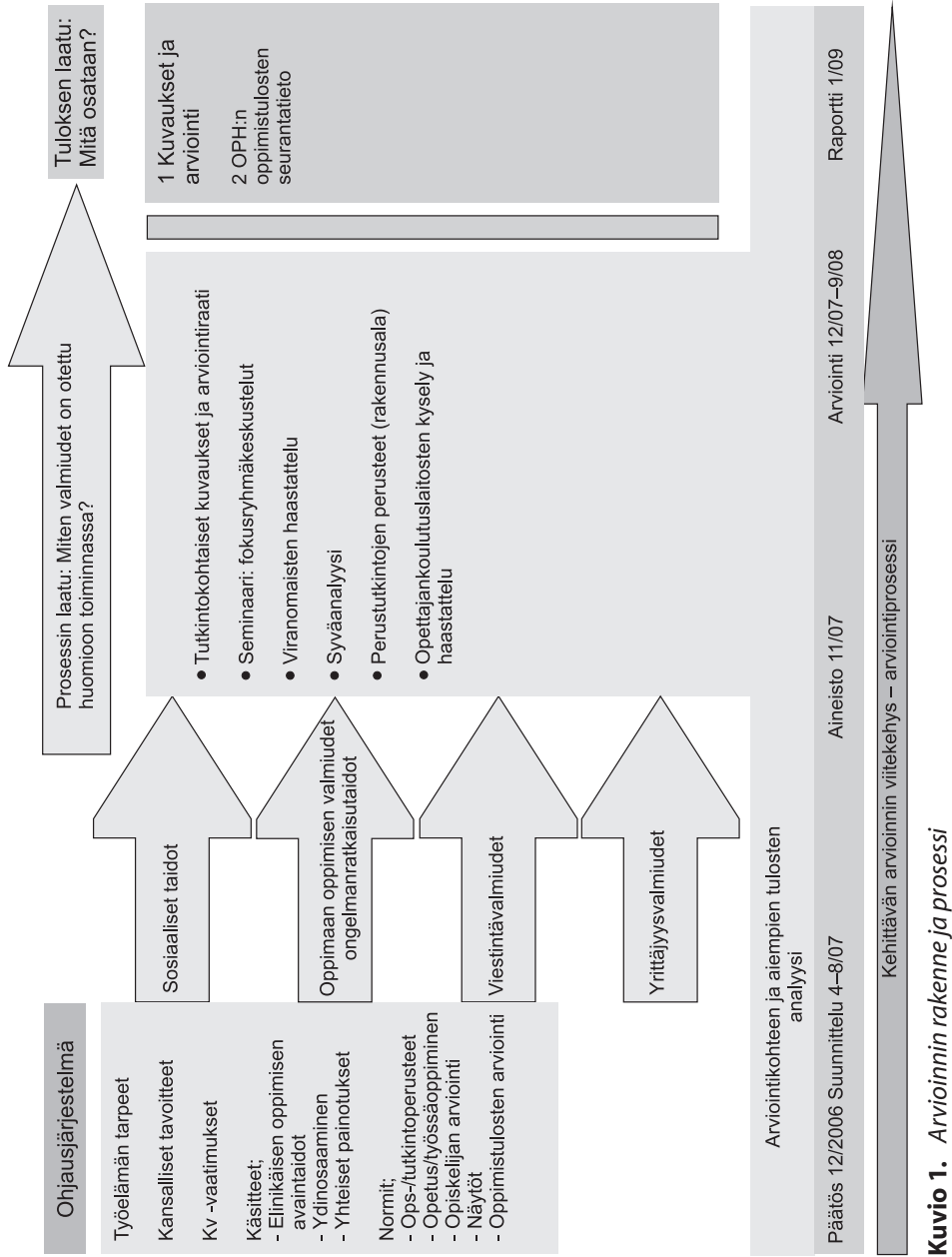
Parantaminen ja kehittäminen

Arvioinnin kohteena oleviin osaamisalueisiin ja yhteisiin painotuksiin liittyvän toiminnan jatkuva parantaminen ja kehittäminen. Osana parantamis- ja kehittämismekanismeja arvioinnissa otettiin selvää myös tulevaisuuden kehitysnäköymistä.

3.3 Arviointiasetelma ja -kysymykset

Arviointiasetelma ilmenee kuviossa 1. Kuvio osoittaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arvioinnin perustuvan kansallisiin ja kansainvälisiin vaatimuksiin, tulevaisuuden työelämän tarpeisiin ja näitä määrittäviin kansallisiin

⁵ Tässä arvioinnissa piilo-opetussuunnitelma ymmärretään käytännön toteutuksen poikkeamana kirjoitetusta opetussuunnitelmasta.

Kuvio 1. Arvioinnin rakenne ja prosessi

normeihin kuten erityisesti opetussuunnitelmien ja näyttötutkintojen perusteisiin. Arviointikysymykset esitetään seuraavassa. Arviointikysymyksiä konkreettisesti teemoittain tulososiossa.

Ydinosaaminen

- Miten ammatillisessa peruskoulutuksessa tuotetaan työelämän edellyttämiä sosiaalisia taitoja (esimerkiksi yhteistyövalmiudet, työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallinta)?
- Miten ammatillisessa peruskoulutuksessa tuotetaan työelämän edellyttämiä viestinnällisiä valmiuksia (työtehtävissä edellytettävät viestintätaidot, kielitaito, asiakaspalvelutaidot)?
- Miten ammatillisessa peruskoulutuksessa tuotetaan oppimaan oppimisen taitoja (oppimisvalmiudet, itsensä kehittäminen, työsuorituksen arviointi) sekä näihin sisältyviä ongelmanratkaisutaitoja?

Yhteiset painotukset

- Miten ammatillisessa peruskoulutuksessa tuotetaan yrittäjävalmiuksia ja valmiuksia itsenäiseen ammatinharjoittamiseen?

Koulutuksen tuottama osaaminen

- Miten hyvin opiskelijat hallitsevat arvioinnin kohteena olevat ydinosaamisalueet ja yhteiset painotukset?

Koulutuksen järjestämismuodot

- Miten ydinosaamisen ja yhteisten painotusten tuottaminen toteutuvat eri koulutusmuodoissa ja aloilla ja mitä eroja tuottamisessa ilmenee koulutuksen järjestämismuodoittain?

Arviointi etenee teemoittain, joita oli yhdeksän. Arviointiprosessin aikana **arviointikysymyksiä täydennettiin** seuraavasti:

- Miten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja niiden huomioon ottaminen integroituu ammattipedagogiikkaan?
- Miten opettajien koulutuksessa opettajia valmennetaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa?
- Miten opetushenkilöstöä koulutetaan näillä osaamisalueilla?
- Miten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon uusissa ammatillisten perustutkintojen perusteissa?

3.4 Arvioinnin organisointi

Hankkeen suunnittelusta vastasi suunnitteluryhmä ja arvioinnista arviointiryhmä. Koulutuksen arviointisihteeristö organisoivat arviointihankkeen ja sen metodien kehittämisen ja suunnittelu- ja arviointiprosessit.

Koulutuksen arviointineuvosto käsitteli hanketta kolmesti. Ensiksi neuvosto evästi arviointihankkeen suunnittelua sekä nimitti suunnitteluryhmän. Toiseksi neuvosto hyväksyi arviointisuunnitelman ja nimitti arviointiryhmän. Kolmanneksi neuvosto käsitteli arviointiraportin ja evästi arviointiryhmää sen viimeis-

telyssä. Lisäksi neuvosto teki päätöksen arviointiraportin julkistamisesta. Koulutuksen arviointineuvosto ei osallistunut arviointiin.

Projektin operatiivisena johtajana toimi pääsuunnittelija Anu Räisänen ja suunnittelijoina projektisuunnittelija Päivi Kamppi (ad. 15.6.2007) ja hänen jälkeensä projektisuunnittelija Risto Hietala.

Suunnitteluryhmä laati projektisuunnitelman ja arviointimenetelmät sekä mittaimet ja suunnitteli myös arviointiprosessin. Lisäksi suunnitteluryhmä teki esityksen arviointiryhmästä arviointineuvostolle. ***Suunnitteluryhmän kokoonpano oli seuraava:***

professori Jarkko Hautamäki, Helsingin yliopisto, puheenjohtaja
professori Esa Poikela, Lapin yliopisto
opetusneuvos Mari Rökköläinen, Opetushallitus
opetusneuvos Aira Rajamäki, Opetushallitus
projektipäällikkö Erja Kotimäki, Oulun seudun ammattiopisto
projektipäällikkö Petri Kallionpää, AEL
studierektor Cristina Wilson-Streng, Svenska yrkesinstitutet
erikoistutkija Marja-Leena Stenström, Jyväskylän yliopisto

Arviointiryhmän kokoonpanossa varmistettiin monitahoisuus ja ammatillisen koulutuksen arviointi- ja kohdealueen syvälinen tuntemus. Arviointiryhmä vastasi arvioinnista ja arviointiraportin laadinnasta ja luovutti arviointiraportin neuvostolle. ***Arviointiryhmän kokoonpano oli seuraava:***

professori Esa Poikela, Lapin yliopisto, puheenjohtaja
opetusneuvos Mari Rökköläinen, Opetushallitus
asiantuntija Tarja Tuominen, Elinkeinoelämän keskusliitto, EK
projektledare Ann-May Pitkäkangas, Optima
professori Marja-Leena Stenström, Jyväskylän yliopisto

Arviointiryhmän päätöksellä pääsuunnittelija Anu Räisänen osallistui arviointiin arviointiryhmän jäsenenä. Lisäksi projektisuunnittelija Risto Hietala tuki arviointiryhmää työssään.

3.4.1 Arviointihankkeen suunnittelu ja aineiston koonti

- 1 Koulutuksen arviointisihteeristö keräsi kyseisiä valmiuksia koskevaa taustaineistoa ja laati kohdekuvauksen yhteistyössä suunnitteluryhmän kanssa.
- 2 Suunnitteluryhmä laati ***arviointisuunnitelman, arviointimallin, mittarit, arviointikriteerit ja apulomakkeet ja suunnitteli dokumentoinnin ja arviointiprosessin.***

- 3 Arviointilomakkeet laadittiin koulutuksen järjestämismuodoittain. Oppisopimuskoulutusta koskevat erityispiirteet sisällytettiin näyttötutkintotavoitteista koulutusta koskevaan lomakkeeseen. Lomakkeet sisälsivät taustatietoja sekä kohdetoimintaa koskevat kuvaukset että määrällisiä kysymyksiä. Määrällisissä kysymyksissä selvitettiin muun muassa vastaajaryhmien käsityksiä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeesta työelämässä, niiden painottumista opetuksessa, ohjauksessa ja opiskelussa sekä opiskelijoiden kyseisiä osaamisalueita koskevaa osaamista, oppimistuloksia. Tutkintokohdaisesti pyydettiin myös arvioimaan järjestäjien kykyä ohjata sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevaa toimintaa. Myös kansallisen ohjauksen onnistuneisuutta selvitettiin. Kuvausten laadintaa helpotettiin apukysymysten ja kyseessä olevia osaamisalueita kuvaavien luetteloiden avulla.
- 4 Arviointilomakkeet testattiin ennen niiden järjestäjille toimittamista. Lomakkeet lähetettiin testattavaksi kolmelle opetussuunnitelma- ja näyttötutkintotavoitteisessa koulutuksessa toimivalle opettajaryhmälle ja oppisopimustoimistolle. Lomakkeita muokattiin edelleen palautteiden perusteella (liite 2).
- 5 Arviointi kohdistui sirkusalan perustutkintoa lukuun ottamalla kaikkiin ammatillisiin perustutkintoihin (n = 52). *Otanta* tehtiin ositetun satunnaisotannan mukaisesti siten, että kustakin tutkinnosta valittiin kaksi eri järjestäjää. Otannassa varmistettiin järjestämismuotojen suhteellinen osuus. Satunnais-taminen tehtiin luomalla eri järjestäjien tutkinnoille tasajakautunut satunnaismuuttujan arvo, jonka mukaan kukin tutkinto järjestettiin nousevaan järjestykseen. Näin satunnaistettujen eri tutkintojen joukosta valittiin aina kaksi ensimmäistä.

Edellä kuvattuun satunnaistettuun valintaperiaatteeseen arviointiryhmä teki järjestäjän kokoa koskevat rajaukset; pieneltä järjestäjältä otettiin arviointiin enintään yksi tutkinto ja isolta järjestäjältä enintään kaksi tutkintoa. Harvinaisten tutkintojen suhteen tästä periaatteesta poikettiin, koska mahdollisia tutkinnon järjestäjiä oli vain yksi tai kaksi koko maassa. Myöhemmin kävi myös ilmi, että osalla järjestäjistä ei heille arvioitavaksi osunutta tutkintoa järjestetty lainkaan arviointiajankohtana, jolloin heidän tilalleen haettiin listasta seuraava järjestäjä. Tämä aiheutti ongelmia järjestäjien valintaan, sillä eräitä tutkintoja oli joko hyvin vähän tai ei lainkaan tarjolla kunkin järjestämismuodon sisällä. Näiden syiden vuoksi otos, joka periaatteessa noudattaa ositetun otannan periaatetta, muistuttaa piirteiltään harkittua näytettä. *Otanta* painottui seuraavasti:

- **Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus:** 107 tutkintoa, joista kuusi ruotsinkielistä järjestäjää ja kuusi erityisoppilaitosta.
- **Näyttötutkintoina suoritettava koulutus:** 20 tutkintoa, joista puolet koottiin itsenäisiltä aikuiskoulutusyksiköiltä ja puolet muilta koulutuksen järjestäjiltä. Otoksessa ei ollut yhtään ruotsinkielistä.
- **Oppisopimuskoulutus:** yhdeksän suomenkielistä tutkintoa.
- Arviointiin valikoituneista tutkinnoista (n = 136) lopulliseen arviointiin osallistui 127 tutkintoa ja siten vastausprosentti oli 93 % (liite 3).
- Otannassa muodostettiin esimerkkitutkinnoista myös niin sanottuja **tutkintoketjuja**, minkä johdosta otokseen sisältyneitä tutkintoja jouduttiin lisäämään. Tutkintoketju kuvaa samaan tutkintoon johtavaa järjestämismuodon tai muun piirteen vuoksi erilaista koulutusta. Tutkintoketjuesimerkit valittiin viideltä alalta ja ne liittyivät seuraaviin tutkintoihin:
 - kulttuuriala (audiovisuaalinen perustutkinto)
 - matkailu-, ravitsemis- ja talousala (hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto)
 - tekniikan ja liikenteen ala (kone- ja metallialan perustutkinto)
 - yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala (liiketalouden perustutkinto)
 - sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala (sosiaali- ja terveysalan perustutkinto).
 - Vain yhdeksän otantaan kuuluneista tutkinnoista ei palauttanut aineistoa. Heikoin palautusprosentti oli matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla (80 %), oppisopimuskoulutuksessa (78 %) ja valtion omistamissa oppilaitoksissa (67 %). Palauttamattomuuden syyt olivat epäselvyydet arvioinnin organisoinnissa, vähäinen opiskelijamäärä, koulutuksen loppuminen tai tauko koulutuksen järjestämisessä, henkilöstön vähäisyys ja muutokset sekä kieltäytyminen arviointitehtävästä.

- 6 **Koulutuksen arviointisihteeristö tiedotti** koulutuksen järjestäjille kesäkuussa ja elokuussa 2007.
- 7 Koulutuksen järjestäjät nimesivät **tutkintokohtaisen koordinaattorin**, joka toimi yhteyshenkilönä arviointineuvoston suuntaan ja organisoï arviointihankkeen järjestäjätasolla. Koordinaattoreille järjestettiin arviointiin valmentava perehdytystilaisuus elokuussa 2007 sekä tulosten analysointiin keskittyvä seminaari keväällä 2008. Koordinaattorit saivat aineistot Pedanet-ympäristön kautta, joka toimi myös palautuskanavana.
- 8 Tutkintokohtaiset ryhmät **laativat kuvaukset ja tuottivat määrällisen tiedon** niin, että niistä tuli käydä ilmi arvioitavan kohteen tila arviointihetkellä. Heiltä kysyttiin myös näkemystä omasta onnistumisestaan arvioitavan kohteen suhteen. Arvioinnissa tätä nimitetään **onnistumisindeksiksi**.

- 9 **Tietojen koonnin ja kuvausten laadinnan jälkeen tutkintokohtaiset koordinaattorit organisoivat arviointi-istunnon.** Tavoite oli, että arviointiin osallistuisi muun muassa ammatillisten opintojen ja kaikille yhteisten opintojen opettajia, pedagoginen johto, työpaikkaohjaajia/(-kouluttajia) ja opiskelijoita. Arviointiryhmät koostuivat käytännössä seuraavista tahoista:

• johto	arvioinnissa mukana 104 (81,9 %)
• opettajat	arvioinnissa mukana 126 (99,2 %)
• opiskelijat	arvioinnissa mukana 92 (72,4 %)
• työelämän tahot	arvioinnissa mukana 104 (81,9 %)

Paikalliset arviointiryhmät arvioivat kokonaisarvioinnin lisäksi myös kunkin arviointikohteen. Arviointi tuotti tietoa vahvuuksista, kehittämiskohteista ja kriittisistä kohdista sekä tulevaisuuden kehitysnäkymistä.

- 10 Tutkintokohtaiset koordinaattorit toimittivat arviointikohteita koskevat kuvaukset ja arviointiraadin tekemän arvioinnin Koulutuksen arviointineuvostoon. Aineisto piti palauttaa alkuperäisen suunnitelman mukaan lokakuun loppuun 2007 mennessä, mutta opetusministeriön muutettua hanke-aikataulua palautusaikaa jatkettiin kuukaudella. Lisäksi useat järjestäjät pyysivät eriyistä lisää aikaa omaan arviointiinsa. Viimeisimmät arvioinnit tulivat neuvostoon maaliskuussa 2008.
- 11 **Hyvät käytännöt koottiin** koulutuksen järjestäjien laatimista tutkintokohtaisista kuvauksista. Valintakriteereissä painotettiin kokonaisvaltaista hallintaa ja erityispiirteitä.

3.4.2 Aineistojen analysointi ja lisäaineistot

Arviointiaineiston analysointi oli kaksivaiheinen. **Ensimmäisessä** vaiheessa analysoitiin tutkintokohtaiset aineistot sekä parhaat käytännöt. Tuloksena tästä vaiheesta syntyi raporttiluonnos, joka lähetettiin ennen edellä kuvattua seminaaria tutkintokohtaisille koordinaattoreille. Toisessa vaiheessa tehtiin täydentäviä analysejä.

Vaihe I

- 12 Arviointiryhmä analysoi järjestäjien toimittaman aineiston ja itsearviointiraportit. Kukin aineisto pisteytettiin ja siitä tehtiin laadulliset havainnot, jotka dokumentoitiin. Määrälliset tiedot otettiin huomioon järjestäjäkohtaista arvi-

ointia tehtäessä. Kukin arviointiryhmän jäsen laati edelleen henkilökohtaisen arviointiraportin.

13 Arviointi oli kriteeriperusteista (liite 4). Kriteerit perustuivat CQAF-malliin ja kohdeanalyysiin. Kriteerit laadittiin kaikille arviointialueille. Tulkinnallinen analyysi tehtiin sekä numeerisena (asteikko 0–5) että sanallisena. Arviointia varten laadittiin erilliset lomakkeet, joihin arvioija dokumentoi kunkin järjestäjän arvioinnin myöhemmin tehtäviä syväarviointeja että laadittavaa raporttia varten. Kokonaispistemäärä oli 140 pistettä ja se muodostui seuraavasti:

• työelämän tarve ja painottuminen opetuksessa	0–20 pistettä
• suunnittelu	0–25 pistettä
• opetus ja opiskelu	0–30 pistettä
• seuranta ja arviointi	0–10 pistettä
• parantaminen ja kehittäminen	0–15 pistettä
• tulokset ja vaikuttavuus	0–20 pistettä
• koulutuksen ja järjestäjän linjaukset	0–20 pistettä

14 Osa-alueiden pisteytyksessä käytettiin arviointiasteikkoa 0–5. Tulosten havainnollisuutta ja pisteiden yhteismitallisuutta parannettiin muuntamalla summapisteet analyysivaiheessa asteikolle 0–100, joka voidaan ymmärtää saavutusprosentina maksimipistemäärästä. Tätä prosenttilukua nimitetään laatutasoksi, jossa 0 pistettä tarkoittaa nolaa prosenttia ja maksimipistemäärä 140 pistettä tarkoittaa sataa prosenttia.

15 Arvioinnissa määritettiin myös raja-arvo laadukkaalle toiminnalle. Täksi raja-arvoksi arviointiryhmä valitsi kriteeristön arvon kolme: *”joitakin selviä näyttöjä toiminnan tavoitteiden mukaisuudesta sekä suunnitelmien että käytännön tasolla ja joitakin selviä näyttöjä tulosten tavoitteiden mukaisuudesta. Ei ”tavallisuudesta” poikkeavaa suuntaan eikä toiseen.”* Laadukkaan toiminnan laskennalliseksi raja-arvoksi määritettiin kuitenkin 2,75, joka laatutasoksi muutettuna on 57 % kokonaispistemäärästä. Kunkin tutkinnon tuli siten saada 57 % kokonaispistemäärästä sijoittuakseen laatutasolle 3. Tämän perusteella järjestäjät/tutkinnot jaettiin kahteen ryhmään: laatutason ylittäneisiin ja alittaneisiin (ks. taulukko 2, s. 73).

16 Ulkoisen arvioinnin luotettavuutta analysoitiin eri näkökulmista. Arviointiryhmä testasi arviointikriteereitä ja dokumentointia ennen varsinaista arviointia kolmen esimerkin avulla ja analysoi tulokset kokouksessaan. Tämän perusteella sovittiin yhteisistä periaatteista samalla kun tarkistettiin kriteereitä ja pisteytyksen perusteita. Lisäksi varsinaisessa arvioinnissa arvioijilla oli kaksi samaa arviointiaineistoa, joita he eivät tienneet etukäteen. Myös tämän

rinnakkaisarvioinnin tulokset analysoitiin yhdessä ja tehtiin vielä tarkistuksia arviointiin. Kukin arvioija sai niin ikään tuoda arviointiryhmälle rinnakkaisarviointiin sellaisia arviointeja, joiden suhteen hän oli empivä. Näitä rinnakkaisarviointeja tehtiin yksi.

- 17 Kokonaisarvioinnin pohjaksi arviointiryhmä analysoi myös tutkintokohtaisten ryhmien tuottamat määrälliset tiedot, joita koskevat tulokset raportoidaan tulosluvussa 6.

Yrittäjyydestä koottiin arviointitietoa tutkintokohtaisesti kolmiluokkaisen jaottelun mukaan (omaehtoinen, sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys). Omaehtoisen ja sisäisen yrittäjyyden luokat yhdistettiin aineiston käsittelyn yhteydessä niiden yhtenevyyden vuoksi. Siten tarkempi analyysi tehtiin luokista sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys. Tarkentavan analyysin tulokset kuvataan lomakkeiden mukaisesti kussakin yhteydessä.

- 18 Kokonaisarvioinnin yhteydessä eri koulutusmuotoja verrattiin toisiinsa esimerkkien avulla edellä kuvattuina tutkintoketjuina. Nämä tutkintokohtaiset ketjut kuvataan kokonaisarvioinnin jälkeen.

- 19 Arvioinnin monitahoisuus ja luotettavuus pyrittiin turvaamaan jakamalla aineisto mahdollisimman tasaisesti taustamuuttujien suhteen arvioijille. Yksi arvioija ei osallistunut järjestäjien tilan arviointiin. Muut arvioijat arvioivat 25 aineistoa kukin. Kukaan arvioijista ei arvioinut oman lääninsä, lähialueensa, yhteistyökumppaneidensa, sidosryhmiensä tai kilpailijoidensa aineistoja. Opetushallituksen asiantuntija ei haastatellut viranomaisia. Ruotsinkielinen asiantuntija keskittyi muita enemmän ruotsinkieliseen koulutukseen, joskin aineistot olivat arvioitavina myös muilla arvioijilla. Ruotsinkielisen koulutuksen tulokset raportoidaan osana suomenkielistä osuutta, mutta raporttiin sisällytetään myös kieliryhmien vertailut ja ruotsinkielinen tiivistelmä.

- 20 Hyvien käytäntöjen arvioinnissa arviointiryhmä päätti ensiksi niistä ryhmistä, joista parhaat käytännöt valittaisiin. Nämä ryhmät olivat: suuret kuntayhtymät ja kunnalliset järjestäjät (kaksi käytäntöä), erityisopetus (yksi käytäntö), oppisopimuskoulutus (yksi käytäntö), aikuiskoulutus (yksi käytäntö) ja ruotsinkielinen koulutus (yksi käytäntö). Tämän jälkeen arviointiryhmän jäsenet tekivät arviointiryhmälle ehdotuksensa ja perustelivat valintaansa. Arviointiryhmä valitsi lopulliseen arviointiin 2–3-kertaisen määrän hyviä käytäntöjä. Lopullisen arvioinnin teki se arviointiryhmän jäsen, joka ei osallistunut järjestäjien aineistojen analyysiin. Lopullisen päätöksen hyvistä käytäntöistä teki arviointiryhmä.

tännöistä teki arviointiryhmä. Hyvät käytännöt eivät siten edusta pisteiden mukaan parhaita tutkintoja, vaan monipuolisuutta.

Vaihe II

- 21 Ensimmäisen vaiheen tulosten pohjalta arviointiryhmä pohti sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ja niihin liittyvien toimintojen integraatiota muuhun opetustoimintaan ja päätyi **integraation syvyyttä koskevaan uudelleen analysointiin**. Analysointia varten laadittiin kriteerit ja kaikki järjestäjien aineistot analysoitiin uudelleen. Kriteerit kuvataan tulososiossa.
- 22 Arvioinnissa selvitettiin erikseen sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarvetta työelämässä, niiden painottumista toiminnassa sekä niitä koskevia oppimistuloksia. Arvioinnin toisessa vaiheessa verrattiin **tarpeen, toteutuksen ja tuloksien keskinäisiä yhteyksiä** sekä kokonaisuuden että kunkin osa-alueen suhteen.
- 23 **Oppimistulosten arviointi** perustui sekä tutkintokohtaisten ryhmien itsearviointiin ja Opetushallituksen ammattiosaamisen näytöistä kokoamaan oppimistulostietoon. Opetushallituksen KOPPI-projektiin osallistui vuosina 2004–2007 yhteensä 14 ammatillista perustutkintoa ja 2346 opiskelijaa, 32 koulutuksen järjestäjää ja 35 oppilaitosta. Seurantatieto koottiin 3275 ammattiosaamisen näytöstä. (Räkköläinen & Kilpeläinen 2008.)

Kansallisessa oppimistulosten seurantahankkeessa (AMOP) arvioitiin 58 koulutuksen järjestäjän ja 72 oppilaitoksen, 5 225 näytön ja 4 736 opiskelijan tulokset. Näistä ydinosaamista arvioitiin 5 050 näytössä ja yhteisiä painotuksia 3 183 näytössä. KOPPI-projektissa arvioitiin ydinosaamista 2582 näytössä ja yhteisiä painotuksia 1956 näytössä.

Seurantakokeilun taustakyselyyn osallistui 877 opiskelijaa, 696 opettajaa ja 605 työelämän edustajaa. Kansallisen oppimistulostiedon tuottamiseen liitetyssä taustakyselyssä mukana oli 1131 opettajaa, 726 työelämän edustajaa ja 1705 opiskelijaa.

Tässä arvioinnissa tarkastellaan sekä vuosiin 2004–2007 ajoittuneen seurantakokeilun tuloksia että kansallisten oppimistulosten seurannan ensimmäisen vaiheen tuloksia ja yhteenvetoja taustakyselyistä. Tarkastelu kohdistuu vain ydinosaamiseen ja yhteisiin painotuksiin. Tämän arvioinnin kannalta keskeisiä ydinosaamisen alueita ovat *oppimaan oppimisen taidot, ongelmanratkaisutaidot, vuorovaikutus- ja viestintätaidot ja yhteistyötaidot. Teknologian*

ja tietotekniikan hyödyntäminen ja yrittäjyys puolestaan sisältyvät yhteisiin painotuksiin.

- 24 **Opettajakoulutuslaitoksille tehtiin erillinen kysely** (liite 5), jonka lisäksi heidät kutsuttiin haastatteluun. Kutsu koski sekä ammatillisia opettajakoulutuslaitoksia että aineenopettajalaitoksia. Haastatteluun osallistui kolme ammatillisen opettajakoulutuksen asiantuntijaa. Heidän lisäksi lomakkeen palautti neljä laitosta (palautusprosentti 33 %) Saapuneet vastaukset ja haastattelun tulokset arviointiryhmä analysoi yhdessä ryhmässä reflektoiden.
- 25 **Viranomaishaastattelut** tehtiin siinä vaiheessa, kun tulokset oli pääosin analysoitu ja järjestäjille tarkoitettu seminaari pidetty. Haastatteluun osallistui kuusi opetusministeriön ja Opetushallituksen asiantuntijaa.
- 26 Sen vuoksi, että tutkintojen perusteita uudistettiin arvioinnin kanssa yhtä aikaa, arviointiryhmä otti arviointikohteeksi myös **uudistettujen tutkintojen perusteet**. Arvioinnissa selvitettiin, miten uusissa perustutkintojen perusteissa otetaan huomioon sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet. Analyysin kohteeksi valittiin rakennusalan perustutkinto. Arviointi perustui arviointiryhmän päättämiin arviointikysymyksiin ja arviointiryhmän jäsenten analyysiin ja tulkintaan. Arviointikysymykset kuvataan tulososiossa.
- 27 Arviointiryhmän järjestämässä alustaviin tuloksiin perustuvassa **seminaarissa** paikalliset koordinaattorit saivat mahdollisuuden analysoida tuloksia ja raporttiluonnosta ja evästää arviointiryhmää arviointiraportin viimeistelyssä. Etukäteen valmistettujen puheenvuorojen lisäksi arviointiraporttia analysoitiin seminaarissa fokusryhmäkeskusteluiden avulla. Tilaisuuteen osallistui 40 (42 %) järjestäjän edustajaa.
- 28 Arviointiryhmä laati raportin yhteisvastuullisesti prosessikirjoittamisen periaatteiden mukaan. Arviointiryhmä kokoontui kahdeksaan koko päivän kestävään arviointi-istuntoon. Nämä istunnot mahdollistivat arviointiryhmän reflektiivisen pohdinnan.
- 29 Arviointiraportista laaditaan laajan raportin lisäksi myös tiivistelmäraportti. Raportit toimitetaan koulutuksen järjestäjille, viranomaisille ja keskeisille sidosryhmille.

4

Luotettavuus

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arvioinnin luotettavuuteen kiinnitettiin huomiota kaikissa prosessin vaiheissa. Luotettavuutta edistettiin arviointiprosessin hallinnalla ja arviointiryhmän reflektiivisen keskustelun avulla. Kriittisiä kohtia analysoitiin uudelleen syventävien arviointien avulla. Lisäksi haastattelut ja fokusryhmäkeskustelut olivat keino saada palautetta ja arvioida uudelleen arviointiryhmän tekemiä tulkintoja.

Otanta. Arviointi tehtiin otantana. Arviointiin osallistuneiden tutkintojen järjestäjien valinta tehtiin mahdollisimman tarkoin ositetun satunnaisotannan periaatteiden mukaan, mutta käytännön syistä otokseen jouduttiin tekemään edellä kuvatut poikkeukset.

Otantaan valikoituneista tutkinnoista 93 % osallistui arviointiin. Koska vastaamattomuus jakautui taustamuuttujien suhteen melko tasaisesti, otosta voidaan pitää hyvin edustavana perusjoukon näkökulmasta. On tosin huomattava, että edustavuus ja siten myös yleistettävyyys ei ulotu yksittäisiin tutkintoihin. Tämä johtuu siitä, että tutkintojen määrä (2 kpl/ tutkinto) on liian pieni, jolloin satunnaisvaihtelu kasvaa liian suureksi. Sen vuoksi aineiston analysoinnissa päädyttiin niin sanottuihin summatason tarkasteluihin, joissa tuloksia tarkasteltiin kokonaisuuksina alan, järjestämismuodon ja muiden vastaavien taustamuuttujien tarkkuudella. Tosin tälläkin tasolla muutamien tarkasteltavien luokkien pienuus sisältää yleistettävyysongelmia. Esimerkkeinä näistä luonnontieteiden

alalla oli vain yksi tutkinto ja kaksi vastaajaa ja valtiojärjestäjän luokassa vain kaksi vastaajaa.

Etukäteisvalmennus. Arvioinnin laatua pyrittiin edistämään hyvän suunnittelun ja ajantasaisen tiedottamisen ja koulutuksen järjestäjien valmentamisen avulla. Informaatiotilaisuuteen osallistui noin 70 % otantaan kuuluneista järjestäjyksiöistä.

Tutkintokohtainen aineisto ja itsearviointi. Arviointiaineisto koottiin tutkintokohtaisilta ryhmiltä. Näin ollen aineistoa ei tuotettu koulutuksen järjestäjätasolla vaan yksiköissä ja tiimeissä ja joissakin tapauksissa yksilökohtaisesti. Yksilölliset tekijät ovat saattaneet vaikuttaa tutkintokohtaisiin arviointeihin. Joissakin tapauksissa kuvauksen oli laatinut yksittäinen ammatillisten opintojen opettaja ilman opettajaryhmän tai pedagogisen johdon tukea. Kuvauksiin on siten saattanut vaikuttaa kuvausten laatijan oma valistuneisuus, innostuneisuus ja kokemus. Kokonaisuudessaan kuvausten taso vaihteli suuresti, mikä merkitsi myös sitä, että arviointiryhmä joutui tulkitsemaan toiminnan laatua joidenkin tutkintojen osalta varsin suppean aineiston perusteella.

Tutkintokohtaisten ryhmien suhtautuminen arviointiin on saattanut vaikuttaa heidän laatimiensa kuvausten tasoon ja arviointiin. Siitä, miten kuvausten laatu varmistettiin yksikkö- tai järjestäjätasolla, ei arviointiryhmällä ollut tietoa. Arviointiryhmän käsitys oli, että tutkintokohtaisten ryhmien/yksilöiden kyvyssä laatia toimintakuvauksia ja arvioida kriittisesti toimintaa oli eroja. Tästä huolimatta arviointiryhmä on pitäytynyt arvioinnissa siihen näyttöön, jonka järjestäjät ovat arviointiryhmälle antaneet kuvausten, vastausten ja arviointiraportin avulla. Vaikka arviointiryhmä sai kirjallisten kuvausten ja arviointien lisäksi myös muuta laadullista ja määrällistä aineistoa, sitä oli kokonaisuudessaan melko vähän. Arviointiryhmällä ei myöskään ollut mahdollisuuksia arviointikäynteihin, joiden avulla olisi ollut mahdollisuus syvähaastatella niin opettajia, opiskelijoita kuin myös työelämän asiantuntijoita ja siten varmistaa kuvausten ja arkitodellisuuden keskinäinen vastaavuus. Kokonaiskuvaa täydennettiin edellä kuvatuilla täydentävillä arvioinneilla.

Tutkintokohtaisen itsearvioinnin luotettavuutta varmisti osaltaan se, että arviointiraateihin osallistui opettajien lisäksi hyvin usein myös johdon, työelämän ja opiskelijoiden edustajia. Tutkintokohtaiset arviointi-istunnot organisoitiin myös hyvin eri tavalla. Monitahoisuus ei toteutunut kaikissa tapauksissa, vaan joissakin tapauksissa arviointi oli jäänyt opettajille tai pienelle pedagogiselle ydinryhmälle ilman opiskelijan ja työelämän edustusta.

Lyhyet ja pintapuoliset kuvaukset ja arvoinnit liittyivät usein arviointeihin, joihin osallistuivat vain yksittäiset opettajat. Joidenkin vastausten ylimalkaisuus näkyi siinä, ettei koulutuksen järjestäjän taustatietoa kerrottu. Kyselyyn vastauksissa oli nähtävissä erilaisia vastaustapoja, jotka liittyivät myös arviointiasikeikon käyttöön. Osa tutkintokohtaisista ryhmistä arvioi tilanteensa yhtenevästi

ulkoisen arvioinnin kanssa. Osa yliarvioi toimintansa laadun. Näissä vastauksissa toiminnasta annettu näyttö oli myös usein hyvin niukkaa. Osa ryhmistä oli ankara itseään kohtaan. Heiltä löytyi monia aktiviteetteja, joiden perusteella heidän omaa arviointiaan voi pitää alimitoitettuna.

Arviointiryhmä analysoi opettajien arviointiin osallistumisen monipuolisuuden ja laatutason yhteyksiä. Sillä, laativatko toimintakuvauksia kaikille yhteisten opintojen ja ammattiopintojen opettajat yhdessä vai vain ammatillisten opintojen opettajat yksin, ei ollut olennaista yhteyttä tutkinnon sijoittumiseen kokonaisarviointinnissa.

Täydentävät aineistot ja uudelleen analysoinnit. Tutkintokohtaisesti tuotettu aineisto muodosti vain osan arviointiaineistosta. Tämän lisäksi hankittiin tietoa eri tavoin. Lisäksi tutkintokohtaista aineistoa analysoitiin uudelleen eri näkökulmista prosessin edetessä. Arviointiryhmän näkemys on, että nämä uudelleenanalysoinnit ja täydentävät aineistojen koontitavat paransivat arvioinnin luotettavuutta. Vaikka arvioijilla ei ollut mahdollisuutta arviointikäynteihin, fokusryhmäkeskusteluiden kautta myös tutkintokohtaisilta asiantuntijoilta saatiin täydentävää tietoa arvioijien tulkintojen perustaksi. Myös muut täydentävät analyysit lisäsivät arvioijien ymmärrystä arviointikohteesta.

Ulkoisen arvioinnin luotettavuutta pyrittiin varmistamaan muun muassa huolehtimalla arviointiprosessin monitahoisuudesta. Ulkoisen arvioinnin suunnittelusta vastasi suunnitteluryhmä ja arviointista arviointiryhmä. Molemmat ryhmät edustivat monta tahoa (monitahoisuus). Arviointinnissa painotettiin avoimuutta, riippumattomuutta ja koulutuksen järjestäjien ja muiden keskeisten tahojen osallistumista arviointiin. Näiltä osin arviointia voidaan pitää onnistuneena.

Rinnakkaisarviointit. Arviointiryhmä testasi omien arviointiensa yhdenmukaisuutta rinnakkaisarviointin keinoin. Ensimmäisessä vaiheessa kukin arvioija arvioi kaksi samaa aineistoa, joiden avulla arvioijien välinen vaihtelu voitiin tarkistaa. Tämän kriteereiden toimivuuden ja arvioijien tulkinnan analysoinnin jälkeen kriteereitä tarkennettiin. Aineisto jaettiin täysin satunnaistettuna arvioijille, jolloin arvioijille voitiin taata mahdollisimman samankaltainen aineisto. Satunnaistamisen ansiosta myös arvioijien antamien pisteiden keskiarvojen pitäisi näin olla hyvin lähellä toisiaan mikäli aineistot ovat keskenään tasalaatuisia ja arvioijien kriteereiden tulkintatapa on samankaltainen. Arvioijien tulkinnan yhdenmukaisuutta tarkistettiin edelleen siten, että kaikilla arvioijilla oli kaksi samaa aineistoa. Rinnakkaisarviointien jälkeen päädyttiin tilanteeseen, jossa arvioijien välinen vaihtelu oli enimillään 20 %. Kun tilannetta tarkastellaan arvioijien antamien keskimääräisten pistemäärien näkökulmasta, arvioijien välinen erotus oli suurimmillaan 13,6 pistettä, mikä 140 pisteen maksimiarvosta on noin 9 %. Kokonaisuutena, ja kun huomioidaan joillekin arvioijille tulleet äärimmäisen hyvät tai huonot aineistot, voidaan todeta arvioinnin yhtenevyyden ja sisäisen vaihtelun tason olleen varsin hyvä.

Arviointiryhmän jäsenten tulkinnoissa oli edellä kuvattuja eroja. Rinnakkaistestit osoittivat arvioijien tulkintojen kuitenkin lähenneen toisiaan. Arvioijat tarkistivat lopullisia pisteitään vielä arvioinnin edetessä. Systemaattisin arvioijien välinen ero ilmeni yliopistotaustaisten ja ammatillisen koulutuksen asiantuntijoiden välillä: yliopistotaustaiset asiantuntijat olivat kriittisempiä. Mitään systemaattista virhettä ei todettu, eikä se siten muuttanut aineistosta saatua kokonaiskuvaa.

Tämä arviointi perustui tulkinnalliseen analyysiin, jonka keskeisenä lähtökohtana olivat tutkintokohtaisten ryhmien laatimat kuvaukset ja paikallisten raatien tekemät arvioinnit. ***Ulkoisen arvioinnin ja tutkintokohtaisen arvioinnin yhtenevyyttä testattiin vertaamalla molempien arviointiryhmien arviointeja toisiinsa.*** Kuten liitteessä 6 tulee ilmi, ulkoinen arviointi on ollut kauttaaltaan hieman kriittisempää kuin paikallisten tutkintokohtaisten ryhmien arviointi. Tutkintokohtaiset itsearviointit olivat keskimäärin 13 pistettä paremmat kuin ulkoisen arvioinnin pisteet. Erot eivät olleet yhtenevät, vaan ne vaihtelevat josain määrin taustamuuttujittain. Edellä mainittu liite osoittaa seuraavaa:

- Itsearviointien ja ulkoisen arvioinnin erot olivat suurimmat luonnonvara- ja ympäristöalalla, tekniikan ja liikenteen alalla ja matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla ja pienimmät yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla. Viimeksi mainitulla alalla ulkoisen arvioinnin tulokset olivat muihin aloihin nähden poikkeavasti paremmat kuin itsearviointien tulokset.
- Oppisopimuskoulutuksessa ja näyttöinä suoritettavassa koulutuksessa itsearviointien tulokset olivat selkeästi paremmat kuin ulkoisessa arvioinnissa. Erityisopetuksen itsearviointit puolestaan olivat hieman huonommat kuin ulkoisessa arvioinnissa.
- Valtion omistamien yksiköiden ja kuntayhtymien itsearviointien tulokset olivat keskimäärin paremmat kuin ulkoisessa arvioinnissa.
- Erot itsearviointien ja ulkoisen arvioinnin pisteissä olivat hieman suuremmat suomenkielisessä koulutuksessa kuin ruotsinkielisessä koulutuksessa.

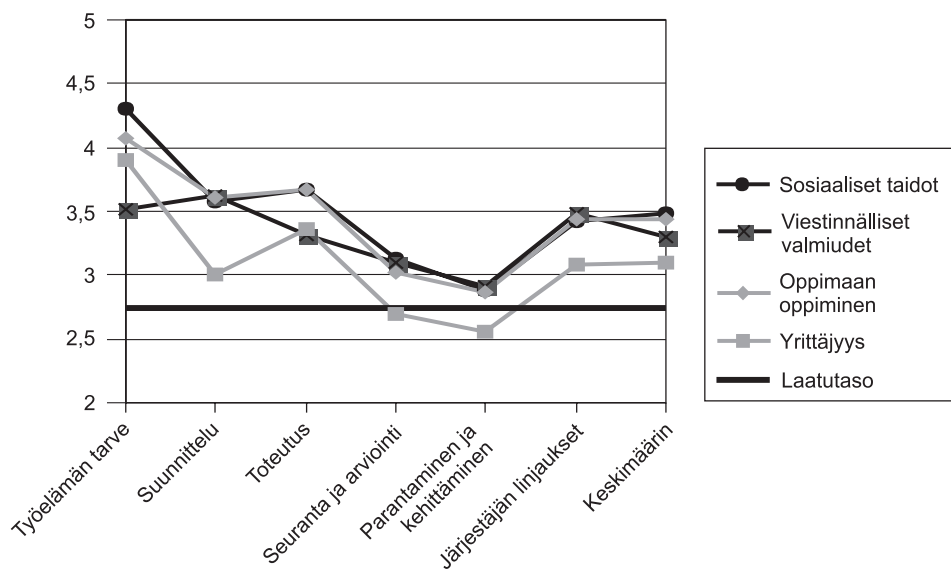
OSA II
TULOKSET

5

Tutkintokohtaisten ryhmien käsityksiä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeesta ja painottumisesta toiminnassa

Tässä luvussa kuvataan tutkintokohtaisten ryhmien käsityksiä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeesta ja niiden painottamisesta toiminnasta⁶. Nämä vastaukset tuotettiin toimintakuvausten laadinnan yhteydessä ennen paikallisen arviointiraadin istuntoa. Tulokset kuvataan lomakkeen mukaisessa järjestyksessä kokonaisuuksina ja taustamuuttujittain eritellen. Taustamuuttujina tässä yhteydessä käytetään alaa ja koulutusmuotoa. Tulokset suhteutetaan myös arviointikriteereiden mukaisesti määritettyyn laatutasoon (vrt. s. 54).

⁶ Luku kuvaa tutkintokohtaisten ryhmien vastauksia määrällisiin kysymyksiin. Kyse ei tässä yhteydessä ole tutkintokohtaisen arviointiryhmän tekemästä itsearviointista. Itsearviointituloksia verrataan ulkoiseen arviointiin puolestaan luotettavuusluvussa.

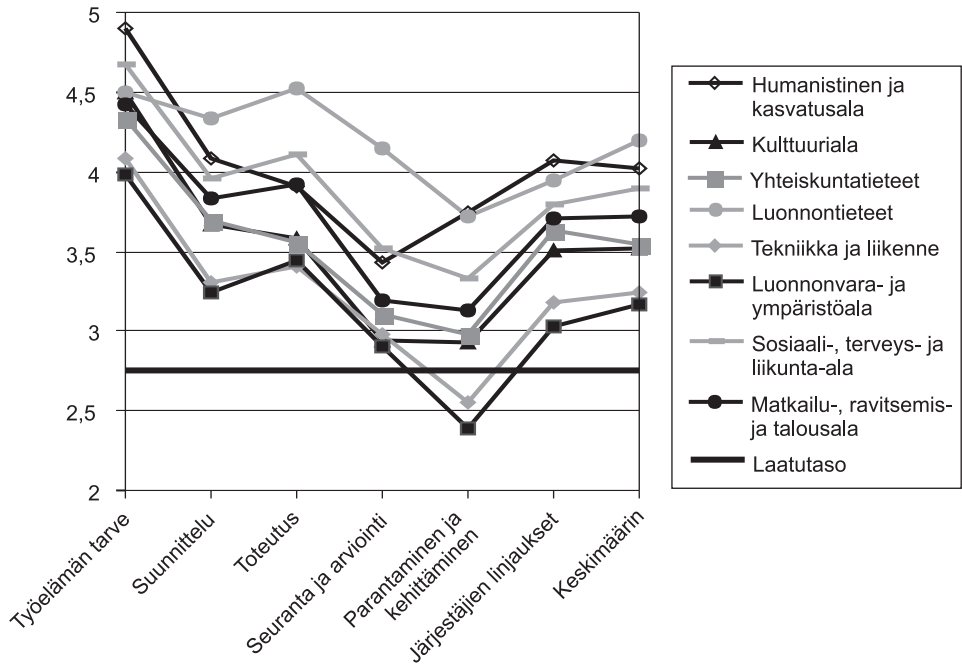

Kuvio 2. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tutkintokohtaisten ryhmien arvioimina ja osaamisalueittain eriteltyinä (asteikko 1–5)

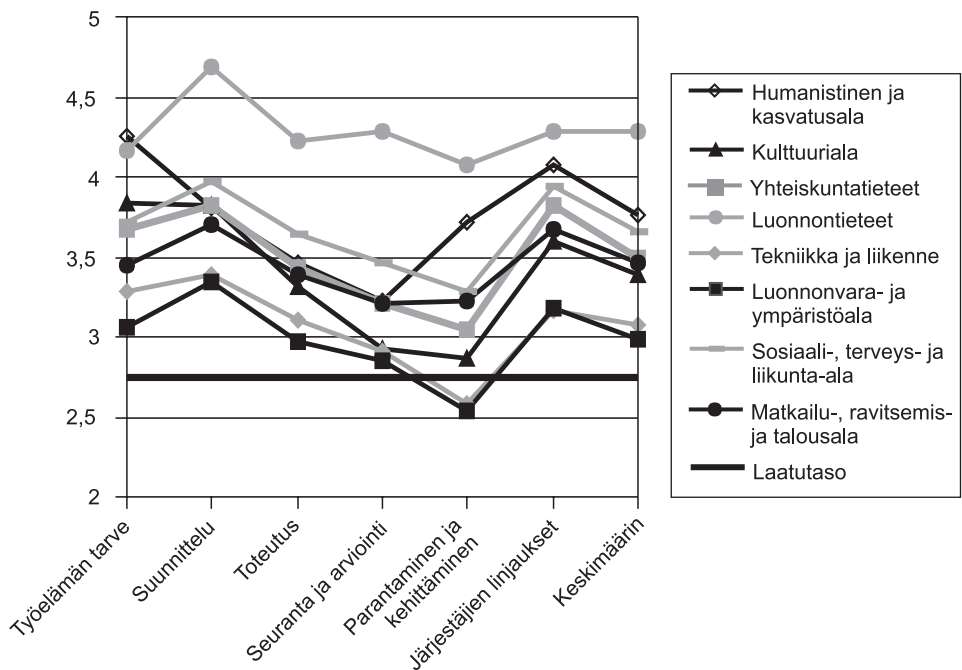
Tutkintokohtaisten ryhmien mukaan sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät *tarpeet ovat työelämässä suuret*. Sosiaalisia taitoja tarvitaan eniten ja viestinnällisiä valmiuksia vähiten. Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä koulutuksessa ei kuitenkaan ole kyetty riittävästi vastaamaan kasvavaan tarpeeseen, joskin koulutuksen ja opetuksen toteutuksen osalta vastaavuus on muita osa-alueita parempi. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskeva seuranta ja arviointi sekä toiminnan parantaminen ja kehittäminen toteutuvat näiden ryhmien arvioimana muita osa-alueita heikommin. Ryhmät pitävät koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten kyseistä asiakokonaisuutta koskevia linjauksia melko selkeinä. Vaikka yrittäjyyttä koskevat työelämän tarpeet ovat muiden osaamisalueiden tapaan suuret, yrittäjyyttä painotetaan toiminnassa muita osaamisalueita vähemmän.

Alakohtaiset erot osaamisalueittain

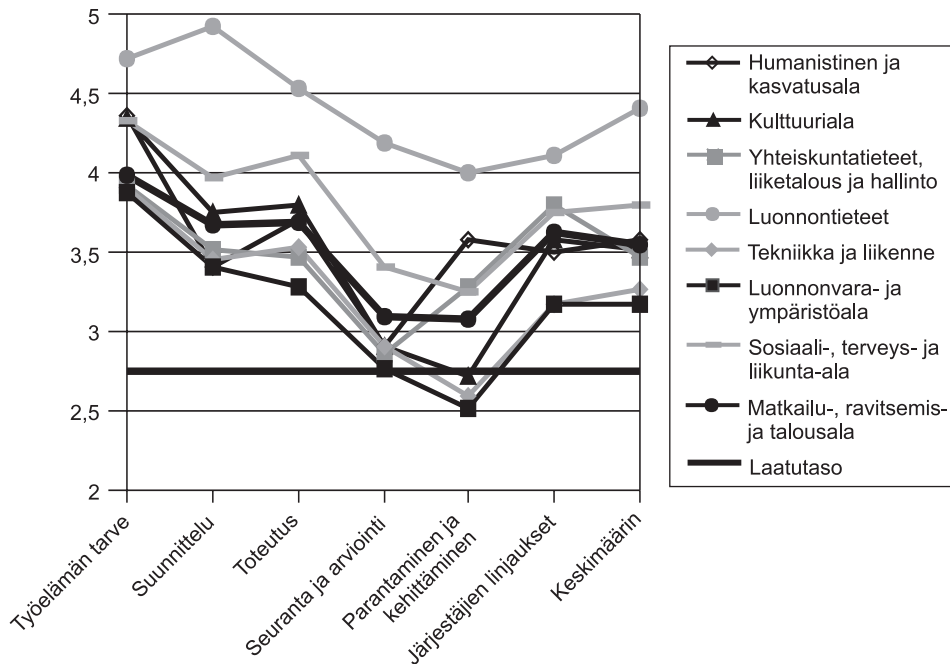
Kaikilla aloilla *sosiaalisia taitoja* tarvitaan työelämässä eniten (kuvio 3). Tarve arvioidaan suurimmaksi humanistisella ja kasvatusalalla ja sosiaali- ja terveys- ja liikunta-alalla ja vähäisemmäksi luonnonvara- ja ympäristöalalla ja tekniikan ja liikenteen alalla. Sosiaalisia taitoja painotetaan toiminnassa eniten lähes kauttaaltaan luonnontieteellisen alan (mukana vain kaksi tutkintoa) ja humanistisen ja kasvatustieteiden alan tutkinnoissa. Luonnonvara- ja ympäristöalan sekä tekniikan ja liikenteen alan tutkinnoissa painotetaan kyseisiä valmiuksia muita vähemmän.

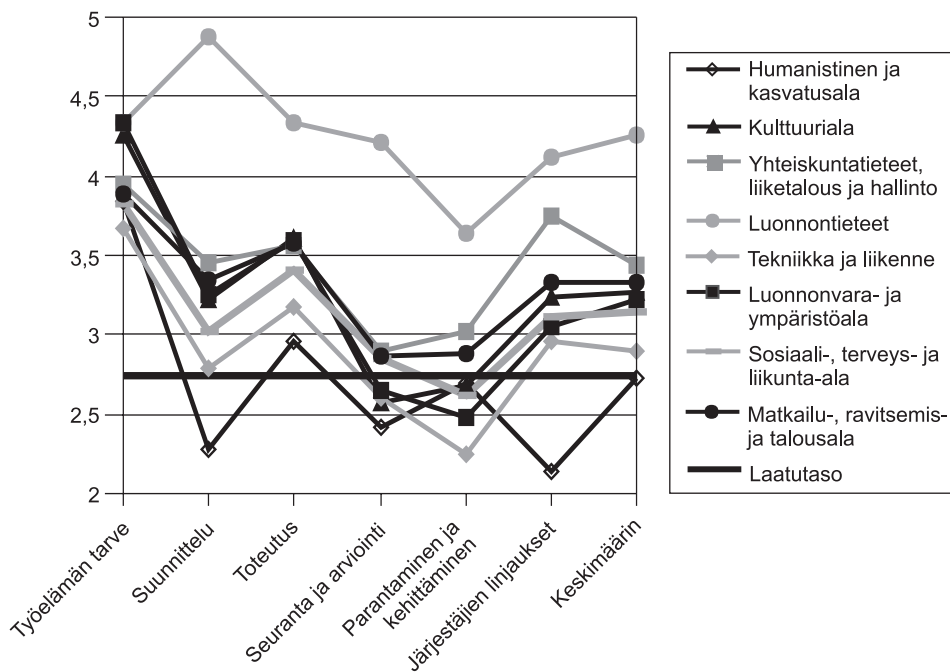
Kuvio 3. Sosiaaliset taidot tutkintokohtaisten ryhmien arvioimina ja aloittain eriteltyinä

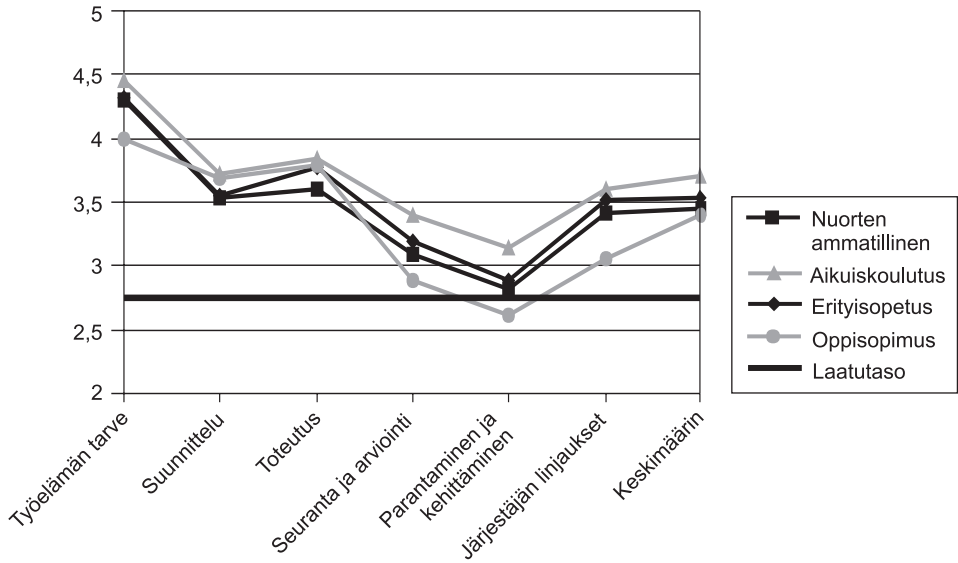
Kuvio 4. Viestinnälliset valmiudet tutkintokohtaisten ryhmien arvioimina ja aloittain eriteltyinä

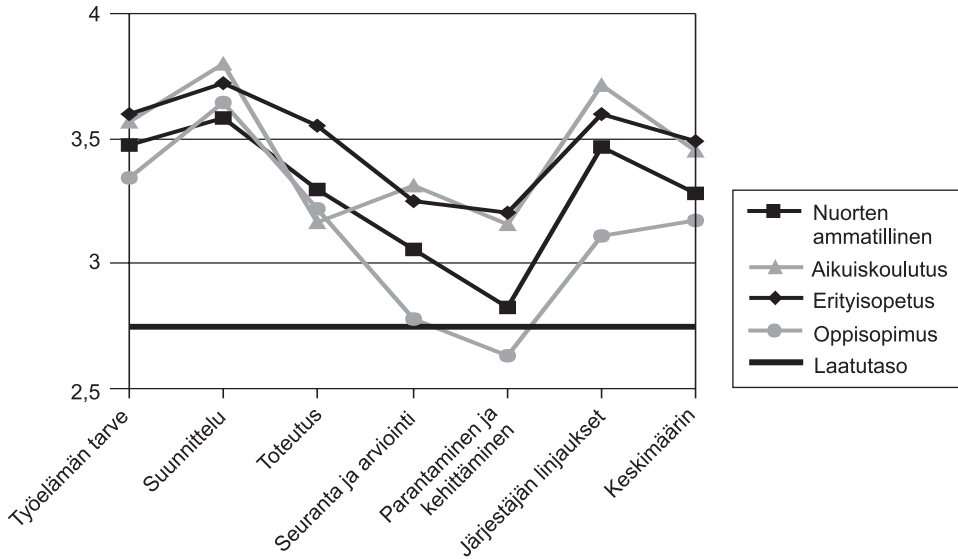
Kuvio 5. Oppimaan oppiminen tutkintokohtaisten ryhmien arvioimana ja aloittain eriteltyinä

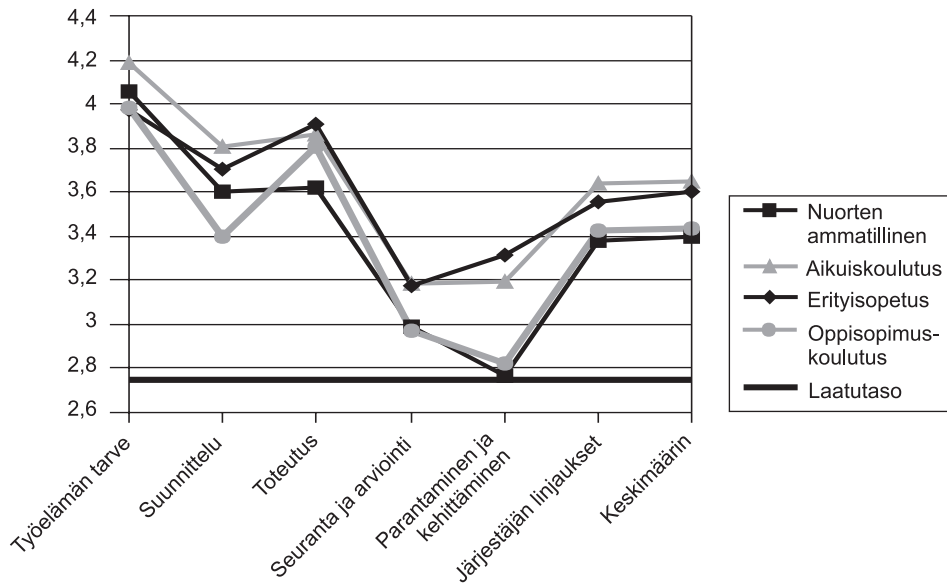
Kuvio 6. Yrittäjyys tutkintokohtaisten ryhmien arvioimana ja aloittain eriteltyinä

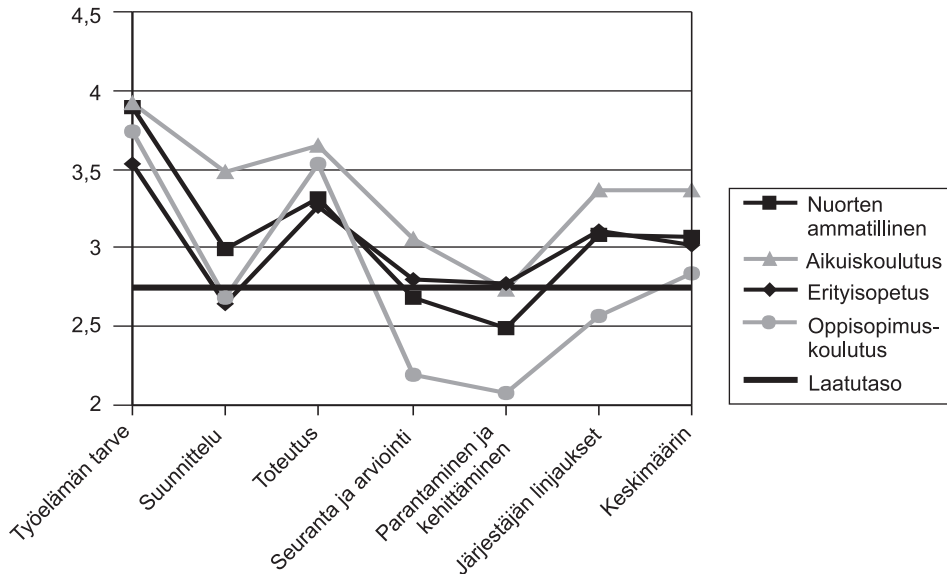
Kuvio 7. Sosiaaliset valmiudet tutkintokohtaisten ryhmien arvioimina ja koulutusmuodoittain eriteltyinä

Kuvio 8. Viestinnälliset valmiudet tutkintokohtaisten ryhmien arvioimina ja koulutusmuodoittain eriteltyinä

Kuvio 9. *Oppimaan oppiminen tutkintokohtaisten ryhmien arvioimana ja koulutusmuodoittain eriteltynä*

Kuvio 10. *Yrittäjyys tutkintokohtaisten ryhmien arvioimana ja koulutusmuodoittain eriteltynä*

Kaikilla aloilla ylitettiin arvioinnissa asetettu tavoitetaso lukuun ottamatta sosiaalisiin taitoihin liittyvää parantamista ja kehittämistä.

Viestinnällisiin valmiuksiin liittyvissä työelämän tarpeissa on myös alojen välisiä eroja. Muutoin niiden painottuminen toiminnassa on eri aloilla profiililtaan melko yhtenäistä lukuun ottamatta luonnontieteiden alaan liittyviä tutkintoja. Kaikilla aloilla ylitettiin tavoitetaso lukuun ottamatta viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää parantamista ja kehittämistä. Viestinnällisiä valmiuksia painotetaan vähiten luonnonvara- ja ympäristöalalla ja tekniikan ja liikenteen alalla.

Oppimaan oppimisen valmiuksien tarpeissa ja toiminnan painotuksissa ei ilmene kovin suuria alojen välisiä eroja lukuun ottamatta luonnontieteiden alaa, jossa näitä valmiuksia painotetaan muita aloja enemmän (kaksi tutkintoa). Oppimaan oppimista tarvitaan ja painotetaan myös sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla hieman muita aloja enemmän. Vastaavasti vähiten kyseisiä valmiuksia tarvitaan ja painotetaan luonnonvara- ja ympäristöalalla ja tekniikan ja liikenteen aloilla.

Yrittäjyyttä koskevat tarpeet ja painotukset toiminnassa korostuvat luonnontieteiden alalla. Yrittäjyyttä arvioidaan tarvittavan vähiten tekniikan ja liikenteen alalla ja humanistisella ja kasvatusalalla. Yrittäjyyttä painotetaan toiminnassa vähiten humanistisella ja kasvatusalalla. Yrittäjyyttä koskeva seuranta ja arviointi sekä parantaminen ja kehittäminen ovat monilla aloilla arvioinnissa asetetun tavoitetaso alapuolella.

Koulutusmuotojen väliset erot osaamisalueittain

Sosiaaliset taidot otetaan parhaiten huomioon aikuiskoulutuksessa, joskaan suuria eroja eri koulutusmuotojen välillä ei ilmene.

Viestinnällisten valmiuksien ottamisessa huomioon on eri koulutusmuotojen välisiä eroja melko paljon. Viestinnälliset valmiudet otetaan parhaiten huomioon suunnittelussa ja parantamisessa ja kehittämisessä sekä aikuiskoulutuksessa että erityisopetuksessa. Erityisopetuksen toteutuksessa viestinnällisiä valmiuksia painotetaan niin ikään muita koulutusmuotoja enemmän.

Oppimaan oppimisen valmiuksien tarpeessa ei ole suuria koulutusmuotokohtaisia eroja. Erityisopetuksessa ja aikuiskoulutuksessa kyseiset valmiudet otetaan muita paremmin huomioon kauttaaltaan. Vastaavasti oppisopimuskoulutuksessa ja osittain myös opetussuunnitelmaperusteissa peruskoulutuksessa näitä valmiuksia painotetaan muita vähemmän.

Yrittäjyyttä koskevat painotukset vaihtelevat koulutusmuodoittain. Aikuiskoulutuksessa valmiuksia painotetaan muita enemmän.

6

Kokonaisarviointi

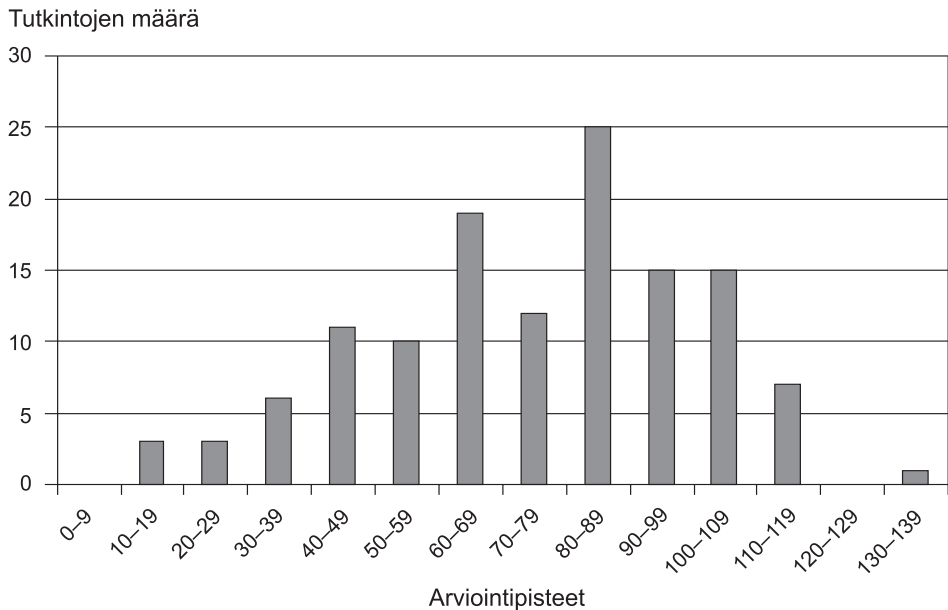
Tässä luvussa tarkastellaan ulkoisen arvioinnin tuloksia arviointipisteiden valossa. Luvun alussa tarkastellaan aineistoa kokonaisuutena ja lopussa tarkastellaan esimerkkitutkintoja (vrt. tutkintoketjut), joiden osalta verrataan eri koulutusmuotoja toisiinsa. Tämän tarkastelun tarkoituksena on osoittaa saman tutkinnon sisällä olevaa vaihtelua eri koulutuksen järjestämismuodoissa.

6.1 Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat kokonaispisteet ja laatutaso

Koulutuksen järjestäjien/tutkintojen laatutasoa ja sen vaihtelua taustamuuttujittain kuvataan sekä kuvioden että liitteen 7 avulla. Kuvio 11 osoittaa, että eniten tutkintoja sijoittuu keskitasolle luokkiin 80–89 (n = 25) ja 60–69 (n = 19). Yksikään tutkinnoista ei yltänyt maksimipistemäärään. Vastaavasti yksikään ei saanut minimipisteitä. Laatutason ylitti 45 % (n = 57) tutkinnoista jollakin osa-alueella ja 24 % (n = 30) kaikilla osa-alueilla. Vastaavasti 32 % (n = 40) ei ylittänyt laatutasoa millään alueella. Keskeisimmät erottavat tekijät ovat ala, koulutusmuoto ja opetusryhmäkoko.

Kokonaispisteiden tarkastelu osoittaa, että noin puolet arviointiin osallistuneista tutkinnoista (50,4 %) saavutti laatutasoksi asetetun 57 % (79,8 pistettä)

maksimipistemäärästä (140 pistettä). Tämän tarkastelun mukaan tutkintokoh-
 taiset ryhmät ovat onnistuneet parhaiten työelämatarpeiden ennakoinnissa ja
 huomioon ottamisessa sekä tuloksiin ja vaikuttavuuteen liittyvässä toiminnassa.
 Sen sijaan heikoimmat pisteet liittyivät suunnitteluun, koulutuksen järjestäjien
 linjauksiin ja parantamiseen sekä kehittämiseen.

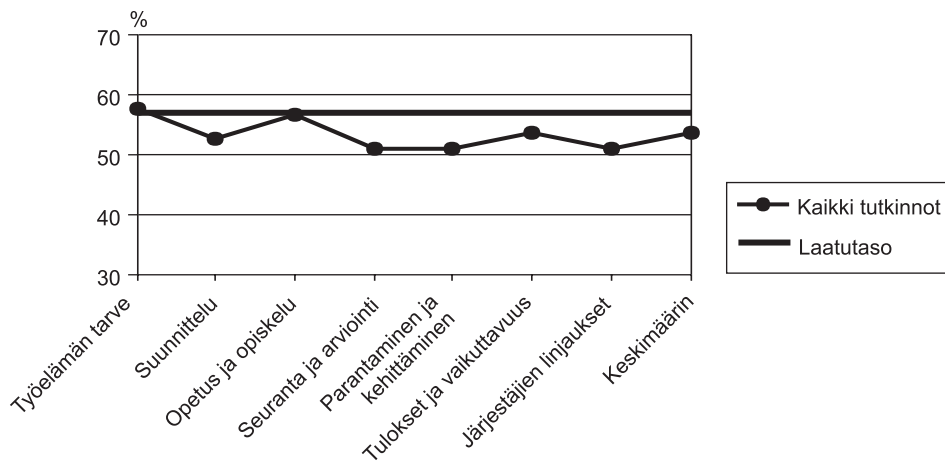
Kuvio 11. Ammatillisiin perustutkintoihin sisältyvien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kokonaispistejakauma

Taulukko 2. Laatuso arviointikohteittain

Arvioitu osa-alue	B: Järjestäjä ylitti laatuson		A: Järjestäjä alitti laatuson	
	n	%	n	%
Työelämän tarpeet	68	53,5	59	46,5
Suunnittelu	51	40,2	76	59,8
Opetuksen ja opiskelun toteutus	61	48,0	66	52,0
Seuranta ja arviointi	63	49,6	64	50,4
Parantaminen ja kehittäminen	54	42,5	73	57,5
Tulokset ja vaikuttavuus	66	52,0	61	48,0
Linjaukset	52	40,9	75	59,1
Yhteensä	64	50,4	63	49,6

6.2 Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien laatutaso arviointikohteittain ja taustamuuttujittain

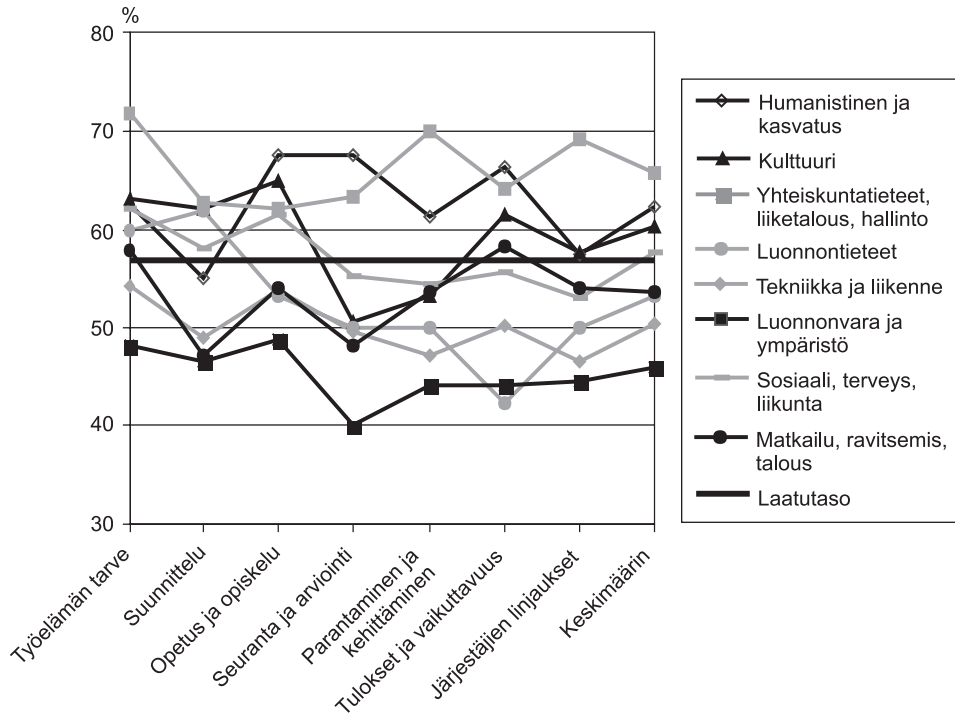
Koulutuksen järjestäjien pisteitä tarkastellaan kuviossa 12 osa-alueittain suhteutettuna arviointikriteeristön pohjalta muodostettuun laatutasoon. Kuvio osoittaa, että sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan laatu on arviointikohteittain melko yhtenevää, joskin lähes kauttaaltaan asetetun laatutason alapuolella. Poikkeuksena on työelämän tarpeen ennakointi, jossa asetettu laatutaso juuri ja juuri ylittyy.

Kuvio 12. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottumista ammatillisessa peruskoulutuksessa kuvaava laatutaso

Ala jaottelee koulutuksen järjestäjät/tutkinnot selvästi. Liitteestä 7 ilmenee, että yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla (n = 6) kaikki tutkinto-kohtaiset ryhmät ylittivät laatutason. Sen sijaan tekniikan ja liikenteen alan tutkinnoista vain 38 % (n = 55) ja luonnonvara- ja ympäristöalalla vain 33 % (n = 12) ylitti laatutason.

Noin 16 % tekniikan ja liikenteen alan tutkinnoista (n = 9) ja luonnonvara- ja ympäristöalan tutkinnoista (n = 2) ylitti laatutason kaikilla osa-alueilla. Suhteellisesti eniten niitä, jotka eivät saavuttaneet laatutasoa millään osa-alueella, oli luonnonvara- ja ympäristöalalla (58 %), luonnontieteiden alalla (50 %), sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla (35 %) ja tekniikan ja liikenteen alalla (35 %). Vastaavasti suhteellisesti vähiten niitä, jotka eivät saavuttaneet laatutasoa millään osa-alueella, oli kulttuurialalla (15 %) yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alan lisäksi.

Kuvio 13. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen aloittain

Humanistisen ja kasvatustieteiden, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalan tutkimukset sijoittuvat hyvin tasaisesti eri laatuluokkiin. Sen sijaan luonnonvara- ja ympäristöalan tutkimuksista suurin osa sijoittui luokkaan, jossa laatutasoa ei ylitetty millään osa-alueella. Suhteellisesti muita harvemmin laatutaso ylittyi myös tekniikan ja liikenteen alalla.

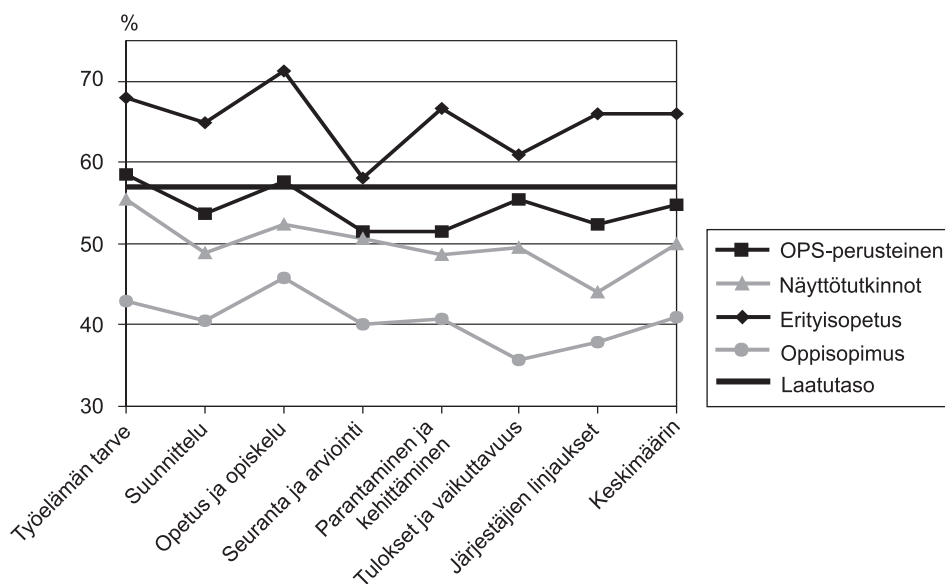
Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan eniten yhteiskuntatieteiden ja hallinnon alalla ja vähiten luonnonvara- ja ympäristöalalla ja tekniikan ja liikenteen alalla (kuviot 13). Useissa kohdissa laatutaso alittuu myös matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla.

Alojen sisäinen vaihtelu oli pienintä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla, kulttuurialalla sekä humanistisella ja kasvatustieteiden alalla. Vaihtelu oli puolitoistakertaisesti suurempaa sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla, tekniikan ja liikenteen alalla, luonnonvara- ja ympäristöalalla sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla. On kuitenkin muistettava, että joillakin aloilla tutkimuksia oli vähän kun taas esimerkiksi tekniikan ja liikenteen alalla arviointiin osallistui 55 tutkimusta.

Koulutusmuodon⁷ mukaan tarkasteltuna erityisopetukseen erikoistuneet järjestäjät painottavat eniten sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia. Erityisopetuksessa ylitettiin laatutaso kaikilla osa-alueilla keskiarvojen mukaan tarkasteltuna (kuvio 14). Valmiuksia painotetaan vähiten oppisopimuskoulutuksessa, jossa kaikkia osa-alueita painotettiin alle tavoitetason. Nuorten ammatillisessa peruskoulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa näitä valmiuksia painotetaan samankaltaisesti.

Erityisopetuksena järjestettävissä tutkinnoista reilut 80 % ylitti vähimmäislaatuksen (Liite 7). Vastaavaan tasoon ylsi alle 30 % oppisopimuksena järjestettävistä tutkinnoista. Oppisopimuskoulutusta edustavista tutkinnoista 71 % ei saavuttanut laatutasoa minkään toiminnon osalta. Noin 30 % opetussuunnitelma-perusteisista tutkinnoista ja näyttötutkintoina suoritettavista tutkinnoista (aikuiskoulutus) ei saavuttanut laatutasoa millään osa-alueella.

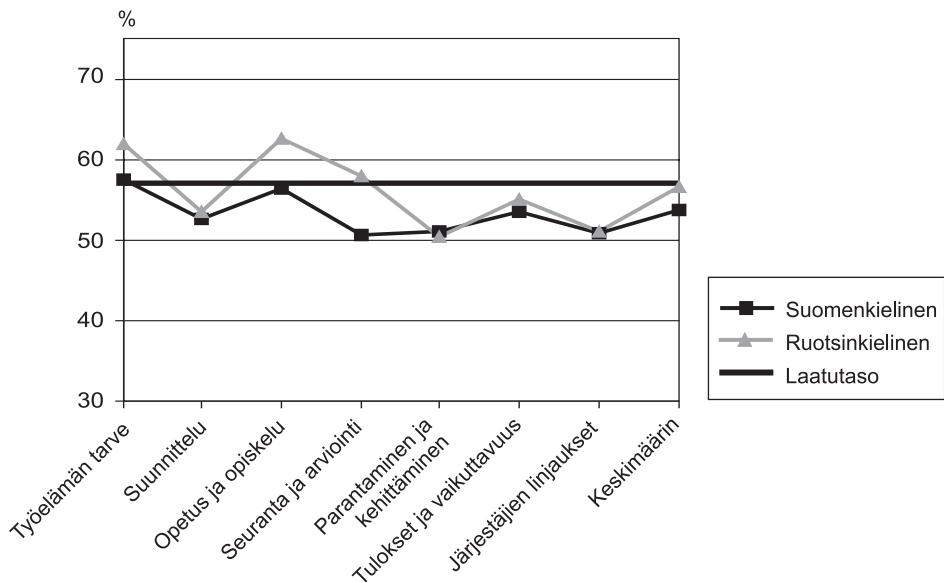
Aikuiskoulutuksessa sisäinen vaihtelu oli hieman alle kaksinkertainen ja nuorten koulutuksen noin puolitoistakertainen erityisopetuksen sisäiseen vaihteluun verrattuna.

Kuvio 14. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen koulutusmuodittain

⁷ Koulutusmuotoryhmään on tässä arvioinnissa sijoitettu nuorten ammatillinen koulutus (vrt. ops-perusteinen koulutus), aikuiskoulutus (vrt. näyttötutkintoina suoritettava koulutus) ja oppisopimuskoulutus. Lisäksi erityisoppilaitokset muodostavat tässä luokituksessa oman ryhmänsä.

Opetuskieleen perustuva vertailu tehtiin vain nuorten ammatillisesta peruskoulutuksesta (opetussuunnitelmaperusteinen). Suomenkielisen ja ruotsinkielisen koulutuksen väliset erot olivat hyvin pienet. Molempien ryhmien vahvimmat alueet liittyivät työelämän tarpeiden tunnistamiseen ja painottamiseen ja opetuksen ja opiskelun toteutukseen, joiden suhteen laatutaso myös ylittyi. Suomenkielisessä koulutuksessa nämä valmiudet otetaan huomioon heikoiden seurannassa ja arvioinnissa ja ruotsinkielisessä koulutuksessa parantamisessa ja kehittämisessä.

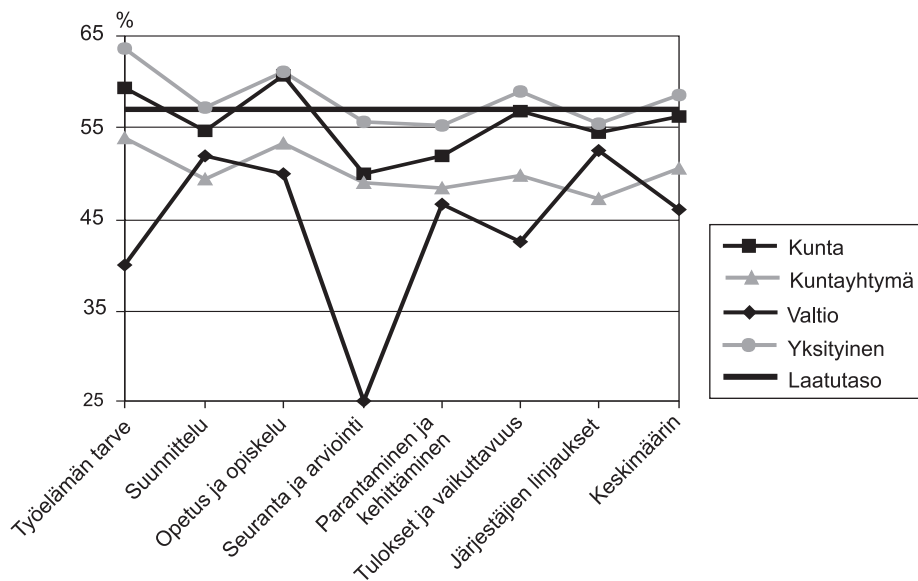

Kuvio 15. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen kielen mukaan

Koulutuksen järjestäjätyypeittäin tarkasteltuna sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan parhaiten huomioon yksityisten järjestäjien yksiköissä ja järjestämissä tutkinnoissa ja heikoiden valtion omistamissa yksiköissä. Lähes 70 % yksityisistä järjestäjistä ylitti laatutason ja vastaavasti kaikki valtion omistamat yksiköt alittivat laatutason. Kunnallisista järjestäjistä laatutason ylitti reilut 56 % kun taas kuntayhtymien järjestäjistä tason ylitti niukasti hieman yli 40 %.

Kunnallisten järjestäjien toteuttamat tutkintokohtaiset koulutukset sijoittuivat hyvin tasaisesti ryhmiin, joissa laatutaso oli ylitetty tai alitettu kaikilla osa-alueilla tai joillakin osa-alueilla. Suurta eroa kuntayhtymäjärjestäjiin ei ollut havaittavissa. Sen sijaan valtion omistamissa yksiköissä ei ollut yhtään tutkintoa, jossa laatutaso olisi ylitetty kaikilla osa-alueilla.

Järjestäjätyyppien sisäinen vaihtelu ei kokonaisuudessaan ole suurta. Järjestäjätyyppi ei siten ole selvästi järjestäjiä erotteleva tekijä.

Kuvio 16. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen järjestämismuodoittain

Opetusryhmän koko. Edellisten lisäksi tuloksia verrattiin opetusryhmäkoon suhteen⁸. Ryhmäkoko ei myöskään näytä olevan järjestäjiä selvästi erottava tekijä. Laatutaso ylitettiin hieman paremmin niissä tutkinnoissa, joissa ryhmäkoko oli suurin (10 tai enemmän), mutta olennaisia eroja ei ole havaittavissa. Kaikissa kokoryhmissä on eniten niitä, joilla laatutaso ylittyy jollakin osa-alueella. Sisäinen vaihtelu oli noin 30 % suurempi keskimmaisessä ryhmässä kuin kahdessa muussa ryhmässä.

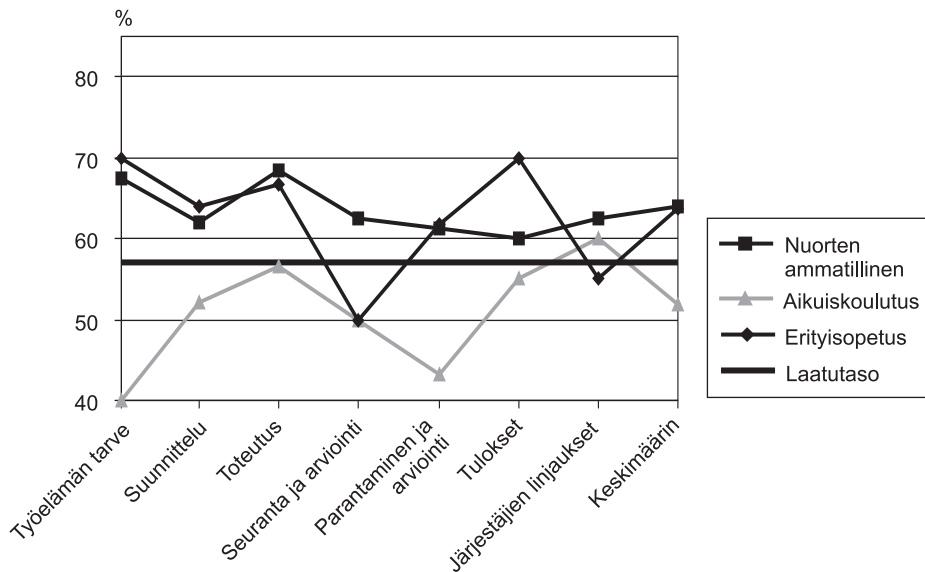
6.3 Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen esimerkkitutkinnoissa koulutusmuodoittain

Tässä luvussa kuvataan esimerkinomaisesti viisi tutkintoketjua, jotka kuvaavat samaan tutkintoon eri tavalla johtavaa koulutusta⁹. Analyysiin valikoituneet alat ja tutkinnot on kuvattu sivulla 52.

⁸Alle viisi opiskelijaa (n = 49), viisi, mutta alle 10 opiskelijaa (n = 37) ja yli 10 opiskelijaa (n = 28).

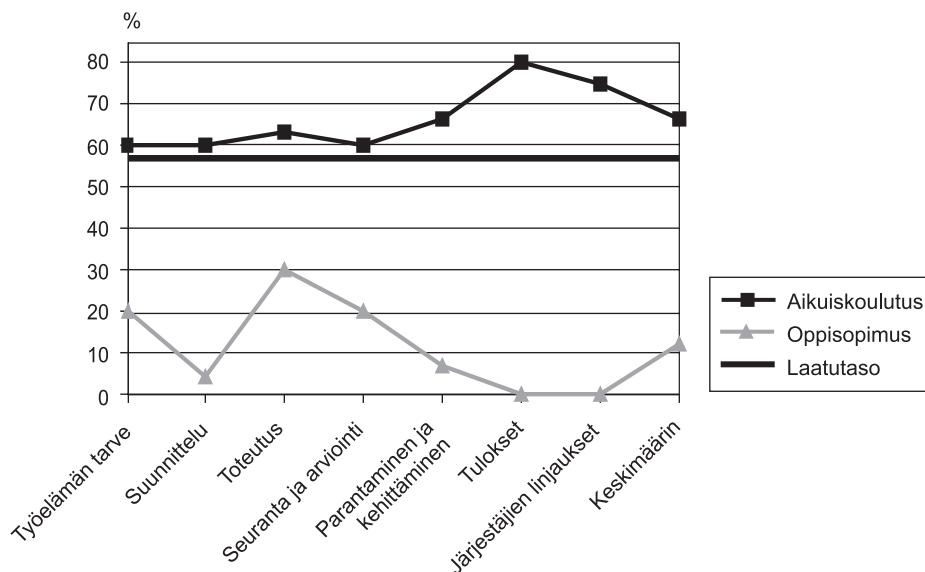
⁹Tässä yhteydessä koulutusmuodoista käytetään nimikkeitä nuorten ammatillinen, aikuiskoulutus, oppisopimuskoulutus ja erityisopetus.

Kulttuurialalta (*audiovisuaalinen perustutkinto*) arviointiin osallistui kolme koulutusmuotoa (kuvio 17). Nuorten ammatillisessa peruskoulutuksessa (ops-perusteinen) laatutaso ylittyi kaikilla osa-alueilla. Erityisopetuksena järjestettävässä koulutuksessa laatutaso ylittyi kaikilla osa-alueilla lukuun ottamatta seuranta ja arviointia ja koulutuksen järjestäjien linjauksia. Aikuiskoulutuksessa laatutaso ylittyi vain koulutuksen järjestäjän linjauksien kohdalla. Muutoin aikuiskoulutuksessa ei laatutasoa ylitetty.

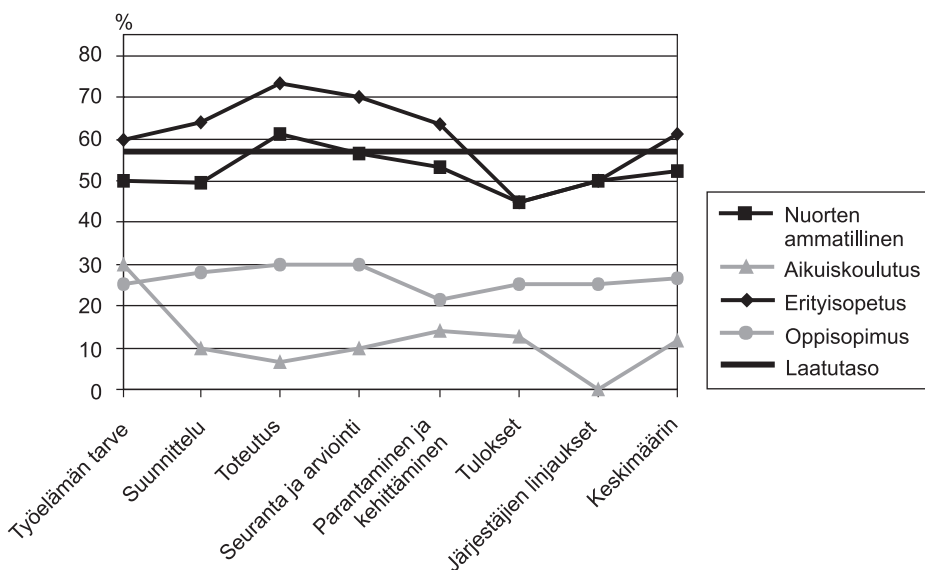
Kuvio 17. Kulttuuriala, audiovisuaalinen perustutkinto

Matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla *hotelli- ja ravintola-alan perustutkintoon* (kuvio 18) johtavassa aikuiskoulutuksessa laatutaso ylittyi kaikilla osa-alueilla. Oppisopimuskoulutuksessa puolestaan laatutasosta jäätiin melko kauas.

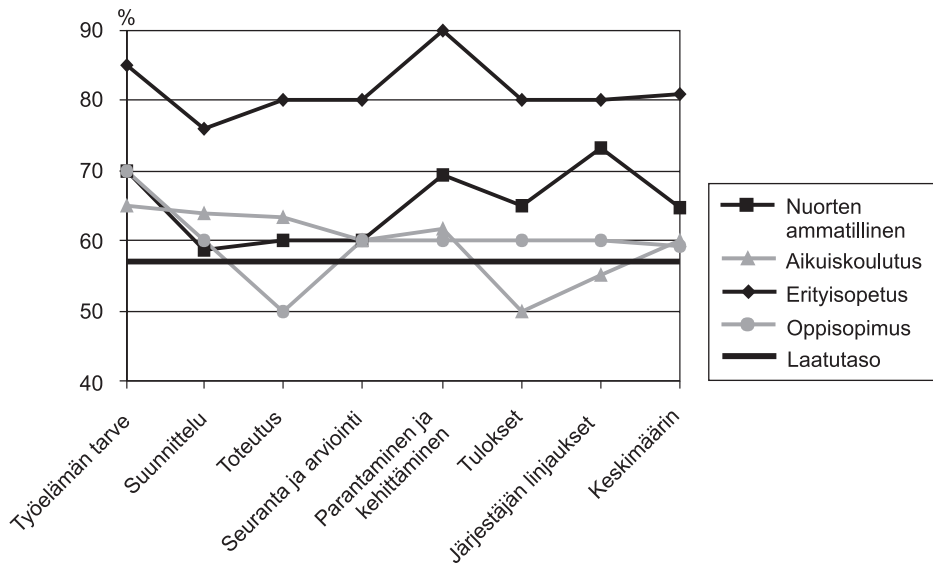
Kuvio 18. Matkailu -, ravitsemis- ja talousala, hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto

Tekniikan ja liikenteen alalta vertailuun valittiin **kone- ja metallialan perustutkinto** (kuvio 19). Tutkintoon johtavassa erityisopetuksessa laatutaso ylittyi kaikilla arviointialueilla lukuun ottamatta tuloksia ja koulutuksen järjestäjien linjauksia. Nuorten ammatillisessa peruskoulutuksessa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen oli lähellä laatutasoa. Sen sijaan sekä oppisopimuskoulutuksessa että aikuisopetuksessa laatutasoa ei ylitetty minkään osa-alueen suhteen.

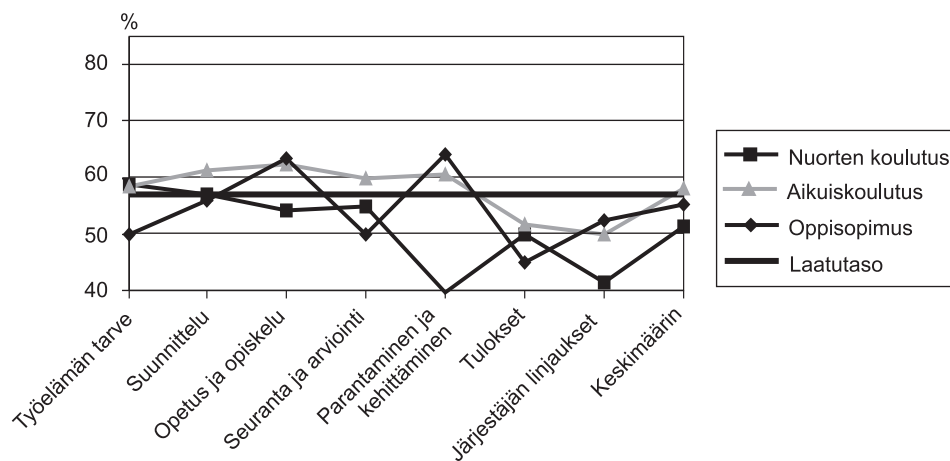
Kuvio 19. Tekniikan ja liikenteen ala, kone- ja metallialan perustutkinto

Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalta vertailuun valittiin *liiketalouden perustutkinto*. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotettiin erittäin paljon erityisopetuksena järjestettävässä liiketalouden perustutkinnossa. Laatutaso ylittyi selvästi kaikilla osa-alueilla. Myös nuorten ammatillisessa koulutuksessa laatutaso ylittyi kaikilla osa-alueilla. Oppisopimuskoulutuksessa laatutaso ylittyi lukuun ottamatta toteutusta (opetus ja opiskelu). Aikuiskoulutuksessa laatutaso niin ikään ylittyi lukuun ottamatta parantamista ja kehittämistä koskevaa osa-aluetta.

Kuvio 20. Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala, liiketalouden perustutkinto

Sosiaali- ja terveysalalta valittiin *sosiaali- ja terveysalan perustutkinto*. Missään koulutusmuodossa ei laatutasoa ylitetty kaikilla osa-alueilla. Näissä tutkimuksissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet oli otettu parhaiten huomioon aikuiskoulutuksessa ja heikoiten nuorten ammatillisessa koulutuksessa. Eri koulutusmuotojen sisäinen vaihtelu oli myös melko suurta.

Kuvio 21. Sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala (sosiaali- ja terveysalan perustutkinto)

7

Arviointi teemoittain

Tässä luvussa kuvataan arviointiprosessin ensimmäisen syklin tuloksia. Luku kertoo *arviointiryhmän tulkinnan* tutkintokohtaisten ryhmien toimittamista kuvauksista ja itsearviointeista. Arviointitulokset kuvataan lomakkeen mukaisessa järjestyksessä teemoittain. Kunkin luvun alussa esitetään alaviitteinä myös apukysymykset, jotka olivat tutkintokohtaisten ryhmien käytössä kuvauksia tehtäessä. Lukujen alussa olevat taulukot kuvaavat tutkintokohtaisten ryhmien antamia numeerisia vastauksia, jotka esitetään lomakkeen mukaisesti ryhmitellen. Kyselylomakkeesta poiketen taulukoissa tarkastellaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia kokonaisuuksina. Kokonaistulosten lisäksi tuloksia eritellään keskeisten taustamuuttujien mukaan. Taulukot sisältävät tutkintokohtaisten ryhmien oman arvioinnin onnistumisesta arvioitavassa kohteessa, jota vastedes kutsutaan *onnistumisindeksiksi*. Yrittäjyyttä koskevat tulokset esitetään sisäisen yrittäjyyden ja ulkoisen yrittäjyyden näkökulmista. Kunkin luvun lopussa esitetään ko. teemaan liittyvät kriittiset kohdat, vahvuudet ja kehittämisen kohteet.

7.1 Työelämän tarve ja ennakointi (teema 1)¹⁰

Teema 1 kuvaa sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä työelämän tarpeita ja niiden painottumista opetuksessa. Tutkintokohtaisten ryhmien vastaukset määrällisiin kysymyksiin ilmenevät taulukosta 3.

- Työelämässä tarvitaan paljon kaikkia arvioinnin kohteena olevia valmiuksia. Sosiaalisten taitojen tarve arvioidaan muita osa-alueita suuremmaksi, joskin erot valmiuksien välillä ovat melko pienet. Kokonaisuutta koskeva onnistumisindeksi on melko korkea.
- Humanistisella ja kasvatusalalla tarvitaan eniten sosiaalisia ja vuorovaikutus- ja viestintätaitoja, kun taas vähiten niitä arvioidaan tarvittavan luonnonvara- ja ympäristöalalla. Luonnontieteiden alalla, luonnonvara- ja ympäristöalalla sekä kulttuurialalla tarvitaan muihin koulutusaloihin verrattuna eniten yrittäjyyteen liittyviä valmiuksia. Sen sijaan tekniikan ja liikenteen alalla tarvitaan vähiten yrittäjyyden valmiuksia. Korkein onnistumisindeksi on luonnontieteiden alalla (arvioinnissa vain kaksi tutkintoa), sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla ja matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla ja heikoin luonnonvara- ja ympäristöalalla.
- Aikuiskoulutuksen tutkinnoissa työelämän arvioitiin tarvitsevan kaikkia arvioinnin kohteena olevia valmiuksia. Oppisopimuskoulutuksessa sosiaalisten valmiuksien, vuorovaikutus- ja viestintätaitojen ja oppimaan oppimisen tarve arvioitiin vähäisemmäksi kuin muissa koulutusmuodoissa. Vastaavasti erityisopetuksena järjestettävissä tutkinnoissa oppimaan oppimisen ja yrittäjyyden valmiuksien tarve työelämässä arvioitiin muita hieman vähemmäksi. Onnistumisindeksi on lähes sama kaikissa koulutusmuodoissa.
- Yksityisten järjestäjien mielestä työelämä tarvitsee enemmän sosiaalisia taitoja ja yrittäjyysvalmiuksia muihin järjestäjiin verrattuna. Vastaavasti valtion omistamissa yksiköissä arvioitiin työelämän tarvitsevan vuorovaikutus- ja viestintätaitoja sekä oppimaan oppimisen valmiuksia muita enemmän. Kuntayhtymäjärjestäjien järjestämässä tutkinnoissa arvioitiin työelämässä tarvittavan yrittäjyyden valmiuksia enemmän muihin järjestäjiin verrattuna. Kunnallisten järjestäjien järjestämässä tutkinnoissa työelämässä arvioitiin tarvittavan muita vähemmän kaikkia valmiuksia. Onnistumisindeksi oli korkein kuntajärjestäjien ja yksityisten järjestäjien piirissä ja alhaisin valtion omistamissa yksiköissä.

¹⁰ Apukysymykset:

- a) *Miten kartoitatte sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä työelämän tarpeita, miten ennakoitte tarpeiden muutoksia ja miten otatte työelämän tarpeet huomioon?*
- b) *Mitkä ovat keskeiset sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painopisteet oman alanne työelämässä?*
- c) *Mitä valmiuksia/osaamista työelämä erityisesti edellyttää ja miksi?*
- d) *Miten työelämän tarpeet ovat muuttuneet ja miten ne ovat muuttumassa ko. valmiuksien suhteen?*
- e) *Miten huolehditte työelämän tarpeiden ja koulutuksen painotusten välisestä tasapainosta?*
- f) *Millaisia valmiuksia ette voi koulutuksessa ottaa huomioon, vaikka työelämä niitä vaatisi ja miksi?*

Taulukko 3. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarve työelämässä ja onnistumisen työelämätarpeen ennakoinnissa

TAUSTAMUUTTUJAT	SOSIAALISET JA VIESTINNÄLLISET VALMIUDET				Onnistumis- indeksi ka
	Sosiaaliset taidot ka	Vuorovaiku- tus- ja vies- tintätaidot ka	Oppimaan oppiminen ka	Yrittäjyys ka	
KESKIMÄÄRIN	4,3	3,5	4,1	3,9	3,7
ALA					
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	4,9	4,3	4,4	3,8	3,9
Kulttuuriala	4,5	3,8	4,3	4,3	3,7
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	4,3	3,7	3,9	3,9	3,5
Luonnontieteiden ala	4,5	4,2	4,7	4,3	4,0
Tekniikan ja liikenteen ala	4,1	3,3	3,9	3,7	3,6
Luonnonvara- ja ympäristöala	4,0	3,1	3,9	4,3	3,3
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	4,7	3,7	4,3	3,8	4,0
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	4,4	3,5	4,0	3,9	4,0
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	4,3	3,5	4,1	3,9	3,7
Aikuisopetus	4,5	3,6	4,2	3,9	3,8
Erityisopetus ¹¹	4,3	3,6	4,0	3,5	3,7
Oppisopimuskoulutus	4,0	3,3	4,0	3,7	3,8
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	4,2	3,4	4,0	3,5	3,8
Kuntayhtymä	4,2	3,5	4,1	3,9	3,7
Valtio	4,4	4,1	4,2	3,8	3,3
Yksityinen	4,5	3,5	4,1	3,9	3,8
KIELI (vain ops)					
Suomenkielinen	4,3	3,5	4,1	3,9	3,7
Ruotsinkielinen	4,3	3,6	3,9	3,7	3,3

- Työelämän tarpeessa ei ilmennyt merkittäviä eroja suomenkielisen ja ruotsinkielisen koulutuksen välillä. Onnistumisindeksi oli suomenkielisessä koulutuksessa ruotsinkielistä koulutusta hieman parempi.
- Sisäisen yrittäjyyden tarve arvioitiin erittäin suureksi lähes kaikissa ammateissa (taulukko 4). Ulkoisen yrittäjyyden tarve työelämässä arvioitiin edellistä vähäisemmäksi. Tutkinnot, joissa sisäisen yrittäjyyden tarve oli arvioitu tavoitetasoa

¹¹ Sisältää erityisoppilaitokset

alhaisemmalle tasolle, olivat tekniikan ja liikenteen alalta ja yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalta. Ne tutkinnot, joissa ulkoisen yrittäjyyden tarve arvioitiin tavoitetasoa alhaisemmaksi, olivat tekniikan ja liikenteen alalta, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalta, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalta ja humanistiselta ja kasvatusalalta.

Taulukko 4. *Laatutason (57 %) yrittäjyyteen liittyvässä työelämän tarpeessa kokonaan tai osittain alittaneet tutkinnot*

Työelämän tarve			
Yrittäjyys	Tutkinto	alle 57 % %	yli 57 % %
SISÄINEN YRITTÄJYYS	Kone- ja metallialan perustutkinto	17	83
	Liiketalouden perustutkinto	50	50
	Logistiikan perustutkinto	50	50
	Merenkulkualan perustutkinto	50	50
	Puualan perustutkinto	50	50
	Suunnitteluassistentin perustutkinto	33	67
	Yhteensä	n %	6 5
ULKOINEN YRITTÄJYYS	Catering-alan perustutkinto	50	50
	Hammastekniikan perustutkinto	100	0
	Hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto	33	67
	Kemiantekniikan perustutkinto	100	0
	Kone- ja metallialan perustutkinto	17	83
	Laboratorioalan perustutkinto	100	0
	Lapsi- ja perhetyön perustutkinto	50	50
	Lentokoneasennuksen perustutkinto	100	0
	Lääkealan perustutkinto	100	0
	Maanmittausalan perustutkinto	100	0
	Merenkulkualan perustutkinto	100	0
	Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjauksen perustutkinto	33	67
	Paperiteollisuuden perustutkinto	100	0
	Pintakäsittelyalan perustutkinto	33	67
	Puhdistuspalvelualan perustutkinto	50	50
	Puualan perustutkinto	50	50
	Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto	20	80
	Suunnitteluassistentin perustutkinto	67	33
	Sähköalan perustutkinto	33	67
		Yhteensä	n %

Työelämän tarpeet

Tutkintokohtaiset ryhmät tiedostavat sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet ja ymmärtävät niiden kasvavan merkityksen. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia pidetään välttämättöminä nykyisessä ja tulevaisuuden työelämässä. Työelämän ja sen eri alojen, ammattien sekä työtehtävien muutokset nähdään suurina. Myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien **tarve työelämässä arvioidaan suureksi**, joskin on myös niitä, joiden mielestä työelämässä ei sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia (erityisesti viestinnällisiä valmiuksia ja yrittäjyysvalmiuksia) juurikaan tarvita.

Vastaajien mielestä tulevaisuuden tarpeet ovat seurausta työelämän rakenteiden jatkuvista muutoksista. Työelämä ja ammatit muuttuvat ja eri ammattiryhmillä on tarvetta työuransa aikana kouluttautua uudelleen. Tulevaisuudessa ammatilliseen osaamiseen kuuluvat yhä enemmän erilaiset sosiaaliset ja viestinnälliset taidot ja valmiudet. Verkostomaisten toimintatapojen ja tiimityön voimistumisen myötä niiden tarve kasvaa. Tärkeäksi on tullut taito tulla toimeen erilaisissa työryhmissä, kyky hallita nopeasti eteen tulevia uusia työtehtäviä ja kyky toimia kulttuurisesti ja kielellisesti entistä erilaisimmissa toimintaympäristöissä. Ammateissa tarvitaan suullisia ja kirjallisia viestintävalmiuksia ja viestintäteknologiaan liittyviä taitoja. Ammattiin kuuluvan uuden tiedon hankinta ja sen välittäminen muille sekä kirjallisesti että suullisesti on osa viestintää.

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet mielletään laajasti **osaksi ammatillista osaamista**, ja ne korostuvat lähes joka alalla. Kuitenkin osa vastaajista piti niitä **amatillisuudesta erillisenä osa-alueena**, mistä seuraa, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet eristetään ammatin ytimestä ja niitä pidetään toisarvoisina verrattuna ammatin ydinosoitukseen. Monilla aloilla suhtautuminen oli hyvin neutraalia, jolloin kyseisiä taitoja pidetään "itsestäänselvinä" taitoina, jotka opitaan "luontaisesti" muun opetuksen yhteydessä. Joissakin tutkinnoissa sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia pidettiin ylimääräisenä riesana, joihin liittyvä toiminta pitäisi resursoida erikseen.

Suuri osa vastaajista kuvasi työelämässä tarvittavia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia luetteloina. Osa vastaajista käsitteli niitä yhtenä kokonaisuutena, kun taas osa eritteli tarpeita osaamisalueittain.

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet vaihtelevat tutkinnoittain, aloittain ja koulutusmuodoittain. Ihmissuhde-, viestintätaitoja ja asiakasosaamista vaativilla aloilla sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat useissa tapauksissa selkeästi ennakoinnin, suunnittelun ja arvioinnin kohteina. Sen sijaan työn teknistä hallintaa korostavilla teollisuuden aloilla sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien nähtiin liittyvän lähinnä tiimityöhön ja asiakaskontakteihin.

Valmiuksien erityispiirteet

Vastaajien mukaan keskeinen työelämän edellyttämä **sosiaalinen taito** on aktiivinen osallistuminen työelämän sosiaalisiin tilanteisiin. Työelämässä tarvitaan ryhmässä työskentelyn taitoja, sopeutumiskykyä ja hyvää itsetuntemusta sekä "pelisääntöjen" sisäistämistä. Tärkeänä pidettiin myös keskustelu- ja neuvottelutaitoja. Lisäksi painotettiin kykyä osallistua erilaisten ongelmien ja konfliktien kohtaamiseen ja yhteisten ratkaisujen etsimiseen. Työelämässä painotetaan niin ikään reippautta ja sanavalmiutta eli taitoa kertoa oma mielipiteensä.

Viestintävalmiudet korostuvat erityisesti kansainvälistymisen, kielitaitovaatimusten ja maahanmuuttajataustaisten työtoverien kohtaamistilanteiden lisääntymisen sekä informaatio- ja viestintätekniiikan käytön jatkuvan kasvun myötä. **Oppimaan oppimisen taito** liitetään oman työn ja työyhteisön työn analysointiin ja arviointiin, kehittämistarpeiden tunnistamiseen ja kriittiseen reflektointiin. Lisäksi korostuu motivaatio itsensä kehittämiseen, taito muuttaa omia toimintatapojaan sekä itsearviointitaito.

Yrittäjyyteen liittyviä valmiuksia nähtiin tarvittavan työelämässä muita osaamisalueita vähemmän, joskin yrittäjyyteen liittyvän osaamisen tarve kasvaa. Monien mielestä ammatillisessa peruskoulutuksessa on liian aikaista painottaa ulkoista yrittäjyyttä. Omaehtoisessa yrittäjyydessä nähtiin painotettavan omaaloitteisuutta, luovuutta, sisäistä kurinalaisuutta ja yhteisiä pelisääntöjä kunnioittavaa työtapaa koskevia piirteitä. Kyky työllistää itsensä katsotaan tärkeäksi sisäisen yrittäjyyden osa-alueeksi.

Ennakointi

Ennakointimenettelyt (ennakointitiedon hankinta, analysointi ja hyödyntäminen), joissa kyseiset valmiudet olisi otettu huomioon, **ovat kokonaisuutena melko kehittymättömät**. Useimpien vastaajien mielestä työelämän tarpeen ennakointi liittyy käytännön "vuoropuheluun" työelämän kanssa. Tarve arvioidaan useissa tapauksissa arjen vuorovaikutukseen perustuen "näppituntumalla".

Työelämän tarpeiden kartoittaminen ja analysointi näyttää monissa tapauksissa olevan riippuvainen yksittäisen opettajan tai tutkintokohtaisen ryhmän innokkuudesta. **Työelämän tarpeiden ennakointi on monissa tapauksissa integroitu osaksi opettajan työtä ja muuta päivittäistä toimintaa**. Monet opettajat kartoittavat näitä tarpeita työelämäjaksojen, työssäoppimiseen liittyvien työpaikkakäyntien, entisten opiskelijoiden ja ammatillisten neuvottelukuntien sekä näyttöjärjestelmiin liittyvien yhteistyöelimien kautta. Opettajien yhteydet työelämään ovat monissa tutkinnoissa vahvat, ja ne ovat vahvistuneet edelleen työpaikalla tapahtuvan oppimisen myötä. Ammatillisia neuvottelukuntia ei ole kattavasti kaikilla aloilla ja kaikissa yksiköissä.

Työpaikalla tapahtuva oppiminen ja ammattiosaamisen näytöt sekä näyttötutkinnot muodostavat luonnollisen ja jatkuvan linkin koulutuksen ja työelämän välille. Niitä hyödynnetään laajasti ja osittain hyvin systemaattisesti. Työelämän tarpeiden kartoittamisen integroinnissa mainittuihin toimintoihin on suuria järjestäjien, alojen ja tutkintojen välisiä eroja.

Työelämän tarpeista saadaan tietoa myös kuulemalla työelämän edustajia järjestäjän toimintaan liittyvän luottamusmiesjohdon kokouksissa ja erilaisten kehittämishankkeiden sekä opettajien työelämäjaksojen avulla. Opintokäynnit, messut ja muut tapahtumat auttavat ymmärtämään työelämän tarpeita. Jotkut järjestäjät tekevät kyselyitä ja osaamiskartoituksia. Työelämän asiantuntijoita käytetään myös luennoitsijoina. Joissakin tutkinnoissa ja aloilla seurataan myös tutkimuksia ja hyödynnetään niiden tuloksia.

Monet vastaajat olivat omasta mielestään onnistuneet erittäin hyvin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvässä ennakoinnissa ja tarpeiden huomioon ottamisessa koulutuksessa. Arviointiryhmän käsitys kuitenkin on, ettei työelämän tarpeita oteta riittävästi huomioon. ***Monet näyttävät tietävän tarpeet, mutta eivät pysty osoittamaan, miten he käytännössä niihin vastaavat.***

Vaikka alojen välillä on painotuseroja, alojen väliset erot eivät ole itsestäänselviä ja ennako-oletusten mukaisia. Erot näyttävät selittyvän tutkintokohtaisten ryhmien tietoisuuteen ja yksikkökohtaiseen toimintakulttuuriin liittyvillä eroilla. Yleistä näytti olevan, että niissä yksiköissä, joissa työelämän tarve muutoinkin otetaan huomioon, myös sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon.

Tutkintokohtaiset ryhmät eivät juuri tuoneet esille ennakointiin liittyviä kehittämishankkeitaan eikä verkottumistaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeiden ennakoinnissa. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeiden kartoittamisesta ja analysoinnista oli myös hyviä esimerkkejä kuten tarpeiden ennakointia tukeva yhdysopettajatoiminta, opettajien työelämäjaksot sekä palautejärjestelmä. Osa tutkintokohtaisista ryhmistä antoi ennakointitoiminnasta vakuuttavan näytön, joskin sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tarkasteltiin monissa tapauksissa kokonaisuutena. Vain osa järjestäjistä selvittää ja analysoi tarpeita osaamisalueittain.

Kriittiset kohdat

- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ymmärretään osana ammatillisuutta ja ammattitaitoa kaikilla koulutusaloilla.
- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeiden kartoittaminen sisällytetään ennakointiin.
- Kansainvälistymisen ja monikulttuuristumisen haasteet sisäistetään eri koulutusmuodoissa ja -aloilla.

- Opettajien työelämäosaaminen pidetään ajan tasalla.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset taidot ja valmiudet käsitteellistetään ennakoinnin, suunnittelun, opetuksen, arvioinnin ja seurannan perustaksi.

Vahvuudet

- Tutkintokohtaiset ryhmät tunnistavat yleisesti sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet mielletään osaksi ammatillista osaamista useimmilla koulutusaloilla.
- Jotkut yksiköt kartoittavat systemaattisesti työelämän tarpeita. Jotkut tekevät myös erillisiä osaamiskartoituksia, joissa selvitetään sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeita.
- Työelämän tarpeista hankitaan tietoa erityisesti työssäoppimiseen ja ammatiosaamisen näyttöihin sekä näyttötutkintoihin liittyvien toimintojen kautta.
- Suurin osa opettajista osallistuu aktiivisesti työelämän kanssa tehtävään yhteistyöhön.
- Monet järjestäjät tekevät yhteistyötä ammatillisten neuvottelukuntien kanssa sekä hankkivat palaute- ja ennakoitintietoa myös muiden yhteistyömuotojen kautta.

Kehittämiskohteet

- Koulutuksen järjestäjät kehittävät ennakointi-, seuranta- ja palautejärjestelmiä, joissa otetaan huomioon sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sekä yrittäjäyys.
- Opettajien henkilökohtaisten suhteiden ja ”arkivuoropuhelun” tasolla olevaa työelämän tarpeiden ennakointia ja kartoitusta kehitetään systemaattisemmaksi.
- Työelämän tarpeiden ennakointi integroidaan osaksi opettajien työelämäjaksoja.
- Työelämän roolia ennakoinnissa ja opetussuunnitelmien kehittämisessä painotetaan.
- Maahanmuuttajien ja ulkomaille lähtevien opiskelijoiden erityistarpeet kartoitetaan osana muuta ennakointia.
- Työelämän tarpeiden ennakointiin kehitetään toisiaan täydentäviä menetelmiä kuten toimialafoorumeja, yritysvierailuja, yhteistapaamisia ja palautemenettelyjä.
- Menetelmien kehittämisessä otetaan huomioon ala- ja tutkintokohtaiset tarpeet.

7.2 Suunnittelu (teema 2)¹²

Teema 2 kuvaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toiminnan suunnittelua. Suunnittelua tarkasteltiin opetussuunnitelmien, henkilökohtaisten opetussuunnitelmien, työpaikalla tapahtuvan oppimisen, tietopuolisen opetuksen, kaikille yhteisten opintojen, opiskelijan arvioinnin, ammattiosaamisen näyttöjen ja opetusjärjestelyiden sekä eri opettajaryhmien työn ja työnjaon suunnittelun kannalta. Tutkintokohtaisten ryhmien vastaukset määrällisiin kysymyksiin ilmenevät taulukoissa 5 ja 6.

Taulukko 5. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen opetussuunnitelmaperusteisen ja näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen/opetuksen suunnittelussa

OPETUSSUUNNITELMAPERUSTEINEN KOULUTUS			NÄYTTÖTUTKINTOINA SUORITETTAVA KOULUTUS		
Toiminta	ka	n	Toiminta	ka	n
Ops	3,4	99	Hops ja Hensu	3,6	24
Hops	3,0	97			
Työssäoppiminen	3,6	100	Työpaikalla tapahtuva oppiminen	3,7	24
Tietopuolinen opetus	3,3	99	Valmistava koulutus	3,7	23
Kaikille yhteiset opinnot	3,5	94			
Opiskelijan arviointi	3,4	100	Opiskelijan arviointi	3,3	24
Ammattiosaamisen näytöt	3,6	99	Näytöt	3,7	24
Opetusjärjestelyt	3,5	99	Opetusjärjestelyt	3,7	24

- Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan lähes yhtä paljon opetustoimintaan liittyvissä osatoiminnoissa (taulukko 5). Vähiten niitä painotetaan henkilökohtaisten opetussuunnitelmien (HOPS) ja eniten ammattiosaamisen näyttöjen ja työssäoppimisen suunnittelussa. Näyttötutkintoina suoritettavassa koulutuksessa sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan vähiten opiskelijan arvioinnissa.
- Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan erilaisessa suunnittelussa keskimukaisesti (taulukko 6). Eri valmiuksia painotetaan melko tasaisesti lukuun ottamatta yrittäjyyttä. Kokonaisuutta koskeva onnistumisindeksi on melko hyvä.

¹² **Apukysymyksiä:**

- Miten suunnittelette sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä toimintoja omalla alalla?
- Miten suunnittelette sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksen ja opiskelun (erityisesti OPS, HOPS, ammatillisten opintojen opetus, kaikille yhteisten opintojen opetus, opiskelijan arviointi, työpaikalla tapahtuva oppiminen, ammattiosaamisen näytöt, näyttötutkinnot ja osaamisen arvioinnin kriteerit)?
- Miten työelämä osallistuu näitä osaamisalueita koskevaan suunnitteluun?
- Miten eri opettajaryhmät/opettajat osallistuvat suunnitteluun? Miten organisoitte suunnitteluun liittyvän yhteistyön? Miten suunnittelette opettajien työn ja työnjaon? Millaista yhteistyötä eri opettajaryhmät tekevät kyseisen opetuksen suunnittelussa? Tiimit, työparit jne.?
- Miten suunnittelette näiden osaamisalueiden opetuksen ja opiskelun edellytykset/voimavarat (oppimisympäristö, oppimateriaali, teknologian käyttö, opetusresurssit, kehittäminen jne)?
- Miten organisoitte eri alojen välisen yhteistyön näiden osaamisalueiden opetuksen suunnittelussa?
- Miten eri osaamisalueet painottuvat oman alanne koulutuksen suunnittelussa?
- Miten integroitte sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opiskelun työssäoppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöihin? Kuka vastaa integroinnista?

Taulukko 6. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen koulutuksen ja opetuksen suunnittelussa taustamuuttujittain eriteltynä

	Sosiaaliset taidot	Vuorovaikutus- ja viestintätaidot	Oppimaan oppiminen	Yrittäjyys	Onnistumisindeksi
	ka	ka	ka	ka	ka
KESKIMÄÄRIN	3,6	3,6	3,6	3,0	3,3
ALA					
Humanistinen ja kasvatustalouden ala	4,1	3,8	3,4	2,3	3,1
Kulttuuriala	3,7	3,8	3,8	3,2	3,2
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	3,7	3,8	3,5	3,5	3,0
Luonnontieteiden ala	4,3	4,7	4,9	4,9	4,1
Tekniikan ja liikenteen ala	3,3	3,4	3,5	2,8	3,1
Luonnonvara- ja ympäristöala	3,2	3,3	3,4	3,3	3,1
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	4,0	4,0	4,0	3,0	3,7
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3,8	3,7	3,7	3,3	3,5
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	3,5	3,6	3,6	3,0	3,3
Aikuiskoulutus	3,7	3,8	3,8	3,5	3,4
Erityisopetus ¹³	3,6	3,7	3,7	2,7	3,1
Oppisopimuskoulutus	3,7	3,6	3,4	2,7	3,4
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	3,4	3,7	3,6	2,8	3,4
Kuntayhtymä	3,5	3,6	3,6	3,1	3,2
Valtio	3,8	4,0	4,1	3,1	3,2
Yksityinen	3,7	3,6	3,7	2,9	3,3
KIELI (nuorten ammatillinen)					
Suomenkielinen	3,6	3,6	3,6	3,0	3,3
Ruotsinkielinen	3,3	3,4	3,3	3,3	2,8

- Luonnontieteiden alalla painotetaan kaikkia osaamisalueita muita aloja enemmän. Luonnonvara- ja ympäristöalalla painotetaan muita aloja vähemmän sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja sekä oppimaan oppimisen valmiuksia ja vastaavasti yrittäjyyttä vähiten humanistisella ja kasvatustalouden alalla. Onnistumisindeksi on korkein luonnontieteiden alalla ja heikoin yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla.
- Aikuiskoulutuksen suunnittelussa on painotettu kaikkia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia muita koulutusmuotoja enemmän. Vastaavasti nuorten ammatillisen koulutuksen suunnittelussa on painotettu sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia muita koulutusmuotoja enemmän.

¹³ Sisältää erityisoppilaitokset

tillisessä koulutuksessa sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutus- ja viestintätaitoja on painotettu muita vähemmän. Erityisopetuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa on painotettu vähiten yrittäjyyttä ja oppimaan oppimista vähiten oppisopimuskoulutuksessa. Korkein onnistumisindeksi on aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa ja heikoin erityisopetuksessa.

- Valtion omistamissa yksiköissä painotetaan enemmän sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimista kuin muissa järjestäjätyyppisissä. Kuntayhtymissä ja valtion omistamissa yksiköissä painotetaan yrittäjyyttä muita enemmän. Oppimaan oppimista painotetaan kuntayhtymissä ja kunnallisissa yksiköissä muita vähemmän. Kunnallisten järjestäjien onnistumisindeksi on korkein.
- Suomenkielisessä koulutuksessa painotetaan sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja sekä oppimaan oppimista enemmän kuin ruotsinkielisessä koulutuksessa. Sen sijaan ruotsinkielisessä koulutuksessa painotetaan yrittäjyyttä suomenkielistä koulutusta enemmän. Suomenkielisessä koulutuksessa onnistumisindeksi on korkeampi kuin ruotsinkielisessä koulutuksessa.

Koulutuksen järjestäjän suunnittelumenettelyt

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät **suunnittelumekanismit ja -käytännöt ovat melko kehittymättömät**, joskin myös hyviä käytänteitä löytyy. Joissakin tutkinnoissa opetuksen suunnittelu on hyvin systemaattista; suunnittelu lähtee järjestäjän linjauksista ja etenee opetussuunnitelmien ja opetusjärjestelyiden suunnittelun kautta edelleen opiskelijoiden henkilökohtaisiin opinto-suunnitelmiin.

Suunnittelun **kriittisin kohta liittyy tavoitteisiin**, joita monikaan järjestäjä ei ole asettanut sosiaalisille ja viestinnällisille valmiuksille. Tavoitteet olivat kokonaisuutena melko epäselvät. Suurelta osin opettajat suunnittelevat kyseisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan osana opetustaan – ”kukin opettaja omassa ai-neessaan”. Tällöin suunnittelu ja sen myötä myös toteutus henkilöityvät ja eriytyvät. Joidenkin mielestä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet vain ”pyritään ottamaan suunnittelussa huomioon”.

Monet vastaajista **kaipasivat järjestäjän yhteisiä periaatteita suunnittelun perustaksi**. Niiden nähtiin useissa tapauksissa puuttuvan. Hyvin monet järjestäjistä **eivät myöskään ole ottaneet sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia huomioon opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutuksessa**. Järjestäjien linjausten puuttumisen lisäksi korostettiin sitä, ettei järjestäjä ole osoittanut voimavaroja näiden valmiuksien ottamiseksi huomioon. **Resurssien suunnittelussa on eroja** – melko suuri osa vastaajista korosti niiden hyvää suunnittelua ja kaikinpuolista riittävyttä.

Vastaajien mielestä parhaiten oli onnistuttu opetussuunnitelmien, opetuksen ja ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelussa ja heikoiten opettajien ja työpaik-

kaohjaajien koulutuksen, opetusjärjestelyiden, opiskelijan arvioinnin ja taloudellisten voimavarojen suunnittelussa.

Työelämän vastuu

Yleistä on, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet integroidaan opetussuunnitelmien, opetuksen ja opiskelijan arvioinnin osaksi ammatillisuuteen kuuluvina näkökulmina. Valmiuksien katsotaan erityisesti sisältyvän työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöihin. Useissa tutkinnoissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet vyörytetään työelämän vastuulle työssäoppimiseen, ammattiosaamisen näyttöihin ja näyttötutkintoihin ajatuksella, että ne näin tulevat otetuiksi huomioon automaattisesti. Osa vastaajista oli jopa sitä mieltä, että *vastuu työelämän edellyttämistä sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista kuuluu yksinomaan työelämälle*. Siten sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opettaminen ja ohjaaminen ikään kuin ulkoistetaan oppilaitoksista työpaikoille.

Yhteistyö suunnittelussa

Suunnitteluun liittyvä *yhteistyö sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen on kokonaisuutena melko jäsentymätöntä ja vaihtelevaa* ja usein se kuvattiin opettajien väliseksi keskusteluksi. Eri opettajaryhmien välisessä suunnittelu-yhteistyössä oli suuria eroja, samoin yhteistyössä työelämän kanssa. Joissakin tapauksissa eri opettajaryhmien yhteistyö oli tiivistä ja saumatonta, jolloin ammatillisten opintojen ja kaikille yhteisten opintojen opettajat laativat opetussuunnitelmat, opetusjärjestelyt sekä työnjaon yhdessä. Joissakin tutkinnoissa oli työelämän ja opettajien sekä eri alojen opettajien ja työpaikkaohjaajien ja -arvioijien väliset sekä oppiainerajat ylittävät opettajien suunnittelutiimit, joihin myös opiskelijat osallistuivat.

Melko yleistä oli, että eri opettajaryhmät eivät tee koulutuksen ja opetuksen suunnitteluun liittyvää yhteistyötä keskenään. Eroja ilmenee myös siinä, *kenellä on kokonaisvastuu* sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvässä pedagogisessa toiminnassa ja siihen liittyvässä suunnittelussa. Osassa tutkintoja vastuu on ammatillisten opintojen opettajalla, osassa taas yhteisten opintojen opettajilla ja osassa työelämällä ja joissakin tapauksissa lukiolla. Opiskelijoiden osallistuminen suunnitteluun ei korostunut. Pedagogisen johdon vastuu ei korostunut.

Eri alojen välinen yhteistyö opetuksen suunnittelussa perustuu lähinnä keskusteluihin ja kokouksiin.

Pedagogiset toiminnot

Arvioitavien valmiuksien kannalta keskeiseksi nousee ammatillisten ja yhteisten opintojen integraatio, jonka suhteen jotkut tutkinnot ovat onnistuneet muita paremmin. Vaikka integraatiota ammatilliseen osaamiseen painotetaan joissakin tutkinnoissa, sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja niiden kehittämiseen liittyvät *valmiudet sisällytetään opetussuunnitelmissa ammatillisia opintoja enemmän kaikille yhteisiin opintoihin.*

Monien mielestä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet kehittyvät luontevasti opetuksen ja muun yhteisöllisen toiminnan sekä työpaikalla tapahtuvan oppimisen yhteydessä. Kyseiset valmiudet otetaan paremmin huomioon työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelussa kuin esimerkiksi opiskelijan arvioinnin suunnittelussa. Monien vastaajien mielestä *suurimmat puutteet liittyvät opiskelijan arvioinnin ja opetusjärjestelyiden suunnitteluun.*

Eri sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvissä suunnittelukäytännöissä ei ole suuria eroja muun muassa siksi, ettei osaamisalueita eritellä, vaan ne käsitetään kokonaisuutena.

Alojen ja tutkintojen väliset erot

Alojen ja tutkintojen väliset erot suunnittelussa ovat melko suuret. Eroja ilmenee muun muassa opetussuunnitelmien suunnittelussa, erityisesti opintokokonaisuuksien ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen suunnittelussa. Joillakin aloilla opiskelijoiden sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia arvioidaan jo tutkintoon hakeutumsvaiheessa ja henkilökohtaista opetussuunnitelmaa laadittaessa. Joillakin aloilla sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat koulutuksen pääsyvaatimuksena, jolloin oletetaan että sosiaaliset taidot hallitaan jo koulutukseen tullessa.

Kriittiset kohdat

- Työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarve otetaan suunnittelussa huomioon.
- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeet eritellään suunnittelun perustaksi.
- Suunnittelun merkitys oivalletaan ja luodaan edellytykset suunnittelukäytäntöjen kehittämiseksi.
- Suunnittelu ulotetaan opiskelijan toimintaan asti.
- Työelämä osallistuu koulutuksen ja opetuksen suunnitteluun.

Vahvuudet

- Joillakin järjestäjillä on systemaattiset suunnittelumenettelyt sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamiseksi huomioon koulutuksessa.
- Monet ammatilliset opettajat ja kaikille yhteisten opintojen opettajat suunnittelevat yhdessä sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan.
- Työelämä osallistuu usein työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen sekä näyttötutkintojen suunnitteluun ja toteutukseen.
- Alojen, tutkintojen, oppilaitosten ja eri opettajaryhmien välinen yhteistyö toteutuu joissakin tutkinnoissa esimerkillisesti.

Kehittämiskohteet

- Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät tavoitteet selkeytetään kaikilla toiminnan tasoilla valtakunnallisista tavoitteista henkilökohtaisiin tavoitteisiin saakka.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sisällytetään koulutuksen järjestäjien pedagogisiin linjauksiin ja opetussuunnitelmiin sekä pedagogisiin ohjeisiin ja kehittämistavoitteisiin.
- Laaditaan sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen integrointisuunnitelma ja -ohjelma sekä resurssisuunnitelma, joka mahdollistaa opetuksen integroinnin. Ammatillisiin opintoihin integroinnin lisäksi sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia kehitetään tavoitteellisesti ja tietoisesti erillisinä valmiuksina.
- Kehitetään suunnittelumekanismia ja suunnittelun työkaluja sekä erilaisia vaihtoehtoja sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiselle.
- Selkeytetään suunnitteluun ja toteutukseen liittyvät vastuut kirkastamalla pedagogisen johdon ja työelämän vastuuta sekä ammatillisten opintojen ja kaikille yhteisten opintojen opettajien yhteisvastuuta. Vahvistetaan kaikille yhteisten opintojen opettajien roolia työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelussa.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sisällytetään työpaikalla tapahtuvan oppimisen suunnitelmiin ja ammattiosaamisen näyttöjen/näyttöjen suunnitelmiin.
- Tuetaan opettajien suunnitteluosaamista täydennyskoulutuksen, kehittämishankkeiden ja toisilta oppimisen avulla.
- Hyödynnetään työelämän palautteita nykyistä paremmin suunnittelussa.

7.3. Opetuksen ja opiskelun toteutus (teema 3)

Teema 3 kuvaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä prosesseja. Opetuksen ja opiskelun kokonaisuutta jäsennetään pedagogisen toiminnan, yhteistyön, työnjaon ja eri toimijoiden roolin sekä aineellisten, henkisten ja taloudellisten voimavarojen kannalta. Pedagogista toimintaa tarkastellaan erikseen ammatillisten opintojen, kaikille yhteisten opintojen ja opiskelijan arvioinnin kannalta. Tutkintokohtaisten ryhmien vastaukset määrällisiin opetuksen ja opiskelun toteutusta koskeviin kysymyksiin ilmenevät taulukoissa 7 ja 8.

- Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa painotetaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia eniten työssäoppimisessa ja vähiten henkilökohtaisessa opiskelussa ja kuntoutuksessa (taulukko 7). Näyttötutkintoina suoritettavassa koulu-

Taulukko 7. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen opetuksessa ja opiskelussa

OPETUSSUUNNITELMAPERUSTEINEN KOULUTUS			NÄYTTÖTUTKINTOINA SUORITETTAVA KOULUTUS		
Toiminta	ka	n	Toiminta	ka	n
Tietopuoliset opinnot	3,5	101	Valmistava koulutus	3,7	24
Työssäoppiminen	3,7	100	Työpaikalla tapahtuva oppiminen	3,7	24
Kaikille yhteiset opinnot	3,5	91			
Opiskelijan arviointi	3,4	97	Opiskelijan arviointi	3,5	24
Ammattiosaamisen näytöt	3,5	93	Näytöt	3,7	24
Hops:n toteutus	3,2	96	Hops:n toteutus	3,6	24
Hojks:n toteutus	3,1	83	Opetusjärjestelyt	3,7	24
Opetusjärjestelyt	3,5	100			

tuksessa sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan opetussuunnitelma-perusteista koulutusta hieman enemmän. Opiskelijan arvioinnissa painotus on muita osa-alueita hieman vähäisempää.

- Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan opetuksessa ja opiskelussa jossain määrin (taulukko 8). Eniten painotetaan oppimaan oppimista ja sosiaalisia taitoja ja vähiten vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja yrittäjyyttä. Kokonaisuutta koskeva onnistumisindeksi on melko hyvä.
- Luonnontieteiden alan opetuksessa ja opiskelussa on painotettu kaikkia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia muita aloja enemmän. Vastaavasti tekniikan ja liikenteen alan opetuksessa ja opiskelussa on painotettu muita aloja vähemmän sosiaalisia taitoja ja luonnonvara- ja ympäristöalalla on painotettu muita aloja vähemmän sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimisen taitoja. Humanistisen ja kasvatustieteiden opetuksessa ja opiskelussa on painotettu muita aloja vähemmän yrittäjyyttä. Paras onnistumisindeksi oli luonnontieteiden alalla ja heikoin yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla ja luonnonvara- ja ympäristöalalla.
- Aikuiskoulutuksessa opetuksessa ja opiskelussa on painotettu muita koulutusmuotoja enemmän yrittäjyyttä. Vastaavasti erityisopetuksessa on painotettu vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimista muita enemmän. Muita vähemmän on painotettu nuorten ammatillisessa koulutuksessa sosiaalisia taitoja, oppimaan oppimista ja yrittäjyyttä, erityisopetuksessa yrittäjyyttä ja oppisopimuskoulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa vuorovaikutus- ja viestintätaitoja. Paras onnistumisindeksi on erityisopetuksessa ja heikoin oppisopimuskoulutuksessa. Kaikissa koulutusmuodoissa on painotettu oppimaan oppimista muita valmiuksia enemmän.
- Kaikkia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia on painotettu kuntayhtymissä muita enemmän kuten myös yksityisissä yksiköissä. Vastaavasti sosiaalisia taitoja on painotettu vähiten kuntien järjestämissä ja vuorovaikutus- ja viestintätaitoja, oppimaan oppimista sekä yrittäjyyttä valtion järjestämissä tutkinnoissa. Yksityisten tahojen onnistumisindeksi oli paras, kuntajärjestäjien heikoin.

Taulukko 8. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen opetuksessa ja opiskelussa eriteltynä taustamuuttujittain

TAUSTAMUUTTUJAT	SOSIAALISET JA VIESTINNÄLLISET VALMIUDET				Onnistumis- indeksi
	Sosiaaliset taidot	Vuorovaiku- tus- ja vies- tintätaidot	Oppimaan oppiminen	Yrittäjyys	
	ka	ka	ka	ka	
KESKIMÄÄRIN	3,6	3,3	3,7	3,4	3,4
ALA					
Humanistinen ja kasvatusala	3,9	3,5	3,7	3,0	3,8
Kulttuuriala	3,6	3,3	3,8	3,6	3,3
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	3,6	3,4	3,5	3,6	3,1
Luonnontieteiden ala	4,5	4,2	4,5	4,3	4,1
Tekniikan ja liikenteen ala	3,4	3,1	3,5	3,2	3,2
Luonnonvara- ja ympäristöala	3,4	3,0	3,3	3,6	3,1
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	4,1	3,6	4,1	3,4	3,8
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3,9	3,4	3,7	3,6	3,6
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	3,6	3,3	3,6	3,3	3,4
Aikuiskoulutus	3,8	3,2	3,9	3,6	3,5
Erityisopetus ¹⁴	3,8	3,6	3,9	3,3	3,6
Oppisopimuskoulutus	3,8	3,2	3,8	3,5	3,2
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	3,4	3,3	3,7	3,2	3,3
Kuntayhtymä	3,7	3,3	3,7	3,4	3,4
Valtio	3,6	3,2	3,4	2,8	3,4
Yksityinen	3,7	3,2	3,7	3,4	3,5
KIELI (vain nuorten)					
Suomenkielinen	3,7	3,3	3,7	3,4	3,4
Ruotsinkielinen	3,3	3,2	3,4	3,1	3,2

- Suomenkielisen koulutuksen opetuksessa ja opiskelussa painotetaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia jossain määrin enemmän kuin ruotsinkielisessä koulutuksessa. Myös onnistumisindeksi oli hieman parempi suomenkielisessä koulutuksessa.
- Sisäinen yrittäjyys painottui toiminnassa enemmän kuin ulkoinen yrittäjyys kaikilla aloilla (taulukko 9). Vain muutamassa tutkinnossa sisäisen yrittäjyyden suhteen ei ylitetty lainkaan tavoitetasoa 57 %. Tutkintoja, joissa sisäinen yrittäjyys painottui tavoitetasoa vähäisemmin, oli eniten tekniikan ja liikenteen alalta.

¹⁴ Sisältää erityisoppilaitokset

Taulukko 9. Laatuason (57 %) yrittäjyyteen liittyvässä toteutuksessa kokonaan tai osittain alittaneet tutkinnot

Toteutus			
Yrittäjyys	Tutkinto	alle 57 % %	yli 57 % %
SISÄINEN YRITTÄJYYS	Autoalan perustutkinto	50	50
	Kone- ja metallialan perustutkinto	33	67
	Laboratorioalan perustutkinto	100	0
	Lentokoneasennuksen perustutkinto	100	0
	Lääkealan perustutkinto	33	67
	Maanmittausalan perustutkinto	50	50
	Maatalousalan perustutkinto	33	67
	Matkailualan perustutkinto	33	67
	Merenkulkualan perustutkinto	100	0
	Nuoris- ja vapaa-ajan ohjauksen pt.	67	33
	Pintakäsittelyalan perustutkinto	33	67
	Puualan perustutkinto	50	50
	Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto	40	60
	Suunnitteluassistentin perustutkinto	33	67
	Sähköalan perustutkinto	67	33
Vaatetusalan perustutkinto	50	50	
	Kaikki tutkinnot	n	16
		%	12,5
ULKOINEN YRITTÄJYYS	Audiovisuaalisen viestinnän tutkinto	20	80
	Autoalan perustutkinto	50	50
	Catering-alan perustutkinto	50	50
	Elintarvikealan perustutkinto	50	50
	Hammastekniikan perustutkinto	100	0
	Hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto	33	67
	Jalkinealan perustutkinto	50	50
	Kalatalouden perustutkinto	50	50
	Kello- ja mikromekaniikan perustutkinto	100	0
	Kemiantekniikan perustutkinto	100	0
	Kone- ja metallialan perustutkinto	33	67
	Kotitalous- ja kuluttajapalveluiden perustutkinto	100	0
	Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto	33	67
	Laboratorioalan perustutkinto	100	0
	Lapsi- ja perhetyön perustutkinto	50	50
Lentokoneasennuksen perustutkinto	100	0	

Liiketalouden perustutkinto	83	17
Liikunnan ohjauksen perustutkinto	100	0
Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto	50	50
Lääkealan perustutkinto	100	0
Maanmittausalan perustutkinto	100	0
Maatalousalan perustutkinto	67	33
Matkailualan perustutkinto	100	0
Merenkulkualan perustutkinto	100	0
Metsäalan perustutkinto	33	67
Musiikkialan perustutkinto	50	50
Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjauksen perustutkinto	67	33
Painoviestinnän perustutkinto	50	50
Paperiteollisuuden perustutkinto	100	0
Pintakäsittelyalan perustutkinto	100	0
Puhdistuspalvelualan perustutkinto	50	50
Puualan perustutkinto	50	50
Rakennusalan perustutkinto	100	0
Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto	80	20
Suunnitteluassistentin perustutkinto	100	0
Sähköalan perustutkinto	100	0
Talotekniikan perustutkinto	50	50
Tanssialan perustutkinto	50	50
Tietojen käsittelyn perustutkinto	50	50
Turvallisuusalan perustutkinto	100	0
Vaatetusalan perustutkinto	100	0
Veneenrakennuksen perustutkinto	50	50
Verhoilu- ja sisustusalan perustutkinto	50	50
Viittomakielisen ohjaajan perustutkinto	100	0
Yhteensä	n	44
	%	35

Kulttuurialalla, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla ja luonnon-tieteiden alalla laatutaso ylittyi sisäisessä yrittäjyydessä 100-prosenttisesti.

- Ulkoista yrittäjyyttä ei ole painotettu toiminnassa sisäisen yrittäjyyden tapaan. Monissa tutkinnoissa ei löytynyt lainkaan niitä, jotka olisivat ylittäneet tavoitteeksi asetetun laatutason (n = 19). Tutkintoja, jotka eivät ylittäneet tavoitetasoa oli eniten tekniikan ja liikenteen alalta, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalta ja sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalta.

7.3.1 Pedagoginen toiminta¹⁵

Yleinen merkitys

Oppilaitosten ilmapiiri on sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymiselle kannustava ja toimintaa ohjaavat perusarvot tukevat näiden valmiuksien kehittymistä. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottaminen huomioon opetuksessa ja opiskelussa vaihtelee kuitenkin suuresti tutkinto-, yksikkö- ja järjestäjäkohtaisesti. Eniten painotetaan **sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ja vähiten yrittäjyyttä.**

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen koulutuksessa ja opetuksessa on myös vahvistunut viime aikoina. Työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen merkityksen ja määrän kasvu on lisännyt sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen harjoittelua käytännössä. Työelämäyhteys toteutuu erityisesti työpaikalla tapahtuvan oppimisen, ammattiosaamisen näyttöjen, näyttötutkintojen, opettajien työelämäjaksojen, neuvottelukuntien ja muiden toimielimien kautta. Opetusta myös integroidaan työelämälähtöisiin kokonaisuuksiin, joissa sosiaaliset taidot korostuvat.

Opetussuunnitelmat ja opetus

Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvässä **pedagogisessa toiminnassa korostetaan kirjoitettujen opetussuunnitelmien merkitystä.** Jotkut näyttävät ajattelevan kaiken olevan kunnossa, kun asiat on kirjattu opetussuunnitelmiin. Jotkut korostavat myös **opiskelijan arvioinnin ja ammattiosaamisen näyttöjen/näyttöjen merkitystä.** Hyvistä käytänteistä huolimatta kokonaisuutena vähäiselle huomiolle jäivät kirjoitetun/toteutuneen ja piilo-opetussuunnitelman yhteydet

¹⁵ Apukysymykset:

- Miten opetussuunnitelmat toteutuvat käytännössä ja miten ko. osaamisalueiden ja painotusten opetus organisoidaan?
- Miten osaamisalueet ja painotukset ovat esillä työssäoppimisessa?
- Miten ko. alueet otetaan huomioon opiskelijan arvioinnissa ja osaamisen kriteereissä? Miten ne otetaan huomioon opiskelijoiden itsearvioinnissa ja työssäoppimisen arvioinnissa, ammattiosaamisen näytöissä?
- Miten ko. osaamisalueiden arviointi vaikuttaa opiskelijoiden arvosanoihin, miten ne niissä painottuvat?
- Miten oppimateriaali ottaa huomioon ko. osaamisalueet? Onko yhteistä oppimateriaalia?
- Miten hyödynnetään projektiopetusta ko. osaamisalueiden kehittämisessä? Mitä opetusmenetelmiä käytetään erityisesti näiden osaamisalueiden kehittämisessä?
- Miten työelämä osallistuu ko. osaamisalueiden kehittämiseen ja niiden edistämiseen?
- Miten työssäoppimisessa ko. osaamisalueita painotetaan, miten työpaikkaohjaajat ovat säästäneet nämä?
- Miten opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutuksessa on otettu huomioon ko. osaamisalueet? Miten ammattitaitoa on kehitetty?

kuten myös opiskelijan arviointiin liittyvät näkökulmat. Arviointiryhmälle muodostuneen käsityksen mukaan piilo-opetussuunnitelman merkitys on käytännön tasolla suuri.

Kyseessä olevien *osaamisalueiden heikko huomioon ottaminen opetussuunnitelmissa, opiskelijan arvioinnissa ja ammattiosaamisen näytöissä/näytöissä ja näyttötutkinnoissa on kriittisin pedagogiikkaa koskeva kohta*. Monelta järjestäjältä puuttuvat tavoitteet sekä yhteiset periaatteet ja menettelyt siitä, miten näitä osaamisalueita opetetaan ja opiskellaan ja miten ne arvioidaan.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien pedagogiikassa *korostuu myös opetusmenetelmien merkitys*. Opetuksessa suositaan ryhmä- ja tiimityötä. Monet painottavatkin projektiopetuksen, pari- ja ryhmätyöskentelyn, pienryhmäopetuksen, yhteistoiminnallisuuden, dramapedagogiikan, keskustelevan ilmapiirin, asiakastöiden, työssäoppimisen ja opiskelijoiden itsearvioinnin sekä erilaisten palautekeskusteluiden merkitystä. Monet toivat esille myös ammatillisten opintojen opettajien ja kaikille yhteisten opintojen opettajien yhteistyön opinnäytetöiden ohjauksessa. Lisäksi tuotiin esille opiskelun kansainvälisyys (sekä ulkomailla toteutettavat jaksot ja ulkomaisen opiskelijoiden vierailut) kuten myös työelämässä toimivien asiantuntijoiden luennot. Taitajakisoihin valmentautuminen ja osallistuminen kehittävät myös sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia. Tietotekniikan käytön oletetaan parantavan viestinnällisiä valmiuksia, mistä syystä korostetaan tietotekniikan käyttöä opetuksessa ja opiskelijoiden mahdollisuutta käyttää tietokoneita.

Opettajuuden tarkastelu toi esille myös yksiopettajuutta koskevan ongelman. Joidenkin käytäntönä on, että ammatillisten opintojen opettajat opettavat myös kaikille yhteiset opinnot. *Yksiopettajuus nähtiin ongelmana, johon yhtäältä toimintarakenteet pakottavat ja toisaalta opettajien omat asenteetkin*.

Käytännön opetuksessa on yleisesti otettu huomioon työelämän toiveet ja tarpeet. Suurin merkitys on työpaikalla tapahtuvalla oppimisella. Työelämän osallisuus todentuu myös ammattiosaamisen näyttöjen, palautekeskusteluiden ja näyttötutkintoihin liittyvän kolmikantakeskustelun kautta. Työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa pyritään siihen, että se tukisi mahdollisimman hyvin opiskelijan yksilöllisiä tarpeita huomioiden myös työpaikan tarpeet ja mahdollisuudet. Tämä merkitsee myös *työpaikkaohjaajan ja -kouluttajan perehdyttämistä yksittäisen opiskelijan sosiaalisten taitojen kehittämiseen henkilökohtaisten suunnitelmien mukaisesti*.

Monien mielestä *sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet toteutuvat läpäisyperiaatteella ja ovat siten mukana kaikessa opetuksessa ja opiskelussa*. Hyvis-täkään työelämäsuhteista huolimatta erityisiä painopistekeskusteluja sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksesta ei juuri käydyä työelämän tahojen kanssa. Tyypillisesti valmiudet tuotetaan ”kaiken muun ohessa” tai ne ”otetaan huomioon” arvioinnissa, jolloin luotetaan opettajien ja ohjaajien kykyyn tuot-

taa kyseisiä valmiuksia ilman erillistä panostusta. Tämä oletus, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon automaattisesti, on yksi kriittisimmistä kohdista.

Useimmat painottivat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimista ammatillisissa opinnoissa. Avaimia etsitään myös tietopuolisten sekä kaikille yhteisten ja ammatillisten opintojen integroinnista ja yhteisöllisyydestä. **Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisen nähtiin liittyvän pedagogiikan toiminnallistamiseen, monipuolistamiseen ja todellisuutta vastaavien tilanteiden käyttöön opetuksessa, yhteistoiminnallisuuteen ja ylipäätään yhteisöllisyyteen.** Siten sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisen nähtiin riippuvan myös toimintakulttuurista, yhteisöllisyydestä, kommunikaatiosta sekä oppimista tuottavasta ja oma-aloitteisuutta ja ryhmätyöskentelyä suosivasta ilmapiiristä.

Opiskelijan arviointi

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet **otetaan hyvin vaihtelevasti huomioon opiskelijan arvioinnissa ja arviointikriteereissä.** Toisaalta valmiuksien oppimisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa korostetaan opiskelijoiden itseohjautuvuutta ja itsearviointin merkitystä. Toisaalta nämä valmiudet otetaan huomioon "piilevästi" opiskelijan arvioinnissa, jolloin kiinnitetään huomiota siihen, miten opiskelija pärjää ryhmässä (yhteistyötaidot, ryhmässä työskentelyn taidot, taito ottaa toiset huomioon, keskustelu- ja kuuntelutaidot).

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia arvioidaan enemmän ammattiosaamisen näyttöjen yhteydessä kuin muussa opiskelijan arvioinnissa. Arvioinnissa nojaututaan opetussuunnitelman perusteisiin kirjattuihin ydinosaamisen alueisiin ja ammatillisen osaamisen yhteydessä kuvattuihin taitoalueisiin. Yhtenäisiä arviointikriteereitä ei yleisesti ole, vaan arviointi toteutuu opettajakohtaisesti. Ongelmana on, että opiskelijoiden sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia arvioidaan niin ammatillisuuteen integroituneina, ettei tätä arviointia tunnisteta liittyväksi sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin. Ongelmana on myös se, että opiskelijoiden osaamista ja sen kehittymistä arvioidaan piilo-opetussuunnitelmaan sisältyvien ääneen lausumattomien ja kirjaamattomien tavoitteiden perusteella.

Sosiaalisten ja viestinnällisten **valmiuksien arviointiin soveltuvia mittareita ei ole kovin laajasti käytössä.** Työssäoppimisjaksojen aikana ja niiden jälkeen opiskelija, ohjaava opettaja ja työpaikkaohjaaja käyvät kuitenkin arviointikeskusteluja, joissa esille nousevat myös opiskelijan sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointi on luonteeltaan enemmän formatiivista kuin summatiivista. Tämä merkitsee käytännössä sitä, **ettei-**

vät todistusten arvosanat useinkaan kerro, millaiset sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet opiskelijoilla on.

Muut näkökohdat

- Jotkut järjestävät ***erillisiä sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä kursseja***, kuten "työpaikka sosiaalisena ympäristönä", "oppimaan oppiminen"-kurssi sekä erillisiä viestintään ja yrittäjyyteen liittyviä kursseja. Asuntola- ja oppilaskuntatoiminnan katsottiin niin ikään kehittävän sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia.
- Joissakin tutkinnoissa ***opiskelijahuollon*** katsottiin olevan vastuussa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämistä. Joissakin tutkinnoissa vastuu näistä valmiuksista oli kokonaan opinto-ohjaajien, kuraattorin tai erityisopettajien harteilla.
- Jotkut tutkintokohtaiset ryhmät korostivat ***soveltuvuustestien*** merkitystä. Testit läpäisemällä opiskelijoilla katsottiin siten olevan sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet jo koulutukseen tultaessa, joten niiden ajateltiin kehittyvän edelleen ammatillisten opintojen yhteydessä. Toisaalta myös tukiopetuksen tarvetta korostettiin.
- Vaikka ***kansainvälistymiseen*** liittyvät valmiudet, kulttuurinen lukutaito ja kielitaito nostettiin esille uusina työelämän edellyttämiä valmiuksina, niiden todentumisesta ei juurikaan annettu näyttöä.
- Opetuksen taustalla olevien ***oppimisteorioiden ja monipuolisten opetusmenetelmien käyttö liittyy opettajien pedagogiseen pätevyYTEEN***. Aineistosta oli nähtävissä, että jos alalla on pedagogisesti päteviä opettajia, myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetukseen on panostettu. Lisäksi tuli ilmi, että jos ala on ko. koulutuksen järjestäjällä uusi, niin pedagoginen toiminta ei ollut vielä kehittynyt.

7.3.2 Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli ¹⁶

Työelämä on keskeisin kumppani työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi ja huomioon ottamiseksi. Yhteis-

¹⁶ **Apukysymykset:**

- a) *Miten työelämä vaikuttaa ko. osaamisalueiden ja painotusten kehittämiseen ja huomioon ottamiseen?*
- b) *Miten eri opettajaryhmät osallistuvat ko. alueiden opetukseen ja sen suunnitteluun?*
- c) *Miten työpaikkaohjaajat osallistuvat ko. alueiden opetukseen ja sen suunnitteluun?*
- d) *Miten eri alojen välillä tehdään yhteistyötä?*
- e) *Miten ko. valmiuksiin liittyvää toimintaa johdetaan (pedagogisten prosessien johtaminen)?*
- f) *Miten eri opettajat tekevät yhteistyötä opetuksessa, oppimateriaalin laadinnassa, opiskelija-arvioinnissa jne.?*
- g) *Miten kaikille yhteisten opintojen opettajat osallistuvat kyseisten osaamisalueiden ja painotusten opetukseen ja opiskelijoiden ohjaukseen?*
- h) *Miten opiskelijat osallistuvat ko. valmiuksien opetukseen, palautteen antoon ja kehittämiseen?*

työmuotoja ovat ammatilliset neuvottelukunnat, toimielimet ja erilaiset kehittämisryhmät. Työpaikalla tapahtuva oppiminen ja ammattiosaamisen näytöt ovat niin ikään lisänneet työelämäyhteistyötä myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen. Melko epäselväksi jäi se, mikä on työelämän todellinen rooli, miten yhteistyö sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien alueella työelämän kanssa toteutuu ja miten työelämäyhteistyö toteutuu muussa opetuksessa ja opiskelussa kuin työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa. Myös opiskelijoiden näkökulma jäi monin osin epäselväksi.

Kuten jo aiemmin on tuotu esiin, työpaikalla tapahtuvalla oppimisella on erittäin suuri merkitys työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisessä. Ongelmana on, että hyvin usein kyseiset osaamisalueet on sysätty työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen olettamuksella, että ne tulevat otetuiksi huomioon opiskelussa ja ohjauksessa siten kuin työelämä niitä valmiuksia tarvitsee. Tämä oletama näytetään tehneen monissa tapauksissa piilotetusti – ilman näkyväksi tekemistä.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottaminen huomioon koulutuksesta jakautuu eri opettajille ja opettajaryhmille hyvin eri tavoin. ***Opettajaryhmien välinen yhteistyö näyttää olevan sekä järjestäjä- että tutkintokohtaista.*** Joukosta löytyy järjestäjiä ja tutkintoja, joissa eri opettajaryhmät tekevät tiivistä yhteistyötä ja huolehtivat yhdessä kyseisistä osaamisalueista. Oman ryhmänsä muodostavat ne järjestäjät/tutkinnot, joissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on kokonaan kaikille yhteisten opintojen opettajien vastuulla. Joukossa oli myös tutkintoja, joissa kyseiset osaamisalueet oli delegoitu lukioille (kaksois- ja kolmoistutkinnot). Osassa yksiköitä eri opettajaryhmät eivät lainkaan tee yhteistyötä kyseisten osaamisalueiden suhteen. Edelleen oman ryhmänsä muodostavat ne järjestäjät/tutkinnot, joissa nämä osaamisalueet on mielletty niin ammattiin kuuluviksi, että vastuu niistä on pelkästään ammatillisten opintojen opettajilla tai pelkästään työpaikoilla. Joissakin arvioinneissa ei tuoda millään lailla esiin kaikille yhteisten opintojen osuutta ja merkitystä.

Samaa oppiainetta opettavat kollegat laativat usein opetusmateriaalia yhteistyössä. Yhteisten opintojen opettajat tekevät myös keskenään paljon yhteistyötä. Yhteistyötä tehdään myös muun henkilökunnan, erityisesti opiskelijahuollon kanssa. Monet järjestäjät korostavat opettajaryhmien lisäksi myös muun henkilöstön osuutta sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisessä.

Eri opettajaryhmien yhteistyössä on eroja. Vaikka monet kaikille yhteisten opintojen opettajat ja ammatillisten opintojen opettavat tekevät tiivistä yhteistyötä, monissa tapauksissa yhteistyö on hyvin vähäistä – jopa puuttuu kokonaan. Eri tutkintojen ja alojen välinen yhteistyö on myös melko vähäistä ja se näyttää olevan riippuvainen yksittäisestä opettajasta ja järjestäjän linjauksista. Eri oppiaineiden integrointi ei myöskään ole laajaa.

Opetuskäytänteissä tulee esille vahva oppiainesidonnaisuus. Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä muutos opettajuudessa on ollut suuri opetussuunnitelmamuutosten myötä. Siinä missä monet katsoivat onnistuneensa opettajaryhmien yhteistyössä ja avoimuudessa, järjestäjät nimesivät yhdeksi suurimmaksi **kehittämishaasteeksi eri opettajaryhmien yhteistyön ja eri opintojen integroinnin**, erityisesti opettajaryhmien yhteissuunnittelun sekä yhteistyön opetuksessa ja opiskelijoiden arvioinnissa. Myös **rinnakkaisopetuksen** kehittämisen tarve korostui.

Pedagogisen johtamisen vastuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamisessa koulutuksessa ja näihin osaamisalueisiin liittyvässä kehittämisessä on epäselvä. Vain harvat tuovat esille pedagogisen johdon vastuun ja roolin kyseisten osaamisalueiden suhteen, joskin järjestäjien linjaukset nähtiin johtamisvastuun toteutumisenä. Pääosassa järjestäjiä vastuu oli yksiköissä ja opetussuunnitelmia suunnittelevalla ja toteuttavalla opettajalla.

7.3.3 Aineelliset ja henkiset sekä taloudelliset voimavarat¹⁷

Tutkintokohtaisten ryhmien arviot aineellisten ja henkisten sekä taloudellisten voimavarojen olemassaolosta vaihtelivat suuresti. Jotkut arvioivat sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät **taloudelliset voimavarat, henkilöstövoimavarat ja oppimisympäristöön kuten opetusteknologiaan liittyvät voimavarat erittäin hyviksi ja riittäviksi.** Jotkut puolestaan korostivat, etteivät hyvät resurssit itsessään tuota sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, vaan että onnistuminen konkretisoituu vasta pedagogisen toiminnan kautta. Toisaalta joukosta löytyi järjestäjiä/tutkintoja, joiden mielestä kyseisten osaamisalueiden heikko huomioon ottaminen on selitettävissä juuri resurssien puutteella.

Osaavaa henkilökuntaa, aktiivisia opiskelijoita sekä ajanmukaisia tiloja ja välineitä pidettiin tärkeimpinä voimavaroina. Yleisesti **sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottaminen nähtiin riippuvan enemmän henkisistä kuin aineellisista voimavaroista**, joskin myös aineellisten voimavarojen merkitys tuotiin

¹⁷ Apukysymykset:

- Miten taloudelliset voimavarat mahdollistavat ko. osaamisalueiden ja painotusten ottamisen huomioon opetuksessa ja opiskelijoiden opiskelussa?
- Miten kehittäminen on resurssoitu?
- Miten oppimateriaalissa otetaan huomioon ko. osaamisalueet ja painotukset?
- Miten oppimisympäristö mahdollistaa ko. osaamisalueiden ottamisen huomioon?
- Miten työssäoppimispaikat mahdollistavat ko. osaamisalueiden ottamisen huomioon opiskelijoiden opiskelussa?
- Miten opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutuksessa on otettu huomioon ko. valmiudet? Miten näiden ryhmien ammattitaitoa on kehitetty?

esille. Opettajien saamaa työelämän edellyttämiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin valmentavaa täydennyskoulutusta pidettiin melko puutteellisena.

Monien vastaajien mielestä hyvällä *fyysisellä ympäristöllä on erittäin suuri merkitys* kyseisten valmiuksien kehittämiseksi. Erityisinä vahvuuksina nostettiin esille opetusteknologia kuten kielistudiot, kirjastot sekä yhteistoiminnallisuuden mahdollistavat opetustilat. Lisäksi vahvuutena pidettiin mahdollisuutta eri opettajaryhmien yhteis- ja tiimityöhön ja opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutusta ja kehittämistä. Vahvuuksina nostettiin esiin myös toimitilojen riittävyys, ajankohtaiset oppimisympäristöt, opiskelijahuolto, vapaa-ajan toiminta, pätevä henkilöstö ja erilaiset hankkeet.

Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä *kriittisin kohta liittyy opettajien ja ohjaajien koulutuksen ja eri opettajaryhmien yhteistyön vähäisiin resursseihin*. Myös vähäisiä resursseja sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvien pedagogisten innovaatioiden kehittämiseen pidettiin kriittisenä.

Ongelmana tuotiin esille myös se, *ettei aineellisia ja henkisiä voimavaroja ole kovin tietoisesti kohdistettu sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin*. Taloudelliset voimavarat eivät myöskään aina tue sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen huomioon ottamista. Myös hanketoimintaa on vähän. Puutteena pidettiin myös sitä, ettei opettajilla ole aikaa yhteistyöhön eikä mahdollisuutta esimerkiksi yhteisopetukseen. Myös työpaikalla tapahtuvan oppimisen ohjaamiseen katsottiin monissa tapauksissa tarvittavan lisäresursseja. *Yhteisten opintojen opettajien työelämäjaksot* pitäisi joidenkin vastaajien mielestä systematisoida.

Kriittiset kohdat

- Työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien sisäistäminen keskeisiksi ammatillisen koulutuksen vaatimuksiksi
- Toimintaedellytysten turvaaminen sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteuttamiseen ja jatkuvaan kehittämiseen
- Pedagogisten prosessien johtaminen (pedagoginen johtajuus)
- Opettajien, eri alojen ja oppilaitosten välinen yhteistyö
- Opettajien työelämäosaamisen ajantasaisuus

Vahvuudet

- Ilmapiiri on sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymiselle kannustava ja toimintaa ohjaavat perusarvot tukevat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä.
- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen koulutuksessa ja opetuksessa on vahvistunut viime aikoina.
- Työpaikalla tapahtuvan oppimisen, ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkin-
tojen avulla on voitu tehostaa työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetusta ja oppimista yhteistyössä työelämän kanssa.

- Opetuksessa käytetään monipuolisia sosiaalisuutta ja vuorovaikutteisuutta sekä yhteistoiminnallisuutta kehittäviä opetusmenetelmiä.
- Henkilökohtaisten opetussuunnitelmien avulla tuetaan sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen kehittymistä.
- Voimavarojen puute ei yleisesti ole esteenä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottamiselle koulutuksessa.

Kehittämiskohteet

- Varmistetaan, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon opetussuunnitelmissa ja opintojen henkilökohtaistamisessa (HOPS, HOJKS, HENSU), opiskelijan arvioinnissa ja ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa.
- Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset analysoivat pedagogisia prosesseja ja käytänteitä ja varmistavat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamisen opetus- ja oppimisprosesseissa niin oppilaitoksissa kuin työelämässäkin.
- Lisätään kaikille yhteisten ja ammatillisten opintojen integrointia ja opettajaryhmien yhteistyötä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamiseksi huomioon. Lisätään opettajien mahdollisuuksia oppiainerajat ylittävään yhteistyöhön suunnittelussa, opetuksessa sekä opiskelijan arvioinnissa.
- Vahvistetaan integraatiota opetustoiminnan, opiskelijahuollon ja muiden ko. valmiuksia kehittävien toimintojen välillä ja painotetaan tässä integraatiossa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä koskevia tavoitteita.
- Kiinnitetään huomiota piilo-opetussuunnitelman läpinäkyväksi tekemiseen ja kehittämistarpeiden tunnistamiseen.
- Kehitetään opetus- ja opiskelu- ja arviointimenetelmiä, oppimateriaalia sekä opetusteknologiaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehitystä tukeviksi.
- Koulutuksen järjestäjät panostavat pedagogiseen johtamiseen.
- Sisällytetään sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat valmiudet opettajien ja työpaikkaohjaajien/-kouluttajien koulutukseen.
- Edistetään toisilta oppimista ja hyvien käytäntöjen levittämistä tutkinto-, ala-, oppilaitos- ja järjestäjäkohtaisten erojen pienentämiseksi.

7.4 Seuranta ja arviointi (teema 4)¹⁸

Teema 4 kuvaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää seuranta- ja arviointia. Seuranta- ja arviointia tarkasteltiin opiskelijoiden, työelämän, ammattiopettajien sekä kaikille yhteisten opintojen opettajien palautteiden, opettajien itsearviointin, vertaisarviointin, oppimistulosten seurannan ja arvioinnin ja määrällisten tunnuslukujen ja indikaattoreiden kannalta. Tutkintokohtaisten

¹⁸ Apukysymykset:

- a) Miten koulutuksen järjestäjä/oppilaitos ja koulutusyksikkö tai molemmat seuraavat ja arvioivat kyseisten valmiuksien toteutumista koulutuksessa?
- b) Miten opiskelijoilta, työelämältä kuten työpaikkaohjaajilta sekä eri opettajaryhmiltä kootaan palautetta kyseisten valmiuksien toteutumisesta?
- c) Miten opettajat ja opettajaryhmät arvioivat omaat työtään itsearviointin, vertaisarviointin ja muiden ryhmäkeskusteluiden avulla ko. osaamisalueilla?
- d) Miten seuraatte ko. osaamisalueiden opetuksen kehittymistä ja laadun parantumista?
- e) Miten hankitte seuranta- ja arviointitietoa ”epävirallisemmin” erilaisten kokousten ja keskusteluiden avulla?

ryhmien vastaukset määrällisiin seuranta- ja arviointia koskeviin kysymyksiin ilmenevät taulukoissa 10 ja 11.

Taulukko 10. *Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen seurannassa ja arvioinnissa*

OPETUSSUUNNITELMAPERUSTEINEN KOULUTUS			NÄYTTÖTUTKINTOINA SUORITETTAVA KOULUTUS		
Toiminta	ka	n	Toiminta	ka	n
Opiskelijoiden palaute	3,1	100	Opiskelijoiden palaute	3,3	23
Työelämän palaute	3,5	100	Työelämän palaute	3,5	23
Ammattiopettajien palaute	3,2	99	Ammattiopettajien palaute	3,4	23
Kaikille yhteisten opintojen opettajien palaute	3,1	93	Kaikille yhteisten opintojen opettajien palaute	2,6	16
Opettajien itsearviointi	2,8	97	Oppisopimustoimijoiden itsearviointi	3,5	20
Vertaisarvioinnit/benchmarking	2,2	94	Vertaisarvioinnit/benchmarking	2,2	22
Oppimistulosten seuranta ja arviointi	3,2	98	Oppimistulosten seuranta ja arviointi	3,0	23

- Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ja niiden painottumista seurataan ja arvioidaan melko vähän. Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon parhaiten työelämän palautteissa ja heikoiten opettajien itsearvioinnissa. Myös toisilta oppimista vertaisarvioinnin avulla on vähän. Näyttötutkintoina suoritettavassa koulutuksessa sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää palautetta kootaan eniten työelämästä. Vähiten kootaan palautetta kaikille yhteisten opintojen opettajilta. Myös toisilta oppimiseen tähtäviä arviointimetojeja on vähän käytössä.
- Parhaiten seuranta ja arviointi toteutuvat sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kohdalla ja heikoiten yrittäjyydessä. Onnistumisindeksi oli kohdallinen.
- Luonnontieteellisellä alalla seurataan ja arvioidaan kaikkiin sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa muita aloja paremmin. Vastaavasti luonnonvara- ja ympäristöalalla seurataan ja arvioidaan sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimista muita aloja vähemmän. Humanistisella ja kasvatusalalla seurataan ja arvioidaan yrittäjyyttä muita vähemmän. Onnistumisindeksi oli paras luonnontieteellisellä alalla ja heikoin luonnonvara- ja ympäristöalalla sekä kulttuurialalla.
- Aikuiskoulutuksessa seurataan ja arvioidaan kaikkiin sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa ja tuloksia muita hieman enemmän ja oppisopimuskoulutuksessa muita vähemmän. Onnistumisindeksi on paras aikuiskoulutuksessa ja huonoin oppisopimuskoulutuksessa.
- Kunnallisissa yksiköissä seurataan ja arvioidaan sosiaalsiin taitoihin, vuorovaikutus- ja viestintätaitoihin sekä oppimaan oppimiseen liittyvää toimintaa ja tuloksia muita enemmän. Vastaavasti kuntayhtymät arvioivat ja seuraavat yrittäjyyteen

liittyvää toimintaa ja tuloksia muita paremmin. Valtion omistamissa yksiköissä seurataan kaikkia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia muita vähemmän. Onnistumisindeksi on korkein kunnallisissa yksiköissä ja heikoin valtion omistamisessa yksiköissä.

- Suomenkielisen koulutuksen ja ruotsinkielisen koulutuksen välillä ei juuri ole eroja sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvässä seurannassa ja arvioinnissa. Onnistumisindeksi on ruotsinkielisessä koulutuksessa suomenkielistä koulutusta hieman parempi.

Taulukko 11. *Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen seurannassa ja arvioinnissa taustamuuttujittain eriteltynä*

TAUSTAMUUTTUJAT	SOSIAALISET JA VIESTINNÄLLISET VALMIUDET				Onnistumis- indeksi
	Sosiaaliset taidot	Vuorovaiku- tus- ja vies- tintätaidot	Oppimaan oppiminen	Yrittäjyys	
	ka	ka	ka	ka	
KESKIMÄÄRIN	3,1	3,1	3,0	2,7	3,1
ALA					
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	3,4	3,2	2,9	2,4	3,1
Kulttuuriala	2,9	2,9	2,9	2,6	2,8
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	3,1	3,2	2,9	2,9	3,1
Luonnontieteiden ala	4,2	4,3	4,2	4,2	4,0
Tekniikan ja liikenteen ala	3,0	2,9	2,9	2,6	3,1
Luonnonvara- ja ympäristöala	2,9	2,9	2,8	2,7	2,8
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	3,5	3,5	3,4	2,9	3,5
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3,2	3,2	3,1	2,9	3,0
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	3,1	3,1	3,0	2,7	3,1
Aikuiskoulutus	3,4	3,3	3,2	3,1	3,6
Erytisopetus ¹⁹	3,2	3,3	3,2	2,8	3,1
Oppisopimuskoulutus	2,9	2,8	3,0	2,2	2,7
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	3,3	3,2	3,1	2,6	3,2
Kuntayhtymä	3,1	3,1	3,1	2,8	3,1
Valtio	2,6	2,6	2,4	1,8	1,5
Yksityinen	3,0	3,0	2,9	2,7	3,1
KIELI (vain ops)					
Suomenkielinen	3,1	3,1	3,0	2,7	3,1
Ruotsinkielinen	3,1	3,0	3,0	2,8	3,3

¹⁹ Sisältää erityisoppilaitokset

Monilla järjestäjillä oli *jonkinlainen seuranta- ja arviointijärjestelmä, mutta hyvin harvat ovat sisällyttäneet siihen sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan arvioinnin*. Yleistä on kyseisten osaamisalueiden seurannan ja arvioinnin satunnaisuus ja epäsystemaattisuus. Joiltakin seuranta- ja arviointimenettelyt puuttuvat kokonaan. Jotkut vastaajista toivat esille INKA-seurannan, jonka avulla katsottiin myös saatavan tietoa sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista. Vastaavasti monilla ei ole lainkaan määrällisiä indikaattoreita tai muita mittaimia. Useimmat niistä, joilla oli käytössään määrällisiä indikaattoreita, korostivat seuraavansa opiskelijoiden työhön sijoittumista. Määrällisten indikaattoreiden ja laatuindeksien kehittämisen tarve nousi vahvasti esiin.

Järjestäjien, joilla oli laatuja järjestelmä, toiminta oli melko selkeää ja systemaattista, ja useilla oli sen osana myös viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää seuranta- ja arviointia. Joukosta löytyy myös useita sellaisia yksiköitä, joilla oli kokonaisvaltainen laatuja järjestelmä, mutta se ei sisältänyt sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä toimintoja.

Monien järjestäjien mielestä *seuranta- ja arviointitietoa saadaan muun seurannan ja arvioinnin kautta ilman, että kyseisiä osaamisalueita liitetään näihin erikseen*. Keskeinen merkitys on työelämäpalautteilla, joiden nähdään itsessään vastaavan myös kyseisten osaamisalueiden kehittämisen tarpeisiin.

Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä palautetieto *todentuu työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen liittyvissä palautteissa*. Palautetta saadaan työelämästä myös arviointikeskusteluiden avulla. Näissä keskusteluissa nousee esiin paitsi yksittäisen opiskelijan kehittyminen, myös sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä ja koulutusprosessia koskeva palaute. Seuranta- ja arviointitietoa hankitaan myös ”epävirallisesti” erilaisten kokousten ja keskusteluiden avulla. Opiskelijoiden hyvä työllistyminen tai jatko-opintoihin sijoittuminen opiskelujen päätyttyä tulkitaan usein sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien hyväksi hallinnaksi.

Monet järjestäjät *seuraavat ja arvioivat sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa ja tuloksia suhteellisen säännöllisesti*. Sosiaalisia taitoja seurataan ja arvioidaan ammatillisten opintojen aikana. Viestinnällisten valmiuksien seuranta ja arviointi on säännöllistä yhteisissä opinnoissa. Oppimaan oppimista seurataan koko oppimisen ajan muun muassa itsearvioinnin ja palautteiden avulla. Yrittäjyyttä seurataan ja arvioidaan ammatillisissa opinnoissa ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen jaksoilla.

Henkilökohtaisten työelämäkontaktien merkitys on seurannassa ja arvioinnissa suuri. Dokumentaatio, joka liittyy soveltuvuustesteihin, aloitus-, palaute- ja kehityskeskusteluihin, henkilökohtaisten ja yhteisten opetussuunnitelmien käyttöön sekä palaute- ja arviointikäytäntöihin, kertoo systemaattisuudesta, jolla luodaan perustaa kehittävää arviointia varten.

Sosiaalisten ja viestinnällisten **valmiuksien seurannan ja arvioinnin kriittisin kohta liittyy oppimistulosten arviointiin**. Joillakin arviointi oli melko systemaattista, mutta joidenkin kohdalla näyttöä kyseisten osaamisalueiden arvioinnista ei saatu. Arviointimenetelminä käytetään kokeita ja testejä, ammattiosaamisen näyttöjä ja opiskelijoiden päiväkirjoja sekä itsearviointia. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia arvioidaan opiskelijan arvioinnissa yleensä läpäisevästi. Osaamisalueet huomioidaan työelämälähtöisissä arvioinneissa sekä kurssikohtaisissa arvioinneissa. Itsearviointi ja arviointikeskustelut ovat osa kurssikohtaista arviointia, näyttöarviointia sekä työssäoppimisen arviointia.

Monilta oppimistulosten summatiivinen arviointi puuttui kokonaan. Tavoitteiden ja yhteisten arviointiperiaatteiden puuttumisen vuoksi arviointi henkilöityy yksittäiseen opettajaan, mikä voi lisätä opiskelijoiden eriarvoisuutta arviointiin nähden. Kriittistä on, että oppimistulosten arviointi perustuu hyvin usein pelkkään näkemykseen. Arvioinnin perusteet jäivät siten myös epäselviksi.

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ja niihin liittyvää toimintaa seurataan ja arvioidaan kokonaisuutena, ei osaamisalueittain. Oppimaan oppimisen valmiudet ja yrittäjyysvalmiudet ovat osa-alueita, joiden arviointiin ja seurantaan erityisesti kaivattiin arviointimalleja, mittareita ja tukea.

Opiskelijan arvioinnin lisäksi myös muut sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät arviointimenettelyt näyttävät olevan suurelta osin **yksittäisen opettajan – ei niinkään koulutuksen järjestäjän vastuulla**. Palautetieto hankitaan pääosin päivittäisten työelämäyhteyksien ja kokousmenettelyiden kautta samalla tavalla kuin työelämän tarpeita koskeva ennakoitietieto. Koulutuksen järjestäjien piirissä ei näytä olevan laajaa vertaisarvioinnin ja siten toisilta oppimisen kulttuuria sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi. Myös itsearviointi näyttää kyseisten valmiuksien suhteen melko ohuelta. Seuranta- ja arviointimenetelmänä mainitaan työelämän osallistuminen työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen toteuttamiseen ja opiskelijoiden arviointiin. Sen sijaan kytkentä siihen, miten näin saatua palautetta ja arviointitietoa käytetään, jää epäselväksi.

Opiskelijoiden palautemenettelyt vaihtelevat seuraavasti: 1) Seuranta on jatkuvaa ja päivittäistä. 2) Aloilla on alueellinen yhteinen sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia mittaava päätökysely. 3) Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia kartoitetaan valmistuneille suunnatussa kyselyssä. 4) Ei mitään seurantaa.

Työelämästä kootaan palautetta lähinnä työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen yhteydessä.

Opettajilta kootaan vaihtelevasti palautetta. Jotkut opettajat arvioivat omaa työtään myös kollegiaalisten keskustelujen avulla.

Kriittiset kohteet

- Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvien tavoitteiden ja saavuttamisen seurannan ja arvioinnin merkityksen ymmärtäminen
- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien sisällyttäminen osaksi arviointijärjestelmää

Vahvuudet

- Monilla järjestäjillä on palaute- ja seurantajärjestelmä, mikä tukee myös sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen seuranta ja arviointia.
- Opiskelijoilta kootaan palautetta melko laajasti.
- Työelämäpalautetta kootaan työpaikalla tapahtuvasta oppimisesta ja ammatiosaamisen näytöistä ja näyttötutkinnoista.

Kehittämiskohteet

- Koulutuksen järjestäjät kehittävät laatujärjestelmiään ja sen osana itsearviointiaan niin, että se mahdollistaa myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ja niitä tukevan toiminnan arvioinnin.
- Kehitetään seuranta- ja arviointimenetelmiä, jotka tuottavat tietoa opettajien ja työpaikkaohjaajien/-kouluttajien valmiuksista ottaa huomioon työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ohjauksessa ja opetuksessa.
- Tehostetaan työelämän, opiskelijoiden ja opettajaryhmien osallisuutta seurannassa ja arvioinnissa.
- Kehitetään sekä formatiivista että summatiivista opiskelijan arviointia siten, että se ottaa huomioon sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja tuottaa niistä tietoa niin opiskelijoille, työelämälle kuin oppilaitokselle.
- Selkeytetään kyseessä olevien osaamisalueiden arviointiperusteita ja kriteereitä sekä kehitetään arviointimittareita ja arviointimalleja.
- Kehitetään vertaisarviointia osaksi sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksen kehittämistä.
- Kehitetään arviointiosaamista ja sen edellyttämää arviointikoulutusta.
- Käynnistetään tutkimushanke, jossa pureudutaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ja ammatillisten opintojen integraatioon ja erilaisten toimintamallien avulla saatuihin tuloksiin.

7.5 Parantaminen ja kehittäminen (teema 5)²⁰

Teema 5 kuvaa sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan jatkuvaa parantamista ja kehittämistä. Parantamista ja kehittämistä tarkasteltiin erillisten kehittämishankkeiden, muuhun kehittämistoimintaan integroinnin, täydennyskoulutuksen, työpaikkaohjaajien/-kouluttajien, toisilta oppimisen, opiskelijakampanjoiden ja opettajien/asiantuntijoiden perehdyttämisen kannalta. Tässä yhteydessä kuvataan ja analysoidaan myös tulevaisuuskuva (teema 9: lähitulevaisuuden malli) koskevat näkökulmat. Tutkintokohtaisten ryhmien vastaukset määrällisiin kysymyksiin ilmenevät taulukoissa 12 ja 13.

- Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä parantaminen ja kehittäminen toteutuvat kaikista osa-alueista heikoiten molemmissa järjestämisuudoissa (taulukko 12). Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa kehitetään parhaiten kyseessä oleviin valmiuksiin liittyvää toimintaa muun opetustoimen osana ja näyttötutkintoina suoritettavassa koulutuksessa työpaikkakouluttajien koulutuksen yhteydessä. Valmiudet otetaan huomioon melko heikosti opettajien perehdyttämisessä. Toisilta oppiminen ja opiskelijakampanjat eivät toteudu laajasti.
- Parantamis- ja kehittämistoiminta toteutuu huomattavasti huonommin kuin muut arvioinnin kohteena olevat osa-alueet keskiarvojen mukaan tarkasteltuna. Yrittäjyyden kehittäminen ja parantaminen oli muita vähäisempää. Onnistumisindeksi oli 3,1 (taulukko 13).
- Luonnontieteiden alalla parannetaan ja kehitetään lähes kaikkia sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa muita aloja paremmin. Vain sosiaalisissa taidoissa kehittäminen oli voimakkaampaa humanistisella ja kasvatusalalla. Vastaavasti muita aloja vähäisempää parantaminen ja kehittäminen on luonnonvara- ja ympäristöalalla sosiaalisten taitojen, vuorovaikutus- ja viestintätaitojen ja oppimaan oppimisen valmiuksien suhteen. Yrittäjyyteen liittyvä parantaminen ja kehittäminen toteutuvat heikoiten tekniikan ja liikenteen alalla.

²⁰ Apukysymykset

- Miten hyödynnätte kokoamaanne palautetietoa ko. valmiuksien kehittämisessä ja laadun parantamisessa? Miten ko. osaamisalueita koskevan toiminnan laadun parantaminen/kehittäminen on organisoitu?*
- Mitä menetelmiä käytätte ko. osaamisalueiden kehittämisessä? (esim. vertaisarviointit, sisäiset auditoinnit, benchmarking, opettajien yhteistyö, jatkuva opetussuunnitelmien ja toimintaperiaatteiden kehittäminen, ohjeiden tarkistus, käytäntöjen muutokset)*
- Millaisia kehittämishankkeita teillä on ollut viimeisen kolmen vuoden aikana, joissa myös sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat olleet kehittämisen kohteena? Mitä kansainvälisiä yhteistyötä on ko. alueella tehty?*
- Miten olette vakiinnuttaneet hankerahoituksella kehitetyt toiminnot omissa organisaatioissa?*
- Miten olette levittäneet kehittämiänne toimintoja omissa organisaatioissa?*
- Miten olette hyödyntäneet muiden tahojen kehittämiä toimintoja? Millainen toisilta oppimisen käytäntö on?*
- Miten eri aloilla kehitettyjä toimintoja hyödynnetään muilla aloilla?*

Onnistumisindeksi oli paras luonnontieteiden alalla ja heikoin luonnonvara- ja ympäristöalalla.

- Aikuiskoulutuksessa parannetaan ja kehitetään sosiaalisiin taitoihin, vuorovaikutus- ja viestintätaitoihin ja yrittäjyyteen liittyvää toimintaa muita paremmin. Erityisopetuksessa puolestaan parantaminen ja kehittäminen toteutuvat muita paremmin oppimaan oppimisessa. Vastaavasti oppisopimuskoulutuksessa parannetaan ja kehitetään muita koulutusmuotoja heikommien sosiaalisiin taitoihin, vuorovaikutus- ja viestintätaitoihin ja yrittäjyyteen liittyvää toimintaa. Nuorten koulutuksessa parannetaan ja kehitetään muita heikommien oppimaan oppimisen valmiuksiin liittyviä toimintoja. Paras onnistumisindeksi on aikuiskoulutuksessa ja heikoin oppisopimuskoulutuksessa.
- Valtion omistamissa yksiköissä parannetaan ja kehitetään kaikkiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa muita paremmin. Vastaavasti kunnallisissa yksiköissä toteutuivat muita huonommin vuorovaikutus- ja viestintätaitoihin ja yrittäjyyteen liittyvä parantaminen ja kehittäminen ja kuntayhtymissä toteutuivat muita hieman huonommin sosiaalisten taitojen ja oppimaan oppimisen parantaminen ja kehittäminen. Onnistumisindeksi on korkein valtion omistamissa yksiköissä ja matalin sekä kunnallisissa yksiköissä että kuntayhtymissä.
- Suomenkielisessä koulutuksessa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa parannetaan ja kehitetään ruotsinkielistä koulutusta hieman enemmän. Yrittäjyyttä koskevat arvioinnit ovat samat. Onnistumisindeksi oli niin ikään suomenkielisessä koulutuksessa ruotsinkielistä koulutusta hieman parempi.

Taulukko 12. *Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottuminen parantamisessa ja kehittämisessä*

OPETUSSUUNNITELMAPERUSTEINEN KOULUTUS			NÄYTTÖTUTKINTOINA SUORITETTAVA KOULUTUS		
Toiminta	ka	n	Toiminta	ka	n
Muun opetustoimen kehittämisen osana	3,2	100	Muun opetus- ja ohjaus-toiminnan kehittämisen osana	3,3	23
Erilliset kehittämishankkeet	2,8	97	Erilliset kehittämishankkeet	2,9	23
Opettajien täydennyskoulutus	2,7	99	Eri osapuolten täydennyskoulutus	3,0	23
Työpaikkaohjaajien koulutus	2,9	98	Työpaikkakouluttajien koulutus	3,5	23
Toisilta oppiminen	2,7	97	Toisilta oppiminen	2,8	23
Opiskelijakampanjat	2,4	98	Opiskelijakampanjat	2,0	22
Opettajien perehdyttäminen	2,6	98	Asiantuntijoiden perehdyttäminen	2,9	23

Taulukko 13. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen parantamisessa ja kehittämisessä taustamuuttujittain eriteltynä

TAUSTAMUUTTUJAT	SOSIAALISET JA VIESTINNÄLLISET VALMIUDET				Onnistumis- indeksi
	Sosiaaliset taidot	Vuorovaiku- tus- ja vies- tintätaidot	Oppimaan oppiminen	Yrittäjyys	
	ka	ka	ka	ka	ka
KESKIMÄÄRIN	2,9	2,9	2,9	2,5	3,2
ALA					
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	3,8	3,7	3,6	2,7	3,8
Kulttuuriala	2,9	2,9	2,7	2,7	3,3
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	3,0	3,1	3,3	3,0	3,4
Luonnontieteiden ala	3,7	4,1	4,0	3,6	4,0
Tekniikan ja liikenteen ala	2,6	2,6	2,6	2,3	2,9
Luonnonvara- ja ympäristöala	2,4	2,5	2,5	2,5	2,9
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	3,3	3,3	3,3	2,6	3,4
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3,2	3,2	3,1	2,9	3,3
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	2,8	2,8	2,8	2,5	3,1
Aikuiskoulutus	3,2	3,3	3,3	2,9	3,4
Erityisopetus ²¹	2,9	3,2	3,3	2,8	3,2
Oppisopimuskoulutus	2,6	2,6	2,8	2,1	2,8
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	2,8	2,8	2,8	2,4	3,1
Kuntayhtymä	2,7	2,8	2,8	2,5	3,1
Valtio	3,1	3,4	3,4	2,7	3,5
Yksityinen	3,1	3,1	3,0	2,6	3,2
KIELI (vain ops)					
Suomenkielinen	2,8	2,8	2,8	2,5	2,8
Ruotsinkielinen	2,6	2,6	2,6	2,5	2,6

Tutkintokohtaisten ryhmien *näytöt seuranta- ja arviointitiedon perusteella taustamuuttajista* olivat melko vähäiset. Joillakin järjestäjillä oli erillisiä sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä kehittämishankkeita kun taas osalla järjestäjistä ei ollut mitään näyttöä parantamis- ja kehittämistoiminnoista kyseisellä toiminta-alueella. Kehittämistoiminnoissa oli erittäin suurta tutkintojen välistä vaihtelua. Yleisin kehittämistapa oli se, että

²¹ Sisältää erityisoppilaitokset

sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon muun kehittämistoiminnan ja -hankkeen osana.

Parantamis- ja kehittämistoimintoja ei yleisesti nähdä visiona, vaan tekona kuten uutena kehittämishankkeena. Pedagogiset innovaatiot ja niiden kehittäminen on melko vähäistä. Kehittämistoiminta painottui eri osaamisalueisiin, joskin ulkoiseen yrittäjyyteen liittyvää kehittämistä oli vähiten. Opiskelijakampanjoita on ollut erittäin vähän. Kyseisiä osaamisalueita on myös hyvin vähän sisällytetty opettajien ja muiden toimijoiden perehdyttämiseen, täydennyskoulutukseen, työpaikkakouluttajien koulutukseen ja toisilta oppimiseen (esimerkiksi benchmarking ja hyvien käytänteiden levittämiseen). Erityisoppilaitoksissa osaamisalueita painotetaan systemaattisesti opettajien koulutuksessa.

Monien vastaajien mielestä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia parannetaan ja kehitetään muun muassa EFQM -laatujärjestelmän avulla. Kehittämistä tapahtuu myös työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja näyttöjen yhteydessä. Opettajien jalkautuminen työelämään edistää niin ikään valmiuksien kehittämistä. Yrittäjyystaitoja kehitetään esimerkiksi harjoitusyritysten ja oppilaitoksen myymälän avulla.

Työelämän osallistuminen sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien alueella tapahtuvaan kehittämiseen jäi monin osin epäselväksi. Työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ***kehittäminen integroituu kuitenkin vahvasti työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen.*** Monet olettavat, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen kehittämishankkeissa. Useilla ei kuitenkaan ole selvää näyttöä siitä, että kyseiset valmiudet olisi sisällytetty hankkeisiin. Työpaikalla tapahtuvan oppimisen lisäksi tuodaan esille kansainvälinen yhteistyö ja hankkeet parantamisen ja kehittämisen keinoina.

Monissa tutkinnoissa laadun parantamista ja kehittämistä tarkastellaan ***opiskelijoiden osaamisen ja taitojen kehittämisen, ei niinkään opetustyön, opettajien toiminnan kehittämisen tai tulosten kannalta.*** Ei näytä olevan selvää, että toimintaa kehittämällä voitaisiin päästä parempiin tuloksiin. Ylipäätänsä yhteys tulosten ja tuloksia tuottavan toiminnan välillä jäi heikoksi.

Vaikka kehittämismetodit ovat monilta hukassa, hyviä esimerkkejä löytyy. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä on voitu edistää muun muassa yhdistämällä virtuaalihanke viestinnän ja kielten opettamiseen, integroimalla opintojaksoja ja ammatillisia sekä kaikille yhteisiä opintoja ja opetusta, vahvistamalla toiminnallista pedagogiikkaa, jakamalla vastuuta oppisisällöistä opettajien kesken ja ottamalla opiskelijoiden yksilölliset tarpeet ja mahdollisuudet huomioon. Kehittämisen ja parantamisen vahvuustekijät liittyvät myös henkilöstön mahdollisuuteen saada työnohjausta, pitää yhteisiä ja alakohtaisia suunnittelupäiviä, tehdä tiimityötä sekä koordinoita tiimejä ja tiimien välistä työskentelyä ja käydä kehityskeskusteluja.

Parantamisen ja kehittämisen avaimena on palaute-, arviointi- ja seurantatiedon hyödyntäminen. Pulmana on kyseisen tiedon epäsystemaattisuus ja kootun palautetiedon soveltumattomuus sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisen perustaksi. Parantamis- ja kehittämistoimintaa rajoittavat vähäiset voimavarat.

Lähitulevaisuuden mallit ja tulevaisuuden visio²²

Koulutuksen järjestäjiltä pyydettiin kuvausta tulevaisuuden visiosta ja lähitulevaisuuden mallista sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen. Tässä tutkintokohtaiset erot olivat erittäin suuret. Osa järjestäjistä ei esittänyt mitään visiota tulevaisuuden suhteen.

Lähitulevaisuuden kehittämisen painopisteet olivat näkökulmiltaan melko kapeita ja orientaatioltaan teknisiä. Tulevaisuuden painopisteet liittyivät lähitulevaisuuteen. ***Kehityssuunta hahmottuu enemmän toimintoina kuin arvojen kehittämisenä tavoitteiden ja sisällön tai vision kautta.*** Vain osassa kuvauksia painottui systemaattisen ja kokonaisvaltaisen kehittämisen ote suunnattaessa tulevaisuuteen.

Vahvoja visioita sosiaali- ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi ei esitetty, pikemminkin on kysymys valmiuksien terävöittämisestä osana koulutuksen kehittämistä. Jonkin verran painotettiin sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen sekä oppimaan oppimisen ja yrittäjyyden valmiuksien harjoittelua konkreettisissa työ- ja asiakastilanteissa, laboratorioharjoituksissa ja erilaisissa oppimisympäristöissä. Vastaajien mukaan työpaikalla tapahtuva oppiminen tulee lisääntymään, jolloin oppilaitoskeskeiset oppimisympäristöt muuttuvat tulevaisuudessa entistä enemmän työelämälähtöisiksi ympäristöiksi.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien lisääntyvä merkitys tulevaisuuden työelämässä ymmärretään. Siitä, nähdäänkö sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevaisuudessa erillisinä osaamisalueina vai ammatillisiin opintoihin integroituna, esiintyy kahdenlaisia mielipiteitä. Toisten mielestä ***sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet pitäisi selvemmin erottaa ammatillisista opinnoista,*** jolloin myös opiskelijat ja opettajat tunnistaisivat niiden merkityksen. Toisten mielestä ***niiden tulee integroitua ammatillisiin opintoihin.*** Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetukselle tuo haasteita myös kansainvälistyminen ja monikulttuuristuminen – kielitaito ja kulttuurien tuntemusvaatimus. Tietotekni-

²² **Apukysymykset:**

Esittäkää oma sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksen järjestämisen visio (lähitulevaisuuden malli). Mitä tulette tekemään ja miten tulette kehittämään toimintaanne näiden osaamisalueiden suhteen tulevina vuosina? Mitä tuloksia aiotte saada aikaan ja millä menetelmillä? Mitä edellytyksiä/esteitä arvioitte teillä olevan visionne toteuttamisessa?

kan käyttö tiedonlähteinä tulee vastaajien mukaan vakiinnuttamaan asemansa. Yrittäjäyys nähdään myös yhtenä vaihtoehtona tulevaisuuden yhteiskunnassa.

Osa vastaajista korosti tulevaisuuden visionaan opiskelijoiden oppimisen ja opetussuunnitelmien kehittämistä, niin että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon nykyistä paremmin. Keskeiseksi nousi myös pedagogisten käytänteiden kehittäminen, kuten eri alojen osaamisen integrointi, eri opettajaryhmien yhteistyö, työpaikalla tapahtuvan oppimisen kehittäminen yhteistyössä työelämän kanssa sekä ylipäätään monipuoliset opetus- ja opiskelumenetelmät. Monet aikoivat tehostaa myös työelämän osallistumista opetussuunnitelmatyöhön. Opetusmenetelmien alueella kehittäminen tulee kohdistumaan erityisesti **opetusteknologiaan ja virtuaalisiin oppimisympäristöihin**.

Työelämän muutokset tulevat muuttamaan osaamisvaatimuksia. Tulevaisuudessa nähtiin erityisesti tarvittavan reflektointi- ja itsearviointitaitoja, metakognitiivisia taitoja sekä yrittäjäyysosaamista. Vastaajien mukaan tulevaisuudessa korostuvat tekniset viestintätaidot, asennoituminen ja arvot työn tekemisen taustalla. Joidenkin mielestä tilannekohtaiset vuorovaikutustaidot viime kädessä ratkaisevat valmiuksien hyödyntämisen käytännössä.

Opettajuuteen liittyy vastaajien mukaan paljon haasteita. Erityisesti korostettiin **opettajien yhteistyön kehittämistä** ja sen mahdollistamista niin, että eri opintoja koskeva integraatio voisi toteutua. Lisäksi opettajien **työelämäosaamisen** ajantasaisuus sekä opettajien mahdollisuudet työelämäjaksoihin korostuivat. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi on lisäksi tarpeen luoda toimintatavat ja turvata voimavarat myös siihen, että **kaikille yhteisten opintojen opettajat voivat osallistua työelämäjaksoihin**.

Tulevaisuuden haasteissa korostettiin myös **opiskelijoiden erilaisuuden ottamista huomioon**, opintojen henkilökohtaistamista ja ylipäätään edellytysten luomista sille, että kaikki opiskelijat voisivat valmistua ammattiin.

Monet vastaajat kiteyttivät tulevaisuuden haasteensa siten, että he panostavat niihin kohteisiin, jotka tässä arvioinnissa nousivat/nousevat esiin.

Kriittiset kohdat

- Tulevaisuuden työelämän tarpeiden ottaminen huomioon koulutuksessa
- Visionäärinen ote

Vahvuudet

- Koulutuksen järjestäjät ovat integroineet sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisen osaksi muita hankkeita, minkä lisäksi joillakin on myös näihin valmiuksiin liittyviä erillisiä hankkeita.
- Hyviä käytäntöjä on olemassa toisilta oppimisen perustaksi.

Kehittämiskohteet

- Selkeytetään sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät visiot ja tavoitteet parantamisen ja kehittämisen perustaksi.
- Varmistetaan, että työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet painottuvat opetus suunnitelmissa, opiskelussa ja opetuksessa sekä opiskelijan arvioinnissa. Kehitetään tätä tukevia opetuskäytäntöjä ja oppimisympäristöjä kuten opusteknologiaa ja virtuaalisia oppimisympäristöjä.
- Kehitetään ja ylläpidetään laadunhallintaa, joka ulottuu myös sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin. Lisätään parantamisen ja kehittämisen systemaattisuutta ja jatkuvaa oppimista.
- Koulutuksen järjestäjät ottavat kehittämissuunnitelmissaan huomioon myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien parantamiseen ja kehittämiseen liittyvät tarpeet. Kehittämisessä hyödynnetään eri menetelmiä. Vertaisuuden hyödyntämistä, toisilta oppimista ja hyvien käytäntöjen levittämistä tutkintojen, alojen, oppilaitosten ja muiden järjestäjien kanssa painotetaan.
- Huolehditaan opettajien ja työpaikkaohjaajien ja -kouluttajien valmiuksien kehittämisestä esimerkiksi täydennyskoulutuksen keinoin.

7.6. Tulokset ja vaikuttavuus (teema 6)²³

Teema 6 kuvaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä tuloksia. Tulosten arviointi painottui opiskelijoiden oppimistuloksiin. Arvioinnissa selvitettiin, kuinka monta prosenttia opiskelijoista hallitsee sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tyydyttävästi (1–2), hyvin (3–4) ja kiitettävästi (5) (taulukko 14). Lisäksi tutkintokohtaiset ryhmät arvioivat omaa onnistumistaan tulosten suhteen. Tutkintokohtaisten ryhmien vastaukset määrällisiin kysymyksiin muunnettiin prosenteiksi ja ilmenevät taulukossa 15.

- Opiskelijat hallitsevat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet hyvin (taulukko 14). Noin 70 % opiskelijoista hallitsee sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus- ja viestinnälliset taidot sekä oppimaan oppimisen valmiudet hyvin tai kiitettävästi. Vastaavasti reilut 60 % opiskelijoista hallitsee yrittäjyyteen liittyvät valmiudet vähintään hyvän tasoisesti. Tyydyttävän tason osaaminen vaihtelee osaamisalueittain 20–29 prosenttiin. Noin 3–4 % opiskelijoista ei hallitse lainkaan kyseisiä osaamisalueita lukuun ottamatta yrittäjyyttä, jonka suhteen osaamattomien määrä arvioitiin vajaaksi 10 %:ksi.
- Opiskelijoiden osaaminen on heikointa yrittäjydessä kautta linjan. Muilla osaamisalueilla opiskelijoiden osaaminen on melko tasaista.

²³ **Apukysymyksiä:**

- a) *Mitä ovat keskeiset sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat tulokset?*
- b) *Miten työelämä näkee tuloksenne? Missä työelämä näkee teidän erityisesti onnistuneet/epäonnistuneet?*
- c) *Ovatko tuloksenne muuttuneet opsin ja opetuksen muutosten myötä?*
- d) *Mitä vaikuttavuutta toiminnallanne on ollut ko. osaamisalueella?*

- Luonnontieteiden alan koulutus on tuottanut parhaita osaamista kaikilla osaamisalueilla. Sosiaalsiin taitoihin liittyvä osaaminen oli heikointa tekniikan ja liikenteen alalla. Vuorovaikutustaidoissa ja oppimaan oppimisen taidoissa heikointa osaamista tuotettiin luonnonvara- ja ympäristöalalla. Vastaavasti sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla tuotettiin heikoiten yrittäjyysvalmiuksia. Onnistumisindeksi oli korkein luonnontieteiden alalla ja alhaisin yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla.
- Aikuiskoulutuksessa on tuotettu parhaiten oppimaan oppimiseen ja yrittäjyyteen liittyviä valmiuksia. Sosiaalisia taitoja on tuotettu parhaiten erityisopetuksessa ja vuorovaikutus- ja viestintätaitoja oppisopimuskoulutuksessa. Vastaavasti oppisopimuskoulutus on tuottanut muita hieman heikommin sosiaalisia taitoja ja yrittäjyyteen liittyviä valmiuksia. Erityisopetuksessa on tuotettu puolestaan heikoiten vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja nuorten koulutuksessa oppimaan oppimisen valmiuksia. Onnistumisindeksi oli korkein aikuiskoulutuksessa ja heikoin erityisopetuksessa.
- Kaikkia arvioinnin kohteena olevia valmiuksia on tuotettu parhaiten valtion ylläpitämässä yksiköissä ja vastaavasti heikoiten kuntayhtymien ylläpitämässä yksiköissä. Onnistumisindeksi oli korkein valtion ylläpitämässä yksiköissä ja alhaisin kunnallisissa yksiköissä.
- Ruotsinkielisen koulutuksen tuottama osaaminen arvioitiin kaikilla osa-alueilla suomenkielistä koulutusta paremmaksi. Suomenkieliset yksiköt arvioivat kuitenkin onnistuneensa tulosten suhteen ruotsinkielistä koulutusta paremmin.
- Vajaa puolet tutkinnoista ylitti laatutason 57 % 100-prosenttisesti sisäisessä yrittäjyydessä (taulukko 16).
- Tutkintoja, joissa sisäistä yrittäjyyttä koskevat tulokset alittivat laatutason oli eniten tekniikan ja liikenteen alalta. Kaikki humanistisen ja kasvatustieteiden alan tutkinnot ylittivät sisäistä yrittäjyyttä koskevan laatutason.
- Vain kuusi tutkintoa ylitti laatutason 100 prosenttisesti ulkoisessa yrittäjyydessä. Noin puolet tutkinnoista (24 tutkintoa) eivät lainkaan saavuttaneet asetettua tavoitetasoa 57 %. Eniten asetettua laatutasoa ei saavutettu sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla, tekniikan ja liikenteen alalla sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla.

Taulukko 14. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat tulokset ja vaikuttavuus

VALMIUDET	Osaamistasot				Onnistumis- indeksi ka
	Ei lainkaan %	Tyydyttävä %	Hyvä %	Kiitettävä %	
Sosiaaliset taidot	3,4	19,9	48,7	28,7	3,8
Vuorovaikutus- ja viestintätaidot	3,0	26,2	47,9	23,2	3,7
Oppimaan oppiminen	3,6	24,3	46,3	26,4	3,6
Yrittäjyys	9,3	28,5	41,4	21,2	3,1

Taulukko 15. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat tulokset ja vaikuttavuus taustamuuttujittain eriteltyinä

	Sosiaaliset taidot %	Vuorovaikutus- ja viestintätaidot %	Oppimaan oppiminen %	Yrittäjyys %	Onnistumis- indeksi %
KAIKKI	62,5	58,9	60,4	52,8	70,4
ALA					
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	77,3	73,1	70,8	62,4	75,0
Kulttuuriala	71,8	67,7	69,0	62,9	74,2
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	63,7	62,9	65,2	58,6	63,0
Luonnontieteiden ala	76,7	80,3	77,2	75,8	80,0
Tekniikan ja liikenteen ala	58,5	56,4	56,9	49,7	67,9
Luonnonvara- ja ympäristöala	58,7	53,9	55,8	52,5	70,9
Sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala	63,1	58,9	61,6	49,1	72,6
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	65,3	54,6	60,8	52,9	72,3
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	62,6	58,7	59,5	52,4	70,1
Aikuiskoulutus	62,3	59,4	64,7	57,7	74,7
Erityisopetus ²⁴	62,9	57,8	60,0	49,7	65,0
Oppisopimuskoulutus	61,3	60,0	62,6	47,5	66,0
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	62,8	61,3	59,9	53,0	68,1
Kuntayhtymä	59,4	56,7	57,9	52,3	71,1
Valtio	69,2	63,8	66,2	61,1	75,0
Yksityinen	66,9	61,1	64,2	53,1	69,9
KIELI (vain ops)					
Suomenkielinen	62,1	58,6	60,1	52,6	70,5
Ruotsinkielinen	72,8	64,0	67,1	56,6	65,0

²⁴ Sisältää erityisoppilaitokset

Taulukko 16. *Laatutason (57 %) yrittäjyyteen liittyvissä tuloksissa kokonaan tai osittain tutkinnot alittaneet*

Toteutus			
Yrittäjyys	Tutkinto	alle 57 % %	yli 57 % %
SISÄINEN YRITTÄJYYS	Audiovisuaalisen viestinnän perustutkinto	40	60
	Autoalan perustutkinto	50	50
	Catering-alan perustutkinto	50	50
	Elintarvikealan perustutkinto	50	50
	Hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto	33	67
	Jalkinealan perustutkinto	50	50
	Kalatalouden perustutkinto	100	0
	Kone- ja metallialan perustutkinto	57	43
	Kotitalous- ja kuluttajapalveluiden perustutkinto	50	50
	Lentokoneasennuksen perustutkinto	100	0
	Liiketalouden perustutkinto	33	67
	Liikunnanohjauksen perustutkinto	50	50
	Maanmittausalan perustutkinto	100	0
	Maatalousalan perustutkinto	100	100
	Merenkulkualan perustutkinto	50	50
	Metsäalan perustutkinto	33	67
	Painoviestinnän perustutkinto	50	50
	Paperiteollisuuden perustutkinto	100	0
	Pintakäsittelyalan perustutkinto	33	67
	Puhdistuspalvelujen perustutkinto	50	50
	Puualan perustutkinto	100	0
	Rakennusalan perustutkinto	33	67
	Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto	40	60
	Suunnitteluassistentin perustutkinto	67	33
	Sähköalan perustutkinto	67	33
	Talotekniikan perustutkinto	50	50
	Vaatetusalan perustutkinto	50	50
Veneenrakennuksen perustutkinto	50	50	
Verhoilu- ja sisustusalan perustutkinto	50	50	
	Yhteensä	n	29
		%	23
ULKOINEN YRITTÄJYYS	Audiovisuaalisen viestinnän tutkinto	80	20
	Autoalan perustutkinto	100	0
	Catering-alan perustutkinto	100	0
	Elintarvikealan perustutkinto	100	0

Hammastekniikan perustutkinto	100	0
Hiusalan perustutkinto	100	0
Hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto	67	0
Jalkinealan perustutkinto	50	50
Kalatalouden perustutkinto	100	0
Kauneudenhoitoalan perustutkinto	50	50
Kello- ja mikromekaniikan perustutkinto	50	50
Kemiantekniikan perustutkinto	100	0
Kone- ja metallialan perustutkinto	100	0
Kotitalous- ja kuluttajapalveluiden perustutkinto	100	0
Käsi- ja taideteollisuusalan perustutkinto	33	67
Laboratorioalan perustutkinto	100	0
Lapsi- ja perhetyön perustutkinto	100	0
Lentokoneasennuksen perustutkinto	100	0
Liiketalouden perustutkinto	67	33
Logistiikan perustutkinto	50	50
Lääkealan perustutkinto	67	33
Maanmittausalan perustutkinto	100	0
Maatalousalan perustutkinto	67	33
Matkailualan perustutkinto	33	67
Merenkulkualan perustutkinto	50	50
Metsäalan perustutkinto	33	67
Musiikkialan perustutkinto	50	50
Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjauksen perustutkinto	67	33
Painoviestinnän perustutkinto	100	0
Paperiteollisuuden perustutkinto	100	0
Pintakäsittelyalan perustutkinto	67	33
Puhdistuspalvelualan perustutkinto	100	0
Puualan perustutkinto	100	0
Puutarhatalouden perustutkinto	100	0
Rakennusalan perustutkinto	100	0
Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto	100	0
Suunnitteluassistentin perustutkinto	100	0
Sähköalan perustutkinto	67	33
Talotekniikan perustutkinto	50	50
Tanssialan perustutkinto	50	50
Turvallisuusalan perustutkinto	100	0
Vaatetusalan perustutkinto	50	50
Veneenrakennuksen perustutkinto	100	0
Verhoilu- ja sisustusalan perustutkinto	50	50
Viittomakielisen ohjaajan perustutkinto	100	0
Yhteensä	n	45
	%	35

Opiskelijoiden osaamisen taso

Monissa tutkinnoissa *opiskelijoiden kyseisten osaamisalueiden hallinta arvioitiin koulutuksesta valmistumisen hetkellä hyväksi tai kiitettäväksi*. Vastaajien mukaan osassa tutkinnoista kaikki opiskelijat hallitsevat nämä osaamisalueet kiitettävästi. Osassa tutkinnoista opiskelijoiden osaaminen jakautuu melko tasaisesti eri luokkiin. Joissakin tutkinnoissa osa opiskelijoista ei ole saavuttanut lainkaan tutkintoon kuuluvia osaamistavoitteita. Tulokset vaihtelevat aloittain/tutkinnoittain sekä järjestäjittäin. Tutkintokohtaisten ryhmien mukaan *opiskelijoiden sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat parantuneet kymmenessä vuodessa*.

Arvioinneista nousi esiin tavoitteiden, arviointiperusteiden ja kriteereiden sekä tulosten väliset ristiriidat. Osa tutkintokohtaisista ryhmistä ei arvioinut lainkaan opiskelijoiden valmiuksia, kuten ei myöskään muita tuloksiaan. Opiskelijoiden osaamisen arvioinnilta puuttuvat useissa tapauksissa tavoitteet, perusteet ja kriteerit. *Lisäksi aineistossa oli lukuisasti niitä, jotka arvioivat opiskelijoiden osaamista, vaikka heiltä puuttui arviointimenettelyt ja siten arviointiperusteet ja kriteerit*. Opettajat näyttivät myös tulkitsevan hyvin eri tavalla tässä arvioinnissa ollutta asteikkoa (kiitettävä, hyvä, tyydyttävä). Oppimistulos siten myös esitettiin usein tapauksissa, joissa raportoitiin puutteita suunnittelussa, opiskelijan arvioinnissa ja seurannassa. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet arviointiin myös hyväksi monissa sellaisissa tapauksissa, joissa ei ole näyttöä näihin valmiuksiin panostamisesta.

Kansallisia yleisen opetussuunnitelman tavoitteita ei aina saavuteta muun muassa opiskelijoiden erilaisen lähtötason vuoksi. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet nostavat usein ammatillisten opintojen ja yhteisten opintojen arvostusta, vaikka osaaminen ei ylläkään kaikilta osin kansallisiin tavoitteisiin.

Muut järjestäjien mittarit

Oppimistulosten lisäksi sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvinä tuloksina nostettiin esiin *opiskelijoiden työhön sijoittumista, opintojen keskeyttämisestä ja työnantajan palautteita koskevat tulokset*. Lisäksi tuotiin esille *erityisopiskelijoiden määrää ja opiskelijoiden asenteiden positiivisemmiksi muuttumista* koskevia tuloksia.

Työnantajien ja entisten opiskelijoiden antama positiivinen palaute on koskenut muun muassa opiskelijoiden asiakaspalvelu- ja viestintätekniikan osaamista, kielitaitoa ja opiskelijan kehityskelpoisuutta alalle.

Tutkintokohtaiset ryhmät eivät laajasti tuoneet esiin, miten työelämä näkee heidän tuloksensa. Kuvauksista heijastuu ryhmien *konsensus siitä, mitä työelämä tarvitsee*. Lisäksi vastauksista heijastuvat oletukset siitä, että sosiaaliset ja

viestinnälliset valmiudet kehittyvät vuorovaikutus- ja yhteistoimintatilanteissa, joissa opiskelijat, opettajat, ohjaajat ja muut toimijatahot ovat ilman tietoista panostamista. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat tietoisien valmennuksen kohteina harvoin, paitsi kun ne ovat osa ammatillista perusosaamista.

Tietoisien, tavoitteellisen toiminnan ja tulosten välistä yhteyttä ei juurikaan tuoda esiin. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet kehittyvät opiskelijoille ikään kuin itsestään joko niin, että ne ovat "synnynnäisiä" opiskelijoiden henkilökohtaisia ominaisuuksia tai että ne ovat kehittyneet opiskelun sivutuotteina. Ongelmana on, että monissa tapauksissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet "ulkoistetaan" työpaikoille ja opintojen henkilökohtaistamiseen, opiskelijahuoltoon tai erityisopetukseen.

Erityisopiskelijoiden osuus on lisääntynyt. **Erityisopetuksessa on saavutettu tavoitteet kuten muussakin koulutuksessa,** joskin ulkoisessa yrittäjyydessä ja opiskelijoiden työllistymisessä oli eroja.

Eri alojen tuloksissa on erityispiirteitä. Tietyillä aloilla tarvitaan enemmän sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja kuin toisilla aloilla. Kyseessä olevien taitojen merkitys on kasvanut ja niiden merkitys korostuu edelleen muun muassa syrjäytymisen ehkäisemisen ja opiskelujen keskeyttämisen vähenemisen näkökulmasta. Monet vastaajista pitivät lähtökohtanaan, että opiskelijat eivät voi valmistua ammattiin ilman riittäviä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia.

Vastaajat kokivat vaikeimmaksi osoittaa ulkoista yrittäjyyttä ja oppimaan oppimista koskevat tulokset. Näille alueille kaivattiin erityisesti arviointimittareita. Yksittäisistä osa-alueista yrittäjyys nousi keskeisimmäksi kehittämisen kohteeksi.

Kriittiset kohdat

- Opiskelijoiden osaamisen arviointiperusteet, kriteerit ja niiden ajantasaisuus sekä oppimistulosten arviointikäytäntö
- Osaamisalueiden erottaminen toisistaan

Vahvuudet

- Opiskelijat hallitsevat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet hyvin, suurin osa vähintään hyvän tasoisesti.
- Opiskelijoiden sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat parantuneet viimeisen kymmenen vuoden aikana.
- Myös muita kuin oppimistulosten arviointitietoa käytetään hyväksi arvioitaessa onnistumista sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen.
- Opiskelijat työllistyvät yleensä hyvin. Myös keskeyttäminen on vähentynyt.
- Työnantajien ja entisten opiskelijoiden palaute on ollut hyvää.
- Erityisopetuksessa on saavutettu hyviä tuloksia sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen.

Kehittämiskohteet

- Osa opiskelijoista ei saavuta sosiaalisille ja viestinnällisille valmiuksille asetettuja tavoitteita.
- Parannetaan opiskelijoiden sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää osaamista erityisesti luonnonvara- ja ympäristöalalla sekä tekniikan ja liikenteen alalla. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla parannetaan yrittäjyyteen liittyvien valmiuksia.
- Arvioidaan opiskelijoiden osaamista niin, että se tuottaa tiedon myös kyseisten osaamisalueiden oppimistuloksista. Vahvistetaan evidence based -toimintakulttuuria.
- Erityisesti panostetaan yrittäjyyteen.

7.7 Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten linjaukset (teema 7) ²⁵

Teema 7 kuvaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä järjestäjien ja oppilaitosten linjauksia. Linjauksia tarkastellaan tavoitteiden, opetussuunnitelmien, työssäoppimisen järjestämissuunnitelmien, ammattiosaamisen näyttösuunnitelmien, taloudellisten voimavarojen, henkilöstövoimavarojen, kehittämishankkeiden, alueellisen yhteistyön ja työelämäyhteistyön kannalta. Tutkinto-kohtaisten ryhmien vastaukset määrällisiin kysymyksiin ilmenevät taulukoissa 17 ja 18.

- Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset painottavat kohtuullisen hyvin omassa ohjauksessaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia (taulukko 17). Näyttötutkintoina suoritettavassa koulutuksessa painotetaan näitä valmiuksia hieman enemmän kuin opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa. Painotukset tulevat selkeimmin esiin järjestäjien hyväksymissä opetussuunnitelmissa, näyttöjen järjestämissuunnitelmissa ja työelämäyhteistyössä. Järjestäjät painottavat vähiten näitä valmiuksia taloudellisten voimavarojen ja henkilöstövoimavarojen ohjauksessa sekä alueellisessa yhteistyössä. Onnistumisindeksi on melko hyvä.

²⁵ Apukysymyksiä:

- a) Miten koulutuksen järjestäjä on ottanut ydinosaamisalueet ja yhteiset painotukset huomioon strategisissa linjauksissaan, tavoitteissa ja resurssien kohdentamisessa?
- b) Miten koulutuksen järjestäjä tulkitsee ydinosaamisalueiden ja yhteisten painotusten merkityksen?
 - opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa
 - näyttötutkintoina suoritettavassa ammatillisessa peruskoulutuksessa
 - oppisopimuskoulutuksessa
- c) Miten koulutuksen järjestäjä ohjaa oppilaitoksia ja koulutusaloja ottamaan huomioon ko. osaamisalueet ja painotukset opetuksessa?
- d) Miten järjestäjä luo edellytykset ko. osaamisalueiden ja painotusten huomioon ottamiselle ja kehittämiselle (työelämän tarpeiden ennakointi, opetuksen organisointi, työelämäyhteistyö, opettajien työnjako ja yhteistyö, opetuksen resursointi, opettajien työnjako, kehittämishankkeet, opiskelijoiden opiskelu, opiskeluedellytykset)?

- Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset painottavat vähiten yrittäjyyttä (taulukko 18).
- Luonnontieteiden alalla painotetaan vuorovaikutus- ja viestintätaitoja, oppimaan oppimista ja yrittäjyyttä eniten. Humanistisella ja kasvatusalalla painotetaan sosiaalisia taitoja eniten ja yrittäjyyttä vähiten. Sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimista painotetaan muita vähemmän luonnonvara- ja ympäristöalalla. Tekniikan ja liikenteen alalla painotetaan niin ikään muita aloja vähemmän vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimista. Onnistumisindeksi oli paras humanistisella ja kasvatusalalla ja luonnontieteellisellä alalla ja heikoin luonnonvara- ja ympäristöalalla.
- Järjestäjät ja oppilaitokset painottavat sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia eniten aikuiskoulutuksessa. Vastaavasti oppisopimuskoulutuksessa järjestäjät painottavat vähiten kaikkia arvioinnin kohteena olevia taitoja. Nuorten ammatillisessa koulutuksessa painotetaan vähiten oppimaan oppimista. Paras onnistumisindeksi on erityisopetuksessa ja huonoin oppisopimuskoulutuksessa.
- Yksityiset järjestäjät painottavat linjauksissaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia eniten. Vastaavasti kuntayhtymät painottavat linjauksissaan sosiaalisia taitoja, vuorovaikutus- ja viestintätaitoja ja oppimaan oppimista muita vähemmän. Kuntajärjestäjät painottavat puolestaan yrittäjyyttä linjauksissaan muita vähemmän. Onnistumisindeksi on suurin yksityisissä yksiköissä ja pienin kuntayhtymissä.
- Ruotsinkieliset järjestäjät painottavat linjauksissaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia suomenkielistä koulutusta hieman enemmän. Onnistumisindeksi on sama.

Taulukko 17. *Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat järjestäjien linjaukset*

OPETUSSUUNNITELMAPERUSTEINEN KOULUTUS			NÄYTTÖTUTKINTOINA SUORITETTAVA KOULUTUS		
Toiminta	ka	n	Toiminta	ka	n
Tavoitteet	3,6	93	Tavoitteet	3,5	24
Järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma	3,7	95	Järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma	3,7	24
Työssäoppimisen järjestämissuunnitelma	3,5	95	Työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestämissuunnitelma	3,5	23
Ammattiosaamisen näyttöjen järjestämissuunnitelma	3,4	93	Näyttöjen järjestämissuunnitelma	3,7	23
Taloudelliset voimavarat	3,1	93	Taloudelliset voimavarat	3,1	24
Henkilöstövoimavarat ja työnjako	3,1	95	Henkilöstövoimavarat ja työnjako	3,1	24
Kehittämishankkeet	3,1	93	Kehittämishankkeet	3,3	24
Alueellinen yhteistyö ja eri alojen yhtenäisyys	3,0	91	Alueellinen yhteistyö ja eri alojen yhtenäisyys	3,2	24
Työelämäyhteistyö	3,6	95	Työelämäyhteistyö	3,8	24

Taulukko 18. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen järjestäjien ja oppilaitoksen tekemässä toiminnan ohjauksessa

TAUSTAMUUTTUJAT	SOSIAALISET JA VIESTINNÄLLISET VALMIUDET				Onnistumis- indeksi ka
	Sosiaaliset taidot ka	Vuorovaiku- tus- ja vies- tintätaidot ka	Oppimaan oppiminen ka	Yrittäjyys ka	
KAIKKI	3,4	3,5	3,4	3,1	3,5
ALA					
Humanistinen ja kasvatustalouden ja hallinnon ala	4,1	4,1	3,5	2,1	4,0
Kulttuuriala	3,5	3,6	3,6	3,2	3,5
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	3,6	3,8	3,8	3,7	3,8
Luonnontieteiden ala	3,9	4,3	4,1	4,1	4,0
Tekniikan ja liikenteen ala	3,2	3,2	3,2	3,0	3,4
Luonnonvara- ja ympäristöala	3,0	3,2	3,2	3,1	3,1
Sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala	3,8	3,9	3,7	3,1	3,7
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3,7	3,7	3,6	3,3	3,8
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	3,4	3,5	3,4	3,1	3,5
Aikuisopetus	3,6	3,7	3,6	3,4	3,6
Erityisopetus ²⁶	3,5	3,6	3,6	3,1	4,0
Oppisopimuskoulutus	3,1	3,1	3,4	2,6	3,3
KOULUTUSMUOTO					
Kunta	3,4	3,6	3,3	2,8	3,3
Kuntayhtymä	3,3	3,4	3,3	3,1	3,4
Valtio	3,6	3,6	3,6	3,0	3,5
Yksityinen	3,6	3,6	3,6	3,1	3,7
KIELI (vain ops)					
Suomenkielinen	3,4	3,5	3,4	3,1	3,5
Ruotsinkielinen	3,7	3,6	3,4	3,5	3,5

Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset ottavat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet huomioon melko systemaattisesti strategisissa linjauksissa, tavoitteissa ja resurssien kohdentamisessa. Monien mielestä tilanne on parempi kuin muutama vuosi sitten. Syinä tähän on työelämän tarpeiden muutos, tietoisuuden lisääntyminen ja työelämän vahvempi sitoutuminen koulutuksen järjestämiseen. Ongelmana on linjausten yksipuolisuus: tavoitteita ja periaatteita koskevat linjaukset tehdään, mutta kehittämiseen ja resurssien kohdentamiseen ei panosteta.

²⁶ Sisältää erityisoppilaitokset

Tämän *tavoitteiden ja voimavarojen välisen yhteensovittamattomuuden* monet nostivat esille.

Järjestäjien ja oppilaitosten linjauksissa, linjauksiin liittyvissä käytänteissä, linjausten rakenteessa ja sisällöissä oli suuria eroja. Linjaukset vaihtelivat mainituista kokonaisvaltaisista ja kattavista linjauksista yksittäisiä asioita koskeviin linjauksiin tai niiden puuttumiseen kokonaan. Jotkut järjestäjät olivat linjanneet näitä osaamisalueita tavoitteiden ja toimintaperiaatteiden ja voimavarojen avulla hyvin systemaattisesti ja kattavasti. Joukosta löytyi myös niitä, jotka eivät olleet ottaneet osaamisalueita lainkaan huomioon tutkinnon tasolla, vaikka järjestäjällä oli erittäin kattavat linjaukset. Tämä kuvaa myös sitä ongelmaa, *etteivät järjestäjien linjaukset aina jalkaudu tutkintojen tasolle.* Koulutuksen järjestäjien ohjausvoima on siten joissakin tapauksissa hyvin heikko.

Vaikka järjestäjän toimintapolitiikkaa ja aineellisia ja henkisiä voimavaroja (tilat, laitteet, henkilöstö) pidettiin useissa tapauksissa onnistuneina, järjestäjän linjaukset ja oppilaitoksen todellisuus eivät aina kohtaa. Kohtaamisen ongelmas-
sa ei niinkään ole kyse sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista sinänsä vaan *koetusta etäisyydestä oppilaitoksen ja järjestäjän välillä.* Järjestäjän strategiat, visiot ja missiot saatettiin nähdä myös korkealentoisina, kun tutkintojen tasolla tilanne nähdään resurssipulana ja selviytymiskamppailuna.

Koulutuksen järjestäjien linjauksia pidettiin myös osittain epäselvinä. Tutkinnoissa ei aina tiedetä tai ei ole tiedostettu, mitä heiltä odotetaan. Järjestäjien ja oppilaitosten linjausten tekemistä vaikeuttaa myös se, että *valtakunnalliset linjaukset ovat monien mielestä epäselvät ja vaatimukset liian vaativat tai liian yleiset.* Lisäksi vaatimusten ilmaisutapaa pidetään osittain ylevänä. Monet toivoivat selkeitä yrittäjyyttä koskevia linjauksia sekä ylipäättään tämän osaamisalueen painottumista tulevaisuudessa.

Vastaajien mielestä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien linjaukset lähtevät kansallisesta opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteesta. Näin ollen ne katsotaan välitetyiksi eri tutkintoihin omien opetussuunnitelmien kautta. Lisäksi niiden katsotaan sisältyvän järjestäjän strategiaan. Jotkut korostivat vahvasti myös oppilaitoslähtöisyyttä ja yhteistyötä myös muiden oppilaitosten kanssa. Lisäksi työelämälähtöisyys on yksi linjausten lähtökohta.

Opetussuunnitelmalähtöisestä ajattelusta huolimatta useimmilta *järjestäjiltä puuttuvat selkeät linjaukset sen suhteen, miten kyseiset osaamisalueet otetaan huomioon opetustoiminnassa ja miten näihin osaamisalueisiin liittyvää osaamista arvioidaan.* Erityisesti tämä korostui aikuiskoulutuksessa.

Linjauksissa korostettiin myös hanketoimintaan panostamista sekä yrittäjyyteen heräämistä. Merkittävimmät *hankkeet ovat liittyneet työssäoppimiseen, ammattiosaamisen näyttöihin sekä opintojen henkilökohtaistamiseen.* Myös ala- ja oppilaitoskohtaiset hankkeet ja erilaiset tukitoiminnot tukevat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamista huomioon. Järjestäjien yrittäjähän-

kisyys ja monipuolinen työelämäyhteistyö nähtiin vahvuustekijänä, joihin myös tulevaisuudessa aiotaan panostaa.

Opettajien täydennyskoulutusta koskevat linjaukset nousivat yhdeksi keskeisimmäksi kehittämiskohteeksi. Ongelmana on, ettei sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitystä ja tarvetta ole tiedostettu ***eikä opettajien valmiuksiin ole riittävästi panostettu***. Opettajien koulutuksessa on tarvetta korostaa sosiaalisten ja viestinnällisten osaamisalueiden merkitystä opetussuunnitelmissa (sekä kirjoitetussa että toteutuvassa). Tästä näkökulmasta painotuksissa korostuvat aloittaiset erot. Joillakin aloilla toivotaan panostusta erityisesti vieraiden kielten opetukseen, joillakin äidinkielen ja viestintätaitojen integrointiin ja joillakin kielten opiskelun ja ammatillisten opintojen integrointiin.

Alueellinen yhteistyö on linjausten kohteena hyvin harvoissa tapauksissa. Tämä kertonee siitä, ettei sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi tai toteuttamiseksi tehdä alueellista yhteistyötä. Samalla tämä tarkoittanee myös sitä, ettei linjauksia tehdä yhteistyössä muiden järjestäjien ja työelämän kanssa yksittäistä työpaikkaa laajemmin.

Tutkintokohtaisilla ryhmillä oli ***toivomuksia linjausten suhteen***. Jotkut järjestäjistä ”heräsivät” arvioinnin kautta pohtimaan omaa rooliaan kyseisten valmiuksien suhteen. Joidenkin mielestä keskeisin kehittämiskohde on linjausten ”kirkastaminen” ja osaamisalueiden ottaminen huomioon nykyistä paremmin seuraavalla opetussuunnitelmakerroksella.

Muut kehittämiskohteet liittyivät työelämäyhteistyöhön, erityisesti työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen, hanketoimintaan, kansainvälisyyteen, opetussuunnitelmien, arvioinnin ja pedagogisten prosessien kehittämiseen, toiminnan edellytysten luomiseen ja resurssien kohdentamiseen. Kehittämisen painopisteeksi nostettiin myös ammatillinen erityisopetus. Jotkut korostivat myös ***järjestäjien varhaisen puuttumisen linjauksia, joiden nähtiin tukevan*** nuorten kehittymistä eheiksi ammattilaisiksi, joilla on riittävät sosiaaliset, viestinnälliset ja oppimaan oppimisen taidot. Pedagoginen johtaminen (vrt. prosessien johtaminen) nostettiin niin ikään keskeiseksi kehittämisen kohteeksi. Oppilaitosten oman toimintapolitiikan kannalta ***kriittisimpiä kohtia ovat toimintapolitiikan selkeys ja resurssiohjaus***.

Yleensä koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten ohjausta linjauksia pidetään tärkeämpinä kuin kansallista ohjausta.

Kriittiset kohdat

- Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten linjausten selkeys ja niiden toteutuminen yksittäisten tutkintojen tasolla

Vahvuudet

- Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset ottavat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet huomioon melko laajasti strategisissa linjauksissa, tavoitteissa ja resurssien kohdentamisessa. Nämä valmiudet otetaan huomioon erityisesti järjestäjien opetussuunnitelmissa. Kokonaistilanne on parantunut viime vuosien aikana.

Kehittämiskohteet

- Koulutuksen järjestäjät laativat yhteiset eri aloja koskevat linjaukset sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamiseksi huomioon opetussuunnitelmissa, opetuksessa ja opiskelijan arvioinnissa ja sen osana ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa. Linjaukset ulotetaan koskemaan tavoitteiden lisäksi myös voimavaroja, yhteistyötä ja jatkuvaa parantamista, opettajien koulutusta ja muuta kehittämistoimintaa.
- Koulutuksen järjestäjät luovat edellytykset linjaustensa toteutumiseen myös yksittäisten tutkintojen tasolla.
- Käynnistetään hanketoimintaa myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi. Erityisesti panostetaan yrittäjyyteen.
- Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset kehittävät prosessin johtamisen menettelyitä tukemaan kokonaisvaltaista prosessin hallintaa ja jatkuvaa kehittämistä ja omasta toiminnasta ja toisilta oppimista.
- Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset ottavat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet keskeiseksi opettajien täydennyskoulutuksen ja koulutuksen kehittämisen painopisteeksi.

7.8 Erityispiirteet (teema 8)

Teemassa 8 selvitettiin sekä sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä tutkintokohtaisia erityispiirteitä. Erityispiirteitä tarkastellaan osaamisalueiden ja taustatekijöiden kannalta.

7.8.1 Osaamisalueet

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien käsitteellistämiseen liittyy ongelmia. Ongelmallisinta on, ettei sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia osata eritellä, vaan *ne käsitellään yhtenä kokonaisuutena – erittelemättömänä pakettina.* Tämä kokonaisvaltainen ote heijastuu kaikkiin toiminnan vaiheisiin aina ennakkoinnista tuloksiin ja jatkuvaan kehittämiseen. Kaikki eivät osanneet eritellä, miten eri valmiuksiin liittyvät tarpeet profiloituvat kulloinkin esillä olleessa tutkinnoissa ja miten ne tulevat otetuiksi huomioon esimerkiksi opetussuunnitelmissa, opiskelijan arvioinnissa, työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja muissa toiminnoissa.

Sosiaaliset taidot

Tavallisimmin sosiaaliset taidot liitettiin yhteisöllisyyteen, sidosryhmäyöskentelyyn, yhteistoimintaan, opettajien yhteistyöhön, vuorovaikutukseen opiskelijoiden kanssa, asuntolatoimintaan ja muihin yhteistyön ja vuorovaikutuksen muotoihin. Sosiaaliset taidot korostuivat myös muita osaamisalueita enemmän lähes kauttaaltaan.

Sosiaalisia valmiuksia tarvitaan erityisesti asiakaspalveluun painottuvissa tutkinnoissa, kuten sosiaali- ja terveysalalla ja palvelualoilla. Tekniikan ja liikenteen alalta ja luonnonvara- ja ympäristöalalta löytyi eniten tutkintoja, joissa vastaajien mielestä sosiaalisia valmiuksia tarvitaan vähemmän tai ei lainkaan.

Viestinnälliset valmiudet

Tutkintokohtaisten ryhmien mukaan kaikille yhteiset opinnot tukevat erityisesti viestinnällisten valmiuksien kehittymistä. Äidinkieli on avainasemassa. Vieraiden kielten opiskelussa ammatilliset painotukset näkyvät selvimmin ammattisanaston opiskelussa. Vieraiden kielten hallinnan tarve korostui tulevaisuuden haasteena.

Viestinnällisiä valmiuksia pidettiin varsinkin teknisellä alalla teknisenä taitona. Monissa tutkinnoissa painotettiin viestintäteknikkaa viestinnän sisältöä enemmän, mikä osaltaan kertoo osaamisalueen teknisestä luonteesta. Viestinnän taidot liitettiin tyypillisimmin informaatioteknologian hyödyntämiseen, kansainvälistymiseen, kielitaitoon ja maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden erityistarpeisiin.

Viestintä nähdään ensisijaisesti äidinkielenä ja erillisinä kursseina. Kielitaidon parantamistavoite nousi esiin. Monien vastaajien mielestä kulttuurista luku- ja vuorovaikutustaitoa tarvitaan vähemmän kuin kielitaitoa, joskin myös näiden taitojen tarpeiden nähtiin kasvavan muun muassa työympäristöjen monikulttuurisuuden vuoksi. Viestinnällisten laitteiden nykyaikaisuutta ja riittävyttä pidettiin kauttaaltaan vahvuutena.

Viestinnällisiin valmiuksiin liitetyn reflektiivisen taidon tarpeet eivät nousseet vahvasti esille kehittämistarpeena, vaikka monet toivat esille opiskelijoiden heikot taidot. *Reflektiivisiä ei painoteta kovin laajasti koulutuksessa.*

Oppimaan oppiminen

Oppimaan oppimisen taidoistaan opiskelijat tulevat tietoisiksi ammatillisissa opinnoissa ja työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa käytävissä arviointikeskusteluissa. Oppimaan oppimisen taitojen osalta viitattiin yleensä opetus suunnitel-

man perusteisiin, mutta niiden ottaminen konkreettisesti huomioon näytti jäävän oppijoiden ja opettajien vastuulle oppimis- ja opetustilanteissa.

Yrittäjyys

Siinä missä edellä kuvattuja sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tarkasteltiin kokonaisuutena, eriteltiin yrittäjyyttä erikseen muita osaamisalueita tarkemmin. ***Yrittäjyys on sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista heikoiten haltuun otettu osaamisalue. Yrittäjyyteen panostetaan kuitenkin yhä enemmän ja tietoisuus sen merkityksestä on lisääntynyt.***

Tutkintokohtaisilla ryhmillä oli hyvin erilaisia käsityksiä yrittäjyyden tarpeista ja toteutumisesta. Jotkut pitivät sitä keskeisenä osaamisalueena ammatillisessa peruskoulutuksessa, kun taas joidenkin mielestä peruskoulutuksessa olevat opiskelijat ovat liian nuoria ja kokemattomia opiskelemaan yrittäjyyttä. ***Yrittäjyysopintojen katsottiin paremmin soveltuvan aikuiskoulutuksena toteutettavaan jatko- ja täydennyskoulutukseen.*** Yrittäjyyden kehittäminen on hyvin alaja tutkintosidonnaista. Yrittäjyys näyttää kuitenkin mieltävän olemassa olevien elinkeinorakenteiden – ei tulevaisuuden mahdollisuuksien näkökulmasta.

Tutkintokohtaisilla ryhmillä oli myös vaikeuksia mieltää, mitkä ovat yrittäjyyden tavoitteet ja painopisteet ja miten osaamisalue sisällytetään koulutukseen. Yrittäjyyden eteen tehdään paljon työtä ja yrittäjyyden opetukseen panostetaan. Suurimmat vaikeudet liittyivät ulkoisen yrittäjyyden mieltämiseen; ulkoinen yrittäjyys oli harvoilla hyvin esillä, joillakin ei lainkaan. Kasvaminen ulkoiseen yrittäjyyteen korostuu joissakin ammateissa (esimerkiksi maatalous, parturi-kampaaja), kun taas joissakin ammateissa ulkoinen yrittäjyys ei edes ole mahdollinen (esimerkiksi lentokoneasentaja). Yrittäjyyskursseja oli monella, ja niiden tarpeen nähtiin lisääntyvän tulevaisuudessa.

Jollakin aloilla ulkoisen yrittäjyyden tarpeita ei ole selvitetty, koska kiinnostusta oman yrityksen perustamiseen ei ole esiintynyt (esimerkkinä sosiaali- ja terveysala). Toisaalta korostettiin yrittäjyyden merkitystä erityisesti pienillä aloilla itsensä työllistämiseksi.

Osa tutkintokohtaisista ryhmistä korosti, että koulutus tuottaa opiskelijoille erinomaiset yrittäjyyden valmiudet. Erityisesti ***omaehtoista ja sisäistä yrittäjyyttä*** korostettiin ammatillisia opintoja läpäisevänä periaatteena. Arviointikeskusteluissa ja työssäoppimisen palautteissa otetaan myös kantaa opiskelijan itsenäisyyteen, oma-aloitteisuuteen ja tunnollisuuteen. Tavallisimmin yrittäjyys nähtiin oma-aloitteisuutena ja sitoutumisena työyhteisön sääntöihin. Yksinkertaisimmillaan sisäistä yrittäjyyttä kuvattiin "työaikojen noudattamisen" oppimisena.

Vastaajien mielestä yrittäjyyttä koskeva osaaminen painottuu tulevaisuuden työelämässä. Yrittäjyys nähdään ensisijaisesti tulevaisuuden osaamisalueena –

optiona tulevaisuuteen. Vastauksissa myös korostui, että yrittäjyys tulisi tuoda koulutuksessa vahvemmin esille. Yrittäjyydestä tulisi niin ikään antaa opiskelijoille realistinen kuva. Taloudellisen ajattelun ja toiminnan vieminen käytännön tasolle ja sen merkityksen ymmärtämisen tehostamista painotetaan.

Yrittäjyyden osalta *opettajien työnjako ei ollut selvä*. Sisältöjen suunnittelussa korostui opettajaryhmien yhteistyö. Yrittäjyyden osalta tavoitteena on erityisesti sisäisen yrittäjyyden omaksuminen asenteena työhön. Ulkoisen yrittäjyyden vahvistamistarve on ilmeinen.

7.8.2 Taustatekijöistä johtuvat erot

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamisessa huomioon koulutuksessa on suuria järjestäjä-, ala-, koulutusmuoto- ja tutkintokohtaisia eroja. Saman tutkinnon erilaisissa järjestämisuodoissa oli myös suuria eroja. Taustatekijöiden tarkastelu tuo esiin taustalla olevia kulttuurisia eroja, kuten kunkin alan traditiot.

Ala ja tutkinnot

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitys ja tarve vaihtelee aloittain ja tutkinnoittain. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottaminen huomioon koulutuksessa näyttää toisaalta olevan riippuvainen tutkinnosta ja alan vaatimuksista toisaalta oppilaitoksen toimintakulttuurista kuten esimerkiksi järjestäjän linjauksista. Vaikka useissa tapauksissa saman alan tutkinnoissa painotuitivat samat näkökohdat, oppilaitosten välisiä eroja ilmeni. Yksiköiden väliset erot ilmenivät erityisesti toiminnan systemaattisuudessa, järjestäjän linjauksissa ja kehittämisdynamikassa.

Lähes kaikilla aloilla sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia pidetään tärkeinä. *Tekniikan ja liikenteen sekä luonnonvara- ja ympäristöalalla* luotetaan muita aloja enemmän siihen, että valmiudet kehittyvät muun opetuksen oheistuotteina. Näillä aloilla arvostetaan enemmän kädentaitoja kuin sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia. Näiltä aloilta löytyi myös eniten niitä tutkintoja, joissa vastaajien mielestä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tarvitaan vähän.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien lisääntynyt tarve tunnustetaan kuitenkin myös monissa tekniikan ja liikenteen sekä luonnonvara- ja ympäristöalan tutkinnoissa. Muutos suhtautumistavassa on havaittavissa; tiimityötapoihin siirtyminen, vieraiden kielten tarve, maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden ja työtovereiden kohtaaminen, oppimaan oppimisen valmiuksien sekä omaehtoisen ja sisäisen yrittämisen korostukset nousevat esille myös näiden alojen työelämän

tarpeissa. Työelämän kansainvälistymisen nähdään edelleen lisäävän sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarvetta näillä aloilla.

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin kiinnitetään huomiota erityisesti aloilla, joilla palveluosaaminen on keskeistä, kuten **yhteis-kuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla.**

Asiakaspalveluvalmiudet tuotiin esille tärkeänä tekijänä lähes kaikilla koulutusaloilla ja niiden merkitys korostui tietyillä aloilla. Lähes joka alalla tarvitaan sosiaalisia taitoja, joustavuutta ja sopeutumista erilaisiin työyhteisöihin, valmiutta muuttaa omia toimintatapoja ja kulttuurisia luku- ja vuorovaikutustaitoja. Teknisillä aloilla viestinnällisissä valmiuksissa korostuvat teknisen dokumentoinnin vaatimukset, mikä edellyttää muun muassa kirjoittamistaitoja ja äidin-kielen ohella viestintätekniisiä taitoja.

Aikuiskoulutus ja oppisopimuskoulutus

Monissa aikuiskoulutuksen ja oppisopimuskoulutuksen tutkinnoista **tunnistettiin työelämän tarpeet.** Työelämässä nähdään tarvittavan erityisesti tiimityön ja yhteistyön taitoja sekä erilaisia vuorovaikutus- ja ongelmanratkaisutaitoja. Näitä valmiuksia kehitetään työelämälähtöisten projektien ja erilaisten työ- ja harjoitustehtävien avulla. Työpaikalla tapahtuvalla oppimisella on myös suuri merkitys opiskeltaessa sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia. Vaikka monet korostivat työelämän tarpeita, joissakin tutkinnoissa korostettiin, ettei työelämässä tarvita näiden osa-alueiden osaamista. Koska niitä ei tarvita, niihin ei myöskään panosteta. Niiden opettamisen ja osaamisen arvioinnin ei katsota siten kuuluvan aikuiskoulutustehtäviin.

Koulutusmuoto (vrt. järjestämismuoto) erottelee sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamista huomioon. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointia toteutetaan **aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa usein ennakoivana arviointina**, jolloin jo lähtökohtaisesti oletetaan, että opiskelijalla on nämä valmiudet koulutukseen tultaessa. Ongelmana on, että näitä **valmiuksia pidetään niin itsestään selvinä ja elämän varrella hankittuina ja kehittyneinä taitoina, ettei niihin enää koulutuksessa tarvitse kiinnittää huomiota.** Ajatellaan siis, että aikaisempi koulutus ja hankittu työelämäkokemus on tuottanut jo nämä valmiudet. Oli melko tyypillistä, että opiskelijat ”vapautetaan” sosiaaliin ja viestinnällisiin taitoihin liittyvistä tavoitteista ja opiskelusta.

Aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa järjestäjien linjaukset painottuivat työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen ja työelämäyhteyksiin sekä erilaisiin yhteistyöprojekteihin ja hankkeisiin. Osa järjestäjistä ei myöskään ollut **linjannut sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tavoitteita ja toimintaperiaatteita aikuiskoulutukseen ja oppisopimuskoulutukseen.** Jotkut tutkinto-

kohtaiset ryhmät toivat esiin myös sen, etteivät he tiedä mitään järjestäjien linjauksista. Lisäksi monissa tutkinnoissa vastaajilla oli vaikeuksia kuvata, miten tutkintojen perusteissa oleva tavoite ”*kaikille yhteisten opintojen tavoitteet tulee ottaa kuitenkin soveltuvin osin huomioon opetussuunnitelmassa ja opetuksen järjestämisessä*” on tulkittu ja konkretisoitu käytännöksi. Kyseisten osaamisalueiden henkilökohtaistamisen linjauksissa oli niin ikään epäselvyyttä.

Aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottaminen huomioon on hyvin järjestäjä- ja tutkintokohtaista. Vaihtelu oli suurta. Toiminta on toisaalta hyvin systemaattista ja tavoitteellista ja toisaalta hyvin hajanaista ja satunnaista, yksittäisen opettajan harteille jäävää. Hyvissä aikuiskoulutuksen ja oppisopimuskoulutuksen esimerkeissä toiminta on tavoitteellista, eri osapuolia osallistavaa ja opiskelijan yksilöllisyyden sekä työelämän tarpeen huomioon ottavaa.

Aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa korostetaan opintojen henkilökohtaistamisen merkitystä työelämälähtöisyyden varmistamisessa. Oppisopimuksessa työelämätarpeiden katsotaan varmistuvan jo opiskelijavalinnan yhteydessä; oppisopimus solmitaan vain henkilöille, joille löytyy työpaikka ja joilla jo on ammatin edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ennen koulutusta. Lisäksi joillakin aloilla korostettiin ***soveltuvuustestien merkitystä***. Testit läpäisseillä opiskelijoilla katsottiin olevan sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet jo koulutukseen tultaessa ja niiden edelleen kehittyminen tapahtuu ammatillisen opiskelun yhteydessä.

Oppisopimuskoulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa on suuria eroja kyseisiin valmiuksiin liittyvässä opetuksessa ja ohjauksessa. Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät tavoitteet ja osaamisen arviointimenettelyt ovat aikuiskoulutuksessa yleisesti melko epäselvät. Yhtäältä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu huomioon erittäin systemaattisesti opetusjärjestelyissä, opiskelijoiden henkilökohtaisissa opetussuunnitelmissa, työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja opiskelijan arvioinnissa mukaan lukien näyttöjen arviointi. Toisaalta tutkintojen joukossa oli myös niitä, jotka eivät olleet lainkaan ottaneet näitä valmiuksia huomioon ja jotkut jopa esittivät käsityksensä, ettei työelämässä edes tarvita näitä.

Erityisopetus

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan erittäin hyvin huomioon ***ammattillisessa erityisopetuksessa***. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitys tunnustetaan ja sitä korostetaan. Erityisesti painottuu oppimaan oppimisen merkitys ja sen painottaminen opetusjärjestelyissä. Kuvaavaa on myös se, että muun kuin opetushenkilöstön rooli ja vastuu korostuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisessä (kokonaisvaltaisuus). Kehittäminen on sys-

temaattista ja toiminta tavoitteellista. Myös systemaattisuus ja integrointi ovat kehittyneet.

Erityisopiskelijoiden kohdalla sosiaaliset ja viestinnälliset taidot otetaan huomioon yhtenä osana integroitumista yhteiskuntaan ja niihin panostetaan. Työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisessa, kuten tavoitteissa ja opetuksessa, otetaan huomioon opiskelijoiden lähtötaso. Pääpaino on arkipäivän käyttäytymisessä, suullisessa viestinnässä ja yhdessä toimimisessa. Erityisopetuksessa painotetaan myös oppimaan oppimisen valmiuksia ja sosiaalisia taitoja.

Tutkintokohtaiset opetussuunnitelmat laaditaan yhteistyössä työelämän kanssa ja opiskelijoiden henkilökohtaisiin suunnitelmiin kirjataan henkilökohtaiset tavoitteet. Lisäksi kootaan palautetta työssäoppimisjaksoilta ja ammattiosaamisen näytöistä. Erityisopetuksessa on paljon sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja sekä oppimaan oppimista ja yrittäjyyttä koskevia kursseja.

Kriittiset tekijät

- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien käsitteellistäminen niin, että erilaiset osaamisalueiden erityispiirteet tulevat esiin
- Yrittäjyyden merkityksen ymmärtäminen tulevaisuuden työelämän tarpeena

Vahvuudet

- Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia pidetään lähes kaikilla aloilla tärkeinä.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu erittäin hyvin huomioon ja niiden opetukseen on panostettu erityisopetuksessa.

Kehittämiskohteet

- Yrittäjyys on sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista heikoiten haltuun otettu osaamisalue.
- Eri aloilla ja eri oppilaitoksissa tulkitaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamista eri tavalla.
- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisen tarpeita on tarpeen analysoida eri alojen tulevaisuuden kannalta.
- Työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa nykyistä paremmin huomioon.

7.9 Kansallinen ohjaus (teema 9)

Monet tutkintokohtaisista ryhmistä ohittivat kysymyksen kansallisen ohjauksen onnistuneisuudesta. Useimmat vastaajista pitivät järjestäjien linjauksia keskeisempinä kuin kansallisia linjauksia, jotka he arvioivat hyvin etäisiksi ja vie-

raiksi. **Kansalliset linjaukset miellettiin keskusteluksi valtakunnallisista opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteista sekä hankkeiden rahoituksesta.** Osan mielestä kansallinen ohjaus vastaa tarpeita. Monien mielestä kansallinen ohjaus antaa tilaa paikallisille tarpeille. Se jättää paljon vastuuta ja valinnanvapautta koulutuksen järjestäjille.

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu hyvin huomioon kansallisissa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien perusta on opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteissa, joskin osa pitää perusteita lähinnä muistilistana. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet liittyvät erityisesti työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen, ammattiosaamisen näyttöihin ja näyttötutkintoihin, jotka ovat taanneet sen, että myös alat, joilla sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet eivät ole keskeisiä, ovat joutuneet ottamaan ne huomioon työelämäkontakteissa. Säännöllisellä yhteydellä työelämään on ollut suuri merkitys sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tunnistamisessa tärkeiksi työelämän taidoiksi.

Monien tutkintokohtaisten ryhmien mielestä **valtakunnallista ohjausta tulisi tehostaa** sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisessä ja niiden tärkeiden osoittamisessa. Erityisesti kaivattiin kansallisia kehittämishankkeita.

Ongelmiakin on. Monien mielestä kansallisessa ohjauksessa ei haluta tuntea koulutuksen todellisuutta ja koulutuksessa unohdetaan ammatillinen näkökulma. Monien mielestä **kansalliset opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet ovat liian vaativat ja ne eivät ole ajan tasalla.** Tavoitteita pidetään liian vaativina, minkä vuoksi niitä ei aina voida saavuttaa. Monet tavoitteet on asetettu niin korkealle, etteivät niihin yllä edes ohjaavat ammattilaiset. Monet korostavat myös sitä, että tieto- ja viestintäteknikkaa painotetaan liikaa.

Kansallista ohjausta pidetään myös epäselvänä ja riittämättömänä. Osan mielestä kansallinen ohjaus on löysää mikä mahdollistaa sen, että järjestäjät voivat puuhailla omiaan. Vaarana on, etteivät niukat voimavarat ohjaudu tavoitteiden mukaisille painoalueille. Opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteiden luoma jaottelu ydinosamiin ja yhteisiin painotuksiin on vastaajien mukaan teoreettinen ja vaatii oppilaitoksilta paljon tulkintaa. Jotkut haluavat myös tältä osin tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa ohjausta ja neuvontaa.

Monien vastaajien mielestä **opetussuunnitelmien perusteet ovat liian yleiset.** Niissä ei myöskään painoteta riittävästi sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, vaan ammattiosaaminen painottuu. Vastauksista ilmeni myös se, ettei sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia aina mielletä ammattiosaamiseksi eikä työelämän vaatimukseksi. Ongelmana pidetään sitä, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on erotettu ammatillisesta osaamisesta sisällyttämällä ne kaikille yhteiseen ydinosamiseen. Tällä menettelyllä niistä on tehty toissijaisia valmiuksia. Vastaajien mukaan tilanne on kuitenkin muuttumassa. Monet tutkintokohtaisista ryhmistä toivovat, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet (erityisesti

kieli- ja viestintävalmiudet sekä sosiaalinen osaaminen) liitettäisiin kiinteämmin ammattiosaamiseen. Tämä näkemys korostui kuvauksissa vahvana.

Ongelmat kulminoituvat myös **opettajakoulutukseen, jota pidetään liian tie-teellisenä ja työelämän tarpeista etäällä olevana**. Opettajilla pitäisi olla nykyistä paremmat valmiudet kohdata erilaisuutta ja erilaisia oppijoita ja kykyä tukea oppijoita yksilöinä. **Aineenopettajakoulutuksessa ei** vastaajien mukaan **tunneta ammatillisen koulutuksen tarpeita eikä oteta niitä huomioon**. Kaikille yhteisten opintojen opettajille tulisi vastaajien mukaan tehdä työelämäjaksot pakollisiksi.

Joidenkin vastaajien mielestä Opetushallitus on painottanut sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ja niihin sisältyen myös yrittäjyyttä järjestäjille suunnatussa täydennyskoulutuksessa. Tarve on kuitenkin toteutunutta koulutusta suurempaa. **Opettajien täydennyskoulutuksessa tulisi siten edelleen painottaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien** merkitystä ja nämä huomioon ottavaa pedagogiikkaa. Tarvitaan uusia toimintatapoja ja -kulttuuria. **Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseen tulisi käynnistää myös kansallisia hankkeita**.

Koulutuksen järjestäjien kehittämistoiveet liittyvät myös koulutuksen arviointiin. Tutkintokohtaiset ryhmät kaipasivat erityisesti **arviointityökaluja ja mitta-areita**. Lisäksi kaivattiin eri osaamisalueet huomioon ottavaa oppimateriaalia.

Kriittiset kohdat

- Kansallinen ohjaus tukee koulutuksen järjestäjiä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ennakkoinnissa, suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa muun muassa kehittämällä menetelmiä.

Vahvuudet

- Valtakunnallinen ohjaus vastaa koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten tarpeita sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu huomioon kansallisissa opetus-suunnitelmien ja tutkintojen perusteissa.
- Kansallinen ohjaus antaa tilaa paikallisten tarpeiden huomioon ottamiseen ja jättää vastuuta ja valinnanvapautta koulutuksen järjestäjille.

Kehittämiskohteet

- Kansalliset opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteet ovat monien mielestä liian vaativat eivätkä ne ole ajan tasalla.
- Selkeytetään sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tavoitteita, sisältöjä ja opetuksen ja opiskelijan arvioinnin periaatteita opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa ja korostetaan niiden merkitystä.
- Tuotetaan kyseisiä osaamisalueita tukevaa oppimateriaalia.
- Painotetaan opettajien täydennyskoulutuksessa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet huomioon ottavaa pedagogiikkaa sekä uusia toimintatapoja ja -kulttuuria.

- Käynnistetään kansallisia kehittämishankkeita tukemaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämistä.
- Tuetaan koulutuksen järjestäjiä arviointiin liittyvissä asioissa kehittämällä arviointimalleja ja mittareita sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteutumisen ja tulosten arviointiin.

7.10 Tutkintokohtaisten ryhmien käsitys kriittisistä kohdista, vahvuuksista ja kehittämiskohteista

Tutkintokohtaiset ryhmät esittivät hyvin erilaisia käsityksiä kriittisistä kohdista, vahvuuksista ja kehittämiskohteista. Osan mielestä nykytilanne on hyvä, osan mielestä tapahtui pieni ”herääminen”, josta kertovat kommentit ”pitänee lisätä” ja ”arvioinnin tulos on hyödynnettävä”. Osa puolestaan toi esille selkeitä kehittämiskohteita.

Kriittiset kohdat

Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä kriittisintä on se, *millaiset valmiudet yksittäisellä opettajalla on* ottaa sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat työelämän vaatimukset huomioon omassa opetustyössään. Työelämäyhteistyötä pidettiin myös kriittisenä kohtana. Erityisesti korostettiin onnistumista työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa sekä ammatillisten opintojen ja kaikille yhteisten opintojen integroinnissa. Lisäksi *opiskelijoiden motivaatiota ja edellytyksiä opiskeluun* pidettiin kriittisenä tekijänä. Kriittistä on myös se, että *voimavarat riittävät* sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottamiseen koulutuksessa. Tulevaisuuden kannalta kriittisenä pidettiin erityisesti *onnistumista opetussuunnitelmien kehittämisessä*.

Vahvuudet

Tutkintokohtaisten ryhmien esittämät vahvuudet liittyvät niin ilmapiiriin, yhteistyöhön, opettajiin ja opiskelijoihin kuin varsinaisen opetustoiminnan organisointiin. Ensiksi vahvuutena nousi esille *yleisilmapiiri*, jota pidettiin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi kannustavana. Toiseksi vahvuus on *työelämäyhteistyö*. Erityisesti korostui työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen sekä näyttötutkintojen merkitys. Näiden seurauksena myös opettajien tietoisuus työelämän tarpeista on parantunut.

Kolmas vahvuus liittyy niin ikään opettajiin: *opettajat ovat sitoutuneita työhönsä*, ja he edistävät myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämistä. Opettajien osaaminen on myös korkeatasoista. Opettajien välinen hyvä

yhteistyö tukee myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä ja painottamista koulutuksessa.

Neljäs vahvuus liittyy opiskelijoihin. Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä **opiskelijat ovat hyvin motivoituneita** opiskeluun ja haluavat kehittää omia valmiuksiaan. Opiskelijoilla on hyvät valmiudet siirtyä koulutuksesta työelämään. Valmiudet arvioidaan paremmiksi kuin aikaisemmin.

Viidenneksi järjestäjillä on **erinomaiset puitteet ja voimavarat** opetuksen järjestämiseen. Oppimisympäristö tukee hyvin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä.

Kehittämiskohteet

Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä on tarpeen selkeyttää sosiaaliin ja viestinnällisiin **valmiuksiin liittyviä työelämän tarpeita ja vahvistaa työelämälähtöistä koulutusta**. Lisäksi heidän itsensä tulisi omasta mielestään syvällisemmin ymmärtää, että työelämä tarvitsee sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ammatillisina valmiuksina.

Koulutuksessa on tarpeen **panostaa eri osaamisalueisiin**. Vastaajat korostivat erityisesti panostamista kielellisiin valmiuksiin mukaan lukien vieraat kielet sekä keskustelu- ja neuvottelutaitoihin, asiakaspalvelutaitoihin ja yrittäjyyteen. Ulkoista yrittäjyyttä ei vielä laajasti hahmoteta kehittämiskohteeksi.

Opettajien ja opettajaryhmien välisen yhteistyön käynnistäminen sekä edelleen kehittäminen ja tiivistäminen on keskeinen kehittämiskohde. Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä opettajien monipuolisuutta tulisi hyödyntää nykyistä paremmin. Tulevaisuudessa tulee myös varmistaa, etteivät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet jää yksittäisen opettajan vastuulle.

Monissa tutkinnoissa nähtiin olevan tarvetta panostaa **opetuksen, ohjauksen ja opiskelijan arvioinnin suunnitteluun, toteuttamiseen ja jatkuvaan kehittämiseen**. Huomiota tulee kiinnittää sekä opetus- että arviointikäytänteisiin.

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän **suunnittelun tulisi olla systemaattisempaa** ja organisoidumpaa kuin nykyisin. Lisäksi tulisi mahdollistaa yhteissuunnittelu työelämän kanssa. **Laadunvarmistuksen menetelmin tulee myös varmistaa, miten tavoitteet asetetaan ja saavutetaan**. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien hallinta ja osaaminen tulee tehdä näkyviksi opiskelijan arvioinnin ja oppimistulosten arvioinnin kautta.

Opettajien koulutukseen ja perehdyttämiseen tulee panostaa. Erityisen keskeistä on turvata opettajille mahdollisuudet säännöllisiin työelämäjaksoihin. Myös kaikille yhteisten opintojen opettajille tulisi luoda mahdollisuuksia työelämäjaksoihin. Lisäksi tulee käyttää työelämässä toimivia asiantuntijoita nykyistä enemmän opetustehtävissä.

Oppimisympäristöjen kehittämiseen liitettiin monia näkökulmia. Panostuksia tarvitaan opetusjärjestelyiden ja koko koulutuksen suunnittelumekanismien ja -prosessien kehittämiseen, verkko-opetuksen lisäämiseen, opetusmenetelmien kehittämiseen, viestintätekniisten valmiuksien parantamiseen sekä toisaalta riittävän vaativien ja toisaalta sosiaalisesti turvallisempien työssäoppimispaikkojen löytämiseen ja kirjallisten tehtävien kehittämiseen. Erityisesti korostettiin opiskelijoiden erilaisuuden ottamista huomioon.

Sosiaaliin ja viestintävalmiuksiin liittyvää **toimintaa ja tuloksia tulisi ennakoita ja arvioida systemaattisesti** (tietoon perustuva kehittäminen). Järjestäjien tarpeena on kehittää ennakointi- ja arviointijärjestelmiään. Järjestäjien käyttöön toivotaan yhteistä mittaristoa ja arvioinnin apuvälineitä, joita tulisi kansallisella tasolla kehittää. Vertaisarviointia tulisi järjestäjien mielestä lisätä toisilta oppimisen tehostamiseksi. **Hyviä käytänteitä tulisi levittää** nykyistä tehokkaammin. Opiskelijoiden ja työelämän palaute sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottumisesta tulee sisällyttää itsearviointiin.

Toiminnan, panostusten ja linjausten tai kehittämishankkeiden yhteyttä tuloksiin ei nykyisin aina tunnisteta. Voimavaroja tulisi kohdentaa tulosten ja tavoitteiden mukaan. Opettajille toivotaan mahdollisuuksia yksilölliseen ohjaukseen.

8

Täydentävät näkökulmat

Tässä luvussa tarkastellaan arviointiprosessin toisen vaiheen tuloksia. Arvioinnin toinen vaihe on luonteeltaan täydentävä. Näiden tulosten kuvaamisen ja analysoinnin avulla pyritään syvällistämään koulutuksen järjestäjien aineistosta saatua kuvaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottamisesta ammatillisessa koulutuksessa. Luvun alussa tarkastellaan pedagogisen toiminnan syvällisyyttä siitä näkökulmasta, miten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on integroitu oppilaitoksissa järjestettävään opetukseen ja työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen. Toiseksi vertaillaan keskenään sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarvetta työelämässä, niiden painottumista toiminnassa sekä niitä koskevia oppimistuloksia. Vertailu tehdään sekä kokonaisuutena että osaamisalueittain. Kolmanneksi tarkastellaan Opetushallituksen tekemien oppimistulosten seurannan tuloksia, neljänneksi opettajankoulutuslaitoksille tehtyjen kyseilyiden ja haastatteluiden tuloksia, viidenneksi viranomaisten haastattelun tuloksia ja kuudenneksi tutkintokohtaisille koordinaattoreille järjestetyn seminaarin tuloksia. Seitsemäntenä näkökulmana ovat uudet tutkintojen perusteet (esimerkkinä rakennusalan tutkinto), joita analysoitiin niin ikään sen selvittämiseksi, miten kyseiset valmiudet on niissä otettu huomioon.

8.1 Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien integroituminen opetustoimintaan

Ensimmäisen arviointivaiheen tulosten pohjalta heräsi kysymys erilaisen opetuksen ja erilaisissa oppimisympäristöissä tapahtuvan opiskelun integraatiosta. Tämän saamiseksi selville arviointiryhmä arvioi uudelleen pedagogisen toiminnan ja kehitti tätä varten integraatioluokat ja kriteerit. Arviointi kohdistui pedagogisen ajattelun ja toiminnan syvällisyyteen ja sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien integroitumiseen muuhun opetustoimintaan. *Pedagogisen integraation muuttajat/luokat* muodostettiin seuraavasti:

1 *Integroitu pedagogiikka*

- Syvä ja kokonaisvaltainen tietoisuus sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista, yhteisöllinen toimintatapa.
- Selkeästi määritetty vastuu/kokonaisvaltaisuus/osallisuus ja suunnitelmalliset toimintatavat.
- Perusteet on johdettu opetussuunnitelmasta.
- Toteutus on jaettu: kaikille yhteiset opinnot/ ammatilliset, tietuopoliset opinnot/ työpaikalla tapahtuva oppiminen.
- Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on sisällytetty osaksi opiskelijan arviointia/ ammattiosaamisen näyttöjä/näyttötutkintoja.
- Tiimityöskentely korostuu. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ulotetaan myös muihin toimintaympäristöihin (esimerkiksi opiskelijoiden asuntola- ja vapaa-ajan toiminta).

2 *Semi-integroitu/ sirpaloitunut/ yksilöityvä pedagogiikka*

- Kokonaisvastuu pedagogiikasta puuttuu: suunnittelu ja toteutus henkilökohtaisella tasolla.
- Vastuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien edistämisestä on yksittäis(t)en opettaj(ie)an vastuulla, vastuuta ei ole selvästi määritetty.
- Voi ilmetä nimetöntä yhteisvastuuta: periaatteessa kaikilla, mutta varsinaisesti ei kellään.
- Ilmenee yksittäisinä tekoina ja liittyy vain yksittäisiin toimintoihin.

3 *Integroimaton pedagogiikka*

- Tietoista pedagogista vastuunottoa sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista ei ilmene.
- Vastuu näistä valmiuksista ja niitä tukevasta pedagogiikasta on siirretty ulkoisille toimijoille kuten työelämään tai opiskelijahuoltoon.
- Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseen ei nähdä tarpeita.
- Viitataan esimerkiksi opiskelijan "valmiisiin ominaisuuksiin" (esimerkiksi soveltuvuustesteillä todettu/ työelämän edellyttämät valmiudet ovat jo olemassa ennen työsopimusta tai koulutuksen aloittamista).

Taulukko 19. *Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien integraation aste pedagogisessa toiminnassa taustatekijöittäin*

Taustatekijät	INTEGRAATIOASTE			
	Integroitu n (%)	Semi-integroitu n (%)	Integroimaton n (%)	Yhteensä (n)
YHTEENSÄ	35 (27,6 %)	50 (39,4 %)	41 (32,3 %)	127
Kieli				
Suomen kieli	33 (27 %)	48 (39 %)	41 (34 %)	122
Ruotsin kieli	2 (40 %)	2 (40 %)	1 (20 %)	5
Yhteensä				127
Omistuspohja				
Kunta	6 (38 %)	5 (31 %)	5 (31 %)	16
Kuntayhtymä	13 (19 %)	27 (40 %)	27 (40 %)	67
Valtio	0 (0 %)	1 (50 %)	1 (50 %)	2
Yksityinen	16 (38 %)	17 (41 %)	9 (21 %)	42
Yhteensä				127
ALA				
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	3 (75 %)	1 (25 %)	0 (0 %)	4
Kulttuuriala	4 (31 %)	6 (46 %)	3 (23 %)	13
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	2 (33%)	4 (67 %)	0 (0 %)	6
Luonnontieteiden ala	1 (50 %)	0 (0 %)	1 (50 %)	2
Tekniikan ja liikenteen ala	12 (22 %)	21 (38 %)	22 (40 %)	55
Luonnonvara- ja ympäristöala	3 (25 %)	2 (17 %)	7 (58 %)	12
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	7 (30 %)	9 (39 %)	7 (30 %)	23
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3 (25 %)	7 (58 %)	2 (17 %)	12
Yhteensä				127
Koulutusmuoto				
Nuorten ammatillinen	26 (27 %)	41 (43 %)	29 (30 %)	96
Aikuiskoulutus	5 (26 %)	6 (32 %)	8 (42 %)	19
Erityisopetus	3 (60 %)	2 (40 %)	0 (0 %)	5
Oppisopimuskoulutus	1 (14 %)	1 (14 %)	5 (71 %)	7
Yhteensä				127
Opiskelijoita/opettajia				
alle 5	14 (29 %)	20 (41 %)	15 (31 %)	49
5 mutta alle 10	7 (19 %)	19 (51 %)	11 (30 %)	37
10 ja enemmän	12 (41 %)	9 (32 %)	7 (25 %)	28
Yhteensä				114

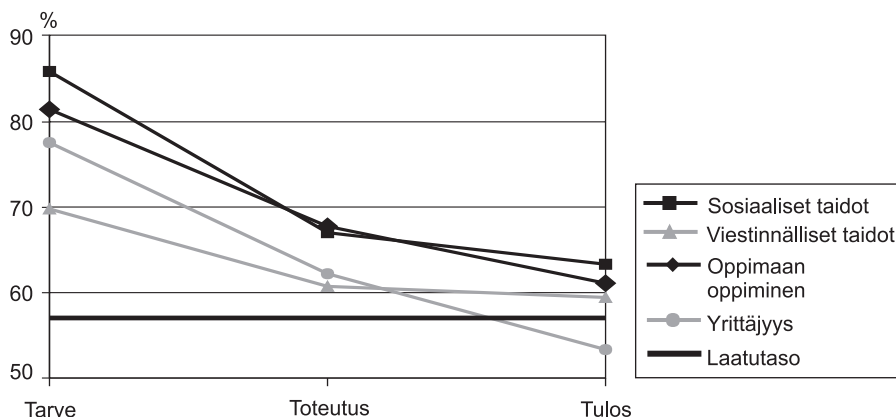
Tulokset analysoitiin (taulukko 19) samojen taustamuuttujien mukaan kuin ensimmäisessäkin vaiheessa lukuun ottamatta ryhmäkokoja, joka tässä yhteydessä otettiin uudeksi taustamuuttujaksi.

- Vajaassa 30 %:ssa tutkinnoista pedagoginen toiminta oli integroitunutta, vajaassa 40 %:ssa semi-integroitunutta ja yli 30 %:ssa integroitumatonta.
- Ruotsinkielisessä koulutuksessa pedagoginen toiminta oli integroitu suomenkielistä koulutusta paremmin.
- Yksityisten järjestäjien yksiköissä ja kunnallisissa yksiköissä pedagoginen toiminta oli muita integroituneempaa. Vastaavasti yksikään valtion yksiköistä ei kuulunut pedagogisen toiminnan integroineen ryhmään. Tutkintoja, joissa integraatio ei toteutunut, oli eniten valtion omistamissa yksiköissä ja kuntayhtymissä.
- Humanistisella ja kasvatusalalla ja luonnontieteiden alalla integraatio toteutui parhaiten. Vastaavasti huonoiten integraatio toteutui tekniikan ja liikenteen alalla, luonnonvara- ja ympäristöalalla ja luonnontieteiden alalla.
- Erityisopetuksessa integraatio toteutui muita koulutusmuotoja paremmin. Vastaavasti vähiten integraatiota edustavia tutkintoja oli oppisopimuskoulutuksessa. Yli 70 % oppisopimuskoulutuksen tutkinnoista kuului integroimattomien ryhmään. Aikuiskoulutuksessa korostui muiden kuin integraatiota edustavien määrä.
- Tutkinnoista, joissa opiskelijoita oli opettajaa kohden vähiten (pieni ryhmäkoko), eniten kuului semi-integraatiota edustavaan luokkaan. Samoin myös 5–10 opiskelijan ryhmäkoko edustavista tutkinnoista suurin osa sijoittui semi-integraatiota edustavaan ryhmään. *Suurin osa suurinta ryhmäkoko edustavista tutkinnoista edusti integroitua pedagogiikkaa. Ei integroitua pedagogiikkaa oli eniten pienintä ryhmäkoko edustavissa tutkinnoissa ja vähiten suurinta ryhmäkoko edustavissa ryhmissä.*

8.2 Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet, niiden painottuminen opetustoiminnassa ja oppimistulokset

Tässä luvussa verrataan sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä työelämän tarpeita, niiden painottumista opetustoiminnassa ja oppimistuloksia. Lisäksi näitä tarkastellaan suhteessa edellä kuvattuun pedagogisen integraation syvyysasteeseen ja laatuun. Kokonaistuloksia koskevan tarkastelun jälkeen tilannetta tarkastellaan osaamisalueittain. Arviointi perustuu koulutuksen järjestäjien tuottamaan aineistoon.

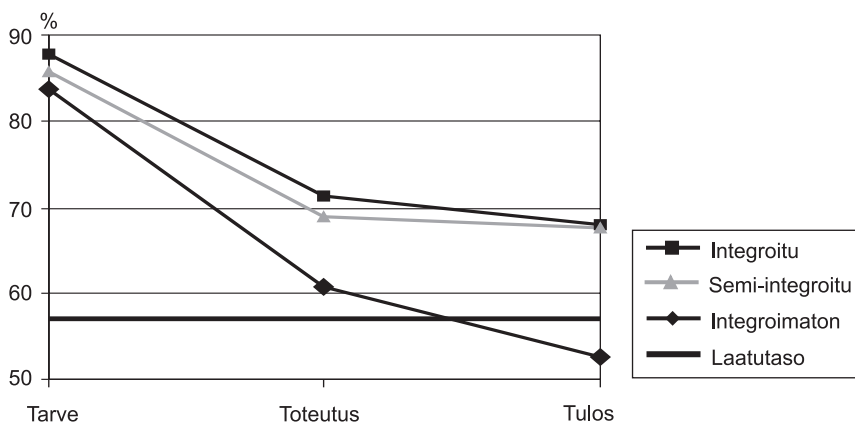
Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä *työelämässä tarvitaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia paljon* (kuvio 22). Eniten tarvitaan sosiaalisia taitoja ja vähiten viestinnällisiä valmiuksia. Sen sijaan *koulutuksessa ja opetuksessa* (= toteutus) *ei painoteta kyseisiä valmiuksia tarvetta vastaavasti*. Eniten painotetaan oppimaan oppimista ja sosiaalisia valmiuksia ja vähiten viestinnällisiä taitoja. Tulokset – erityisesti *oppimistulokset* – *arvioidaan 20 % heikommaksi kuin työelämän tarve on*. Yrittäjyyttä koskevien tulosten taso on asetetun tavoitetason alapuolella.

Kuvio 22. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarve työelämässä, niiden painottuminen toiminnassa ja niitä koskevat tulokset laatutasoon suhteutettuna

Sosiaaliset taidot

Suurimmat erot työelämän tarpeiden, toiminnan painotusten ja tulosten välillä oli niissä tutkinnoissa, joissa pedagoginen toiminta oli integroitumatonta. Erot eivät ole suuria työelämän tarpeiden tunnistamisessa, mutta toimintaa ja tuloksia koskevat erot ovat selvät. Integraatiota ja semi-integraatiota edustavien tutkintojen välillä ei ollut olennaisia eroja, joskin integraatiota edustavat tutkinnot olivat kaikissa arviointikohdissa hieman myös semi-integraatiota edustavia tutkintoja parempia.

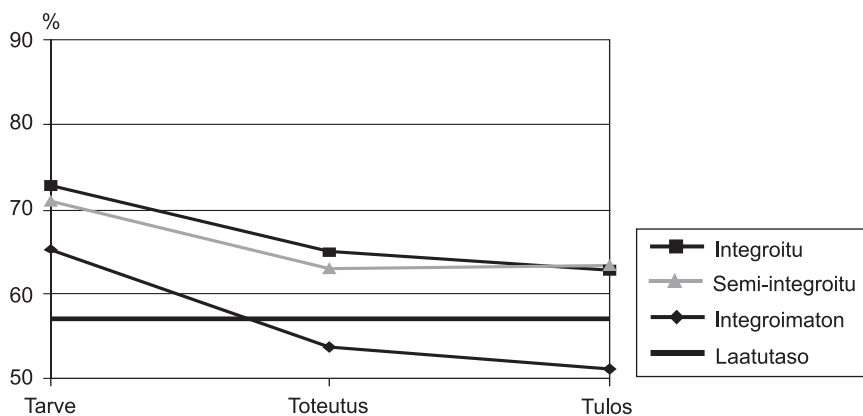

Kuvio 23. Sosiaalisia taitoja koskevat työelämän tarpeet, niiden painottuminen toiminnassa ja koulutuksen tuottama osaaminen pedagogisen toiminnan syvyyssasteen mukaan ryhmiteltyinä ja laatutasoon suhteutettuna

Integraatiota edustavissa tutkinnoissa pidettiin suurimpana sosiaalisiin taitoihin liittyviä työelämän tarpeita ja niiden painottumista pedagogisessa toiminnassa. Koulutuksen tuottama osaaminen on lähes samalla tasolla semi-integroituissa ja integroituissa ryhmissä. Suurin tutkintojen välinen ero liittyy tuloksiin: integroimattomien ryhmien mielestä koulutuksen tuottama sosiaalisiin taitoihin liittyvä osaaminen oli muita ryhmiä huonompaa. Integroimattomien tutkintojen tuottama osaaminen oli myös selvästi alle tavoitetason.

Viestinnälliset valmiudet

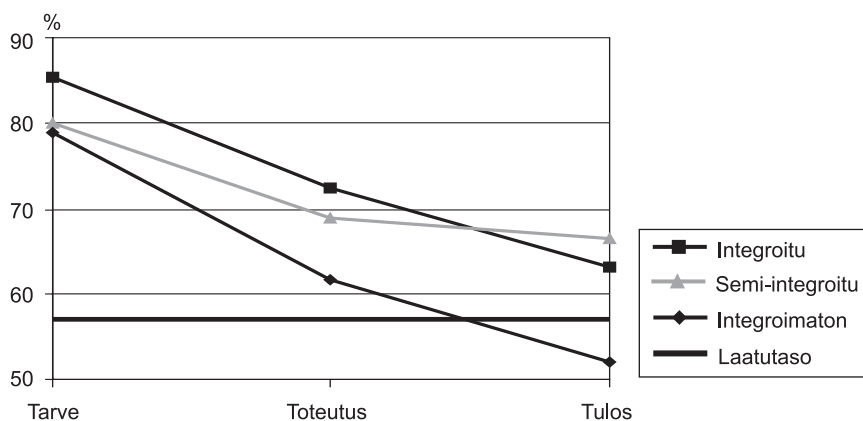
Vastaajien mukaan työelämässä tarvitaan viestinnällisiä valmiuksia vähemmän kuin sosiaalisia taitoja. Integroidut ja semi-integroidut ryhmät arvioivat tarpeen, painotuksen ja koulutuksen tuottaman osaamisen lähes samantasoisiksi. Sen sijaan ryhmät, jotka eivät ole integroineet sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia muuhun opetustoimintaan näkevät työelämän tarpeen selvästi pienempänä. Heidän mielestään koulutuksessa ja opetuksessa on myös painotettu näitä valmiuksia muita ryhmiä vähemmän. Integroimattomuutta edustavien ryhmien mielestä koulutuksen tuottama viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä osaaminen on selvästi muita heikompaa. Sekä pedagogisen toiminnan että oppimistulosten suhteen tämän ryhmän tulokset ovat selkeästi tavoitetason alapuolella.

Kuvio 24. Viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet, niiden painottuminen toiminnassa ja koulutuksen tuottama osaaminen pedagogisen toiminnan syyssasteen mukaan ryhmiteltynä ja laatutasoon suhteutettuna

Oppimaan oppiminen

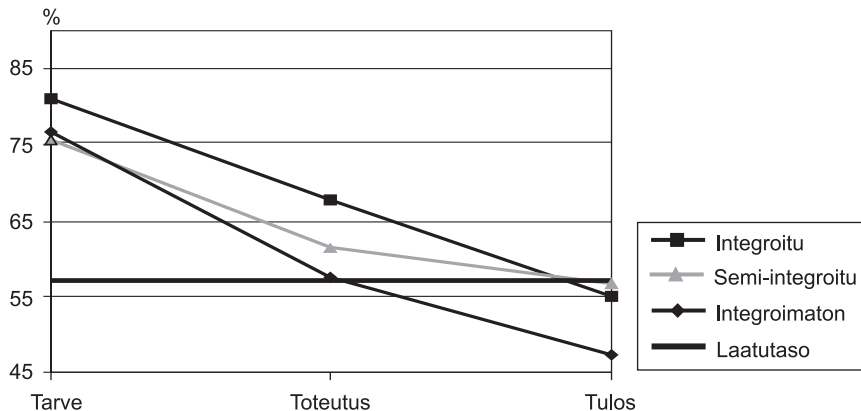
Eri ryhmät ovat yhtä mieltä siitä, että oppimaan oppimisen valmiuksia tarvitaan työelämässä, joskin vähemmän kuin muita osaamisalueita. Tarve korostuu erityisesti integroidussa ryhmässä. Integroidun ryhmän käyrä on suoraviivainen: osa tarpeesta toteutuu toiminnan tasolla ja edelleen osa tästä on saavutettu myös oppimistulosten tasolla. Semi-integraatiota edustavan ryhmän kohdalla oppimistuloksissa ei ole yhtä suurta eroa toimintaan. Sen sijaan integroimattomuutta edustavissa tutkimuksissa ero tarpeen, toteutuksen ja saavutettujen oppimistulosten välillä on suuri. Integroimaton ryhmä ei ylitä oppimistuloksissa asetettua laatutasoa.

Kuvio 25. *Oppimaan oppimiseen liittyvät työelämän tarpeet, niiden painottuminen toiminnassa ja koulutuksen tuottama osaaminen pedagogisen toiminnan syvyyssasteen mukaan ryhmiteltynä ja laatutasoon suhteutettuna*

Yrittäjyys

Yrittäjyyttä koskeva työelämän tarve arvioitiin melko suureksi, suuremmaksi kuin esimerkiksi oppimaan oppimisen valmiudet. Integraatiota edustavien ryhmien mielestä tarvetta pidetään muita ryhmiä suurempana. Kaikissa ryhmissä pedagogisessa toiminnassa painotetaan näitä valmiuksia selkeästi tarvetta vähemmän. Myös oppimistulokset ovat selkeästi opetuksen painotuksia alhaisemalla tasolla. Integroimattomuutta edustavien ryhmien mielestä oppimistulokset ovat selvästi tarvetta ja painotuksia huonommat. Tulokset ovat myös tämän osaamisalueen suhteen alle tavoitetason.

Kuvio 26. Yrittäjyysvalmiuksiin liittyvät tarpeet työelämässä, niiden painottuminen toiminnassa ja koulutuksen tuottama osaaminen pedagogisen toiminnan syvyyssasteen mukaan ryhmiteltynä ja laatutasoon suhteutettuna

8.3 Oppimistulosten seurantatieto

Tämä oppimistuloksia koskeva osuus perustuu Opetushallituksen ammattiosaamisen näytöistä kokoamaan oppimistulostietoon. Luvussa tarkastellaan vain sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia sivuavia tuloksia (ydinosaaminen ja yhteiset painotukset). Luvun alussa kuvataan kokeiluvaiheen tuloksia (KOPPI) 14 tutkinnossa ja luvun lopussa kansallisen oppimistulosten seurannan tuloksia (AMOP) neljässä perustutkinnossa.

Ydinosaaminen sisältää oppimaan oppimisen taidot, ongelmanratkaisutaidot, vuorovaikutus- ja viestintätaidot, yhteistyötaidot sekä eettiset ja esteettiset taidot. Yhteisiin painotuksiin sisältyvät kestävä kehitys, teknologian ja tietotekniikan hyödyntäminen, yrittäjyys ja laadukas ja asiakaslähtöinen palvelutoiminta.

Kyselyissä sosiaalisten taitojen summamuuttujaan on yhdistetty kysymykset vuorovaikutus- ja viestintätaitojen, toisten huomioimisen ja ryhmässä työskentelyn osoittamisen mahdollisuuksista. Ammatillisen osaamisen arviointia kuvaavia asenteita selvitettiin väittämällä, joissa otettiin kantaa mahdollisuuksiin osoittaa laaja-alaista ammatillista osaamista, teorian hallintaa ja soveltamistaitoa, ongelmanratkaisutaitoja, työprosessin suunnittelutaitoja sekä mahdollisuutta arvioida työmenetelmien-, välineiden ja materiaalien käyttötaitoja. Tavoite- ja kriteeriperusteisuutta osoittava summamuuttuja kuvaa vastaajien näkemyksiä näytön tavoitteiden sekä arviointikriteereiden selkeydestä ja tunnettuudesta. Työelämävastaavuutta kuvaavissa kysymyksissä arvioitiin näyttötehtävien ja näyttöpaikan työelämävastaavuutta sekä näyttöpaikan vastaavuutta myös opintokokonaisuuden tavoitteiden kannalta.

8.3.1 KOPPI-hanke

Yleisin arvosana kaikissa seurannan kohteissa oli neljä (taulukko 20). Opiskelijat hallitsivat myös hyvin ydinosaamiset ja yhteiset painotukset, joista myös yleisin arvosana oli neljä. Opiskelijoista 67 % sai ydinosaamisen taidoista H3 tai H4 ja 20 % K5. Tyydyttävän arvosanan (T1 tai T2) sai ydinosaamisen taidoista 13 % opiskelijoista. Opiskelijoista 70 % sai yhteisistä painotuksista hyvän arvosanan (H3 tai H4) ja 19 % kiitettävän K5. Opiskelijoista 12 % sai arvosanan tyydyttävä joko T1 tai T2.

Taulukko 20. *Oppimistulosten keskiarvot, moodit ja hajonnat arviointikohteittain sekä opintokokonaisuuden näytön arvosanan keskiarvo, moodi ja hajonta kaikissa 14 perustutkinnossa yhteensä*

	Työprosessin hallinta	Työtehtävien hallinta	Työn perustana olevan tiedon hallinta	Työturvallisuuden hallinta	Ydinosaaminen	Yhteiset painotukset	Opintokokonaisuuden näytön arvosana
n	3037	3126	3161	2988	2582	1956	3275
Ka	3,51	3,54	3,37	3,85	3,65	3,65	3,57
Moodi	4	4	4	4	4	4	4
Hajonta	1,004	1,008	1,016	0,940	0,985	0,969	0,955

Tutkintokohtaiset erot

Ydinosaamisien ja yhteisten painotusten hallinnassa on suuria tutkintojen välisiä eroja. Maanmittausalan opiskelijat hallitsivat ydinosaamisen parhaiten (ka = 4,2) ja pintakäsittelyalan opiskelijat heikoiten (ka = 2,8). Yhteisissä painotuksissa parhaimmat arvosanat saivat autoalan opiskelijat (ka = 4,1) ja heikoimmat pintakäsittelyalan (ka = 2,8) opiskelijat. Sosiaali- ja terveystalalla ydinosaamisten keskiarvo on 3,9 ja tekniikan liikenteen alalla 3,6. Yhteisten painotusten keskiarvo sosiaali- ja terveystalalla oli 3,9 ja tekniikan ja liikenteen alalla 3,6. Kyseisten taitojen hallinnassa on tilastollisesti erittäin merkitsevä alojen välinen ero.

Naisten kyseisiä taitoja koskevat arvosanat olivat keskimäärin parempia kuin miesten (taulukko 22). Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Kyselyt

Opettajien ja työelämän edustajien mukaan ammattiosaamisen näytössä oli mahdollista osoittaa ja arvioida hyvin sekä sosiaalisia taitoja että ammatillista osaamista. Opiskelijoiden mielestä näyttö mahdollisti kyseisten taitojen näyttämisen

Taulukko 21. *Ydinosaaminen ja yhteiset painotukset tekniikan ja liikenteen sekä sosiaali- ja terveysalalla*

	Ala	n	ka	Hajonta
Ydinosaaminen	Tekniikan ja liikenteen ala	1849	3,55	0,994
	Sosiaali- ja terveysala	733	3,89	0,921
Yhteiset painotukset	Tekniikan ja liikenteen ala	1402	3,56	0,980
	Sosiaali- ja terveysala	554	3,88	0,902

Taulukko 22. *Erot sukupuolten välillä kaikissa 14 tutkinnossa*

	Sukupuoli	n	ka	Hajonta
Ydinosaaminen	Nainen	983	3,83	,949
	Mies	1598	3,54	,991
Yhteiset painotukset	Nainen	776	3,81	,927
	Mies	1179	3,54	,981

ja arvioinnin kohtalaisen hyvin, ammatillisen osaamisen kuitenkin paremmin kuin sosiaalisten taitojen. Arviot mahdollisuuksista arvioida ydinosaamista näytöissä eri osapuolten arvioimana jakautui asteikolla 1–5 seuraavasti:

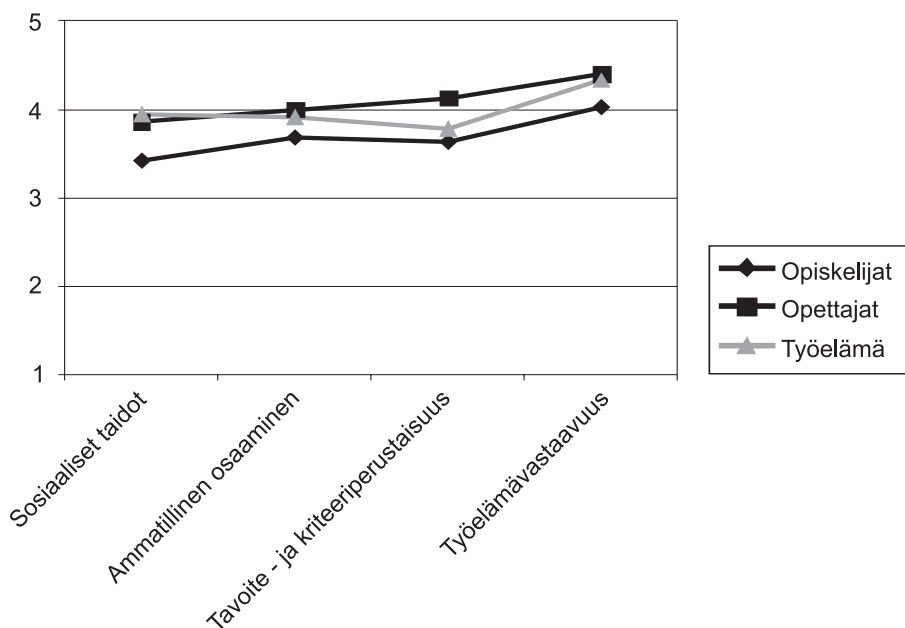
työelämä: 4,0
opettajat: 4,0
opiskelijat 3,6.

Summamuuttujat

Työelämän edustajien ja opettajien mielestä näytöissä pystyi osoittamaan ja arvioimaan hyvin sekä sosiaalista että ammatillista osaamista. Opiskelijoiden mielestä näitä taitoja pystyi osoittamaan näytössä kohtalaisen hyvin, joskin ammatillista osaamista pystyi osoittamaan paremmin.

Opettajat kokivat näyttöjen tavoite- ja kriteeriperusteisuuden toteutumisen varsin hyväksi verrattuna työelämän näkemyksiin, kun taas opiskelijat kokivat sen heikoimmaksi.

Kaikki osapuolet, erityisesti opettajat ja työelämän edustajat, arvioivat näyttöjen työelämävastaavuuden hyväksi.

Kuvio 27. Sosiaaliset taidot, ammatillinen osaaminen, tavoite- ja kriteeriperusteisuus ja työelämävastaavuus näytöissä työelämän edustajan, opettajan ja opiskelijan arvioimina

8.3.2 AMOP – kansalliset oppimistulokset neljässä perustutkinnossa²⁷

Opiskelijat hallitsivat hyvin ydinosaamisen ja yhteiset painotukset. Yleisin arvosana näillä arviointikohteilla oli 4. Opiskelijoista 63 % sai ydinosaamisista arvosanan H3 tai H4 ja 30 % arvosana K5. Tyydyttävän arvosanan (T1 tai T2) sai ydinosaamisen taidoissa 7 % opiskelijoista. Yhteisissä painotuksissa 65 % opiskelijoista sai hyvän arvosanan (H3 tai H4) ja 28 % opiskelijoista sai arvosanan K5. Opiskelijoista 7 % sai tyydyttävän arvosanan (joko T1 tai T2).

Ydinosaaminen hallittiin parhaiten hotelli- ja ravintola-alan perustutkinnossa (ka = 4,2) ja heikoiten kone- ja metallialan perustutkinnossa (ka = 3,3). Yhteisissä painotuksissa parhaimmat arvosanat saavutettiin hotelli- ja ravintola-alan perustutkinnossa (ka = 4,1) ja heikoimmat kone- ja metallialan perustutkinnossa (ka = 3,3). Naiset saivat kaikissa neljässä perustutkinnossa keskimäärin

²⁷ logistiikan perustutkinto, kone- ja metallialan perustutkinto, hotelli- ja ravintola-alan perustutkinto ja sosiaali- ja terveysalan perustutkinto

Taulukko 24. Tutkimuskohtaiset oppimistulokset arviointikohteittain

Perustutkinto		Työ- prosessin hallinta	Työ- tehtävän hallinta	Työn perustana olevan tiedon hallinta	Työ- turval- lisuuden hallinta	Ydin- osaami- nen	Yhteiset painoi- tukset	Opinto- kokonai- suuden näytön arvosana
Logistiikan pt	N	280	279	280	279	280	252	280
	Ka	3,44	3,46	3,39	3,67	3,68	3,65	3,60
	Hajonta	0,90	0,88	0,85	0,93	0,90	0,83	0,80
Kone- ja metallialan pt	N	644	644	644	643	630	532	665
	Ka	3,18	3,19	3,12	3,82	3,29	3,30	3,25
	Hajonta	0,95	0,93	0,92	0,80	0,90	0,89	0,87
Hotelli- ja ravintola- alan pt	N	1 251	1 251	1 249	1 249	1 251	1 250	1 294
	Ka	3,86	3,88	3,88	4,19	4,15	4,11	3,95
	Hajonta	0,87	0,87	0,86	0,79	0,85	0,80	0,78
Sosiaali- ja terveysalan pt	N	2 904	2 909	2 906	2 906	2 889	1 149	2 986
	Ka	3,84	3,99	3,72	4,02	3,94	4,00	3,97
	Hajonta	0,91	0,89	0,89	0,88	0,93	0,92	0,87

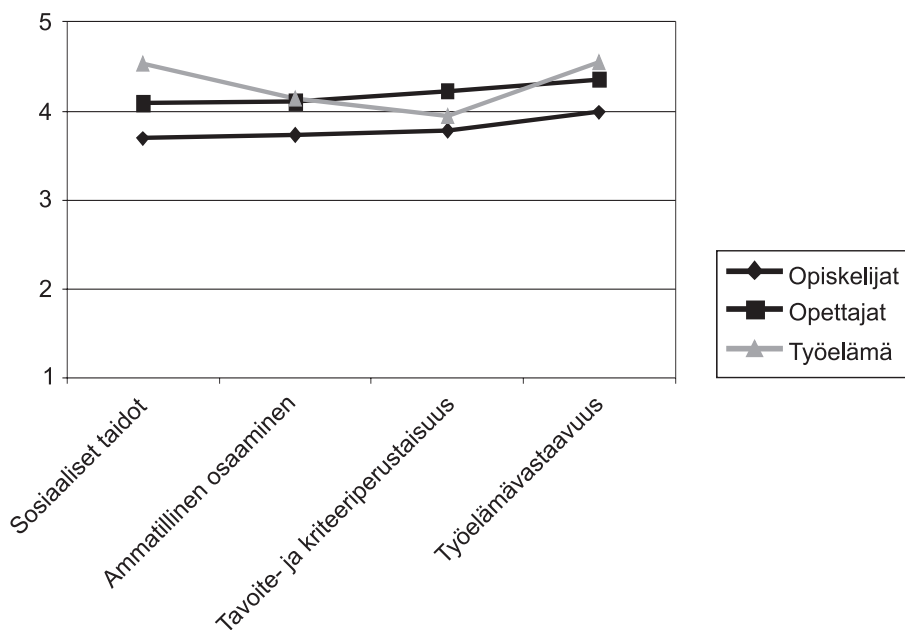
hieman parempia arvosanoja ydinosamisesta ja yhteisistä painotuksista kuin miehet, mutta vain sosiaali- ja terveysalalla ero on yhteisissä painotuksissa tilastollisesti merkitsevä.

Taustakysely

Perustutkintojen vastaukset on yhdistetty kuviossa 28. Vastauksia tarkasteltaessa tulee muistaa, että työelämän vastaukset kuvaavat erityisesti sosiaali- ja terveysalaa (n. 70 %) ja hotelli- ja ravintola-alaa (30 %). Logistiikassa sekä kone- ja metallialalla ei ole työelämän vastauksia.

Sosiaalisten taitojen arvioinnin summamuuttujaan on yhdistetty kysymykset vuorovaikutus ja viestintätaitojen, toisten huomioimisen ja ryhmässä työskentelyn osoittamisen mahdollisuuksista. Työelämän edustajat kokevat mahdollisuudet osoittaa sosiaalisia taitoja ammattiosaamisen näytöissä kaikkein parhaimmiksi. Opiskelijat kokevat ne heikoimmin osoitettaviksi.

- Logistiikka: Sekä opiskelijat (ka noin 2,5) että opettajat (ka noin 2,5) kaikkein kielteisemmät.
- Kone ja metalli: Opiskelijat n. 2,9 ja opettajat n. 3,2
- Hotelli ja ravintola: Opiskelijat noin 3,7 ja opettajat noin 4 ja työelämä noin 4,3
- Sosiaali- ja terveys: Opiskelijat noin 4,3 ja työelämä noin 4,6 ja opettajat noin 4,7

Kuvio 28. Sosiaaliset taidot, ammatillinen osaaminen, tavoite- ja kriteeriperusteisuus ja työelämävastaavuus näytöissä työelämän edustajan, opettajan ja opiskelijan arvioimina neljässä perustutkinnossa.

8.4 Opettajakoulutus

Opettajakoulutuksella on keskeinen merkitys siinä, miten opettajat ottavat huomioon sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet. Keskeistä siten on, miten opettajakoulutuslaitokset tiedostavat oman vastuunsa tämän suhteen niin opettajien peruskoulutuksessa kuin myös täydennyskoulutuksessa sekä oppilaitosten kehittämistehtävässä. Tätä selvitettiin opettajakoulutuslaitoksille lähetetyn kyselyn ja haastattelun sekä näitä täydentävien viranomaisten haastatteluiden avulla. Opettajien koulutuksen tilaa kysyttiin myös tutkintokohtaisilta ryhmiltä. Tässä luvussa kuvataan vain opettajakoulutuslaitosten käsityksiä.

Opettajakoulutuslaitosten tuottamat aineistot olivat luonteeltaan yleisiä ja niissä kussakin painotettiin erilaisia yksityiskohtia. Laitokset korostivat, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat opettajien koulutuksessa itsestään selvyyttä ja ne otetaan ”automaattisesti” huomioon integroimalla ne päivittäiseen toimintaan: ”Sosiaaliset ja viestinnällisten valmiudet ovat itsestään selvä osa jokaisen opintoja”. Opettajakoulutuslaitokset korostivat erityisesti pedagogisten ratkaisujen ja muiden toteutustapojen merkitystä. Sen sijaan opettajakoulutuslaitokset eivät painottaneet näiden osaamisalueiden tavoitteita ja sisältöjä siinä

määrin kuin toteutustapoja. Joidenkin mielestä työelämälähtöisyys ei kuulu yliopistokoulutukseen, koska yliopiston tehtävänä on tukea tieteellistä ja tutkimuksellista osaamista ja kouluttaa opiskelijoita erilaisiin tutkimus-, koulutus- ja asiantuntijatehtäviin.

Opettajakoulutuslaitokset tarkastelivat koulutuksen järjestäjien tapaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia kokonaisuutena eivätkä eritelleet niitä osamisolueittain. Tämän arvioinnin kohteena olevaa yrittäjyyttä ei myöskään nostettu erikseen näkyvästi analyysin kohteeksi.

Opettajakoulutuslaitokset tiedostavat hyvin vaihtelevasti sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kasvavan tarpeen ammatillisessa koulutuksessa. Myös siitä, mitä työelämässä tarvitaan, esitettiin erilaisia käsityksiä. Jotkut korostivat kielitaidon ja kansainvälisyyden merkitystä, jotkut ammatilliseen viestintään liittyviä osaamistarpeita. Erilaisia käsityksiä oli niin ikään siitä, mitä työelämällä tarkoitetaan opettajakoulutuslaitosten kannalta. Toiset näkivät työelämän olevan se taho, johon ammatillinen koulutus kouluttaa työntekijöitä, toisten mielestä opettajakoulutuksen työelämä on oppilaitos, johon opettajia koulutetaan.

Työelämän tarpeiden ennakoitimenettelyt vaihtelevat myös laitoksittain. Monet laitokset saavat tiedon työelämän tarpeista opetusharjoitteluun liittyvän yhteistyön ja opetussuunnitelmien kautta. Jotkut korostivat ennakoititutkimuksen, opettajaopiskelijoiden oppimistehtävien, opiskelijoiden palautetiedon ja täydennyskoulutuksen sekä muiden tahojen tuottaman ennakoititiedon merkitystä. Jotkut nostivat keskiöön yhteistyön kumppanuusoppilaitosten kanssa.

Kansainväliset tavoitteet ja kehityssuunnat vaikuttavat joidenkin mielestä ammatillisen koulutuksen tavoitteisiin ja painotuksiin. Erityisesti nostettiin esiin liikkuvuutta, läpinäkyvyyttä ja vertailtavuutta sekä kansainvälisyyskasvatusta koskevat näkökulmat. Vieraskielisen opetuksen nähtiin lisääntyvän, samoin verkko-opetuksen. Kansainvälisyys lisää kielitaidon, viestinnällisten ja yrittäjyyden valmiuksien tarvetta. Nämä on joidenkin mielestä onnistuttu sisällyttämään ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteisiin.

Opettajakoulutuslaitokset olivat eri mieltä siitä, ovatko sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät tarpeet samanlaisia vai erilaisia kun asiaa tarkastellaan muun muassa koulutuksen järjestämismuotojen suhteen. Jonkun koulutuslaitoksen mielestä nuorten peruskoulutus on ”melko yksinkertainen kenttä” sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamisella. Sen sijaan näyttötutkintoina suoritettava perustutkinto (aikuiskoulutus ja oppisopimuskoulutus) asettavat suuria haasteita näiden valmiuksien suhteen. Keskeistä on, että kyseisiä valmiuksia osataan kehittää työn ohessa.

Alakohtaisista eroista oltiin melko yhtä mieltä: joillakin aloilla sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat osa ammatillista osaamista – ei yleisosaamista. Joillakin aloilla nämä valmiudet mielletään yleisosaamisena, jolloin niitä ei mielletä ammatillisuuteen rinnastettaviksi tavoitteiksi. Valmiuksien puuttumi-

sen nähtiin heikentävän muun muassa työmarkkinakelpoisuutta. Valmiudet koreostuvat palvelualoilla ja sosiaali- ja terveystalalla. Sen sijaan tekniikan aloilla osaamisalueet eivät ole joidenkin mielestä ydinosaamista.

Työelämän ja ammatillisten oppilaitosten tarpeet otetaan huomioon opettajakoulutuksen opetussuunnitelmissa hyvin kirjavasti, joissakin ei lainkaan. Jotkut aineenopettajalaitoksista korostivat, etteivät he lainkaan kouluta ammatillisiin oppilaitoksiin, vaan koulutuksen tehtävänä on antaa hyvät valmiudet selvitä opettajana, olipa oppilaitos mikä tahansa. Jotkut korostivat opetusharjoittelun, opetusmenetelmien ja -sisältöjen sekä oppimistehtävien merkitystä ja opiskelijoiden tehtävien sovittamista työpaikkojen ja oppilaitosten tarpeisiin. Opetusharjoittelun yhteistyöpalaverit nousivat myös esiin keskeisinä suunnittelun foorumeina. Edelleen jotkut korostivat työelämälähtöisiä opintojaksoja. Joidenkin mielestä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon yhteistoiminnallisten ja yhteisöllisen oppimisen menetelmien soveltamisen kautta.

Opettajien valmentaminen sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamisessa huomioon tulevassa työssään vaihtelee laitoksittain. Jotkut painottivat opetussuunnitelman toteuttamista harjoittelun ja opintojaksojen kautta, kun taas jotkut painottivat tiimimäistä ja verkostoituvaa toimintatapaa sekä yhteistoiminnallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Opetusharjoittelussa korostuu ammatillisten opettajien rooli opetusharjoittelun ohjaajina. Vain yhdessä vastauksessa korostettiin yritysvierailujen merkitystä.

Opetusharjoittelun merkitys korostuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamisessa huomioon opettajien koulutuksessa. Lisäksi jotkut korostivat ohjaavien opettajien ja heidän koulutuksensa merkitystä. Lähinnä korostettiin opetusharjoitteluun liittyvää ohjausta. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan erityisesti huomioon opetusmenetelmien, toteutustapojen ja pedagogisten ratkaisujen kautta.

Opettajakoulutuslaitokset valmentavat opettajia hyvin vaihtelevasti opettajien ja opettajaryhmien väliseen yhteistyöhön. Jotkut laitokset painottavat erityisesti yhteistyötä. Vastauksissa ei kuitenkaan tule esiin se, miten opettajakoulutuslaitokset valmentavat opettajia tekemään yhteistyötä muiden opettajaryhmien kanssa. Opetusharjoittelun nähdään tukevan yhteistyön oppimista. Lisäksi korostetaan yhteistoiminnallisten menetelmien ja sekaryhmissä opiskelun merkitystä. Monikaan opettajakoulutuslaitoksesta ei järjestä työpaikkaohjaajien ja -kouluttajien koulutusta.

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan opettajien täydennyskoulutuksessa myös hyvin vaihtelevasti. Joillakin on kyseiseen tematiikkaan liittyvää täydennyskoulutusta kun taas joissakin yksiköissä täydennyskoulutusta ei järjestetä lainkaan. Jotkut korostivat, että opetusharjoittelua koskevissa yhteistyöpalavereissa sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskeva tematiikka on keskeinen. Lisäksi valmiudet otetaan huomioon opetusharjoittelussa.

Koulutuksen järjestäjien tukemiseen liittyvää toimintaa on vain joillakin opettajakoulutuslaitoksilla. Jotkut toivat esiin erillisinä tukimuotoina konsultaatiosopitukset, kehittämishankkeet, kirjallisen aineiston ja osaamiskartoitukset.

Vastaukset opetusviranomaisten ohjaustehtävässä onnistumista koskeviin kysymyksiin vaihtelivat suuresti. Siinä missä jotkut korostivat, että opetusviranomaiset ovat onnistuneet niin ammatillisen peruskoulutuksen, näyttötutkintona suoritettavan perustutkinnon ja opettajakoulutuksen ohjauksessa, toiset korostivat, etteivät he tunne lainkaan ohjausjärjestelmää eivätkä kykene ottamaan siihen kantaa. Kannanottoja rajoitti vastaajien mukaan myös se, että yksiköt katsoivat yhteyden ammatillisiin oppilaitoksiin olevan etäinen rajoittuen pelkästään opetusharjoitteluun. Joidenkin mielestä kysymys ei koske heitä.

Joidenkin opettajakoulutuslaitosten mielestä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu huomioon kansallisissa ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa. Positiivisena pidettiin, että oppilaitoksilla on vapaus organisoita näitä koskeva toiminta. Opetussuunnitelmaperusteisessa koulutuksessa tilannetta pidettiin hyvänä, tosin myös ydinosaamisalueiden painottamista edelleen korostettiin. Näyttötutkintona suoritettava perustutkinto nähtiin vahvasti alایدonnaiseksi; aloilla, jossa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat osa ammattia, asia on kunnossa, kun taas aloilla, joissa valmiudet ovat yleisosaamista, on kehitettävää.

Arviot siitä, miten opettajakoulutuslaitosten mielestä ammatillisen koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset ovat onnistuneet ottamaan huomioon sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, olivat muiden vastausten tapaan hyvin ylimalkaisia. Joidenkin mielestä oppilaitokset ovat onnistuneet vaihtelevasti ja onnistuminen on riippuvainen alasta. Alakohtaisesti on näkyvissä kyseisten valmiuksien väheksyntää. Koulutuksen rakenteita pidetään jäykkänä, mistä syystä yhteistoinnallisen oppimisen mallit ja käytänteet toteutuvat myös vaihtelevasti. Vastauksista nousi esiin myös huoli yhteisöllisyydestä ammatillisissa oppilaitoksissa. Jotkut eivät osanneet ottaa kantaa asiaa.

Opettajakoulutuslaitoksista osa ei vastannut lainkaan omaa onnistumistaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamisessa koskeviin kohtiin. Osa arvioi omaa onnistumistaan toteutuksen tapaan, mutta osa eritteli onnistumistaan tarkemmin. Osan mielestä asia ei koske heitä. Joissakin vastauksissa painotettiin tutkivan opettajuuden ja tutkivan oppimisen merkitystä ja onnistumista tämän tavoitteen suhteen. Tutkivan oppimisen nähtiin luovan vuorovaikutusta ja kehittävän opiskelijan valmiuksia. Tutkivaa ajattelutapaa on välitetty myös täydennyskoulutuksen kautta oppilaitoksissa jo toimiville opettajille. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kannalta keskeisenä pidettiin jaettava asiantuntijuutta, tiimityötä ja kehittämishankkeita. Onnistumista katsottiin edistävän myös se, että opettajakoulutuslaitokset voivat itse päättää opetussuunnitelmistaan. Opetusviranomaisten ohjausta ja puuttamista ei opettajakou-

lutuslaitosten mukaan siten tarvita.

Opettajakoulutuslaitokset ovat omasta mielestään saaneet hyvää palautetta sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamisesta huomioon opettajakoulutuksessa, joskin palautteen nähtiin olevan hyvin sattumanvaraista ja niukkaa. Opiskelijat ovat olleet yllättyneitä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien voimakkaasta esille tulosta eri ammattialoilla. Palaute tulee opettajakokelailta, ei oppilaitoksilta. Palaute on ollut hyvää yhteistyön ja verkko-oppimisen osalta. Työelämästä ei palautetta hankita.

Opettajakoulutuslaitokset ovat kehittäneet hyvin eri tavalla sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaansa. Jotkut toivat esiin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien selkeyttämiseen tähtäävän yleisen kehittämisorientaation, jotkut korostivat yksittäisiä toimenpiteitä kuten koulutusta, yhteispalavereita, kollegiaalista toimintapaa sekä pedagogiikkaa, kuten verkko-opetusta. Tulevaisuuden haasteiksi nostettiin kansalliset opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet, järjestäjien omat opetussuunnitelmat, opettajakoulutuksen opetussuunnitelmat ja sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä tutkimus ja teknologian haltuunotto. Kansallisen yhteistyön lisääminen ja monikulttuurisuus nostettiin niin ikään tulevaisuuden haasteiksi. Vastauksista nousi esiin myös se, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat tällä hetkellä piilo-opetussuunnitelmissa, mutta ne tulisi tehdä näkyviksi opetussuunnitelmissa kaikilla koulutuksen tasoilla.

8.5 Viranomaisten käsityksiä

Ammatillinen peruskoulutus

Viranomaisten mielestä opetussuunnitelman ja tutkinnon perusteet muodostavat kehyksen järjestäjien ja oppilaitosten toiminnalle. Näiden avulla määritetään työelämässä tarvittava osaaminen. Perusteissa esitetyt vaatimukset on otettava paikallisella tasolla huomioon. Viranomaisten mielestä kaikki kulminoituu järjestäjien toimintastrategiaan ja siihen, miten se näkee itsensä omassa toimintaympäristössään.

Koulutuksen järjestäjien hyväksymillä opetussuunnitelmissa on keskeinen merkitys. Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet antavat kehykset sille, miten tavoitteiden ja muiden linjausten pitäisi näkyä eri oppimisympäristöissä ja miten nämä kytkeytyvät toisiinsa. Olennaista on myös se, että opiskelijan arvioinnin avulla varmistetaan onnistuminen. Keskeistä on myös, että sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat tavoitteet sisältyvät ammattiosaamisen näyttöjen tavoitteisiin ja tulevat otetuiksi huomioon myös henkilökohtaisissa opetus- ja opiskelusuunnitelmissa.

Aikuiskoulutuksen asiantuntijat korostivat, että koulutukselle asetettujen vaatimusten tulee olla työelämälähtöisiä, kun on kyse aikuisista, joilla on jo ammatillista koulutusta ja työkokemusta. Työelämälähtöisyydestä seuraa, että sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat tavoitteet vaihtelevat aloittain (esimerkkeinä turvallisuus, hitsaus ja palveluala). Tutkintojen perusteissa painotetaan todellisia työelämän prosesseja, toisin kuin opetussuunnitelman perusteissa. Koulutuksen järjestäjä päättää koulutuksesta ja osaaminen todetaan näytöissä. Työelämälähtöinen toteutus on aikuiskoulutuksessa erilainen kuin nuorten koulutuksessa. Näyttötutkintoina suoritettavassa aikuiskoulutuksessa ei ole kaikille yhteisiä opintoja.

Tutkinnon perusteet rakennetaan siten toisin kuin opetussuunnitelman perusteet. Vaatimukset tulevat työelämästä, jolloin näyttöjen arvioinnin kohteetkin vaihtelevat. Jos ammatti vaatii sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja, ne on myös integroitu näyttöihin. Aikuiskoulutuksessa korostuu opintojen henkilökohtaistamisen merkitys (HOPS, HENSU).

Opetussuunnitelmien perusteissa on keskitytty määrittämään sisältöjä, mutta työssäoppimisen ja myös ammattiosaamisen näyttöjen ansiosta tilanne on muuttunut työelämälähtöisemmäksi aikuiskoulutuksen tapaan. Nykyiset opetussuunnitelmien perusteet mahdollistavat menetelmien monipuolistamisen, mutta eri asia on, osaavatko järjestäjät hyödyntää tämän mahdollisuuden. Viranomaisten mielestä koulutuksen järjestäjät eivät ole ymmärtäneet, että heidän hyväksymänsä oma opetussuunnitelma on tärkein dokumentti.

Pedagogisella johtamisella on entistä enemmän merkitystä. Pedagogisen johtamisen puutetta pidettiin erityisesti ison järjestäjän ongelmana. Isoissa yksiköissä kaivataan strategisen johtamisen lisäksi myös prosessijohtajuutta. Tästä seuraa se, ettei järjestäjän sisällä ole yhteisiä käytänteitä. Pedagogisia johtajia pitäisi kouluttaa, jotta suunnitelmallinen muutos opettajistossa toteutuisi. Vapaaehtoinen toimintakulttuurin muutos itsestään on melkein mahdotonta. Muutokset eivät aina ole kiinni taloudellisista voimavaroista, vaan keskeistä on löytää keino vaikuttaa pedagogisiin prosesseihin. Pedagogisissa prosesseissa on muun muassa olennaista, että erotetaan toisistaan oppiminen ja osaaminen.

Uusissa perustutkintojen perusteissa korostetaan muun muassa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointia.

Eri opettajaryhmien välisellä yhteistyöllä on keskeinen merkitys muun muassa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen onnistumisessa. Käytännön tasolla kaikille yhteisten ja ammatillisten opintojen opettajien välillä on skismaa. Taustalla lienee monia tekijöitä, mutta kyse on myös opintojen ajoituksesta, jolla opiskelijan motivaatioita oppimiseen ja osaamiseen voidaan lisätä tai vähentää.

Yhteiskunnan ja siten myös koulutuksen rakenteet muuttuvat koko ajan. Tämä edellyttää joustavuutta opetussuunnitelmissa. On myös otettava huomioon, että

rakenteet muuttuvat nopeammin kuin prosessit. Järjestäjät/opettajat omaksuvat hitaasti uusia tapoja. Esimerkiksi järjestäjät ja oppilaitokset tarvitsevat aikaa siirryttäessä oppimisen orientaatiosta osaamisen orientaatioon. Uudistuksissa on otettava huomioon, että kun opetussuunnitelmien perusteita muutetaan, kestää 6–7 vuotta ennen kuin opetussuunnitelman muutosprosessi on toteutunut. Rakenteiden pitäisi siten pysyä samoina vähintään muutama vuosikymmenen, jotta hienosäätöä voitaisiin tehdä.

Työelämä on osallistunut koulutuksen suunnitteluun kansallisella tasolla, mutta koulutuksen järjestäjän omassa suunnittelussa työelämä ei aina ole mukana. Sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen opettaminen on itsessään vaikeaa. Se on ensisijaisesti metodikysymys. Viimeisimmissä perustutkintojen perusteissa painotetaan entistä enemmän sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tärkeyttä.

Opetushallitus teki arvioinnin opetussuunnitelmauudistuksen toteutumisesta (Väyrynen 2004). Arvioinnin mukaan paikallisuus ei näkynyt järjestäjien opetussuunnitelmissa ja työelämäkytkennät olivat heikkoja. Kaikille yhteisten aineiden ja ammatillisten opintojen välinen yhteistyö oli myös hyvin vähäistä. Opetuksen järjestämisessä haettiin yhteistyötapoja, mutta yhteistyön katsottiin vaativan resursseja. Kehittämistulokset olivat hyviä, mutta palaamista herkästi vanhoihin uumiin ilman jatkuvaa panostusta ja suuntaamista pidettiin yleisenä. Opettajan rooli korostui selvästi, ja myös työssäoppimiseen liittyvät työpaikkakäynnit olivat merkittäviä. Arvioinnissa todettiin myös, ettei ainejakoisuudessa pysyminen edistä oppimista kovinkaan hyvin.

Erillisillä voimavaroilla on suuri merkitys uudistusten läpiviennissä. Esimerkiksi työssäoppimisen uudistus ei olisi ollut mahdollista ilman ESR-määrärahaa. Kysymys on myös siitä, mihin tukea erityisesti tarvitaan. Edelleen todettiin realiteetiksi se, että vastaavanlaisiin panostuksiin kuin esimerkiksi työssäoppimisessa on ollut, ei näillä näkymin ole mahdollisuuksia tulevaisuudessa.

Virkamiehet olivat erimielisiä kansallisia normeja koskevissa kannanotoissaan. Opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen asiantuntija korosti, ettei kansallista normitusta ole liikaa koulutuksen järjestäjän dynamiikan aikaansaamiseksi ja että ilman normeja asiat eivät etene. Uusien perustutkintojen perusteiden myötä normiohjauksen nähtiin lisääntyvän. Aikuiskoulutuksen asiantuntija puolestaan esitti kielteisen kannan normien tiukentamisen tarpeeseen, koska se hänen mielestään johtaa koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten riippuvuuteen viranomaisohjauksesta. Samalla se johtaa toimintakulttuuriin: ”*Antakaa seuraava ja seuraava normi.*” Virkamiehistön kontaktit järjestäjiin nousi esille. Kenttäkäyntejä pidettiin tärkeinä ja ne tulisi mahdollistaa tulevaisuudessa.

Viranomaisten mukaan esillä oleva sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointi ehtii vaikuttaa perustutkintojen perusteiden uudistamiseen. Uusien perusteiden mukaan painopiste on opiskelijan arvioinnissa. Sosiaalisten ja vies-

tinnällisten valmiuksen arviointi nostettiin niin ikään keskiöön, koska yleisten metataitojen merkitys korostuu tulevaisuudessa entisestään. Olennaista tulee olemaan, miten koulutuksen järjestelmä pystyy näitä taitoja opiskelijalle kehittämään.

Koulutuksen järjestäjien tulisi kehittää palautejärjestelmänsä, jotta voitaisiin varmistaa opetussuunnitelman suuntaviivojen toteutuminen. Ulkopuolisen arvioinnin tulisi kertoa tasapainosta kansallisten kehysten ja järjestäjille annetun paikallisen pelivaran kesken. Koulutuksen järjestäjien itsearviointimekanismien toimivuuden kautta tulee voida varmistaa kyseisten tavoitteiden toteutuminen.

Opettajien koulutus

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin kohdistuu vastaisuudessa yhä suurempia ja ristiriitaisempia odotuksia. Nämä vaikuttavat myös opettajakoulutukseen. Odotusten saattaminen reaaliseen muotoon on haaste. Sidosryhmien ja toimijoiden välinen keskustelufoorumi voisi avata keskinäistä ymmärrystä näiden taitojen suhteen. Periaatteessa ongelma koskee koko koulutuksen kenttää eikä vain ammatillista koulutusta.

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat kaikkien opettajakoulutuslaitosten kurssitarjonnassa, ja jokaisella opettajaksi koulutettavalla on mahdollisuus niitä opiskella. Yrittäjäyys yritetään irrottaa jopa omaksi oppiaineeksi. Ongelmana on, että yrittäjäyystä koskevaa tutkimusta on kovin vähän. Yrittäjäyden suhteen ei vielä ole löydetty sopivia opettajia houkuttelevia toteuttamismuotoja. Tarjotusta täydennyskoulutukseen suunnatusta rahoituksesta merkittävä osa on palautunut käyttämättömänä takaisin.

Opettajakoulutusta on uudistettu. Tulevaisuudessa nykyinen korkeakoululaitoksen duaalimalli jatkuu; kaikille yhteisten opintojen opettajia voidaan kouluttaa pedagogisten opintojen osalta sekä yliopistoissa että ammatillisissa opettajakoulutuslaitoksissa. Opettajakoulutuksen haasteena on edistää ammatinopettajien ja yhteisten opintojen opettajien yhteistyötä.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottaminen huomioon opettajakoulutuksessa kulminoituu tutkintorakenteeseen ja opetussuunnitelmiin. Opetussuunnitelma voi itsessään olla este sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteutumiselle, jos näiden osaamisalueiden tavoitteita ei ole määritelty. Korkeakoulut vastaavat kyseisten valmiuksien ottamisesta huomioon koulutuksessa.

Vuoden 2005 tutkintorakenteen myötä korostettiin viestintävalmiuksia. Tarjoituksena oli viestittää korkeakouluille viestinnän merkityksestä ja sen vaatimuksista. Yrittäjäyden tarpeet on niin ikään tunnistettu ja nostettu esiin. Monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyskasvatukseen liittyy ristiriitaisia tarpeita, ja ristiriitaiset odotukset vaikeuttavat opetussuunnitelmien laadintaa.

Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten johtamisella on suuri merkitys sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamisen onnistumisessa. Ongelmana on, ettei johtamiseen ole tällä hetkellä kovinkaan hyviä mahdollisuuksia käytännössä. Tästä seuraa, että mahdollisuudet kehittämiseen ja johtamiseen heikkenevät. Johtamis- ja kehittämiskoulutus olisi sisällytettävä entistä suunnitelmallisemmin opettajakoulutukseen. Muina haasteina ovat eri opettajakoulutustahojen välinen yhteistyö, yhteistyöhankkeet, projektit ja erilaiset harjoittelumahdollisuudet oppilaitoksissa.

Yhteisten opintojen opettajien kouluttamisen siirtäminen ammatillisiin opettajakorkeakouluihin ei ole järkevää, koska silloin esimerkiksi englannin opettajan pitäisi jo kouluttautumisvaiheessa tietää aikooko hän toimia myöhemmin ammatillisessa koulutuksessa.

Opettajien ammattitaidon kehittämiseen liittyy monia käsityksiä. Eri mieltä ollaan siitä, pitääkö ohjauksen olla tiukkaa vai väljää. Informaatio-ohjauksella ja opettajien täydennyskoulutuksella on keskeinen merkitys. Opetushenkilöstön koulutuksen neuvottelukunta tulee laatimaan oman työ- ja toimintasuunnitelmansa ja asettamaan myös sisällöllisiä painotuksia.

Opettajakoulutuksesta saatava palautejärjestelmä perustuu ulkoisiin arviointeihin, joita tehdään säännöllisin väliajoin.

8.6 Arviointiseminaari

Arviointiseminaarissa kuultiin työelämän asiantuntijoita ja esityksiä arvioinnin kautta esille nousseista hyvistä käytännöistä. Seminaarissa myös analysoitiin yhdessä arviointiraporttiluonnosta. Seuraavat palautteet on koottu sekä asiantuntijaluennoista että fokusryhmäkeskusteluista.

Työelämän näkemyksiä

Esiintymis-, luku- ja kirjoitustaito ovat keskeisiä sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä taitoja. Kaikilla opiskelijoilla ei ole riittäviä taitoja, joten niihin pitää edelleen panostaa. Vaikka sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia voidaan oppia eri yhteyksissä, ne tulisi integroida ammatillisiin opintoihin, jotta ne mieltyisivät työelämässä tarvittavan ammatillisuuden osaksi. Ilmaisutaitoa pitäisi painottaa kaikilla aloilla. Aloitteiden ja ehdotusten tekemistä ja mielipiteen ilmaisua pitäisi myös opetella. Työpaikalla tapahtuvan oppimisen merkitys on ratkaisevan tärkeää. Uudet opiskelijat tulisi osallistaa sosiaalisen toiminnan avulla – ryhmäyttää tekemällä myös viihdyttävää yhteistyötä. Oppilaskunnat ovat osa sosiaalista oppimisympäristöä.

Moduloinnista voi olla jopa haittaa, jos integrointia yhteisten ja ammatillisten opintojen välillä ei ole. Ongelmana on, että tyydytään pieneen puuhasteluun, koska kunnolliseen integrointiin, toiminnallistamiseen ja opiskelijoiden totuttamiseen säännönmukaiseen työskentelyyn ei ole edellytyksiä. Esimerkiksi äidin kielen tai vieraan kielen oppiminen tulisi integroida ammatilliseen toimintaan.

Projekteissa ja prosesseissa ei tulisi noudattaa vuosiluokkarajoja, vaan eri vuosikurssien ja eri alojen opiskelijoiden tulisi toimia yhdessä. Yhteistoiminnallisuus vaatii kiinnittämään huomiota myös johtamiseen. Tiukka työnjako vaikeuttaa työelämän asiantuntijoiden saamista ohjaajiksi. Se myös vaikeuttaa muuta yhteistyötä työpaikkojen kanssa. Levottomien opiskelijoiden sopeuttamiseksi työelämään tarvittaisiin työvalmentajia. Myös ammattiliittojen asiantuntemusta pitäisi hyödyntää. Joillakin aloilla osataan hyödyntää pienyrittäjiä opettajina ja vastavuoroisesti tarjota heille laitteita vuokratyöskentelyyn. Kolmikanta on osoittanut yleisperiaatteena vahvuuttaan.

Kirjoittamista voi opetella myös ryhmätyönä, mistä syystä oppinäytetöiden ei pitäisi aina olla yksilötöitä. Ryhmässä voidaan hyödyntää toisten taitoja ja saada tukea toisiltaan. Pareina tekemistä pitäisi suosia enemmän. Kirjallista työtä opitaan, kunhan se ei ole eriytetty ammattiin liittymättömäksi pakkopullaksi. Vaikeaksi tai epämieliseksi oppinäytetyön tekevät muotomääräykset tai tiukat oletukset sen sisällöstä sen sijaan, että punaisena lankana olisi ammatillinen osaaminen välineineen, materiaaleineen ja menetelmineen. Portfoliotöiden tekeminen ja esittäminen julkisine palautteineen opettavat myös stressinsietoa. Pitäisi opetella myös opponointikeskustelua.

Ammatillista motivaatiota voidaan parantaa myös siten, että työssäoppimajaksoilta palanneet opiskelijat kertovat kokemuksistaan nuoremmille opiskelijoille. Yksilölliset erot oppia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia olisi otettava entistä paremmin huomioon, samoin erot alojen välillä. Integrointia parantaisi se, että äidinkielen ja vieraan kielen opettajat voisivat osallistua myös työssäoppimisen ohjaukseen. Työssäoppimisen jaksoihin tarvitaan voimavaroja nykyistä enemmän. Oppitunteja ei pitäisi suunnata vain tiettyjen tuntien pitämiseen, vaan opiskelijoiden tarpeiden mukaan myös sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin ja eri oppiaineiden integraatioon.

Maahanmuuttajat ovat realiteetti ammatillisessa koulutuksessa. Opiskelijat voisivat osallistua myös ulkomaisten vieraiden opastamiseen, jolloin huomataan, että ei se englannin taito niin kaksinen ole esimerkiksi kaikilla espanjalaisilakanaan. Jokaisella oppilaitoksella voisi olla ulkomainen yhteistyökoulu, jolloin yhteistyö voisi olla konkreettisempaa opettajienkin välillä.

Yhteisten opintojen opettajat eivät yleensä pääse työelämäjaksoille, koska ne on varattu ammatillisten opintojen opettajille. On kuitenkin poikkeuksia. Kaikille yhteisten opintojen opettajia tulisi kannustaa näyttökoulutukseen ja työssäoppimisen ohjaamiseen. Raha on rakenteellinen este – ammatillisten opintojen

opettajat haluavat kyseiset tunnit itselleen, tosin alasta riippuen. Resurssit tulisi käyttää joustavasti. Jos esimerkiksi opettajat haluavat opettaa pareina, yhden tavoitteen sijasta saavutetaan kahdet tavoitteet, jolloin tunnit ja raha riittävät. Keinoja löytyy, jos on mielikuvitusta ja kykyä luopua totutuista ajatus- ja toimintamalleista (out of box thinking).

Fokusryhmäkeskustelut

Koulutuksen työelämäyhteys. Työelämän vaatimukset kasvavat koko ajan ja sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet korostuvat yhä enemmän. Vaikka työelämän osallisuutta koulutuksessa tulisi lisätä, osallistuminen ei ole aina helppoa eikä mahdollistakaan. Työelämälle myös voidaan siirtää sellaista vastuuta, jota se ei kykene ottamaan. Vastuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opettamisesta tulisi olla opettajilla, myös oppisopimuskoulutuksessa. Oppilaitosten tulee niin ikään panostaa siihen, että tavoitteet ja muut näkökulmat tulevat selväksi työpaikoille. Työpaikoilla ei aina tietoisesti panosteta sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimiseen, vaan näitä taitoa opitaan ikään kuin salaa. Työelämän vastuunotto sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opettamisesta ja arvioinnista vaihtelee.

Pedagogiikka. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ei painoteta riittävästi – osittain jopa huonosti. Tehostamisen tarvetta on opintojen henkilökohtaistamisessa ja opinnäytetöissä sekä ylipäätään työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja opiskelijoiden arvioinnissa. Koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa tulisi niin ikään ottaa huomioon nuorten omat valmiudet hyödyntää virtuaalimaailmaa ja mobiilitekniikkaa. Opettajat tarvitsisivat työkalupakin ja oppijat monimuotoisia opiskelupolkuja. Lisäksi tulisi painottaa entistä enemmän yhteisöllisyyttä koko oppilaitoksen toiminnassa ja yhteistoiminnallista oppimista.

Yksi suurimmista pedagogista ongelmista liittyy siihen, kenelle kyseessä olevien taitojen opettaminen kuuluu. Lisäksi epäselvyyttä ilmenee sen suhteen, pitäisikö sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia opettaa erillisinä vai integroituneina ammatillisiin opintoihin.

Opiskelijan arviointi on myös iso pedagoginen haaste. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ei arvioida systemaattisesti eivätkä kriteerit ole selvät. Työpaikoilla ilmenee ongelmia opiskelijoiden arvioinnissa muun muassa kriteereiden puuttumisen vuoksi. Myös ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet eivät tule aina otetuiksi huomioon. Arviointivälineet ovat puutteelliset. Käsitteiden ymmärtäminen tuottaa niin ikään vaikeuksia.

Radikaaleimman ehdotuksen mukaan jako kaikille yhteisiin ja ammatillisiin opintoihin pitäisi poistaa kokonaan. Ratkaisevana pidettiin arviointia; mitä arvioidaan ja miten arvioidaan.

Opettajien yhteistyö ei riittävästi painotu. Kaikille yhteisten opintojen opettajien tulee jalkautua ammatillisten opettajien joukkoon ja opettajien välille tulee kehittää parempaa ymmärrystä. Eri opettajaryhmien vuoropuhelu tulee luoda säännölliseksi. Hyvinä käytänteinä esitettiin kaksoisopettajuuden mallia, josta on saatu hyviä tuloksia. Hyvinä käytäntöinä nousivat esiin myös opettajien ja työelämän vaihtoon liittyvät esimerkit. Lisäksi korostettiin, että kaikille yhteisten opintojen opettajien arvostusta tulee parantaa.

Kansainvälisyyden merkitys korostuu nyt ja tulevaisuudessa, ja se lisää myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarvetta. Kyse ei ole pelkästään siitä, että opiskelijat suuntautuvat muihin maihin opiskelemaan ja työmarkkoille. Myös maahanmuuttajien määrä lisääntyy, mistä seuraa sekä koulutuksen että työelämän monikulttuuristuminen. Arvioinnissa korostettiin myös suvaitsevaisuuskasvatuksen merkitystä.

Oppisopimuskoulutuksen ja aikuiskoulutuksen erityispiirteet nousivat myös esille. Oppisopimuskoulutuksen heikkouden arvioitiin selittyvän sillä, etteivät vastuut työelämän ja oppilaitoksen välillä ole selvät. Työpaikat eivät aina kykene ottamaan kokonaisvastuuta opiskelijoiden kaikkien tavoitteiden saavuttamisesta. Vastuu valmiuksista ja niiden ottamisesta huomioon tulisi olla kouluttajilla. Aikuiskoulutuksen ongelmana pidettiin ennako-oletusta, että aikuisilla on sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet jo koulutukseen tullessa. Näin ei kuitenkaan aina ole. Esimerkiksi tietotekniikan valmiudet ovat aikuisilla usein nuorempia opiskelijoita heikkommat.

Työvoimapolitiittisessa aikuiskoulutuksessa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opiskelun tarve on suuri. Ongelmana on, että koulutuksessa keskitytään ammatillisiin osasuorituksiin ja kaikille yhteiset opinnot ja yhteiset painokset ”hypätään yli”, koska niitä ei koeta tarvittavan.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointi ja arviointivalmiudet. Koulutuksen järjestäjillä ja opettajilla ei ole välineitä ja taitoja koulutuksen arviointiin. Arviointiin on panostettava, ja järjestäjille ja oppilaitoksille tarvitaan työvälineitä. Myös arviointiosaamista on kehitettävä. Järjestäjätason arviointien ei myöskään nähdä soveltuvan pedagogisen toiminnan arviointiin, vaan opettajat kaipaavat opettajille ja pedagogisiin prosesseihin soveltuvia arviointityökaluja. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointiin tulee niin ikään kehittää palautejärjestelmät, minkä lisäksi palautteet tulee myös analysoida ja hyödyntää aiempaa paremmin.

Tällä kansallisella arvioinnilla nähtiin olleen suuri vaikuttavuus jo tähän mennessä. Vaikka arviointi koettiin vaikeaksi ja käsitteet vieraiksi, arviointi oli nostanut esiin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkityksen ja niiden kehittämisen tarpeet. Monet yksiköt olivat käynnistäneet omat kehittämistoimenpiteensä jo välittömästi itsearviointin jälkeen. Lisäksi korostettiin sekä kehittävän arvioinnin merkitystä että arvioinnin prosessuaalista luonnetta. Ryhmien

mielestä arviointiraporttiluonnos ei yllättänyt. Ryhmät olivat myös tyytyväisiä raportissa esitettyihin linjauksiin mutta toivoivat käsitteiden selkeyttämistä ja raportin tiivistämistä.

Alakohtaiset erot. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja niiden tarpeet nähtiin hyvin alakohtaisina. Joillakin aloilla nähtiin olleen vaikeuksia mieltää niiden kasvava merkitys. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tarvitaan kaikilla aloilla. Joillakin aloilla kyseiset valmiudet ovat ”itsestään selviä”.

Pedagogisen johtajuuden merkitys korostuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisessä. Pedagoginen johtajuus ei ole kovin selvää oppilaitoksissa. Johtamisella nähtiin olevan suuri merkitys muun muassa siihen, miten integrointi toteutuu oppilaitoksessa ja miten eri opettajaryhmät tekevät yhteistyötä. Jos tukea ja edellytyksiä ei ole, ei edistytä. Ongelmana pidettiin myös sitä, etteivät koulutuksen järjestäjien linjaukset aina jalkaudu riviopettajien tasolle. Johtajuuden puutteena pidettiin myös sitä, etteivät kaikille yhteisten opintojen opettajat osallistuneet kaikissa tutkimuksissa tähän arviointiin.

Opettajien koulutuksen ja jatkuvan kehittymisen tarve korostui. Opettajat kaipaavat yhteisiä työkaluja niin opetukseen kuin opiskelijoiden ja koulutuksen arviointiin. Opettajien mielestä tarvitaan suunnitelma opettajien itsensä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseen. Lisäksi kehittämistoimintaa ja hankkeita tulisi karsia, koska kehittämistoimintaa on yhtä aikaa liian paljon. Opettajakoulutuksen ongelmana pidettiin sitä, ettei se ole lähellä nuorten maailmaa. Opettajakoulutuksen tulisi olla ajan tasalla ja siinä tulisi hyödyntää ja opettaa hyödyntämään nuorten sosiaalisia virtuaaliverkostoja.

8.7 Valtakunnalliset perustutkintojen perusteet

Sen vuoksi, että arviointiprosessin aikana Opetushallituksessa valmisteltiin uusia perustutkintojen perusteita ja että niistä ensimmäiset hyväksyttiin jo vuoden 2008 alussa, arviointiryhmä analysoi yhden alan (rakennusala) perustutkinnon perusteet. Analyysi tehtiin seuraavassa esitettävien kysymysten valossa. Arviointiryhmä teki tulkinnallisen analyysinsä arviointi-istunnossa.

- Missä määrin uudet perustutkintojen perusteet edistävät sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien (elinikäisen oppimisen taidot) parempaa huomioon ottamista?
- Miten työelämän vaatimukset konkretisoituvat elinikäisen oppimisen taidoissa ja tavoitteissa?
- Miten erilaiset sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet painottuvat esimerkkitutkinnossa?
- Miten elinikäisen oppimisen taidot integroituvat osaksi ammattitaitoa ja työelämän vaatimuksia – osaksi ammattia?

- Miten elinikäiseen oppimiseen liittyvä osaaminen saadaan selville?
- Miten elinikäiseen oppimiseen liittyvä osaaminen kanavoituu oppimistuloksiin – myös kansallisiin oppimistuloksiin?
- Mahdolliset muut havainnot

Yleistä

Perustutkintojen perusteissa on tehty suuria rakenteellisia ja sisällöllisiä muutoksia verrattuna aiempiin opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen. Perustutkinnon perusteiden avulla on käsitteitä yhdenmukaistettu mikä saattaa selkiyttää ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmää työelämän suuntaan. Yhteisiä opintoja kutsutaan nyt **ammattitaitoa täydentäviksi opinnoiksi**.

Opetusministeriö ohjaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamista huomioon ammatillisten perustutkintojen ja opetussuunnitelmien kehittämisessä. Hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden esiin nostaminen on edistyksellistä. Perusteltua on myös se, että kaikille yhteisten opintojen ja yhteisten painotusten käsitteiden sijaan on otettu käyttöön Euroopan unionin ja parlamentin suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista (2006/962/EC). Tämä osaltaan selkeyttää käsitteitä ja helpottaa kansainvälistä vertailua.

Positiivista on, että elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät kaikkiin tutkintoihin, mutta niitä voidaan painottaa eri tutkinnoissa tutkinnon luonteen ja työelämän tarpeen mukaan. Vahvuus on myös se, että ne on systemaattisesti nostettu omaksi arvioinnin kohteeksi, ne kuvataan ja niille kullekin laaditaan arviointikriteerit erikseen entisen niputtamiskäytännön sijaan. Positiivista on myös se, että avaintaidot arvioidaan osana työelämän toimintakokonaisuutta ammattiosaamisen näytöissä samassa yhteydessä kuin työtehtävä, työprosessi ja työn perustana oleva tieto. Tällöin avaintaidot ovat osa ammatillista osaamista. Avaintaitojen ei pitäisi olla enää pelkkä irrallinen lista, vaan ne on integroitu osaksi toimintaa ja ammatillista osaamista ja niille on näin (ainakin periaatteessa) laadittu kuvaukset ja kriteerit kontekstiperusteisesti. Käytännön kannalta voi muodostua ongelmaksi, että avaintaitoja arvioidaan monessa eri yhteydessä.

Elinikäisen oppimisen avaintaidot on kuvattu asiakirjoissa pitkänä luettelona. Avaintaidon käsitettä ei ole kovin selkeästi avattu ohjeissa eikä tutkintojen perusteissa, minkä vuoksi kunkin taidon ominaispiirteiden tunnistaminen voi vaikeutua. Vaarana on, että ne ymmärretään ”kokonaispakettina”, jolloin niihin ei kiinnitetä erikseen huomiota.

Osaamisen arviointi ei näytä myöskään kovin selkeältä. Vaarana on, että arviointi on edelleen liian monimutkaista työelämän edustajille.

Ongelmana on, ettei valtakunnallisessa ohjauksessa ole sovittu yhteen opetussuunnitelmien tarkistamistyötä, kehittämishankkeiden tuloksia eikä kansallisten arviointien tuloksia. Ohjauksessa olisi voinut hyödyntää systemaattisemmin muun muassa ammattiosaamisen näyttöjen kehittämistyöstä saatuja kokemuksia, KOPPI-projektin kokemuksia (loppuraportit ja ulkoisen arvioinnin raportti 5/2008, arviointikokeilun tulokset 4/2008), Koulutuksen arviointineuvoston tekemän työpaikalla tapahtuvan oppimisen kansallisen arvioinnin tuloksia sekä tämän arvioinnin tuloksia. Lisäksi ammattiosaamisen näyttöjen käytännön toimivuutta selvittävässä arvioinnissa tullaan niin ikään tarkastelemaan opetussuunnitelmia ja pedagogisia kysymyksiä vuonna 2009.

Ongelmana on myös se, että perustutkintojen perusteiden kautta tapahtuvalla ohjauksella tiukennetaan valtakunnallista norminantoa. Perusteet ovat yksityiskohtaiset ja siksi myös asiakirjoina hyvin laajat. Yksittäinen peruste on noin 200 sivua, mikä ei ole tavoiteltavaa.

Rakennusalan perustutkinto -esimerkki

Rakennusalan perustutkinnon perusteen mukaan koulutuksen tulee edistää kaikkien elinikäisen oppimisen avaintaitojen kehittymistä. Perustutkinnon perusteessa on *elinikäisen oppimisen avaintaidoiksi* nimetty seuraavat: oppiminen ja ongelmanratkaisu; vuorovaikutus ja yhteistyö; ammattietiikka; terveys, turvallisuus ja toimintakyky; aloitekyky ja yrittäjäyys; kestävä kehitys; estetiikka; viestintä ja mediaosaaminen; matematiikka ja luonnontieteet; teknologia ja tietotekniikka; aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit.

Tutkintojen perusteiden mukaan elinikäisen oppimisen avaintaidot tulee integroida kauttaaltaan opiskelijoiden opiskeluun ja opiskelijan arviointiin. Rakennusalan perustutkinnossa avaintaidot on integroitu melko laajasti yhteisiin opintoihin (ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat), mutta melko rajatusti ammatillisiin opintoihin. Avaintaitojen painotuksissa on suuria eroja.

Terveyteen, turvallisuuteen ja toimintakykyyn liittyvä avaintaito on sisällytetty laajasti kyseiseen tutkintoon, ja se on integroitu kaikista avaintaidoista parhaiten *ammattillisiin opintoihin*. Se myös arvioidaan ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa lähes kauttaaltaan. Oppimista ja ongelmanratkaisua painotetaan myös useissa ammatillisissa opintokokonaisuuksissa, mutta näitä taitoja arvioidaan lähinnä muilla kuin ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen arviointimenetelmillä. Vuorovaikutus- ja yhteistyövalmiudet on sisällytetty rakentamispalveluita ja yrittäjäyttä koskevien opintojen ohella vain joihinkin ammatillisiin opintokokonaisuuksiin. Vuorovaikutus- ja yhteistyövalmiuksia ei juurikaan arvioida ammattiosaamisen näytöissä ja näyttötutkinnoissa. Ammatitieteistä toimintaa painotetaan erittäin vähän ammatillisissa opinnoissa, samoin

kuin estetiikkaa ja yrittäjyyttä. Sen sijaan ammatillisissa opinnoissa painotetaan opiskelijan itsearviointia melko laajasti.

Oppimis- ja ongelmanratkaisutaidot ja vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot on integroitu lähes kaikkiin *ammattitaitoa täydentäviin opintoihin*. Melko laajasti otetaan huomioon myös teknologian ja tietotekniikan taitoihin, viestintä- ja mediataitoihin ja kestävään kehitykseen liittyvät näkökulmat. Ammattieettisiä ja esteettisiä taitoja, aktiivista kansalaisuutta ja kulttuurien välisiä taitoja sekä kansainvälisyyttä koskevia taitoja, terveyttä ja turvallisuutta sekä työkykyä koskevia taitoja ja matemaattisia ja luonnontieteellisiä taitoja painotetaan vain vähän. Aloitekykyä ja yrittäjyyttä koskevia tavoitteita painotetaan niin ikään vähän kaikille yhteisissä opinnoissa.

Viestinnälliset valmiudet esiintyvät tutkintojen perusteessa erillisinä oppiaineena (esimerkiksi äidinkieli, toinen kotimainen kieli, vieras kieli) pakollisen tutkinnon osassa.

Yritteliäs toimintatapa tulee esille työprosessin hallinnan yhteydessä oman työn suunnitteluna sekä taloudellisena ja laadukkaana toimintana. Yrittäjyyttä koskevat opinnot sisältyvät valinnaisiin opintoihin ja ammatillista osaamista syventävään tutkinnon osaan. Yrittäjyyttä koskevien tavoitteiden lisäksi näissä opinnoissa painotetaan useita elinikäisen oppimisen avaintaitoja kuten oppimista ja ongelmanratkaisua, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja ja ammattieettistä toimintaa. Yrittäjyys näkökulman integrointi muihin opintoihin ei tule näkyvästi ilmi.

Yrittäjyydellä on erilainen asema tutkintojen perusteissa kuin muilla osaamisalueilla. Yrittäjyysvalmiuksia kehitetään erillisten opintokokonaisuuksien avulla, minkä lisäksi ne sisältyvät yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tiedon opintoihin.

9

Hyvät käytännöt

Hyvien käytäntöjen valintaperusteet ja -prosessi on esitetty sivulla 56.

Taulukko 25. *Hyvien käytäntöjen erityispiirteet*

Tutkinto ja järjestäjä	Vahvuudet ja erityispiirteet
Autoalan perustutkinto Tekniikan ja liikenteen ala Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus Seinäjoen kouluskuntayhtymä	• Monialainen, suuri kuntayhtymä, tekniikan ja liikenteen ala • Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarve työelämässä tunnistetaan. • Valmiuksien oppiminen on integroitu eri opintoihin. • Opintojen henkilökohtaistamiseen, yhteisöllisyyteen sekä opetuksen jatkuvaan kehittämiseen panostetaan. • Voimavaroja kohdennetaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseen.
Hiusalan perustutkinto Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala Aikuiskoulutus Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus Helsingin kaupunki	• Suuri kunnallinen järjestäjä metropolialueelta, hiusala • Työelämän tarve tunnistetaan ja otetaan hyvin huomioon. • Opinnot henkilökohtaistetaan. • Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon eri yhteyksissä. • Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimisen integraatiota eri opintoihin ja toimintaan painotetaan.
Kello- ja mikromekaniikan perustutkinto Tekniikan ja liikenteen ala Erityisopetus Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus	• Erityisopetuksen erikoistunut yksityinen järjestäjä Uudeltamaalta, kello- ja kultaseppäala • Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on integroitu toimintaan ja eri opintoihin. • Opettajien välinen yhteistyö painottuu toiminnassa. • Dynaaminen toiminta – jatkuva kehittäminen.
Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala Oppisopimuskoulutus Näyttötutkintoina suoritettava ammatillinen peruskoulutus Pirkanmaan oppisopimuskeskus	• Oppisopimusjärjestäjä Pirkanmaalta, sosiaali- ja terveysala • Alueellinen yhteistyö koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa edistää tavoitteiden saavuttamista. • Alan vaatimukset on otettu huomioon. • Integraatio toteutuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksessa ja opiskelussa.
Tanssialan perustutkinto Kulttuuriala Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus Rovaniemen kouluskuntayhtymä	• Monialainen, suuri kuntayhtymä, kulttuuriala • Työelämän tarpeet tunnistetaan hyvin. • Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on integroitu opetustoimintaan laajasti. Integrointi todelliseen työelämään myös vahvaa. • Opetusmenetelmien avulla kehittäminen tietoista. • Opetuksessa painotetaan yrittäjyyttä.
Företagsekonomi och IT, merkonom och datanom Handel och administration Läroplansbaserad utbildning Ab Utbildning Sydväst	• För svenska förhållanden stor anordnare med flera branscher • Arbetslivets behov utgångspunkt varigenom sociala och kommunikativa färdigheter betonas, speciellt i målsättningen för inläring i arbetet • Den sociala skolmiljön utnyttjas till stöd för sociala och kommunikativa färdigheter genom innovativa vardagsrutiner.

9.1 Autoalan perustutkinto, Seinäjoen koulutuskuntayhtymä

Autoalan perustutkinto (ajoneuvoasentaja, henkilö- ja hyötyajoneuvo, autokorikorjaaja)

- Autonasentajakoulutus aloitettu vuonna 1960 Etelä-Pohjanmaan keskusammattikoulussa
- Opiskelijoita autoalalla keskimäärin 160
- Päätoimisia ammatillisten opintojen opettajia 211 (SEDU), joista 8 opettaa kyseisessä tutkinnossa
- Aikuiskoulutuksen kouluttajia 64 (SEDU)
- Päätoimisia kaikille yhteisten opintojen opettajia 30 (SEDU), joista 7 opettaa kyseisessä tutkinnossa

1 Työelämän tarve

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarve työelämässä vaihtelee perustutkinnoittain. Myös työpaikalla on merkitystä siihen, miten paljon sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja tarvitaan. Esimerkiksi työpaikan koko vaikuttaa tähän: suurissa yksiköissä työskentely on yksinäisempää kuin pienemmissä yksiköissä, joissa työntekijät kohtaavat asiakkaansa kasvokkain. Vieraiden kielten osaamisen vaatimus riippuu työtehtävistä: esimerkiksi autojen korjaamokäsikirjat ja vianhakuohjelmat ovat pääasiassa ruotsin- tai englanninkielisiä. Toisaalta työpaikan maantieteellinen sijainti vaikuttaa kielitaitovaatimuksiin.

Autoalalla on ollut aina tiivis yhteistyö alan yritysten ja järjestöjen kanssa. Lähes kaikki opettajat ovat pitkän linjan ammattilaisia, joten henkilökohtaiset suhteet työelämään ovat vahvat. Koulutusta on siten järjestetty alueen elinkeinoelämän tarpeiden mukaan. Seuraavassa esimerkkejä:

- Hyötyajoneuvoasentajakoulutus, automyyjäkoulutus ja varaosamyyjäkoulutus on aloitettu Seinäjoen ammattioppilaitoksessa (SEAOL) alueen tarpeista lähtien.
- Autokorinkorjaajakoulutusta on kehitetty työelämän tarpeista lähtien. Koulutuksen valinnaisuus on suunnattu automaalaukseen. Tämä parantaa työllistymistä.
- Koulutuspäällikkö, vastuuopettaja ja ammatinopettajat ovat säännöllisessä yhteydessä elinkeinoelämän kanssa. Lisäksi autoalan opettajat hankkivat ajantasaista tietoa työelämästä seuraamalla alan tapahtumia ja tutustumalla erilaisiin työpaikkoihin.
- Yhteys työelämään säilyy kiinteänä, koska kaikki 2. ja 3. vuosikurssin ammatinopettajat vastaavat työssäoppimisen ohjaamisesta.
- Auto-osasto on järjestänyt yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa perusopetuksen opinto-ohjaajille autoalan tutustumispäiviä useana vuonna. Näin saadaan välitettyä ammatinvalintaa miettiville nuorille tietoa autoalan vaatimuksista.
- Auto-osasto järjestää jatkuvasti eri automerkkien koulutustilaisuuksia tarjoamalla auto-osaston tilat koulutuskäyttöön, jolloin myös opettajat ja opiskelijat voivat osallistua niihin.

- Oppilaitoksen autoalan osastonjohtaja/koulutuspäällikkö on saanut Autoalan keskusliiton hopeisen ansiomerkin tunnustuksena yhteistyöstä elinkeinoelämän kanssa ja koulutuksen kehittämisestä vastaamaan työelämän tarpeita.

Sosiaaliset taidot. Autoalan yritykset ovat hyvin erilaisia. Isoissa yrityksissä korostuvat ryhmässä työskentelyn taidot.

Viestinnälliset valmiudet kuuluvat olennaisena osana sekä ammatillisiin että kaikille yhteisiin opintoihin. Viestinnälliset valmiudet korostuvat autoalalla, koska alan ammatit ovat asiakaspalveluammatteja. Pitkään toimineissa perinteisissä yrityksissä asiakaspalvelu ei niinkään korostu, koska asiakkaat luottavat siihen, että työ on asiantuntevaa.

Työnjohtotasolla tarvitaan runsaasti tietoteknisiä viestinnällisiä valmiuksia. Asentajat käyttävät tietotekniikkaa apunaan vianetsinnässä; ei niinkään viestinnässä. Tarvittaessa maahantuojaan ollaan yhteydessä puhelimitse. Autoalan käsikirjat, korjausohjeet, vianetsintäkaaviot ja varaosaluettelot ovat vieraskielisiä, joten autoalan vieraskielinen ammattisanasto on hallittava. Työelämältä on tullut myös pyyntöjä järjestää kielikursseja työelämässä jo oleville. Työelämän toivomuksesta on myös otettu esimerkiksi auto- ja varaosamyynnin koulutukseen ylimääräisiä kielikursseja.

Autoalalla on tehty valtakunnallinen automyyjän ja kuorma-autoasentajan osaamistarvekartoitus. Sen pohjalta kehittämiskohteiksi ovat nousseet sähköisen viestinnän valmiudet, kielitaito ja asiakaspalvelu.

Työelämän vaatimukset ovat muuttuneet. Aiemmin korostettiin ammatillisia valmiuksia, nyt korostetaan joustavuutta, asiakkaiden ja työkavereiden kanssa toimeen tulemistä, itsensä kehittämistä ja sosiaalisuutta. Ammatilliset valmiudet ja vaatimukset jatkuvasta työn ohessa kouluttautumisesta tulevat vasta näiden jälkeen. Kielitaitovaatimukset liittyvät ohjekirjojen ja vianetsintäohjelmien käyttöön ja kykyyn pitää yhteyttä ulkomaisiin kumppaneihin/tytäryhtiöihin/yhteistyötahoihin.

Oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot kuuluvat olennaisena osana opetuksen sisältöihin niin luokkaopetuksessa kuin työsalityöskentelyssä. Opiskelijoita ohjataan itsenäiseen ongelmanratkaisuun ja tiedon hakemiseen.

Yrittäjyys. Autoalan kaikissa ammateissa korostuvat omaehtoinen yrittäjyys/sisäinen yrittäjyys. Keskeistä on myös seurata työelämän ja yhteiskunnan rakenteiden muutoksia sekä työelämän tarpeita.

2 Suunnittelu

Suunnittelun lähtökohtana ovat lait ja asetukset sekä valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet. Sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen kehittäminen on autoalalla ollut aina itsestään selvää. Oppilaitoskohtaisessa opetussuunnitelmas-

sa on kaikkiin opintojaksoihin sisällytetty kaikille aloille yhteisen ydinosaamisen tavoitteet ja arviointiperusteet.

HOPS tehdään kaikille opiskelijoille, joilla opinnot etenevät yksilöllisesti. Tällaisia opiskelijoita ovat esimerkiksi kahta tutkintoa suorittavat opiskelijat ja opiskelijat, joilla on jo aiempi toisen asteen ammatillinen tutkinto tai osa siitä. Tämä vaatii opiskelijoilta itsenäisyyttä, oma-aloitteisuutta, joustavuutta ja vastuunottoa opinnoistaan. Opiskelijalla tulee olla selkeä käsitys omasta opintopolustaan.

HOJKS laaditaan opiskelijoille, jotka tarvitsevat tukea opinnoissaan. Näillä opiskelijoilla sosiaaliset ja viestinnälliset taidot ovat usein heikot. Tämä lisää opettajille haasteita opetukseen. Jokaisen HOJKS-opiskelijan opinnot suunnitellaan yksilöllisesti ja opintojen etenemistä seurataan säännöllisesti ja ne kirjataan HOJKS-lomakkeeseen. HOJKS:t laaditaan yhdessä oppilaitoksen HOJKS-vastavaan ja opettajatiimin kanssa. Myös opetus- ja opiskelujärjestelyt suunnitellaan yhdessä opiskelijakohtaisesti.

Auto-osaston viikkokokouksissa tiedotetaan alaan ja oppilaitoksen toimintaan liittyvistä ajankohtaisista asioista. Tämän lisäksi koulutusalaakohtaiset tiimit koontuvat lähes viikoittain. Tiimipalaverissa suunnitellaan toimintaa pitemmällä ja lyhyemmällä aikavälillä huomioiden senhetkinen opiskelijatilanne. Tiimin toiminta mahdollistaa tarpeen vaatiessa pikaiset toimenpiteet, kuten muutokset opiskelijan HOJKS:ssa, koulutusalaakohtaisen kehittämisen ja muutokset opetussuunnitelmiin. Tiimipalaverien avulla tiimin jäsenet sitoutetaan toimimaan yhteisen päämäärän eteen.

Perusopetuksen opinto-ohjaajien kanssa organisoidaan vuosittain niin sanottu ”saattaen vaihto”-päivä. Päivän aikana käydään läpi autoalan uusien opiskelijoiden opiskeluun liittyviä asioita. Vastaavasti kesän aikana ryhmänohjaajakansio opiskelijatietoineen siirretään ”saattaen vaihtaan” uudelle ryhmänohjaajalle.

Opiskelun ensimmäisinä koulupäivinä opiskelijat kirjoittavat kirjoitelman itsestään. Tämän avulla saadaan tietoa opiskelijasta ja hänen kirjoitustaidostaan. Kirjoitelman pohjalta ryhmänohjaajat ohjaavat opiskelijan tarvittaessa lukitesteihin. Mikäli opiskelijalla todetaan lukivaikeuksia, hänellä on mahdollisuus saada lukiopetusta ammattitaitoisen opettajan toimesta. Auto-osastolla on erityisopettaja, joka on tarvittaessa opettajan tukena sekä teoriaopetuksessa että työn opetuksessa.

Opiskelun alkaessa ryhmänohjaajat haastattelevat kaikki uudet opiskelijat. Tässä vaiheessa saadaan kartoitettua lähtötilannetta myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen.

Opintojen alkuvaiheessa kaikki opiskelijat osallistuvat tietojenkäsittelykursille, jossa opiskelijat perehtyvät yleisimpiin ohjelmiin sekä sähköpostin käyttöön. Kurssin aikana selviävät opiskelijan mahdolliset vaikeudet atk-ohjelmien käytössä.

Opetuksen suunnittelussa otetaan huomioon ryhmän tarpeet. Niin teoria- kuin työnopetus työsaleissa suunnitellaan siten, että opiskelijoiden henkilökohtaisia ominaisuuksia ja resursseja voidaan hyödyntää mahdollisimman paljon ryhmän toiminnassa. Esimerkiksi toisten auttaminen on itsestään selvyys. Lisäksi pyritään siihen, ettei ”marjailla” toisten työmaalla vaan huolehditaan, että oma työ tulee tehtyä.

Työsalityöskentelyn suunnittelu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisen näkökulmasta on helppoa, sillä työsalityöskentelyssä tulee runsaasti tilanteita, joissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet korostuvat. Opin- tojen alkuvaiheen tehtävät koostuvat osatehtävistä, ja loppuvaiheessa korostuu vastuunotto kokonaisuudesta. Tällöin opiskelija huolehtii asiakastyöstä työn vastaanotosta (keskustelu- ja neuvottelutaito, esiintymis-, kuuntelu- ja kirjoit- tamistaito) varsinaiseen työhön (hankitun tiedon soveltamiseen, taitoon tehdä valintoja sekä joustavuuteen) ja työn luovuttamiseen.

Myös oppimisympäristöjä kehitetään. Käytössä on paljon työelämän ohjelmis- toja, jotka kehittävät teknologiavalmiuksia. Lisäksi käytössä on erilaisia havain- tomalleja, joiden avulla voidaan opiskella erilaisten järjestelmien rakenteita ja toimintoja. Jokaisessa luokkatilassa on käytössä dataprojektori ja tietokone, jossa on verkkoyhteydet.

Työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelussa opettajilla on apunaan SEDUn työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen strategia. Opettaja keskustelee työssäoppimaan lähtevän ryhmän kanssa työssäoppimiseen liittyvistä suunnitelmista. Opettajat tuntevat hyvin alueen työpaikat, joten he voivat tarvittaessa ohjata opiskelijan hänelle sopivaan paikkaan. Tämän jälkeen opiskelija ”myy” itsensä työssäoppimispaikkaan. Tämä on sosiaalisten ja vies- tinnällisten taitojen kannalta ensimmäinen haastava harjoitus. Tässä vaiheessa hän selvittää, mitkä ovat työpaikan käytännöt esimerkiksi työvaatetuksen, ruo- kailun, työaikojen yms. osalta.

Työpaikoilla käytyjen keskustelujen yhteydessä selviää, minkälaisia opetus- suunnitelmapohjaisia tehtäviä opiskelija voi tehdä kyseisessä paikassa. Työpaik- kaohjaajat keskustelevat opiskelijan kanssa työtehtävistä, ja opiskelija voi taitojen karttuessa siirtyä myös vaativampiin tehtäviin.

Ammatilliseen perustutkintoon sisältyviin yhteisiin valinnaisiin opintoihin (4ov) sisältyy kursseja, jotka lisäävät sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, esimerkiksi englannin ja ruotsin valinnaiskurssit sekä yrittäjyyteen liittyvät kurssit.

Oppilaitos toimii 6-jaksojärjestelmän mukaan. Tämä mahdollistaa sen, että opiskelijat voivat opiskella kokonaisen jakson toisessa oppilaitoksessa, kuten lu- kiossa tai kaupanalan oppilaitoksessa ja vahvistaa esimerkiksi viestinnällisiin valmiuksiin ja yrittäjyyteen liittyviä valmiuksiaan.

Uusi varaosa- ja automyyjille järjestettävä 2 ov:n ammattienglannin kurssi parantaa opiskelijan kielellisiä valmiuksia monipuoliseen kanssakäyntiin asiakkaiden kanssa: automyyjien on osattava small talkia asiakkaiden kanssa. Kurssi jatkuu kerran viikossa lähes lukuvuoden, mikä harjaannuttaa kielellisiä valmiuksia paremmin kuin kuuden viikon kestävä lyhyt kurssi. Kurssin sisältöjä on pohdittu yhteistyössä autoalan työelämän ja yhteisten opintojen opettajien kanssa.

3 Toteutus

Autoalan opiskelulle tyypillistä:

- Työsalissa opiskelija saattaa joutua vaihtamaan kesken työnsä toiseen työhön, mikäli asioiden kiireellisyys sitä vaatii.
- Työssä on runsaasti asiakaspalvelutilanteita. Asiakaspalvelun toimivuus on yksi menestyvän yrityksen merkittävimmistä tekijöistä.
- Korjaamokirjallisuus on lähes poikkeuksetta vieraskielistä, joten ammattilaisen tulee ainakin hallita ammattisanasto ja ymmärtää lukemaansa.
- Työssä vaaditaan taitoa oikeisiin päätöksiin (esimerkiksi ylikorjaaminen).
- Työ on tehtävä loppuun, vaikka työpäivä olisikin päätymässä.

Pedagoginen toiminta

Yhteisissä opinnoissa otetaan sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet huomioon valitsemalla ryhmälle sopivia opetusmenetelmiä ja sisältöjä. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sisältyvät arviointikriteereihin. Opetusta eriytetään ryhmän tarpeiden ja opettajien resurssien mukaan. Lisäksi opiskelijoille painotetaan erilaisiin tilanteisiin sopeutumista ja ihmisten huomioimista.

Ammatilliset opinnot. Autoalan käsikirjat, korjausohjeet, vianetsintäkaaviot ja varaosaluettelot ovat kaikki vieraskielisiä, joten autoalan vieraskielinen ammattisanasto on hallittava. Erilaiset simulaatio-ohjelmat ovat myös useimmiten vieraskielisiä. Opiskelijat kirjaavat työtehtävät työkorttiin, ja he joutuvat perustelevaan tekemänsä toimenpiteet.

Tietopuolisessa opetuksessa opiskellaan sekä yksin, pareina että ryhmissä. Käytössä on erilaisia opetusmenetelmiä, kuten kyselevä opetus ja porinaryhmät. Apuna käytetään yhä enemmän sähköisiä apuvälineitä. Internet on paljon käytetty tiedonhankintakanava. Myös verkkopohjaiset simulaatiot ovat yleisiä.

Työsälityöskentely ja työssäoppiminen kehittävät sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia. Lisäksi tietotekniikkaa käytetään tiedonhankinnassa, havainnollistamisessa ja simulaatioissa.

Opiskelijat harjaantuvat koulutuksen aikana työn edellyttämään joustavuuteen. Myös ammatillinen päätöksentekotaito kehittyy opiskelun edetessä. Opiskelija harjaantuu tekemään asiakkaan kannalta oikeita päätöksiä. Päätöksistä keskustellaan aina asiakkaan kanssa.

Oppilaitoskohtaiseen opetussuunnitelmaan on kirjattu jokaiseen opintojaksoon kaikille yhteisen ydinosaamisen tavoitteet ja arvioinnin perusteet. Esimerkiksi: opiskelija pystyy neuvottelemaan asiakkaan kanssa, on avoin ja ottaa toiset huomioon. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittyminen on osa opiskelijan arviointia; painotus ei perustu laskennalliseen kaavaan vaan arviointiin vaikuttaa opiskelijan kehittyminen kurssin aikana.

Ammatillisten ja yhteisten opintojen välistä integrointia on suhteellisen vähän ja yhteistyö ammatillisten ja yhteisten aineiden opettajien välillä vaihtelee opettajittain. Aikaisemmin oli Bilen i psykondis -kurssi (autoala, lukion ruotsi ja lukion psykologia) ja yhteisprojektit kauppaoppilaitoksen kanssa. Tällä hetkellä vähäiset yhteistyöprojektit liittyvät oppilaitosverkoston yhteiseen teema- viikkoon, jonka yhteydessä on järjestetty esimerkiksi Vanhat autot näyttely ja Amerikan autonäyttely.

Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittäminen on jokaisen opettajan tehtävä osana tiedollista ja taidollista opetusta. Opettajien vuoropuhelu työelämän kanssa on jatkuvaa. Työelämästä saadun tiedon perusteella kehitetään opetussuunnitelmia (esimerkiksi englannin lisäkurssit ja asiakaspalvelutaitojen kehittäminen).

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia kehitetään osana työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen tavoitteita. Työpaikkaohjaajat kertovat mielipiteitään työssäoppimisjaksojen ja arviointikeskustelujen yhteydessä. SEDUssa on yhtenäiset työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen lomakkeet. Arviointi kohdistuu sekä ydinosaamiseen että yhteisiin painotuksiin.

SEDUn johtoryhmän/johtokunnan hyväksymät yhteiset strategiat ja suunnitelmat, kuten SEDUn päästrategiat, työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen strategia, kansainvälisyysstrategia, opiskelijahuollon, opinto-ohjauksen ja erityisopetuksen suunnitelmat ohjaavat toimintaa. Strategisten tavoitteitten saavuttamiseksi on määritelty kriittiset menestystekijät, avainmittarit ja tarvittavat toimenpiteet. Strategioita ja suunnitelmia on valmisteltu kehittämisryhmissä, joihin kuuluu kaikkien SEDUn oppilaitosten edustajat.

Monialaisilla työpaikoilla tehdään keskitetysti yhteiset SEDU -tasoiset työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen järjestämistä koskevat sopimukset, joissa sovitaan yhteisistä periaatteista.

Autoalalla on erityisopettaja, joka vastaa erityisopetuksesta. Erityisopetuksen resurssit ovat riittävät; aineenopettajat antavat tarvittaessa lisäopetusta opituntien ulkopuolella. Erityisopettajien ja aineenopettajien välinen yhteistyö on joskus haasteellista, sillä erityisopettajan saaminen oppimisvaikeuksista kärsivän opiskelijan tueksi oppitunneille on joskus vaikeaa. Myös tiedonkulussa on

kehitettävää: aineenopettajat kokevat arvioinnin vaikeaksi, jos erityisopettaja on tukenut opiskelijaa oppimistehtävien tekemisessä eivätkä aineenopettaja ja erityisopettaja ole käyneet työn sujumista koskevaa keskustelua. Parannettavaa on myös erityisopiskelijoita koskevassa yhteisten opintojen opettajien ja ammattillisten opintojen opettajien välisessä yhteistyössä HOJKS-tiedotuksen osalta. Tätä puutetta korjaamaan SEDUun on hankittu Winha-opiskelijahallinto-ohjelmaan HOJKS-työkalu, jonne HOJKS:t tulevaisuudessa kirjataan. Opettajat on koulutettu sähköisen HOJKS:n käyttöön.

Ryhmien heterogeenisyys on ongelmallista. Lukivaikeuksien systemaattinen tunnistaminen on vaikeaa. Aiemmin kaikki aloittavat opiskelijat osallistuivat lukiin, nykyisin voimavarat eivät siihen riitä.

Yhteistyöhalukkuus vaihtelee osastoittain ja opettajittain. Yhteisten opintojen ja ammattiopintojen välistä pedagogista yhteistyötä haittaa jaksojärjestelmä: opiskelijat opiskelevat kuuden viikon ajan pelkästään kaikille yhteisiä opintoja, joten ammatillisia aineita ja yhteisiä aineita integroivaa projektiovetusta on vaikea toteuttaa. Tahtoa integrointiin kuitenkin on ja sitä pyritään tekemään yhteisten opintojen ja ammattiopintojen kurssien eriaikaisuudesta huolimatta. Parhaimmillaan yhteisten opintojen ja ammattiopintojen integrointi näyttäytyy opinnäytetöissä: äidinkielenopettajat ohjaavat opinnäytetöiden kirjallista raportointia tiiviissä (yleensä, poikkeuksiakin on) yhteistyössä ammatinopettajien kanssa, ja samaa integrointia pyritään jatkossa toteuttamaan ammattiosaamisen näyttöjen yhteydessä. Yhteisten opintojen opettajien ammattitaidolla olisi käyttöä näyttöjen suunnittelussa ja arvioinnissa.

Oman ryhmän (yhteiset opinnot) / tiimin henkinen tuki on erittäin tärkeä työhyvinvoinnin ja -jaksamisen kannalta.

Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit

Aineelliset ja henkiset ja taloudelliset resurssit sisältävät mm. seuraavat kohdat:

- SEDUssa on valmisteltu tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön strategia.
- Opettajan opetusvelvollisuuteen sisältyy opetuksen kehittäminen ja suunnittelu. Merkittäviä työpanoksia vaativien kehittämistehtävien yhteydessä voidaan sopia erillisistä resurssista.
- Auto-osastolle on hankittu v.2007 jokaiseen luokkaan dataprojektori ja tietokone.
- Sähköiset oppimateriaalit ovat laajenevassa käytössä ammattiaineiden tietopuolisissa opetuksessa, esimerkiksi simulointiohjelmat. Verkkoyhteyksien saaminen luokkaan on lisännyt netin käyttöä merkittävästi. Liitu- ja kalvosulkeisesta opetuksesta ollaan siirtymässä yhä enemmän sähköisiin menetelmiin, kuten esimerkiksi Power Point ja eri laitevalmistajien sähköiset ohjelmat.
- Opiskelijoiden käytössä olevia tietokonekoneita on tällä hetkellä liian vähän.
- Kielten opetuksessa isojen kustantajien autoalan vieraiden kielten oppikirjat ovat vanhentuneita; kehittämisehdotuksia on tehty; Internet ei yksin ole oppikirja.
- SEDU on ottanut käyttöön WSOY:n Opit-palvelun, joka on lähinnä erityis- ja tukiovetusta tarvitseville suunnattu sähköinen oppimisympäristö.

- Opinlakeus-oppilaitosverkoston (30 järjestäjää) kautta opiskelijoilla on mahdollisuus valita erilaisia verkkokursseja ja videoneuvotteluteitse toteutettavia kursseja.
- Opiskelija vastaa yhä enemmän asiakaspalvelutilanteista, kun hän on osoittanut taitonsa siihen.
- On yrityksiä, joissa ei ole muita sähköisiä viestimiä kuin konttorin puhelin. Osassa työpaikoista taas työohjeetkin tulevat tietokoneen näytölle työnjohtajilta ja vianhakuun käytetään pääasiassa sähköisiä ohjelmia.
- Yrittäjyysopintoja ei ole riittävästi tarjolla (tällä hetkellä 1 ov), mikä johtuu voimavaroista. Tulossa on kaikkiin perustutkintoihin ammatillisiin valinnaisiin aineisiin 10 ov yrittäjyysopintoja.
- Työpaikkaohjaajakoulutusta on järjestetty TELI-projektin kautta osin ryhmäkoulutuksena ja osin kiertokoulutuksena autoalan yrityksissä (vrt. pienet yritykset). Koulutus on pyritty yksilöimään työpaikkakohtaisesti, jolloin on voitu käsitellä tarkemmin valmiuksia ja vaatimuksia juuri kyseisen työpaikan suhteen.
- Aineellisiin resursseihin opettajilla on vähäiset vaikuttamismahdollisuudet.
- Yhteisten aineiden opettajilla on vähäiset mahdollisuudet tutustua työelämään.

4 Seuranta ja arviointi

Opiskelijapalautetta kerätään sekä suullisesti että kirjallisesti kurssin kuluessa ja päättyessä. Palautekyselyjen määrässä ja sisällöissä on kuitenkin vaihtelua opettajittain/osastoittain. Seuranta ja arviointi ei siten ole systemaattista. Työssäoppimisen kirjallista palautetta kysytään palautejärjestelmä TOPIKE:n kautta sekä opiskelijoilta, opettajilta että työpaikkaohjaajilta. Suullista palautetta niin työelämästä kuin opiskelijoiltakin saadaan päivittäin. Valmistuneista ja jo työelämään siirtyneistä opiskelijoista saadaan palautetta työnantajilta.

Muutamia vuosia sitten kerättiin systemaattisesti palautetta ammattiin valmistuneilta opiskelijoilta valmistumisen jälkeen. Tällä hetkellä kyselyä ei toteuteta resurssien puutteen vuoksi.

Opettajat arvioivat omaa itseään ja toimintaansa hyvin vaihtelevasti.

SEDUssa on otettu v. 2008 alusta alkaen systemaattiseen käyttöön INKA-opiskelijapalautejärjestelmä. INKA sisältää erilaisia palauteomakkeita liittyen muun muassa opintojen aloitukseen, yleis- ja muiden teoreettisten aineiden opetukseen, ammattiaineiden opetukseen, työn ja ammattiteorian opetukseen ja työssäoppimiseen. Työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen palauteomakkeita on sekä opiskelijoille että työpaikkaohjaajille. INKAn kautta on helppo seurata tulosten kehittymistä.

SEDUssa itsearvioinnin välineenä on eurooppalainen laatupalkintomalli EFQM, jonka mukaan toimintaa ja tuloksia arvioidaan vuosittain.

5 Parantaminen ja kehittäminen

Uudet opettajat perehdytetään tiimihengessä, eikä perehdyttäminen ole yhden henkilön harteilla. Ammatilliset opettajat pitävät edelleen tiiviisti yhteyttä työelämään. Työpaikkaohjaajia on koulutettu. Työssäoppimisjaksojen sisällöt ja toteutus on suunniteltu yhdessä työelämän kanssa. Myös ammattiosaamisen näytöt suunnitellaan työelämän kanssa yhdessä. Opettajat ovat välittäneet työpaikkakäynneillään saamiaan työelämän tarpeita oppilaitokseen, jossa ne on pyritty mahdollisuuksien mukaan viemään opetukseen. Opetuksessa painotetaan sosiaalisuutta. Oppilaitoksessa on toteutettu seuraavia kehittämistoimenpiteitä:

- Hyvien tapojen teemaviikko useana vuonna, jolloin on kiinnitetty erityistä huomiota käytöstapoihin ja pyritty siirtämään ne jokapäiväiseksi toiminnaksi.
- Opiskelijoiden osallistuminen Nuori yrittäjyys-toimintaan on mahdollistettu kaikille opiskelijoille.
- On käynnistetty harjoitusyritystoimintakokeilu, jonka on tarkoitus laajentua koko koulutuskeskukseen.
- Oto- ja Otoplus-hankkeet (v. 2006 loppuun saakka) ovat mahdollistaneet opettajien tutustumisen työelämään. Lisäksi kuntayhtymän rahoituksella mahdollistetaan vuosittain opettajien työelämäjaksoja. Näiden jaksojen kautta opettajat ovat voineet päivittää työelämän tarpeita ja vaatimuksia myös sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen osalta.
- Kansainvälistä toimintaa on kehitetty kv-kehittämistyöryhmän avulla. Työssäoppimisjaksot ulkomailla on mahdollistettu. Sedulity-hankkeen kautta opiskelijoilla on mahdollisuus lähteä noin kuuden viikon mittaiselle kansainväliselle työssäoppimisjaksolle.
- SedUtopia-hankkeen avulla mahdollistetaan opettajien työelämäjaksot ulkomailta.
- Ammatillisten opintojen opettajat tekevät benchmarking -käyntejä muiden järjestäjien auto-osastoille. Yhteisten aineiden opettajilla tätä käytäntöä ei ole.
- Oppilaitos on koordinoanut autoalalla ammattiosaamisen näyttöjen näyttöaineistojen laatimista. Näin kertynyttä tietoa on levitetty omassa oppilaitoksessa. Lisäksi oppilaitoksen asiantuntija on luennoinut eri ammattialojen tilaisuuksissa ammattiosaamisen näytöistä.
- Oppilaitos organisoii ja koordinoi autoalan valtakunnallisten opetussuunnitelmien kehittämistyötä. Lisäksi osaston opettajia toimii ops-työssä kommentaattorina.

6 Tulokset ja vaikuttavuus

Yli puolet opiskelijoista kasvaa opiskeluaikana alan ammattilaisiksi, jotka ovat ylpeitä ammatistaan. He pystyvät viestimään omaan ammattialaansa liittyvistä asioista, ja viestinnästä välittyä ammattiosaamisen ilo.

Lähiopetustuntien vähentäminen lisää haasteita opetuksen sisältöihin ja oppimistuloksiin. Opetussuunnitelman tavoitteet ja sisällöt ovat laajoja ja niitä on vaikea saavuttaa lähiopetuksen puitteissa: sisällöt lisääntyvät, opetustunnit vähenevät.

Suuret opetusryhmän kuluttavat opettajaa ja vaikuttavat samalla opettajan ammatin arvostamiseen.

Tulosten aikaansaaminen riippuu opiskelijaryhmästä. Osa ryhmistä on hyvin heterogeenisiä. On myös tutkintokohtaisia eroja.

7 Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen linjaukset

SEDUn arvot ja strategiset tavoitteet vuosille 2006–2008 on määritelty. Toimintaa ohjaavista arvoista erityisesti inhimillisuus, työelämäläheisyys ja yrittäjyys linjaavat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksiin liittyvää toimintaa.

- **Inhimillisuus:** Kunnioitamme opiskelijaa, asiakasta, yhteistyökumppania ja työtoveria. Kohtelemme heitä yksilöllisesti ja tasavertaisesti ja vahvistamme heitä sosiaalisesti. Palvelumme on asiakaslähtöistä ja empaattista.
- **Työelämäläheisyys:** Tuemme nuorten ja aikuisten oppimista työelämäläheisillä opetussuunnitelmilla ja koulutusmalleilla. Kehitämme ja toteutamme niitä systemaattisesti yhteistyössä työntekijöiden, työnantajien ja yrittäjien kanssa. Ennakkoimme työelämän muuttuvia tarpeita ja vastaamme niihin joustavasti.
- **Yrittäjyys:** Sitoudumme sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden kehittämiseen yhteistyössä työelämän kanssa. Kannustamme ja ohjaamme opiskelijoitamme tekemään parhaansa ja rakentamaan siten yrittävyydestä tärkeän osan ammattitaitoaan.

Kehittämistarpeet huomioidaan strategisessa tavoiteasettelussa. Vuosittain asetettavat TA-tavoitteet sekä BSC-mittariston strategiset tavoitteet ohjaavat toimialoja sekä kehittämistyöryhmiä toimenpiteisiin, joista saatuja tuloksia arvioidaan ja analysoidaan jatkuvan parantamisen toimintamallin mukaisesti.

SEDUssa toimintaa kehitetään kehittämistyöryhmien avulla, jotka SEDUn keväällä 2007 toteutetussa EFQM-arvioinnissa todettiin yhdeksi vahvuuksista. Kehittämistyöryhmissä on edustus jokaisesta oppilaitoksesta.

- NY-ryhmässä suunnitellaan ja kehitetään Nuori Yrittäjyys-toimintaa. Lisäksi parhaillaan kokeillaan osassa SEDUn oppilaitoksista harjoitusyritystoimintaa. Yrittävyystrategian kautta kehitetään edelleen toimintaa.
- Erityisopetuksen työryhmä suunnittelee ja kehittää erityisopetusta ja luo yhteiset käytänteet. Erityisopetuksen työryhmä aloitti toimintansa vuonna 2007 ja sen tehtävänä on ollut uudistaa SEDUn erityisopetuksen suunnitelma.
- Opinto-ohjauksen ryhmässä on laadittu opas osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Lisäksi lv. 2007–2008 on valmisteltu opinto-ohjauksen suunnitelma ja opiskelijahuollon suunnitelma, josta selviää opiskelijahuoltoon liittyvät tahot ja toimijat sekä toimijoiden vastuut.
- Kansainvälisyystyöryhmän tehtävänä on edistää kansainvälistä toimintaa koko SEDUssa kv-strategian mukaisesti.
- Työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen kehittämistyöryhmä on laatinut työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen strategian. Ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamista varten on perustettu ammattiosaamisen toimielin.
- Momu-toko-projekti eli *monimuotoinen työpaikkaohjaajien koulutus* -hankkeessa osallistui työpaikkaohjaajakoulutukseen vuosien 2005–2007 aikana lähes 1000

työpaikkaohjaajaa. Koulutuksessa hyödynnettiin sähköisiä palveluja. Momu-tokohankkeessa kehitettiin myös mobiiliteknologiaa ohjauksen apuvälineenä.

- Työpaikkaohjaajakoulutuksen laajuus on 2ov ja sen sisältö on seuraava:
 - Työssäoppimisen periaatteet: Ammatillinen koulutusjärjestelmä Suomessa, Mitä työssäoppiminen on?, Opetussuunnitelman tavoitteet
 - Työpaikkaohjaajan roolit ja tehtävät: mitä ohjaaminen on ja erilaiset ohjaustyyli-
lit, Työpaikkaohjaajan roolit ja tehtävät: millainen on hyvä työpaikkaohjaaja?
 - Valmentautuminen ohjaustehtävään: oppimis- ja omaksumistyylien kartoitus,
erilaiset oppimistyyli-
lit, omien ohjaustaitojen SWOT-analyysi
 - Pehdyttämisen: oppimista edistävät ja estävät tekijät, oman toimipisteen
osaamisalueet, työsuojelulainsäädäntö, kriittiset pisteet
- Yrittäjyyskasvatuksen alueella on järjestetty kansallisia yrittäjyyskasvatuskonfe-
rensseja.
- AEL hallinnoi TELI-projektia, jonka kautta autoalalle on koulutettu noin 30 työ-
paikkaohjaajaa, joista osa on logistiikan puolelta. Tätä ennen työpaikkaohjaajia on
koulutettu muilla hankerahoilla.
- SEDUlla on edustaja maakuntaliiton ennakointityöryhmässä.

SEDU hallinnoi toisen asteen oppilaitosverkostoa, joka on laajentunut maakun-
nalliseksi toimijaksi 2007. Opinlakeus-oppilaitosverkoston kautta opiskelijoiden
opiskelumahdollisuudet monipuolistuvat merkittävästi. Verkoston yhteisellä
opintotarjottimella on erilaisia kursseja, jotka kehittävät sosiaalisia ja viestinnäl-
lisiä valmiuksia, esimerkiksi yrittäjyyteen, kieliin, tietotekniikkaan ja äidinkie-
leen liittyvät kurssit. Monet tarjottimella olevista kursseista ovat verkkokursseja,
joiden avulla opiskelija kehittää viestintätekniisiä taitojaan. Vuosittain verkostos-
sa toteutettava teemaviikko yhteistyössä maakunnan toisen asteen oppilaitos-
ten kanssa on monipuolistanut opiskelijoiden valinnanmahdollisuuksia kehittää
myös sosiaalisia ja viestinnällisiä taitojaan.

Opiskelijoilla on mahdollisuus suorittaa ammatillisten opintojen ohella myös
lukio-opintoja kahden tutkinnon suorittamiseen asti. Haasteita kaipaavat voivat
valita englanninkielistä opetusta alueen lukiosta.

Oppilaitosverkoston yhteistyön tarkoitus on luoda opiskelijoille monipuoli-
set mahdollisuudet rakentaa omia henkilökohtaisia opinpolkuja. 31.7.2007 toi-
mintansa päättäneessä Senuko-oppilaitosverkostossa toteutettiin yhteistyössä
Rotary-klubin kanssa vuosina 2004–2007 puhetaikilpailu kaikille Senuko-omis-
kelijoille. Kilpailun tavoitteena oli rohkaista opiskelijoita ylittämään itsensä ja
samalla harjoittelemaan puhumista. Puhetaikilpailuperinne jatkuu Opinlake-
us-oppilaitosverkostossa.

SEDU pyrkii mahdollistamaan monipuoliset tavat itsensä kehittämiseen. SEDU
kannustaa opiskelijoitaan kilpailemaan osaamisestaan. SEDUn yhtenä strategise-
na tavoitteena on menestyminen kansallisissa ja kansainvälisissä kilpailuissa.

SEDU osallistuu vuosittain SAKU ry:n urheilu- ja kulttuurikilpailuihin. Var-
sinkin kulttuurikisat eli SakuStars-kisat kehittävät monipuolisesti opiskelijoiden

sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja. Myös Taitaja-kisoissa korostuvat ammatillisen kädentaidon lisäksi sosiaaliset ja viestinnälliset taidot.

SEDU tekee benchmarking-yhteistyötä koulutuksen järjestäjien ryhmässä, johon kuuluu SEDUn lisäksi Koulutuskeskus SALPAUS, Kainuun ammattiopisto ja Oulun seudun ammattiopisto. Tämän ryhmän kanssa koulutuksen järjestäjät ”parastavat” toinen toisiaan.

Aktiivisesta kehittämisestä huolimatta haasteita riittää. Monet opettajat toivovat saavana enemmän tukea ja kannustusta esimiehiltään. Jatkuvan muutoksen tiellä myös opetustoimintaa tukevan esimiehen rooli kaipaa selkiyttämistä.

8 Tulevaisuuskuva

VISIO: SEDU kouluttaa yhdessä työelämän kanssa ammatistaan ylpeitä ammattiosaajia. Tämän toteutumiseksi tarvitaan mm. seuraavia toimenpiteitä:

- Yhteistyön vahvistaminen ja syventäminen edelleen työelämän kanssa
- Työelämän koulutustarpeisiin vastaaminen
- Yhteisten opintojen integrointi ammatillisiin opintoihin
- Yhteisten opintojen opettajat myös työelämäjaksoille
- Tiedon soveltaminen käytäntöön
- Panostaminen entistä enemmän sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin
- Ympäristön muutosten huomioiminen; ikäluokkien pieneneminen, globalisaatio...
- Ammattienglannin ja -saksan kehittäminen
- Tiedottamisen tehostaminen, jotta se olisi oikeanlaista ja oikea-aikaista ja kohdistuisi oikealle kohderyhmälle.

9.2 Hiusalan perustutkinto, Helsingin kaupunki

- Koulutus on aloitettu vuonna 2000
- Opiskelijoita 83
- Päätoimisia ammatillisia opettajia järjestäjällä 502, joista 10 opettaa kyseisessä tutkinnossa
- Päätoimisia kaikille yhteisten opintojen opettajia 77, joista 6 opettaa kyseisessä tutkinnossa
- Määräyksen ”*kaikille yhteisten opintojen tavoitteet tulee ottaa kuitenkin soveltuvin osin huomioon opetussuunnitelmassa ja opetuksen järjestämisessä*” tulkin-
ta:

Tutkintoon valmistavassa koulutuksessa kaikille yhteisistä opinnoista opetetaan parturi-kampaajan työn kannalta keskeiset sisällöt. Kaikille yhteiset opinnot on osin integroitu ammatillisiin opintoihin. Kaikille yhteisiä opintoja ovat ammatilliset kielet ruotsi ja englanti, tietotekniikka, matematiikka, fysiikka ja kemia sekä äidinkieli. Yritystoiminta on kokonaisuudessaan ammatillisia opintoja.

1 Työelämän tarpeet

Sosiaaliset taidot. Tutkinnon perusteissa ja tutkintoon valmistavan koulutuksen opetussuunnitelmassa on määritelty hiusalalan arvopäämääriä, joita ovat palvelujen korkea laatu, terveellisyys, esteettisyys, tarkoituksenmukaisuus, asiakas-tyytyväisyys sekä yksilöllisyys, kulttuurisen taustan ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, tasa-arvo ja suvaitsevaisuus.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan parturi-kampaajan tulee olla palvelu- ja yhteistyöhenkinen, rehellinen, luotettava sekä kehittymishaluinen, luova ja oma-aloitteinen. Alalla toimivan tulee olla oma-aloitteinen, luova ja rohkea itsenäisten päätösten tai ratkaisujen tekemisessä sekä yrityksen työntekijänä että ammatinharjoittajana.

Työelämän näkemys parturi-kampaajalta vaadittavista sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista tulee esiin työpaikkaohjaajien palautteissa sekä näyttötutkinnon arvioijien palautteissa.

Viestinnälliset valmiudet. Hiusalalan palvelutoiminta edellyttää asiakkaan kuuntelemista, kuulemista ja ymmärtämistä sekä sellaista viestintää, että myös parturi-kampaaja tulee ymmärretyksi. Lisäksi varsinkin pääkaupunkiseudulla kulttuurinen lukutaito ja kielitaito ovat entistä tärkeämpiä. Molempien kotimaisten kielten lisäksi opiskelijoiden tulee osata palvella asiakkaita vähintään yhdellä vieraalla kielellä.

Asiakkaiden kiire ja työelämän hektisyys lisäävät tehokkaan palvelutoiminnan vaatimuksia. Hiusalalan ammattietiikka edellyttää asiakkaita koskevaa vaito-olovelvollisuutta sekä tietosuoja- ja kuluttajasuojasäädöksiensä hallintaa. Yhteiskunnallinen kehittyminen edellyttää myös hiusalalla tietoteknisten valmiuksien kehittämistä.

Oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot. Parturi-kampaajan työssä kulloinkin vaikuttavat trendit edellyttävät jatkuvaa uuden oppimista, muutosvalmiutta ja kykyä kehittää itseään. Työelämä edellyttää moniosaajia. Kova kilpailu vaatii erikoistumista ja muista erottumista. Asiakastilanteet edellyttävät kykyä tehdä valintoja ja päätöksiä. Asiakastyö muuttuvine tilanteineen edellyttää joustavuutta. Parturi-kampaajan on osattava arvioida omaa osaamistaan ja oppimistaan. Hiusalalla työskentelevällä pitää olla halu ja motivaatio jatkuvaan itsensä kehittämiseen.

Yrittäjäyys. Parturi-kampaajalla tulee olla laaja-alaiset valmiudet toimia alan työntekijänä, ammatinharjoittajana tai neuvonta- ja myyntitehtävissä. Hiusalalla on vahvasti muotiin sitoutunut ala, jossa parturi-kampaajan pitää olla tietoinen sekä palvelujen että tuotteiden kansainvälisestä kehityksestä. Hiusalalan yritystoiminnassa tavoitteena on viihtyisän ja rentouttavan palveluympäristön tarjoaminen asiakkaille sekä vastuullisuus luottamuksellisten asiakassuhteiden syntymiselle.

Työelämä edellyttää parturi-kampaajalta sekä omaehtoista yrittäjyyttä että sisäistä yrittäjyyttä, koska yrityksessä toiminnan tulos on riippuvainen jokaisen työpanoksesta.

Alan työvoimapula vaikuttanee koulutukselle asetettaviin vaatimuksiin. Yhteiskuntavastuun perusteella opiskelijavalinnoissa pyritään tukemaan hakijoiden työllistymismahdollisuutta.

eKauneus-hankkeessa on vuosina 2005–2007 kartoitettu työelämän vaatimuksia työpaikkaohjaajille tehtyjen kyselyjen perusteella. Kartoitukseen on sisällyneet myös sosiaaliset ja viestinnälliset taidot.

2 Suunnittelu

Suunnittelun lähtökohtana on työelämän osaamisvaatimus, joka on näyttötutkinnon perusteissa sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen vaatimuksena eri tutkinnon osissa.

Oppilaitoksen tieto- ja viestintätekniikkastrategiassa on asetettu tavoitteet oppilaitoksen tieto- ja viestintätekniisten valmiuksien kehittämiseen. Opettajien koulutus on suunniteltu mainitun strategian pohjalta. Koulutuksen järjestäjän tavoitteena on lisätä verkko-opintoja kaikissa tutkinnoissa, minkä pohjalta oppilaitos on asettanut tavoitteet verkko-opetuksen kehittämiseksi ja lisäämiseksi erityisesti ammatilliseen aikuiskoulutukseen.

Oppilaitoksen aikuiskoulutustiimissä sekä monialaisissa ja alakohtaisissa erillisissä työryhmissä on suunniteltu henkilökohtaistamisen määräykseen perustuvia toimenpiteitä hiusalan perustutkinnon aikuiskoulutuksen henkilökohtaistamiseen. Työryhmissä on kehitetty henkilökohtaista opiskelu- ja näyttösuunnitelmaa sekä dokumentointia. Henkilökohtaistamista on kehitetty yhdessä Helsingin opetusviraston oppilaitosten ja oppisopimustoimiston kanssa. Ammatilliselta neuvottelukunnalta on pyydetty lausuntoja.

Näyttötutkintoon liittyviä toimenpiteitä on suunniteltu tutkinnon vastuuhenkilöiden kanssa (näyttötutkintomestarit). Tutkintotehtävien suunnittelussa ja arvioinnissa sekä arvioijien koulutuksessa on otettu huomioon sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien osaamisvaatimukset. Aikuiskoulutusvastaava suunnittelee yhdessä näyttötutkintomestareiden kanssa tutkinnon järjestämisen. Näyttötutkintomestari vastaa tutkintosuunnitelmista ja näyttötutkinnon infotilaisuuksissa jaettavasta aineistosta sekä arviointitietojen kokoamisesta ja dokumentoinnista.

3 Toteutus

Pedagoginen toiminta

Henkilökohtaisten opiskeluohjelmien toteutukseen vaikuttavat opiskelijan opiskeluedellytykset ja -mahdollisuudet. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi opiskeluun kuuluu ryhmitöitä, erilaisia palvelutehtäviä (kassavastaava, pyykkivastaava), asiakaspalvelua oppilaitoksessa ja työssäoppimisjaksoilla hiusalan yrityksessä tai yrityksissä ja tiedonhankinta- ja verkkotyöskentelyä. Henkilökohtaisessa työssäoppimisessa opiskelija asettaa osaamistaan tukevat ja kehittävät tavoitteet ja sopii työpaikkaohjaajansa kanssa tavoitteista.

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat tutkintoon valmistavassa koulutuksessa ja työssäoppimisessä sekä näyttötutkinnossa kaikkien tutkinnon osien osaamisvaatimuksena ja arvioinnin kohteena. Opiskelijan itsearviointi on osa valmistavan koulutuksen ja näyttötutkinnon arviointia. Opiskelijoiden arviointitaitoja kehitetään valmistavassa koulutuksessa erilaisten harjoitteiden avulla. Sosiaaliset ja viestinnälliset taidot ovat keskeinen osa parturi-kampaajan ammattitaitoa. Siksi niitä painotetaan valmistavan koulutuksen ja näyttötutkinnon arvioinneissa. Kyseessä olevilla taidoilla voi olla arvosanaa korottava tai alentava vaikutus.

Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli

Eri toimijoita ovat opiskelija, ohjaava opettaja, työpaikkaohjaaja, näyttötutkintomestari, tutkinnon arvioijat ja tutkintotoimikunta. Työpaikkaohjaajat ja ammatillinen neuvottelukunta ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita.

Eri tahojen yhteistyötä tehdään valmistavan koulutuksen suunnittelussa (opistyö) ja toteutuksessa, työssäoppimisen suunnittelussa ja toteutuksessa (opiskelijoiden ohjaus ja arviointi), näyttötutkinnon suunnittelussa (tutkintotoimikunnan alakohtaisen ohjeistuksen mukaan) ja toteutuksessa (kolmikanta-arviointi ja palaute sekä raportointi tutkintotoimikunnalle). Yrittäjiä on kutsuttu oppilaitokseen erilaisiin yhteistyötilaisuuksiin.

Ammattien samankaltaisuuden vuoksi merkittävin yhteistyöala on kauneudenhoitoala. Yhteistyötä on tehty henkilökohtaistamisen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Koulutuslavastaava vastaa valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman suunnittelusta ja opetusjärjestelyistä ja opettajat vastaavat toteutuksesta. Näyttötutkinnon järjestämissuunnitelmasta vastaa aikuiskoulutusvastaava ja käytännön toteutuksesta sekä yhteistyöstä tutkintotoimikunnan kanssa vastaa näyttötutkintomestari.

Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit

Sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen kehittäminen on valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman tavoitteena kaikissa tutkinnon osissa, jonka vuoksi opetukseen ja ohjaukseen suunnatut taloudelliset resurssit riittävät näiden valmiuksien tuottamiseen. Oppilaitoksessa on panostettu 2-opettajajärjestelmään vieraan kielen opettamiseksi asiakaspalvelutilanteessa.

Oppilaitoksessa on toteutettu tai on meneillään kehittämishankkeita, joissa on tavoitteena lisätä opettajien työelämäntuntemusta sekä yhteistyötä työelämän kanssa. Monialaisissa *Täsmätietoa työelämästä* ja *Työ elämään* - hankkeissa opettajat olivat työelämäjaksoilla ja jälkimmäisessä he myös kouluttivat jakson aikana työpaikkaohjaajia. Hius- ja kauneudenhoitoaloille kohdennetussa eKauneushankkeessa koulutettiin työpaikkaohjaajia. Työpaikkaohjaajien koulutuksessa on saatu parhaat tulokset, kun koulutus on toteutettu työpaikoilla ja verkko-ohjauksen avulla.

Sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen opetuksessa hyödynnetään olemassa olevaa kirjallista ja sähköistä oppimateriaalia. Suoraan hiusalalle suunnattua materiaalia on niukasti. Opettajat tuottavat itse eri lähteistä koottua opetusmateriaalia.

Monenlaiset oppimisympäristöt tukevat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä.

Työpaikkaohjaajien koulutus perustuu näyttötutkinnon ja siitä johdetun tutkintoon valmistavan koulutuksen ammattitaitovaatimukseen, joissa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien vaatimus on ammattitaidon keskeinen osa.

4 Seuranta ja arviointi

Opiskelijat ovat antaneet niin sanotun jaksopalautteen INKA-palautejärjestelmän kautta viisi kertaa vuodessa. Opiskelijoiden INKA -palautejärjestelmään on kehitetty erikseen työssäoppimisen palaute. INKA-palautteesta ollaan siirtymässä AIPAL-opiskelijapalautteen käyttöön.

Työpaikkaohjaaja antaa palautetta opiskelijoiden työssäoppimisjaksojen palautekeskusteluissa tai verkon välityksellä suoraan oppilaitokseen. Sosiaaliset ja viestinnälliset taidot ovat tässä yhtenä arviointikohteena. Arviointi- ja palautekeskusteluista vastaa ohjaava opettaja ja keskusteluun osallistuvat opiskelija ja työpaikkaohjaaja.

Ammatinopettajilta ja yhteisten opintojen opettajilta ei koota palautetta sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteutumisesta. Asioita käsitellään ala- ja ryhmäkohtaisissa opettajien kokouksissa sekä epävirallisissa keskusteluissa.

Näyttötutkinnon arvioijien palaute kerätään säännöllisesti jokaisen tutkintotilaisuuden arviointikokouksessa. Palaute kirjataan arviointipöytäkirjaan ja käsitellään alakohtaisissa opettajien kokouksissa.

Vertaisarviointi ei ole systemaattista. Eri yhteistyöhankkeiden yhteydessä on perehdytty yhteistyöoppilaitosten toimintatapoihin ja sitä kautta saatu kehittämissideoita omaan toimintaan.

Oppilaitoksen TVT-strategian mukaisesti opiskelijoiden tietotekniikkavalmiuksia on kehitetty ja opiskelijoiden käytössä olevien atk-työpisteiden määrää on lisätty. Oppilaitoksella on ollut useita kehittämishankkeita, joissa on lisätty opettajien työelämäntuntemusta ja työpaikkakouluttajien ohjaus- ja arviointitaitoja sekä verkkoyhteistyötä työpaikkaohjaajien ja oppilaitosten kanssa.

Oppilaitoksen tiimitoimintaa on kehitetty. Aikuiskoulutuksen kehittämiseen on perustettu monialainen aikuiskoulutustiimi ja hiusalan perustutkinnon aikuiskoulutuksen kehittämisestä vastaa perustiimi. Hyvinvointitiimissä on kehitetty oppilaitoksen asiakaspalvelutoimintaa.

Henkilöstön koulutukseen liittyvä sähköinen palaute on otettu käyttöön.

Hiusalan perustutkintoon valmistavan koulutuksen opetussuunnitelmaa on tarkistettu vuosittain vastaamaan viranomaismääräyksiä ja työelämän vaatimuksia. Henkilökohtaistamisen määräykseen liittyviä toimintatapoja on kehitetty ja kokeiltu. Verkkomateriaalin kehittäminen on aloitettu.

Arvioijien ja näyttötutkintoon osallistuneiden palautteen perusteella on kehitetty tutkinnoista tiedottamista (tutkinnon infotilaisuudet) tutkintotehtäviä, arviointi- ja palautekeskusteluja sekä arvioijien koulutusta.

5 Tulokset ja vaikuttavuus

Opiskelijarekrytoinnin kriteereissä painotetaan koulutuksen tarvetta. Tämän seurauksena alalle valikoituu henkilöitä, joiden motivaatio ei aina riitä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseen.

Oppilaitoksen opiskelijoista on noin 10 % maahanmuuttajataustaisia. Oppilaitos tarjoaa maahanmuuttajille erilaisia koulutusväyliä hiusalan perustutkinnon suorittamiseen: kauneudenhoitoalan ammatilliseen koulutukseen valmistava koulutus, työvoimapolitiittisena koulutuksena hiusalalle valmentava koulutus maahanmuuttajille, tutkintoon valmistava aikuiskoulutus ja oppisopimuskoulutus. Oppilaitoksessa on panostettu suomi toisena kielenä -opetukseen.

Tutkinnon perusteet ovat vuodelta 2000. Sitten työelämän tarpeet ovat muuttuneet. Esimerkiksi monikulttuurisuutta on enemmän niin asiakkaisissa kuin työyhteisöissäkin, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Tämä asettaa uusia vaatimuksia sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseen ja opettajien työhön.

Työelämän palautteen perusteella koulutuksessa painotetaan liiaksi ulkoista yrittäjyyttä, kun pitäisi painottaa omaehtoista ja sisäistä yrittäjyyttä.

6 Koulutuksen järjestäjän linjaukset

Opetusvirasto ja sen oppilaitokset noudattavat toiminnassaan yhteisiä arvoja, joista yksi on yrittäjämielisyys. Yrittäjämielisyys kannustaa opiskelijaa opiskelemaan ja osaamiseen sekä itsenäisiksi yrittäjiksi.

Yhteisten arvojen lisäksi opetusvirasto korostaa toiminnassaan jatkuvaa oppimista. Jatkuva oppiminen on arvo, jonka mukaan opiskelija ylläpitää ammattitaitoaan ja kehittää itseään elinikäisesti sekä arvioi omaa osaamistaan ja oppimistaitojaan. Tärkeää on myös osata ratkoa esille tulevia ongelmia sekä tarkastella omia vuorovaikutus-, viestintä- ja yhteistyötaitoja. Näitä taitoja harjoitellaan koko opintojen ajan.

Vuoden 2007 tavoitteissa yhtenä ammatilliseen koulutukseen liittyvänä tavoitteena on englanninkielisen opetuksen lisääminen ja opettajien koulutus englanninkielisen opetuksen mahdollistamiseksi. Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin tähtää myös tavoite, jonka mukaan kaikissa tutkinnoissa tulee olla verkkomateriaalia opiskelijoiden käytössä.

7 Tulevaisuuskuva

- Painotetaan edelleen sosiaalisten valmiuksien ja viestintätaitojen kehittämistä hiusalalan perustutkintoon valmistavan koulutuksen opetussuunnitelmassa.
- Järjestetään tvt- strategian mukaista koulutusta opettajille.
- Lisätään työpaikkaohjaajan koulutukseen eri kulttuureiden tuntemusta.
- Varmistetaan maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittyminen esimerkiksi lisätehtävien avulla.
- Kehitetään yhteisten opintojen integrointia ammatillisiin opintoihin siten, että yhteisten opintojen opettajat perehtyvät ammatin vaatimiin sosiaalisiin ja viestintätaitoihin ammattiopin tunneilla ja työelämässä.
- Rakennetaan työelämän kanssa sellainen yhteistyömalli, joka mahdollistaa työelämän osallistumisen (ajankäyttö) hiusalalan perustutkinnon valmistavan koulutuksen ja näyttötutkinnon kehittämiseen.
- Keskustellaan työelämän kanssa opiskelijavalinnan kriteereistä.
- Tehdään työelämää tutuksi työelämän avulla, esimerkiksi Hiuspomojen avulla.
- Mietitään yhdessä, missä opintojen vaiheessa työelämän edustajien tuki / osallistuminen ohjaukseen olisi opiskelijan ammattitaidon kehittymisen kannalta tärkeää.
- Uudet tutkintojen perusteet tulevat voimaan 2009. Painopisteenä tulee olemaan tutkinnon suorittaminen osittain. Opinnot ja työelämä vuorottelevat.
- Aikuiskoulutuksen modulointityö on käynnistetty. Moduloinnin tavoitteena on mahdollistaa jatkuva sisäänotto sekä joustavammat opintopolut sekä joustavampi tutkinnon suorittaminen. Käytännössä tämä tarkoittaa aikuiskoulutuksen järjestämistä uudella tavalla.

9.3 Kello- ja mikromekaniikan perustutkinto, Invalidiliiton Järvenpään koulutuskeskus

- Arvioinnin kohteena oleva koulutus on aloitettu vuonna 1952.
- Opiskelijoita on arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa (vuonna 2007) 19.
- Päätoimisia ammatillisia opettajia on 77, joista arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa on 13.
- Päätoimisten kaikille yhteisten opintojen opettajien kokonaismäärä on 18, joista 6 opettaa arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa.

Erityistekijät:

- Kaikki kyseisen ryhmän opiskelijat ovat erityisopiskelijoita, joista ryhmä 1: 0 %, ryhmä 2: 31,5 %, ryhmä 3: 68,5 %.
 - jakaumat vamma-ryhmittäin 01: 0 kpl, 02: 5 kpl, 03: 0 kpl, 04: 0 kpl, 05–06: 4 kpl, 07: 2 kpl, 08: 0 kpl, 09: 5 kpl, 10–11: 1 kpl, 12: 2 kpl
 - kielelliset vaikeudet, ryhmä 2: 26 % opiskelijoista
 - psyykkiset pitkäaikaissairaudet, ryhmä 6: 20 % opiskelijoista
 - opiskelijoilla on usein psyykkisiä ongelmia lisävammana
 - opiskelijoiden keski-ikä koulutuslalla on 31 vuotta.

Kelloseppä koulutuslalla on ollut henkilöstömuutoksia; osaston työsaliohjaaja ja yksi kolmesta ammatillisten opintojen opettajista on aloittanut äskettäin. Oppilaitoskohtainen kelloseppä perustutkinnon opetussuunnitelman päivitysprosessi on kesken, ja valtakunnallinen kello- ja mikromekaniikan perustutkinnon opetussuunnitelman päivitysprojekti on alkamassa. Näissä päivityksissä lisätään ammattiosaamisen näytöt ja työssäoppiminen osaksi opetussuunnitelmaa. Samalla ajantasaistetaan oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman opintokokonaisuuksia työelämän ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeita vastaaviksi.

Opiskelijoiden ikäjakauma on 16–50 vuotta. Samoin opiskelijoiden terveydentila, opiskelun tavoitteet ja sosiaaliset taustat vaihtelevat suuresti. Luokkakoko on enintään kahdeksan opiskelijaa.

1 Työelämän tarpeet

Hyvät viestinnälliset taidot ovat keskeisiä erityisoppilaitosympäristössä, jossa erilaisuus on normi. Kyky tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa ja erilaisuuden hyväksyminen ovat etuja, joista opiskelijat hyötyvät myös työssäoppimisjaksojen asiakaspalvelutehtävissä tai opintojen jälkeen työelämässä. Oppilaitoksen opiskelijoilla on myös hyvät viestintätekniiset taidot, koulutuskeskuksessa korostetaan tietotekniikan opetusta ja opiskelua.

Sosiaaliset taidot

Yleinen mielikuva omalla verstaallaan itsekseen kelloja korjaavasta vanhasta kelloseppästä ei ole nykyajan kelloseppäopiskelijalle realismia. Sosiaalinen ympäristö on tänä päivänä huomattavasti monimutkaisempi ja monipuolisempi.

Sosiaalisissa taidoissa korostetaan ryhmätyötaitoja. Tiimityön valmiudet luovat edellytykset kaikenlaiselle kanssakäymiselle. Näitä valmiuksia kehitetään esimerkiksi työsalityöskentelyssä. Tiimityötaitojen tarvetta lisää myös alakohtainen verkottuminen. Verkottuminen alkaa usein jo opiskeluaikana.

Työelämä edellyttää, että oppilaitos kouluttaa hyväkäyttöksiä, edustuskelpoisia, hyvän kello- ja kultasepäalan yleissivistyksen omaavia ja ammattimaisen kellonkorjaustaidon osaavia työntekijöitä tai yrittäjiä. Sosiaalisten taitojen kohdalla ei ole suuria ristiriitoja työelämän tarpeiden ja koulutuksen välillä. Opiskelijat kasvavat kelloalan käytäntöihin ja tapoihin muun opiskelun ohella. Tämä kasvu tapahtuu ohjatusti oppilaitoksessa vallitsevan toiminta- ja tapakulttuurin avulla. Yksittäisillä aineilla tuetaan tätä kehitystä.

Työssäoppimisen merkitys sosiaalisten taitojen harjoittamiselle ja oppimiselle on suuri. Työpaikka on uusi toimintaympäristö, johon opiskelija voi sopeutua opettajan tuella. Työssäoppimiseen on panostettu, ja sillä on positiivisia vaikutuksia opiskelijoiden motivaatioon ja opiskelijoiden työllistymiseen. Työssäoppimisjaksojen onnistumisen varmistamiseksi ja opiskelijoiden tueksi on luotu muun muassa verkkopohjainen työssäoppimispäiväkirja. Sähköisen Moodle-oppimisalustan avulla opettajat ovat lähes reaaliaikaisesti mukana tilanteissa ja tunnelmissa työpaikoilla. Esittely päiväkirjasta on verkkosivulla <http://www.ijkk.fi/erityinen/tuotteet/virtohj.htm>.

Viestinnälliset valmiudet

Kelloalan koulutuksen suurimpia haasteita on valmentaa opiskelijat asiakaspalveluun. Valtaosa valmistuvista kellosepistä joutuu asiakaspalvelutilanteisiin. Niissä selviytyminen edellyttää erittäin hyviä viestinnällisiä taitoja. Tuotetietouden vaatimukset pääsääntöisesti täytetään, mutta sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen osalta koulutuksessa on kehitettävää. Työssäoppiminen on parantanut tilannetta.

Asiakaspalvelun opiskelun tueksi on kehitetty korjaustyötietokanta, jossa opiskelijat voivat harjoitella asiakastöillä oppilaitoksessa. Opiskelija ottaa vastaan osastolle tulevat työt. Tämän jälkeen opiskelijat hoitavat yhteydenpidon ja ottavat vastuuta työn etenemisestä. Tietokannan avulla opettajat voivat varmistaa opiskelijoiden työskentelyn.

Kuuntelu-, neuvottelu- ja keskustelutaitojen opetus toteutuu osittain prosessimaisesti muun opetuksen yhteydessä. Koulutuskeskus tarjoaa erinomaiset puitteet sekä opettamiselle että oppimiselle. Vaihteleva ympäristö ja muuttuvat tilanteet edistävät taitojen oppimista. Osaaminen lähtee hyvästä opetuksesta, mutta varsinainen oppiminen tapahtuu käytännön tilanteissa. Opetuksessa painotetaan opiskelijoiden vahvuuksia. Opiskelijaa kannustetaan etsimään ja löytämään

vahvuutensa. Johtoajatuksena on antaa opiskelijalle sellainen koulutus, jonka avulla hän pääsisi elämässään eteenpäin ja työllistyisi.

Kellosepanalalla arvostetaan yhä enemmän viestintäteknisiä taitoja. Tietokoneet ovat lähes jokaisessa yrityksessä ja tietoverkot ovat alan keskeisiä tiedonlähteitä. Alan sisäinen verkottuminen myös korostuu. Oppilaitos tukee tätä kehitystä. Tavoitteena on oppia käyttämään tietotekniikkaa apuvälineenä. Tietotekniikan käyttö ja opiskelu alan liike-elämän kanssa on hyvin vuorovaikutteista. Yhteistyötä tehdään työssäoppimisjaksojen yhteydessä. Selvä osoitus kehityksestä on ollut liike-elämän positiivinen suhtautuminen verkkomutoiseen työssäoppimispäiväkirjaan. Työpaikkojen taholta se nähtiin alan kehityksenä ja puitteet sen toteuttamiselle järjestyivät helposti kaikissa yrityksissä.

Oppilaitoksen tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön strategiassa on luotu toimintaympäristö niin asenteelliselle kuin toiminnalliselle kehittämiselle ja resursseille. Strategiassa esitetyssä visiossa ja tavoitteissa koulutuskeskus tunnetaan organisaationa, joka tarjoaa opiskelijoilleen ylivoimaiset mahdollisuudet kehittyä täysivaltaisiksi tietoyhteiskunnan jäseniksi. Näin opetuksessa pyritään huolehtimaan mahdollisuudesta opiskella asianmukaisessa laiteympäristössä aina, kun se on pedagogisesti perusteltua. Strategia keskittyy tekniikkaan.

Koulutuksen järjestäjän viestintästrategia on päivitetty vuonna 2003. Viestintästrategia jakaantuu sekä ulkoiseen että sisäiseen viestintään. Invalidiliiton ulkoiseen viestintään kuuluu tiedottaminen vammaisten ihmisten tarpeista sekä liiton ja sen toimintayksiköiden toiminnasta suurelle yleisölle, päättäjille, tuki-joille, potentiaalisille jäsenille, palvelun maksaja- ja käyttäjäasiakkaille, oppilaitoksille, sosiaali- ja terveysalan yhteisöille (mm. sosiaalitoimistot, Kela, alan järjestöt, RAY) sekä kansainvälisesti muun muassa EU:n sosiaali- ja terveyssektorille. Ulkoinen viestintä jakaantuu vaikuttamisviestintään, yhteisö- ja sidoryhmäviestintään sekä tiedotuskampanjoihin. Oppilaitoksen opiskelijoista osa kuuluu järjestöön ja osa osallistuu yhdistystoimintaan. Yhdistyksille Invalidiliitto järjestää muun muassa viestintäkoulutusta. Sisäisessä viestinnässä otetaan huomioon henkilöstön ja erilaisten ulkoisten kohderyhmien erilaisuus.

Oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot

Oppimaan oppimisen tueksi tehdään oppimistyylikartoitukset äidinkielen ja viestinnän tunneilla opintojen alussa. Myös vastuuopettaja saa koosteen opiskelijoidensa tuloksista ja voi näin hyödyntää erilaisten oppijoiden oppimistyyliä suunnitellessaan opetusta.

Kellosepan alan opiskelussa korostuu kyky itsenäiseen työskentelyyn. Pienen perheyriksen palvelukseen työllistynyt kelloseppä on usein ainoa alan koulutuksen saanut työntekijä työpaikallaan. Oppilaitoksessa opiskellaan niin ongelmanratkaisun kuin tiedonhaun taitoja. Tiedonhakua opiskelijat oppivat muun

muassa äidinkielen ja viestinnän, tietotekniikan tunneilla, ammatillisissa opinnoissa sekä osallistumalla oppilaitoksen kirjaston tiedonhakuluennoille. Ammatillisissa opinnoissa tiedonhakua opiskellaan esimerkiksi tilaamalla varaosia ja käyttämällä korjausmanuaaleja.

Kellojen korjaaminen ja niiden toimintaperiaatteisiin tutustuminen on ongelmalähtöistä. Kellosepän koulutuksessa painotetaan mallioppimista. Osa ammattiin oppimisesta tapahtuu oppilaitoksen harjoituskelloilla, osa koulun ulkopuolisten asiakkaiden kelloilla. Yksikään kello ei niin ollen ole samanlainen vaan niiden viat vaihtelevat suuresti. Erilaisia kelloja korjaamalla opiskelija harjaantuu ja saa korjaustyöhön rutiinia, mutta myös kehittää ongelmanratkaisutaitojaan valitessaan kullekin kellolle parhaan korjausmenetelmän. Tässä opettajan ohjaus korostuu opintojen alussa mutta vähenee opintojen edetessä ja opiskelijan taitojen karttuessa.

Joillakin opiskelijoilla on oppimisvaikeuksistaan johtuen vaikeuksia hahmottaa käsillä olevia korjausongelmia. Näitä taitoja kehitetään erityisillä ohjausmenetelmillä kuten Feuerstein-pedagogiikan avulla. Myös mallioppimisen syventäminen niin sanotuksi Key Point -menetelmäksi auttaa opiskelijoita hahmottamaan sekä ongelmia että niiden ratkaisemista, kun kellon tai sen osan toiminta ja korjausperiaatteet on jaettu riittävän pieniin opetuskokonaisuuksiin.

Yrittäjyys

Kellosepän alalla arvostetaan tavoitteellista, vastuuntuntoista ja oma-aloitteista työskentelyä. Kaikessa työskentelyssä odotetaan asiakaslähtöisyyttä (sekä ulkoiset että sisäiset asiakkaat).

Kellosepän ala on yleensä yrittäjävetoinen, ja myös koulutuskeskuksen kelloseppäopiskelijoista osa perustaa oman yrityksen jossain vaiheessa. Erityisopiskelijalle oman yrityksen perustamiskynnys on korkealla, mutta lähes joka vuosi joku myös tämän ratkaisun tekee.

2 Suunnittelu

Oppilaitoskohtaiset opetussuunnitelmat laaditaan yhteistyössä työelämän kanssa. Koulutuskeskuksen pedagoginen kehittämissuunnitelma noudattaa opetusministeriön linjauksia. Toiminnassa painotetaan opetus- ja oppimisprosessein jatkuvaa kehittämistä. Muuttuvan työelämän haasteet sekä ohjaavien viranomaisten ohjeet ja säädökset edellyttävät jokaiselta koulutuskeskuksen henkilöltä ajan tasalla pysymistä ja oman toiminnan kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen tulokset näkyvät opetussuunnitelmissa, opetuksessa ja opiskelijoiden sijoittumisessa opintojen jälkeen.

Työssäoppimisen suunnittelusta ja käytännön toteutuksesta vastaavat kelloalan opettajat. Jokaiselle opiskelijalle nimetään työssäoppimisesta vastaava opettaja. Opiskelija ja opettaja keskustelevat työssäoppimisen tavoitteista HOJKS:n pohjalta ja etsivät opiskelijalle sopivan työssäoppimispaikan. Yhteistyössä työpaikkaohjaajan, opiskelijan ja työssäoppimisesta vastaavan opettajan kanssa suunnitellaan työssäoppimisen tavoitteet ja sovitaan työtehtävistä. Jos työssäoppimisjaksoon liittyy ammattiosaamisen näyttö, suunnitellaan työpaikkaohjaajan kanssa myös sen sisältö ja toteutus.

Ammattiosaamisen näytöissä käytetään kansallista näyttöaineistoa. Työelämän edustajat arvioivat ammattiosaamisen näyttöjen yhteydessä myös opiskelijoiden yrittäjämäistä ja asiakaslähtöistä työskentelytapaa.

Yritystoiminta -opintokokonaisuus (1 ov) kuuluu ammatillisiin perusopintoihin ja opintojakson suunnittelusta vastaa yritystoiminnan opettaja. Opintojakson aikana opiskelijat saavat perustietoa yritystoiminnasta ja käsityksen sen merkityksestä.

Äidinkielen opetuksesta vastaa äidinkielenopettaja, joka on ollut suunnittelemassa oppilaitoskohtaista kelloseppälinjan OPSia. Uusi valtakunnallinen tutkintojen peruste on ollut lausunnoilla, ja lähiaikoina päivitetään kaikille yhteiset osiot ja tehdään uusi tutkintokohtainen OPS. OPS-luonnoksessa on asioita, joita äidinkielen opettajat ovat korostaneet jo tähänkin asti. Äidinkielen opetus integroidaan tukemaan kelloseppäksi kasvamista ottaen huomioon kunkin opiskelijan henkilökohtaiset tarpeet, vahvuudet ja kehitettävät puolet.

Äidinkielenopettaja tekee yhteistyötä ammatinopettajien kanssa ja katsoo luokan päiväkirjasta, mitä aiheita ja ammattitöitä heillä on menossa, ja sen perusteella valitsee kirjallisten ja suullisten työselostusten sekä tiedonhankinnan aiheita. Selostuksissa tulee esille alan ammattitermejä, jolloin niiden osaaminen automatisoituu ja opiskelijat oppivat soveltamaan tietoa eri tilanteessa. Opettaja myös katsoo, mitä arvioidaan työssäoppimisessa ja näytöissä, ja harjoituttaa näitä taitoja. Myös työnhakuvalmiuksiin panostetaan jo ensimmäisenä opiskeluvuonna.

Viestinnän opettaja ottaa huomioon myös vieraiden kielten opiskelussa tarvittavat taidot.

Kaikki tiedonhankintaan, tiedon muokkaamiseen ja esittämiseen liittyvät opiskelussa käytettävät tekstit liittyvät kelloseppänalaan.

3 Toteutus

Pedagoginen toiminta

Kelloseppän alan opetussuunnitelma painottaa teknistä osaamista, mutta koulutuksessa painotetaan myös viestinnällisiä valmiuksia (esimerkkinä tuotetietouden ja asiakaspalvelun opintokokonaisuus, 5 ov).

Kellosepän koulutuksessa otetaan huomioon erilaiset metataidot kaikissa opintokokonaisuuksissa. Ammatin kannalta keskeisiä viestinnän lajeja painotetaan myös opetuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa, kuten esimerkiksi asiakastöiden vastaanottaminen ulkopuolisilta asiakkailta, asiakasrekisterin käyttö, varaosien tilaaminen puhelimitse tai sähköpostilla, koulutusalan esittely ammattimessuilla ja korjausmanuaalien lukeminen.

Viestintään liittyvät valmiudet sisältyvät myös työssäoppimiseen aina sopivan työssäoppimispaikan valinnasta, oikein mitoitettujen työtehtävien suunnittelusta työssäoppimisen arviointiin. Erityisopiskelijoiden taustoja ja erityispiirteitä kerrotaan työpaikkaohjaajalle siinä määrin kuin työssäoppimisen kannalta on merkityksellistä, sekä sen mukaan, mitä tietoja opiskelija itsestään haluaa työpaikalla kertoa. Näin opiskelijan arvioinnissa ei tule epäselvyyksiä kyseessä olevien taitojenkaan osalta. Jos esimerkiksi opiskelijan kommunikointi on rajallista, on se tiedossa jo työssäoppimisen alusta, ja opiskelijan työtehtävät mitoitetaan sellaisiksi, että hän suoriutuu niistä ilman paineita. Ammattiosaamisen näytöissä kyseisiä valmiuksia arvioidaan sen mukaan, miten ne tulevat luontevasti esiin näytöissä. Viestinnän osaamisen arviointi painottuu niihin opintokokonaisuuksiin, joissa viestinnällä on keskeinen rooli.

Projektioppimista on toteutettu useita vuosia yhdistämällä kaikille yhteisiä ja ammatillisia opintoja. Kellon valmistaminen -opintokokonaisuuden aikana valmistetaan opinnäytetyö, johon liittyy myös kirjallinen osuus sekä portfolio. Nämä tehdään yhteistyössä äidinkielen ja viestinnän opettajan kanssa. Opiskelijat myös esittelevät muulle ryhmälle ja vuosikursseille omat portfolionsa päättötyön luovutustilaisuudessa. Kokeiluna on järjestetty myös yhteisopetusta englannin kielen opettajan kanssa Elektroniset kellot ja laitteet -opintokokonaisuudessa, jolloin osa opetusta on toteutettu englanninkielistä CD-romia hyväksi käyttäen.

HOJKS:iin kirjataan kaikki ne seikat, jotka saattavat olla merkityksellisiä opiskelijan opinnoissa etenemisen kannalta. Esimerkiksi opiskelijan perussairausras saattaa rajoittaa hänen viestinnällisiä valmiuksiaan. Moniammatillinen tii mi kartoittaa opiskelijan tarvitsemat tukipalvelut, kuten puhe- tai lukiopetuksen, matematiikan erityisopetuksen tai muiden aineiden tukiovetukset. Pääpaino äidinkielen opetuksessa on oppimiseen, vuorovaikutukseen ja työelämässä menestymiseen liittyvässä viestintäosaamisessa. Opetusta eriytetään ajan, sisällön ja tavoitteiden suhteen ottaen huomioon opiskelijoiden tausta, taidot ja oppimiskyky.

Ensimmäisellä äidinkielen opintojaksolla (Oppimaan oppiminen ja ammatin kielenkäyttötapoihin kasvamisen) harjoitetaan oppimaan oppimisen taitoja (esimerkiksi lukustrategiat, muistin kehittäminen, oppimistyyli). Jo muutamana vuonna on ensimmäisellä jaksolla ollut erityinen Opi oppimaan -opintojakso. Ensimmäisenä vuonna painotetaan tiedonhankintaa sekä kirjallisia ja suullisia työselosteita, jotka vahvistavat ammattiin kasvamista sekä viestintätaitoja. Näin

kehitetään myös ”ammatin sisäistä sanakirjaa”. Työselostukset voi ottaa osaksi portfolioa, joka viimeistellään ja esitellään viimeisenä opiskeluvuonna. Opiskelijoiden tausta huomioiden harjoitellaan myös kielentuntemusta ja kielenhuoltoa, jotta tuotettavat tekstit olisivat ymmärrettäviä ja jotta pelkän kansakoulun käyneetkin saisivat pohjan vieraiden kielten opiskelulle. Työssäoppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöihin liittyen tehdään CV ja hakemus ja harjoitellaan puhelinkeskustelua työnantajan kanssa työssäoppimispaikan saamiseksi.

Toisen vuoden opintojako on nimeltään Työelämän kielenkäyttö 1. Silloin painopisteenä on työselostusten tekeminen ja työelämän viestintä. Tehdään esimerkiksi työselostus, jossa on kaikki ne osat, jotka opinnäytetyössäkin tulevat olemaan. Kurssilla päivitetään CV:tä sekä tehdään suullinen ja kirjallinen työssäoppimisraportti, jossa selostetaan työelämään liittyviä asioita ja ammattiin liittyviä työtehtäviä. Kurssin aiheena on myös yritysviestintä, joka kasvattaa osaltaan esimerkiksi yrittäjänä toimimiseen. Myös kokoustaitoja harjoitellaan.

Viimeisenä opiskeluvuonna (Työelämän kielenkäyttö 2) opiskelijat kokoavat portfolion. Sen on tärkeä osa opinnäytetyötä, jonka aiheena on taskukellon viimeistely. Portfolio opinnäytetöineen esitellään tilaisuudessa, jossa ovat mukana kaikki linjan opiskelijat sekä ammatinopettajat ja äidinkielenopettaja.

Työselostuksiin ja työssäoppimisraportteihin liittyy aina itsearviointi, ja lisäksi opiskelijat tekevät itsearvioinnin opintojaksosta sen loputtua.

Vieraiden kielten tunneilla käytetään apuna tieto- ja viestintätekniikkaa. Tästä esimerkkinä Moodle-oppimisalusta, kielten internet-sivut, CD-rom-ohjelmat, ilmaisohjelmat, audio ja video kielten opetuksessa sekä Skypeen, podcastingin ja ebeamien mahdollisuudet. Vieraiden kielten opiskelua on kehitetty opiskelijoilta ja työelämästä saadun palautteen pohjalta ja opetuksessa painottuvat nykyisin enemmän sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet. Sama muutos näkyy myös uusissa opetussuunnitelmissa. Kielten opiskelussa on paljon pari- ja ryhmätyötä sekä projektiluontoista työskentelyä kuten myös itsenäistä työskentelyä. Opettajat käyttävät paljon televisiota apuna.

Koulutuskeskuksen kansainvälinen toiminta nojautuu koulutuskeskuksen strategioihin ja valtakunnallisiin OPS:n perusteisiin. Sen mukaan opiskelijoille tarjotaan mahdollisuuksia toimia kansainvälisessä ympäristössä joko kotimaassa tai ulkomailla. Kaikille opiskelijoille ei resurssien, ajan ja muiden syiden vuoksi voida järjestää oleskelua ulkomailla. Siksi sosiaalisten ja vuorovaikutuksellisten sekä ammatillisten taitojen kehittämiseksi on tarjottu muita tapoja. Koulutuskeskuksessa on ollut ulkomaisia vapaaehtoistyöntekijöitä, harjoittelijoita ja apuopettajia. Esimerkiksi Saksasta on ollut vuosina 2003–2007 kaksi apuopettajaa. Lisäksi erilaiset kansainväliset ja pohjoismaiset projektit ovat lisänneet mahdollisuuksia opiskelijolle. Tällaisia ovat olleet mm. CIMOn rahoittamat BOOST!-, GOOD WAYS- ja Nordplus -projektit. Koulutuskeskus on myös tarjonnut leirikoulujen kautta haasteellisia oppimistilanteita eri ryhmille. Paljon kokemusta antavia ovat

olleet yksittäisten opiskelijoiden työssäoppimisjaksot ulkomailla. Opiskelijoita on ennen matkaa valmennettu ottamalla huomioon yksilölliset valmiudet ja tarpeet. Viimeisten yhdeksän vuoden aikana ulkomaille on lähtenyt noin 35 opiskelijaa työssäoppimaan muun muassa Itävaltaan, Irlantiin, Englantiin, Portugaliin, Hollantiin, Espanjaan, Tanskaan, Kiinaan, Viroon ja Unkariin.

Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli

Opiskelijoiden kanssa työskenteleminen on kokonaisvaltaista ja vaatii moniammatillista tiimityötä. Koulutuslalla on kolme päätoimista opettajaa, joista yksi on erityisopettaja. Lisäksi osastolla on yksi työsaliohjaaja, jonka tehtävänä on neuvoa, avustaa ja ohjata opiskelijoita. Vastuupettaja vastaa suurimmasta osasta kunkin ryhmän ammatillisista opintokokonaisuuksista, mutta opettajien keskinäisessä työnjaossa on pyritty huomioimaan kunkin opettajan henkilökohtaisia vahvuusalueita. Keskinäistä suunnittelua tehdään tiimipalaverissa viikoittain, jopa päivittäin eli aina tarpeen mukaan.

Nopeasti muuttuvat tilanteet vaativat jatkuvaa tarkastelua myös siitä, miten eri opintokokonaisuudet etenevät ja miten opiskelijat niistä suoriutuvat suhteessa omiin HOJKS:eihinsa ja tavoitteisiinsa. Kellosepän koulutusalan vastuupettajat työskentelevät yhdessä suunnittelusta arviointiin. Opintokokonaisuuksia suunnitellaan yhdessä, oppimateriaaleja valmistetaan pääsääntöisesti yksin, mutta ne ovat kaikkien käytettävissä. Arvioinnissa opettajat miettivät yhdessä kunkin opiskelijan etenemistä ja ammatillisen osaamisen tasoa suhteessa opsiin.

Työelämä on mukana koko ajan. Opettajien hyvät suhteet työelämään takaavat, että yhteistyötä tehdään tiiviisti ja jatkuva vuoropuhelu antaa informaatiota opetuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Työelämän tarpeet ovat hyvin tiedossa, yhdellä opettajista on oma yritys, toinen on Suomen Kelloseppäliitto ry:n hallituksessa ja kolmas juuri lopettanut kellosepän tehtävät alan vähittäisliikkeessä.

Yhteisten opintojen opettajien kanssa suunnittelu toteutuu uusien kurssien alkaessa ja jaksojen vaihtuessa. Suunnittelu-aikaa on vähän. Tähänastiset kokemukset esimerkiksi samanaikaisopetuksesta yhteisten opintojen opettajien kanssa ovat olleet positiivisia ja innostavia, mutta lisää yhteistyömuotoja etsitään ja kehitetään edelleen.

Viestinnän opettaja on yhteydessä ammatinopettajiin tarvittaessa työseloituksiin, työssäoppimiseen ja opiskelijoiden asioihin liittyvissä kysymyksissä. Luokan vastuupettaja (ammatinopettaja) on ollut mukana, kun opiskelijat ovat esittäneet itsearviointinsa Opi oppimaan -jakson aiheista. Äidinkielenopettaja toimii myös lukioopettajana ja tekee lukitestejä, ja hän käsittelee myös yhdessä lukioopettajan kanssa opiskelijoiden oppimisvaikeuksiin ja lukioopetukseen liittyviä asioita. Lukivaikeus ja esimerkiksi oppimistyyli tieto merkitään myös opiskelijan HOPSiin. Tarvittaessa hän on yhteydessä myös puheopettajaan. Lisäksi hänellä

on ollut yhteistyötä kirjaston kanssa. Myös ATK-opettaja tukee portfolion tekemistä PowerPoint -opetuksessaan.

Koulutuskeskuksen pedagoginen johtoryhmä (rehtori, koulutusjohtajat ja kehittämispäällikkö) kokoontuu säännöllisesti ja kehittää erilaisia yhteistyön muotoja sekä linjaa yhteistyötä ja verkottumista. Kaupan alan yhdysopettajan tehtävänä on muun muassa suunnitella eri koulutusaloja koskevaa yhteistä täydennyskoulutusta yhdessä koulutusjohtajien kanssa sekä valmistella jaksotussuunnitelma. Jaksotuksessa kiinnitetään erityishuomiota siihen, että samassa opintojaksoissa olevat opinnot tukevat toisiaan. Aina ei kuitenkaan voida välttyä päällekkäisyyksiltä.

Oppilaitoksessa opettajat tapaavat joka toinen viikko viikkopalaverissa, joka toinen viikko pedagogisissa infotilaisuuksissa sekä jaksonvaihtopalaverissa viisi kertaa vuodessa. Yhteistyötä tehdään lisäksi eri projekteissa ja työryhmissä sekä HOJKS- ja HOPS-palaverissa ja muissa kollegiaalisissa keskusteluissa. Vastuuopettajien työnkuvaan kuuluvat HOJKS:iin liittyvät asiat, myös opiskelijoiden sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja työssäoppiminen.

Äidinkielen ja viestinnän opettajat opettavat neljä opintoviikkoa pakollisia opintoja, muutamia valinnaiskursseja joko erikseen tai osana muuta opetusta. Kirjaston informaattikko on pitänyt tiedonhakukoulutusta aloittaville ja päättötyötään tekeville ryhmille.

Muut opettajat painottavat sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia osana opetustaan osaamisalueittensa mukaisesti.

Kirjasto tekee yhteistyötä joko vastuuopettajan tai äidinkielen opettajan kanssa järjestämällä tiedonhaun koulutusta opintonsa aloittaneille ja päättöyövaiheessa oleville opiskelijoille. Workshopissa opiskelijat voivat itsenäisesti tehdä omia opiskelutöitään ja kehittää omia viestinnällisiä valmiuksia. Workshopissa on opiskelijoita varten yhdeksän tietokonetta ja tulostimia. Siellä on myös kaikki kirjaston lehdet (noin 140 nimikettä). Opiskelijat työskentelevät siellä sekä itsenäisesti että ryhminä. Usein opiskelijat auttavat toinen toisiaan, jolloin myös sosiaaliset taidot kehittyvät. Office-ohjelmien lisäksi koneissa on Photoshop kuvien käsittelyyn. Näin opiskelijat oppivat työelämässä tarvittavia tietotekniikka- ja viestintätaitoja sekä jonkin verran sosiaalisia taitojakin. Tietokoneilta on pääsy kirjaston tietokantoihin. Opiskelijat voivat hankkia ammattiin liittyvää tietoa sekä tietokannoista että workshopissa olevista lehdistä. Opiskelijoilla on mahdollisuus seurata oman alan uutta tietoa.

Oppilaitoksessa kerätään opiskelijoilta jaksopalaute ja vuosipalaute. Palautteiden pohjalta opetusta on kehitetty. Opiskelijat osallistuvat myös opintojaksojen suunnitteluun ja tavoitteiden asettamiseen.

Maahanmuuttajaopiskelijoille on laadittu yksityiskohtainen opetuksen järjestämissuunnitelma, johon on kirjattu opetuksen pääperiaatteet. Tavoitteena on, että maahanmuuttajien opiskelua ja kouluviihtyvyyttä tuetaan jatkuvan

pedagogisen ja sosiaalisen tuen keinoin. Vastuuopettajat ja maahanmuuttajiin keskittyvä opinto-ohjaaja sekä tarvittaessa muut opettajat pitävät yhteyttä toisiinsa opiskelijoiden opiskelun turvaamiseksi. Opiskelijan odotetaan sitoutuvan kehittämään suomen kielen taitoaan paitsi opiskelua myös työelämän vaatimuksia ja tarpeita varten. Suomen kielen opiskelu on paitsi suomi vieraana kielenä opiskelua, myös osallistumista lukityöpajaan sekä opiskelua tietokoneohjelmien avulla ilman opettajan läsnäoloa. Suomen kielen opiskelussa tutustutaan tulevan ammattialan sanastoon ja käsitteistöön. Suomen kieltä on opetusohjelmassa keskimääräistä enemmän.

Yksilöllisen opintososiaalisen tuen tarve kartoitetaan ja sen tarve tarkistetaan lukukausittain. Järjestetään mahdollisuus jatkuvaan yksilölliseen opetukseen vähintään joka toinen viikko koko tutkintotavoitteisen opiskelun ajan. Maahanmuuttajaopiskelijan tueksi nimetään tutoropiskelija. Tutoreina toimivat niin aiempien vuosikurssien maahanmuuttajaopiskelijat kuin suomalaisetkin opiskelijat.

Äidinkielen (5 ov) opinnot voidaan korvata suomi toisena kielenä -opinnoilla. Opinnot voidaan järjestää omana ryhmänä tai yhdistettynä maahanmuuttajien valmentavan koulutuksen ryhmään. Tavoitteena pidetään maahanmuuttajaopiskelijoiden toimivaa kaksikielisyyttä. Lisäksi tuetaan opiskelijan oman äidinkielen ja kulttuurin opiskelua. Opiskelijoille järjestetään mahdollisuuksien mukaan oman äidinkielen, mieluiten ammatillisen kielen (esimerkiksi kaupallinen venäjä/kiina), opiskelumahdollisuus.

Äidinkielenään toista kotimaista kieltä puhuva opiskelija voi suorittaa ruotsista muita opiskelijoita vaativamman kurssin ja arvosanan näyttötutkintona tai muun oppilaitoksen kursseina. Ulkomailta muuttaneet suomalaiset opiskelijat voivat suorittaa vieraita kieliä korvaavuuksina, näyttötutkintona tai muuten. Ennen työssäoppimisjaksoa maahanmuuttajaopiskelijat saattavat tarvita perehdytyksen suomalaisen työpaikkakulttuuriin. Työssäoppimisjakson järjestelyistä ja seurannasta vastaava opettaja huolehtii myös maahanmuuttajaopiskelijoiden perehdyttämisestä.

Maahanmuuttajaopiskelijat osallistuvat kansainväliseen opiskelijavaihtoon ja työssäoppimiseen kuten muutkin opiskelijat. Maahanmuuttajien koulutuksen järjestämisessä ja toteuttamisessa tärkeitä yhteistyötahoja ovat kotouttamiskoulutuksen järjestäjät, työvoima- ja sosiaali- ja terveystyöviranomaiset, muut oppilaitokset, projektit, seurakunnat ja työssäoppimispaikat.

Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit

Koulutuskeskuksen tieto- ja viestintätekniiikan opetuskäytön strategia on luotu vuonna 2001. Siinä on luotu toimintaympäristö niin asenteelliselle kuin toiminnalliselle kehittämiselle ja resursseille. Strategiassa esitetyssä visiossa ja tavoit-

teessa koulutuskeskus tunnetaan organisaationa, joka tarjoaa opiskelijoilleen kilpailijoihinsa verrattuna ylivertaiset mahdollisuudet kehittyä täysivaltaisiksi tietoyhteiskunnan jäseniksi. Opiskelijoilla on mahdollisuus toimia erilaisissa rooleissa ja yhteisöissä (ammattissa, kansainvälisissä yhteisöissä, elämässä yleensä) ja mahdollisuus kehittyä yhteiskunnan jäsenenä ja yksilöinä koko elämänsä ajan. Elinikäisen oppimisen ja tasa-arvon kannalta on tärkeää, että syrjäytymisen riskitekijöihin ja oppimisvaikeuksiin kiinnitetään huomiota.

Tämä merkitsee panostusta oppimisvaikeuksien varhaiseen tunnistamiseen sekä vaikeuksissa olevien opiskelijoiden tukemiseen, opetukseen ja ohjaukseen sekä opetusmenetelmien, oppimateriaalien ja työtapojen kehittämiseen. Opiskelijoita ohjataan ja tuetaan opinnoissa yksilöllisesti. Opiskelijan oppimisvalmiuksia ja elinikäisen oppimisen taitoja parannetaan hänen HOJKS:iaan seuraten. Tavoitteena on opiskelijan omatoimisuus, itsenäisyys ja vastuullisuus. Opiskelijoita kannustetaan ja tuetaan myös omien taitojen kehittämiseen. Avoimessa oppimisympäristössä hyödynnetään moniammatillista asiantuntemusta.

Tavoitteena on, että opiskelijat omaksuvat sellaiset tiedonhankinta ja -hallintataidot, joiden avulla he selviytyvät tietoyhteiskunnassa ja elämässä. Eryistä huomiota kiinnitetään käyttäjäystävällisyyteen, esteettömyyteen ja ergonomiaan. Opiskelijoita ohjataan sosiaaliseen kanssakäymiseen ja yhteisölliseen vuorovaikutukseen paitsi tieto- ja viestintäteknisin keinoin myös kontaktein.

Opetusmenetelmien ja opiskelijoiden tarpeiden muuttuessa (mm. ergonomia, ja liikkumiseen liittyvät asiat) on ollut tarpeen muuttaa luokahuoneiden kalustusta siten, että samassa tilassa on käytössä myös tietokoneet. Tässä ympäristössä haasteena on vuorovaikutustaitojen kehittäminen opiskelijan käyttäessä tietokonetta ja katsekontaktin puuttuessa.

Tieto- ja viestintäteknikan opetuskäytön strategian mukaan henkilöstö koulutuu voidakseen olla luontevasti vuorovaikutuksessa opiskelijoiden kanssa. Osaaminen pidetään sellaisella tasolla, joka mahdollistaa aidon vuorovaikutuksen erilaisten oppijoiden kanssa. Myös vertaisohjaus on opiskeluvaihtoehto. Henkilöstö sitoutuu kouluttautumaan OPE.FI-tavoitteiden suuntaisesti. Lisäksi oppilaitos sitoutuu kouluttamaan ja edistämään omaehtoista kouluttautumista tieto- ja viestintäteknikan edistämiseksi.

Oppilaitoksen arvot näkyvät käytännössä toimintasuunnitelmissa, strategioissa ja opetussuunnitelmissa. Opetussuunnitelman yhteisessä osassa on määriteltynä opetuksen suunnittelun ja toteutuksen tavat. Siinä käsitellään myös ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamista ja arviointia. Yhteiseen osaan on kirjattu opiskelijan arvioinnin ja ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisen periaatteet.

Välineet ja laitteet

Oppilaitoksessa on riittävästi atk-luokkia, joten opiskelijoilla on erinomainen mahdollisuus hyödyntää opiskelussaan tietotekniikkaa. Oppilaitoksen kirjastoon hankitaan usein yrittäjyyttä koskeva kirjallisuus, ja opiskelijoilla on mahdollisuus lukea kirjastossa kaikkia keskeisiä yrittäjyyteen liittyviä lehtiä.

Äidinkielen luokassa on hyvät tietokoneet ja videotykki. Koneissa on ohjelmat, joita tarvitaan esimerkiksi portfolion tekoon (esimerkiksi PowerPoint). Oppimateriaalin viestinnän opettaja tekee itse; hän etsii kellosepänsälään liittyviä aiheita tehtävien pohjaksi ja hän ottaa opetukseen ajankohtaisia aiheita. Oppimateriaaliresurssit ovat riittävät.

4 Seuranta ja arviointi

Jatkuvaa palautetta saadaan opiskelijoilta ja yhteistyökumppaneilta. Palautetta kootaan työpaikkaohjaajilta työssäoppimisjaksojen ja ammattiosaamisen näyttöjen palautekeskusteluiden kautta. Palaute otetaan huomioon opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Lisäksi palautetta kerätään systemaattisesti laaturyhmän toimesta arvioinnin vuosisuunnitelman mukaisesti.

Ammatillisissa opintokokonaisuuksissa viestinnällisiä taitoja arvioidaan lähinnä yleisellä tasolla ja niissä opintokokonaisuuksissa, joihin viestinnälliset taidot erityisesti painottuvat. Viestinnän yksilöllinen opetus on osa niiden opiskelijoiden opintoja, jotka tarvitsevat tukea luki- tai puheongelmiin. Näiden opiskelijoiden tavoitteet on määritelty HOJKS:ssa, jonka etenemistä ja tavoitteiden toteutumista asianomaiset opettajat sekä vastuupettaja seuraavat. Yksilöllisesti määriteltyjen tavoitteiden ja erilaisten toteuttamistapojen vuoksi ei järjestelmällisesti koottua tietoa tai palautetta ole käytettävissä.

Eri opettajat ja opettajaryhmät keskustelevat paljonkin viestinnällisten valmiuksien tavoitteista ja niiden toteutumisesta osana opiskelijoiden HOJKS:aa. Palavereita pidetään kahdesti lukuvuodessa ja aina tarvittaessa. Viestinnällisten valmiuksien osuus HOJKS:ssa vaihtelee yksilöllisesti.

Ammattiosaamisen näyttöjen arvioinnissa käytetään kansallisia näyttöaineistoja. Työelämän edustajat arvioivat näytöissä opiskelijoiden yrittäjämäistä sekä asiakaslähtöistä työskentelytapaa. Niinpä työssäoppimisen yhteydessä arvioidaan aina opiskelijan sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja. Nämä palautteet annetaan ja käsitellään kolmikantaisesti ja toimintaa kehitetään tämän pohjalta.

Jokainen opettaja seuraa opiskelijan taitojen kehittymistä sosiaalisissa ja viestinnällisissä taidoissa. Vastuupettajalla on mahdollisuus ottaa HOJKS:ssa huomioon kunkin opiskelijan kehitystarpeet. Usein viestintään ja vuorovaikutukseen liittyvät tarpeet kirjataan HOJKS:iin, ja HOJKS-keskusteluissa seurataan niiden kehitystä. Tavoitteena on, että opiskelijat saavat palautetta omista vuorovaiku-

tustaidoistaan. Varsinaisia yhteisiä sosiaalisten taitojen itsearviointimittareita ja seurantalomakkeita ei ole käytössä.

Äidinkielen opintojaksojen alussa keskustellaan arviointikriteereistä. Tunneilla arvioidaan muutakin kuin kirjallisia ja suullisia tuotoksia. Arviointi kohdistuu työprosessin hallintaan, vastuuntuntoon, käytökseen, yhteistyökykyyn ja oma-aloitteisuuteen. Myös omaehtoinen yrittäjyys (sitkeys, aktiivisuus, tavoitetietoisuus, tehtäväorientoituneisuus) painottuu.

Opiskelijat saavat jatkuvaa kannustavaa palautetta ja myös vertaisarviointia luokan muilta opiskelijoilta. Opiskelijat arvioivat jatkuvasti itseään arviointikriteerien mukaan. He arvioivat omaa työskentelyään ja kurssin sisältöjä, työskentelytapoja ja opettajan toimintaa. Lopuksi on yksilöllinen arviointikeskustelu.

Opetussuunnitelma on laadittu yhteistyössä työelämän kanssa. Myös ammattiosaamisen näyttöprojektissa on ollut mukana työelämän edustajia. Palautetta opetussuunnitelmien tavoitteista ja sisältöjen toimivuudesta kerätään keskustelemalla yrittäjien kanssa sekä keräämällä palautetta työpaikkaohjaajilta. Palaute pyritään ottamaan huomioon opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa.

5 Parantaminen ja kehittäminen

Opetusta kehitetään kehittämishankkeiden avulla. Hankkeiden ja tukirahoituksen avulla on kehitetty esimerkiksi työssäoppimista ja ammattiosaamisen näyttöjä, opettajien työelämäjaksoja, verkko-opetusta, kansainvälistymistä sekä opiskelijoiden ohjaamisen ja erilaisten oppijoiden tukemisen malleja.

Asiakaspalautteiden pohjalta oppilaitoksen verkkoviestintää on kehitetty kiinnittämällä huomiota tiedon saatavuuteen ja sen ajantasaisuuteen. Sekä sisäisten intranet-sivujen että ulkoisten www.ijkk.fi sivujen uusimisessa on kiinnitetty huomiota päivitettävyyden helppouteen / tiedon ajantasaisuuteen, luettavuuteen (tekstin määrä / palstan leveys, tekstityyppi ja tekstin koon muuttaminen) ja kielen ymmärrettävyyteen. Teknisissä valinnoissa on otettu esteettömyyden ja tietojen saatavuuden näkökulmat huomioon. Invalidiliiton graafiset ohjeet ovat www.sivuilla.fi. Ennen omien sivujen laadintaa liiton sivuja tarkasteltiin esteettömyystesteillä ja huomioidut epäkohdat korjattiin oppilaitoksen omilla sivuilla.

Äidinkielen opetuksen sisältöä on muutettu opetussuunnitelmamuutosten mukaan. Ammattiosaamisen näytöt vaikuttivat myös äidinkielen opetukseen. Vuodesta 2006 lähtien opiskelijat ovat harjoitelleet työhakua jo ensimmäisenä lukuvuonna työssäoppimapaikan hakua silmällä pitäen.

Ensimmäisen opintojakson Opi oppimaan -jaksolla kehitetään opiskelutaitoja ja kunkin itsetuntemusta oppijana. Oppimistyylejä ja oppimisvaikeuksia käsitellään siten, että opiskelija joutuu itse enemmän pohtimaan omaa oppimistaan. Esimerkiksi oppimisvaikeuksien tunnistamista, oppimistyylejä, muistia, lukustrategioita, kokeisiin vastaamista opiskellaan yhteistoiminnallisen oppimisen

avulla. Näissä oppimistilanteissa kehittyvät muun muassa ryhmätyön ja viestinnän taidot. Lisäksi on tehty pienimuotoisia kartoituksia, minkä jälkeen on päästy keskustelemaan asian soveltamisesta yksilöllisesti.

Äidinkielen opettajalla on ollut mahdollisuus hankkia tietoa edellä mainituista asioista, kuten luki- ja muista oppimisvaikeuksista ja muistin kehittämisestä erilaisissa koulun sisäisissä (esim. Studia Generalia) ja ulkopuolisten järjestämissä koulutuksissa.

HOJKS-lomaketta on kehitetty niin, että eri opettajat voivat sitä hyödyntää. Esimerkiksi äidinkielenopettaja voi merkitä siihen tietoja opiskelijan oppimisvaikeuksista sekä erilaisista tuen tarpeista (esimerkiksi lukio-opetus) ja oppimisen tavoista ja tyyleistä. Jaksojen vaihtuessa ja aina tarvittaessa asioita käsitellään vastuupettajien ja muitten luokkaa opettavien palaverissa.

Pääpaino äidinkielen ja viestinnän opettajien työn kehittämässä on ollut vuosina 2003–2006 OPH:n hankkeessa Erilainen oppilas – yhteinen koulu. Lopputuotoksena projektissa oli julkaisu Erilaiset oppijat – monta tapaa oppia (Aalto ym. 2007). Hankkeen tulokset on levitetty opettajille ja sidosryhmille Studia Generalia -luentoina ja erityisluentoina alan toimijoille erilaisissa seminaareissa. Hankkeessa kehitetty Opi oppimaan -opintojaksot ovat vakiinnuttaneet asemansa osana aloittavien ryhmien opiskelua. Projektin avulla saatiin lisää välineitä ja toimintamalleja oppimistyyli- ja taitokartoituksiin. Samoin keskustelu erilaisista oppimistavoista ja opetuksen ja ohjauksen keinoista on lisääntynyt. Opiskelijoiden omien vahvuuksien tunnistamista, heidän kehityksensä oman oppimisensa pohtimista ja vaikeuksiensa tiedostamista koskevia periaatteita on hyödynnetty myös työssäoppimisen ja nivelvaiheiden suunnittelussa.

Yksi äidinkielen opettajista on kehittänyt työssäoppimisopettajana erilaisten oppimistyylien hyödyntämistä myös työpaikkaohjaajien koulutuksessa ja osallistunut Terttu-projektin työpaikkaohjaajien koulutusmateriaalin (Lehtoranta, Aalto 2003) laadintaan. Julkaisu on levinnyt laajasti ja opettaja on ollut asiantuntijana useissa työpaikkaohjaajakoulutuksissa. Sama opettaja osallistui ESR-Erityinen-projektin julkaisun laadintaan. Hanketta levitetään parhaillaan mm. koulutuskeskuksen kehittämis- ja palvelukeskuksen maksullisena palveluna eri oppilaitoksille.

Kieltenopettajat ovat tehneet yhteistyötä opiskeluympäristöjen ja kurssien monipuolistamiseksi, jotta ne paremmin vastaisivat työelämän sosiaalisia ja viestinnällisiä tarpeita. Opiskelijan yksilöllistä oppimisprosessia on tuettu antamalla monipuolisia oppimisen välineitä. Kaikkien kielten opintojaksojen sisällä harjoitellaan ja kehitetään sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ryhmässä.

Lisääntynyt kansainvälinen yhteistyö on tuonut mukanaan tilanteita, joissa viestinnällisiä valmiuksia on pystytty harjoittelemaan ja kehittämään luontevasti. Äidinkielen ja viestinnän opintojakson alussa opiskelijat kertovat äidinkielen ja viestinnän opettajille omista kehittämisalueistaan ja näin opintojakso vastaa

paremmin opiskelijoiden toiveita. Opintojakson edetessä painotuksia voidaan toiveitten mukaan vielä muuttaa. Jakson lopussa opiskelijat arvioivat itseään ja antavat palautetta opintojakson sisällöstä. Palaute analysoidaan ja hyödynnetään.

Ammattiosaamisen näytöt ovat muuttaneet ja tulevat muuttamaan niin opetussuunnitelmaa kuin opiskelijan arviointia. Ammattiosaamisen näytöt dokumentoidaan ja tietoa tullaan käyttämään järjestelmän kehittämiseksi edelleen.

Vieraiden kielten opettajat ovat kehittäneet Moodle-oppimisympäristöä, kielten Internet-sivujen, CD-rom -ohjelmien, ilmaisohjelmien, audion ja videon sekä Skypen, podcastingin ja ebeaminn käyttöä opetuksessa. Opetushallituksen rahoittamana henkilöstökoulutuksena on useamman kerran parin viime vuoden aikana pidetty neljä lähipäivää kestävää ja neljän opintopisteen koulutusta Tieto- ja viestintätekniikka (TVT) erityisopiskelijan kielten oppimisen tukena. Suositussa koulutuksessa on siirretty tietoa TVT-työvälineistä erityisopiskelijan tukemisessa.

6 Tulokset ja vaikuttavuus:

Ottaen huomioon opiskelijoiden lähtötilanne ja tausta (esimerkiksi mielenterveyskuntoutujat, dysfaatikot / dyslektikot), tavoitteet on saavutettu hyvin.

Opettajien osaaminen:

Opefi tasot ko tutkinto/päätöiset opettajat (n = 80) tilanne 1.10.2007:

- opefi1. taso: 100 %, opefi2.taso: 26 % ja opefi3 taso: 15 %²⁸.

Opiskelijoiden äidinkielen taidot syksystä 2004:

Äidinkielen 1. kurssi (N = 19): Hyväksiluettuja 4, T2 2, H3 5, H4 5, K5 3

Äidinkielen 2. kurssi (N = 14): Hyväksiluettuja 3, T2 1, H3 7, H4 1, K5 2

Äidinkielen 3. kurssi (N = 7): T2 2, H3 1, H4 4

Tulokset ovat olleet lähes samat viime vuosina myös muilla luokilla. Suurin osa arvioinneista on H-tasoa, yleensä T1:tä ei ole lainkaan. Kaikkien opiskelijoiden portfoliot ja opinnäytetyöt on hyväksytty. Yhdenkään opiskelijan suoritusta ei ole hylätty, ja kaikki ovat suorittaneet kurssit arviointipäivään mennessä. Kelloseppäopiskelijoiden käytös ja kielenkäyttö on keskimääräistä parempaa.

Äidinkielen tunneilla on hyvä työskentelyilmapiiri, ja opettaja tukee jokaista yksilöä ja antaa palautetta. Opiskelijat myös antavat vertaistukea toisilleen. Niiden opiskelijoiden kanssa, joilla on esimerkiksi lukivaikeuksia, harjoitellaan prosessikirjoittamista. Opetusmenetelmät ovat monipuoliset.

²⁸ OPM: tavoitetasot perustaidot kaikille opettajille (laajuus 1 ov), opetuskäytön taidot 50 %:lle kaikista opettajista (laajuus 3-5 ov) ja erityisosaaminen 10 %:lle kaikista opettajista (I-III tasot ovat laajuudeltaan vähintään 15 ov)

Esteettömyys

Koulutuskeskus on koordinoanut Opetushallituksen rahoittamaa hanketta (2006–2007), jossa on laadittu esteettömyyttä koskeva julkaisu. Julkaisu on tarkoitettu ammatillisille oppilaitoksille nostamaan esille esteettömyys -teemaa ja herättämään oppilaitosten toimijoita työssä erityisryhmien kanssa. Julkaisu valmistui marraskuussa 2007 ja se on jaettu kaikkiin ammatillisiin oppilaitoksiin. Tarkoituksena on jakaa tietoa esteettömästä ympäristöstä, jossa huomioidaan liikkumisen, kuulemisen, näkemisen ja hahmottamisen esteettömyys. Julkaisussa käsitellään myös asenteellista esteettömyyttä. Esteetön oppiminen on julkaisussa huomioitu seuraavista näkökulmista:

- esteetön verkkoympäristö
- tekniset välineet
- esteetön vuorovaikutus; puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi ja viittomakieliset ratkaisut sekä miten vuorovaikutustaitoja (esimerkiksi autismi- tai aspergeropiskelijat) ja psyykkisiä esteitä (esimerkiksi mielenterveyskuntoutujat) voidaan helpottaa.

Verkko-opintojen kehittämistiimi on vuosittain päivittänyt verkko-opetusstrategiansa, ja vuonna 2007 painopiste oli moodle-oppimisolustan käytössä ja oppimisolustan kehittämisessä. Asiakaskyselyn (kevät 2007) perusteella moodle-oppimisolustaa käytti 41 % opiskelijoista (n = 98) opetuksessa 3–4 jaksolla ja 26 % käytti sitä yli 5 jaksolla. Työssäoppimisen päiväkirja oli vastanneista käytössä 53 %:lla. Verkkomateriaalin kieli ja moodlen käyttöohjeet koettiin selkeiksi ja 56 % vastanneista arvioi, että verkko-opetus lisääntyy tulevaisuudessa.

Työssäoppiminen

Koulutuksen arviointineuvosto arvioi ulkoisella käynnillä työssäoppimista vuosina 2005–2006. Raportissa todettiin, että työssäoppimisen järjestäminen on hyvin suunnitelmallista, tavoitteellista ja johdettua. Työtä ohjaa oppilaitoksen yhteinen arvopohja, jossa korostuu työssäoppimisen oikeus kaikille, opiskelijalähtöisyys ja henkilökohtaistaminen. Ylemmän tason strategiset periaatteet tukevat työssäoppimisen järjestämistä ja sen painotuksia. Keskeinen vahvuus on myös vajaakuntoisiin liittyvien asenteiden muokkaaminen työelämässä ja yksilöllisten ratkaisujen kehittäminen työssäoppimisen järjestelyihin. Näissä on saatu myös tuloksia aikaan. Näkemys kuntoutuksesta on vahva ja sitä kautta on saatu kehitettyä vaihtoehtoisia työssäoppimisjärjestelyjä. Työssäoppimisen kehittäminen näkyy sen vaikuttavuudessa: työllistymistä on pystytty edistämään vaikka opiskelijoiden vajaakuntoisuuden aste on viime vuosien aikana noussut ja työllistäminen käynyt entistä haasteellisemmaksi. Kehittämiskeskustoiminnan kautta

oppilaitos on ollut aktiivinen myös muiden ammatillisten oppilaitosten tukemisessa opiskelijoiden erityiskysymysten käsittelyssä.

7 Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen linjaukset

Koulutuskeskuksessa tehdään kahdelle seuraavalle vuodelle pedagoginen kehittämissuunnitelma, jossa on kuvattuna OPM:n keskeiset KESU:n tavoitteet ja niiden edistäminen oppilaitostasolla. Vuoden 2007–2009 painopisteenä on ollut oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja varhainen kuntouttaminen.

Erityisopiskelijan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittyminen on yksi tärkeimmistä painopisteistä ennalta ehkäistäessä opiskelijoiden työelämästä syrjäytyminen. Tavoitteen toteuttamista ovat tukeneet mm. seuraavat hankkeet:

- Erilaiset oppijat -hankkeessa on testattu oppimistyytlejä ja kehitetty erityisopetusta tukevia menetelmiä.
- Mielenterveyskuntoutujien opintojen tukemiseen keskittyvässä hankkeessa on kehitetty menetelmiä kyseisen kohderyhmän oppimisprosessin ohjaamiseen.
- Opetuksen ja oppimisympäristöjen kehittämishankkeessa pääpaino on ollut verkossa opettamisessa ja oppimisessä. Tvt-teknologiaan vieraiden kielten opetuksessa keskittyneen hankkeen tavoitteena on ollut opetusmenetelmien ja oppimisympäristöjen monipuolistaminen.
- Työvalta-KOTA-hankkeessa on kehitetty työvaltaisia ja harjaantumiseen tähtäviä opiskelumenetelmiä liiketalouden ja kaupan alalle.
- Vaikeavammaisille suunnitellussa harjoitustoimistossa simuloidaan työelämän toimintaympäristöjä.
- Koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta kehittänyt Erityinen-hanke päättyi 2007. Hanke toteutettiin ESR-rahoituksella.
- Ohjauksen verkot -hankkeessa kehitettiin opintojen ohjausta ja siirtymävaiheen suunnitelmia. Ammatillisen opintoväylän toimivuutta parannetaan kiinnittämällä huomiota koulutuksen nivelkohtiin.

Erityistä tukea tarvitsevien nuorten koulutuksella on merkittävä tehtävä ammatin ja urasuunnittelun, nuoruudesta aikuisuuteen kasvamisen ja kehittymisen ja yhä itsenäisempään elämään tarvittavien elämäntaitojen hallinnan näkökulmasta. Koulutuskeskuksen toimintaa ja toimintaympäristöä kehitetään esteettömäksi ja sellaiseksi, joka vastaa myös vaikeasti vammaisten koulutuksellisia ja kokonaiskuntoutuksellisia tarpeita. Opiskelun tukipalvelut osaltaan edistävät opiskelijan opintojen sujumista. Ammatillisen erityisopetuksen tavoitteena voi olla työllistymisen tai jatko-opintoihin sijoittumisen sijaan mahdollisemman itsenäinen ja mielekäs elämä. Koulutuksella ja kuntoutuksella on merkitystä elämänlaadun ja -hallinnan parantajana.

Oppilaitoksen pedagogisessa kehittämissuunnitelmassa kuvataan oppimis- ja opetusprosessia sosiaalisten ja vuorovaikutuksellisten valmiuksien kehittämisen osalta seuraavasti.

- Opintojen alun orientaatiojaksoon liittyvät ryhmäyttämisharjoitukset esimerkiksi luovien menetelmien ja draaman avulla
- Tiimi- ja ryhmätyövalmiuksien kehittymisen ohjaus ja hyödyntäminen opiskelussa
- Pari-, tiimi- ja ryhmätyötaidot osana opetuksen sisältöjä ja menetelmiä
- Itsearviointi ja vertaisarviointi osana vuorovaikutteista oppimista
- Vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen harjoittelu äidinkielen tunneilla
- Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien hyödyntäminen
- Selkokielisyys opetusmateriaalissa, vuorovaikutuksessa ja opetustilanteissa tuke-
massa ymmärtämistä, itseilmaisua ja kielenkehitystä
- Tietotekniikkaa hyödyntävät viestintätaidot
- Käyttäytymis- ja vuorovaikutusvalmiuksien harjoittelu työssäoppimisessa
ja työhaussa
- Opi oppimaan -opintojakson avulla kehitetään erilaisia opiskelu- ja työskentelyta-
poja ja -menetelmiä
- Viestinnällisten valmiuksien kehittäminen vieraiden kielten avulla kansainväli-
sessä ja monikulttuurisessa ympäristössä

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) on op-
pimista ja kuntoutumista koskeva kokonaissuunnitelma joka tehdään jokaiselle
opiskelijalle. HOJKSin avulla opiskelutavoitteet asetetaan opiskelijan yksilöllisten
edellytysten mukaisesti.

HOJKS-keskusteluja on vähintään kaksi lukuvuodessa. Keskustelussa poh-
ditaan yhdessä opiskelun tavoitteita, vahvuuksia ja voimavaroja, erityisen tuen
tarpeita ja opiskelua mahdollisesti rajoittavia tekijöitä. Samalla suunnitellaan
niitä keinoja, joilla opiskelija voi parhaiten saavuttaa tavoitteet opiskelussa ja
kuntoutumisessa, ja joilla oppilaitos voi parhaiten tukea opiskelijaa. HOJKS on
myös sopimus. Siinä sovitaan muun muassa siitä, miten opiskelija itse sitoutuu
opiskeluun ja kuntoutumiseen.

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma (HOPS) on tärkeä osa HOJKSia. HOPS
on yksilöllinen suunnitelma oppia ja kehittyä opiskelun aikana ja sen jälkeenkin
(jatkosuunnitelma). Opiskelun eri vaiheissa järjestetyissä HOJKS-keskusteluissa
suunnitellaan opiskelua. HOPS on välttämätön vuoropuhelun ja viestinnän väli-
ne niin opiskelijalle, opettajalle kuin työpaikkaohjaajille. Opiskelijat valmistau-
tavat HOJKS-keskusteluun opinto-oppaan ohjeiden mukaan.

Yhteistyössä opettajan kanssa opiskelija tekee työssäoppimisen/-harjoittelun
suunnitelman (TOPS). TOPS sisältää opiskelijan työssäoppimisen/-harjoittelun
tavoitteet, sisällöt, tehtävät, keinot, menetelmät, ajoituksen, keston, arvioinnin ja
tarvittavat tuki- ja ohjaustoimet sekä järjestelyt. Jokaiselle opintonsa päättävälle
opiskelijalle tehdään yksilöllinen jatkosuunnitelma.

8 Tulevaisuuskuva

- Erityisopetuksen menetelmät kehittyvät ja opetus selkeytyy. Opetuksessa koros-
tuu nykyistä enemmän kokonaisvaltaisuus, toiminnalliset menetelmät ja yhteisöl-
lisuus sekä yksilölliset ratkaisut

- Eri alojen osaamisen integrointi (ammatinopettaja, viestinnän opettaja)
- Hyvät sosiaalisen viestinnän taidot ja verkostoissa toimimisen taidot korostuvat.
- Erityisopetuksessa ja etenkin vaikeimmin vammaisten opetuksessa tavoitteena on auttaa elämässä eteenpäin – tavoitteena ei aina välttämättä koko tutkinnon suorittaminen, vaan oman jutun löytäminen!

9.4 Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, Pirkanmaan oppisopimuskeskus

- Sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutus on aloitettu Pirkanmaan oppisopimustoimistossa, nykyisessä Pirkanmaan oppisopimuskeskuksessa vuonna 1993.
- Voimassa olevia sosiaali- ja terveysalan perustutkintosopimuksia on vuonna 2007 noin 330 kappaletta.
- Pirkanmaan oppisopimuskeskus on toiminut vuoden 2007 alusta tulosalueena Pirkanmaan koulutuskonserni- kuntayhtymässä. Vielä vuonna 2006 oppisopimuskeskus oli Pirkanmaan ammatillisen koulutuksen kuntayhtymän (PIAKY) yksikkö.
- Pirkanmaan oppisopimuskeskus tuottaa koulutuspalveluita yhteistyössä alueella sijaitsevien yhteistyöoppilaitosten kanssa. Alan yhteistyöoppilaitoksia ovat Pirkanmaan aikuisopisto, Tampereen ammattiopisto ja Tampereen terveydenhuoltooppilaitos. Yhteistyön kautta toteutuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottaminen tietopuolisissa opinnoissa.
- Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnossa sosiaaliset taidot, viestinnälliset valmiudet ja oppimaan oppimisen taidot ovat keskeisiä alan ydinosaamisen sisältöjä. Opiskelijalla tulee olla sosiaalisia taitoja jo koulutukseen hakeutuessa ja lisäksi hän tarvitsee valmiuksia näiden ydinosaamisten hankkimiseen ja syventämiseen.
- Oppisopimuskoulutusta käyttävät aikuiset ja nuoret työntekijät. Koulutustoiminta on pääasiassa aikuiskoulutusta, sillä yli 60 % opiskelijoista on yli 25-vuotiaita. Alle 20-vuotiaiden osuus on noin 5 %. Lähtökohtana on, että työnantaja arvioi opiskelijan soveltuvuuden työhön ja tekee opiskelijavalinnan. Soveltuvuuskokeita ei oppisopimuskoulutuksessa ole käytetty.
- Kaikille yhteisten opintojen tavoitteiden ottamisesta huomioon opetussuunnitelmassa on sovittu tietopuolisen opetuksen järjestävien oppilaitosten kanssa. Oppilaitokset ovat ottaneet nämä huomioon suunnitellessaan oppisopimusmuotoiseen koulutukseen soveltuvia opetussuunnitelmia.

1 Työelämän tarpeet

Pirkanmaan oppisopimuskeskuksen tehtävänä on kartoittaa työelämän nykyisiä ja tulevia koulutustarpeita ja -kysyntää ja suunnitella alueen osaamistarpeisiin vastaavaa koulutustarjontaa. Oppisopimuskeskuksen koulutussuunnittelu perustuu alueen koulutustarpeiden arvioimiseen ennakointi- ja tulevaisuustiedon avulla. Ennakointitiedon lisäksi koulutustarpeen arviointia tehdään asiakastyössä kertyneen kokemuksellisen tiedon ja oppilaitosyhteistyön kautta kertyneen tiedon perusteella. Työelämän tarpeet ja koulutuskysyntä yhdessä suunnitellun toiminnan kanssa dokumentoidaan oppisopimuskeskuksessa vuosittaiseen toimintasuunnitelmaan, jonka toteutumista seurataan ja arvioidaan. Toiminnan

arviointia tehdään kaksi kertaa vuodessa ja toiminta kirjataan vuosittain toimintakertomukseksi.

Oppisopimusmuotoisessa koulutuksessa tietuolliset opinnot ja työssä oppiminen muodostavat integroidun kokonaisuuden. Opiskelijan työpaikka on keskeinen oppimisympäristö, joten työpaikka otetaan laaja-alaisesti huomioon koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Työnantajan nimeämät työpaikkakouluttajat ovat kiinteästi mukana koulutusprosessissa ja heidät valmennetaan tehtävänsä. Työpaikkakouluttaja sitoutuu suunnittelemaan, ohjaamaan, arvioimaan ja organisoimaan työssä oppimista. Koulutuksessa hyödynnetään työpaikan oppimisympäristöjä ja työssä oppimisen mahdollisuuksia. Työpaikka/työpaikkakouluttajat toimivat oppisopimuskoulutuksen ajan kiinteässä yhteistyössä oppisopimuskeskuksen ja tietuolliset opinnot järjestävien oppilaitosten opettajien kanssa. Oppilaitokset ottavat työelämän edustajien näkemykset huomioon tietuollisten opintojen suunnittelussa.

Koulutusten tueksi ja kehittämiseksi on perustettu ohjausryhmiä, joissa työpaikat voivat osaltaan tuoda yhteiseen käsittelyyn työelämän koulutukseen liittyviä tarpeita ja toiveita. Koulutuskohtaisissa ohjausryhmissä ovat mukana kaikkien oppisopimustoimijoiden: työnantajien, työpaikkakouluttajien, opiskelijoiden, oppilaitosten ja oppisopimuskeskuksen edustajat. Ohjausryhmät kokoontuvat säännöllisesti koulutusten aikana.

Oppisopimuskoulutuksen aikana kerätään tietoa työelämän tarpeista ja palautetta koulutuksesta myös oppisopimuskeskuksen palautejärjestelmän kautta. Opiskelijoilta on kerätty palautetta palautekyselyillä kolme kertaa koulutuksen aikana (aloitus-, toteutus- ja päättövaiheessa) ja työnantajilta kerran (päättövaiheessa). Vuoden 2008 aikana siirrytään sähköiseen asiakaspalautejärjestelmään, jolla palautetta kerätään kolmesti koulutuksen aikana sekä opiskelijoilta että työnantajilta.

Sosiaaliset taidot. Sosiaaliset taidot ovat sosiaali- ja terveysalan työssä tarvittavaa ydinosaamista. Ryhmässä työskentely edellyttää taitoa ottaa toiset huomioon ja ratkaista yhdessä ongelmia. Työn jatkuvassa muutoksissa mukana pysymiseksi on muutettava joustavasti omia toimintatapoja ja sopeuduttava muuttuviin tilanteisiin.

Viestinnälliset valmiudet. Asiakaspalvelutyön osaamista ovat kuunteleminen ja suullinen ja kirjallinen (sekä sanaton) viestintätaito. Asiakastyö edellyttää keskustelu- ja neuvottelutaitoja työyhteisössä, organisaatiossa ja verkostotoimijoiden kanssa. Koulutuksen aikana ja valmistumisen jälkeen työelämässä tarvitaan valmiutta ja motivaatiota itsensä kehittämiseen.

Oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot. Työelämän muutoksissa oppimaan oppimisen taitoja tarvitaan yhä enemmän: motivaatiota itsensä kehittämiseen, tiedon hankkimisen ja arvioinnin taitoja, itsearviointin taitoa ja muutosvalmiutta. Uuden tiedon hankkiminen ja kyky itsearviointiin ja reflektii-

visyyteen ovat oman kehittymisen ja työn kehittämisen kannalta keskeisiä osaamisalueita. Työssä tarvitaan sekä hyvää kykyä ilmaista itseään monipuolisesti että yhä enenevässä määrin viestintäteknisiä taitoja.

Yrittäjyys. Valmiutta itsenäiseen ammatinharjoittamiseen tarvitaan alan toiminnan laajentuessa julkisen sektorin toiminnasta yksityiselle ja kolmannelle sektorille. Yksilön ja työyhteisön yritteliään toimintatavan ts. sisäisen yrittäjyyden kehittäminen on keskeistä alan osaamista.

2 Suunnittelu

Koulutusten suunnittelu tapahtuu tiiviissä oppisopimuskeskuksen ja oppilaitosten yhteistyössä, johon sisältyvät tapaamiset vuosittain vähintään kahdessa yhteistyöpalaverissa ja tarvittavat koulutuskohtaiset suunnittelupalaverit, joihin osallistuu mahdollisuuksien mukaan myös työnantaja. Palavereissa suunnittelaan myös oppisopimuskeskuksen ja oppilaitosten yhteistyötä yksittäisen oppisopimuskoulutuksen toteuttamisessa. Työnjako ja vastualueet (tietopuolisten opintojen kokonaisuus, opiskelijoiden ohjaus, työpaikkakäynnit, työpaikkakouluuttajakoulutukset, näyttötutkinnon suorittamiseen liittyvät asiat jne.) sovitaan ja kirjataan hankintasopimusasiakirjaan, jota käytetään koulutuksen toteutumisen seurannan välineenä.

Tietopuoliset opinnot järjestävät oppilaitokset huolehtivat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien sisällyttämisestä tietopuolisiin opintoihin. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on kirjattu tietopuolista koulutusta toteuttavien oppilaitosten koulukohtaisiin, tutkintokohtaisiin ja ryhmäkohtaisiin opetussuunnitelmiin. Niiden lähtökohtana ovat olleet valtakunnalliset opetussuunnitelmat ja sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon perusteet. Tietopuolisten opintojen suunnittelussa on otettu huomioon työelämän edustajien ja opiskelijoiden näkemykset.

Sosiaalisten taitojen, viestinnällisten valmiuksien ja oppimaan oppimisen teemat liittyvät kaikkiin sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon tutkinnon osiin ja ovat koko tutkinnon läpi kulkeva ”punainen lanka”. Ne kuvataan opetussuunnitelmassa sosiaali- ja terveysalan arvoperustassa ja ne korostuvat lähihoitajan ammatin kuvauksessa. Tutkinnon yhteisistä osista ensimmäisessä, kasvun tukemisessa ja ohjauksessa, ovat omina kokonaisuuksinaan oppimaan oppiminen (oppimistyylit, oppimisen taidot, itseohjautuvuus, tiedonhaku, tietotekniikka, arviointi ja itsearviointi) ja ammatillisen vuorovaikutuksen hallinta (ryhmänämiikka, ryhmätyöskentely, työyhteisössä toimiminen, palautteen saaminen ja hyödyntäminen). Näihin teemoihin palataan toistuvasti koulutuksen aikana, muiden pakollisten tutkinnon osien, hoidon ja huolenpidon ja kuntoutumisen tukemisen tutkinnon osissa ja osaamisalan opinnoissa.

Opiskelijoilla on toisen kotimaisen kielen ja osin vieraan kielen (englanti) opintoja pääosin osaamisalavaiheessa. Kieliopinnoilla varmistetaan se, että opis-

kelijat selviytyvät työelämän vaatimusten mukaisesta työstä myös vierailu kielillä (potilasturvallisuus). Yrittäjävalmiuksista painottuu opetus suunnitelmien pakollisissa tutkinnon osissa omaehtoinen ja sisäinen yrittäjyys. Osaamisalavaiheessa mukaan tulee ulkoisen yrittäjyyden näkökulma ja opiskelijat saavat valmiuksia yrityksen perustamiseen.

Työnantaja on oppisopimusmuotoisessa koulutuksessa vastuullinen koulutuksen järjestämisosapuoli. Työympäristö toimii oppisopimuskoulutuksessa opiskelijan pääasiallisena oppimisympäristönä. Ammatillinen osaaminen kehittyy työpaikalle ominaisissa työtilanteissa ja olosuhteissa. Tämä korostaa työnantajan ja työpaikkakouluttajan vastuuta tukea opiskelijan ammatillista kehittymistä, mukaan lukien sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet.

Kaikille oppisopimusopiskelijoille ja työpaikkakouluttajille oppisopimuksen solmimistilanteessa jaettu Ammatilliseksi oppisopimuksella -kansio sisältää työpaikan/työpaikkakouluttajan rooliin ja tehtäviin liittyvää ohjeistusta. Opiskelu oppisopimuskoulutuksessa edellyttää opiskelijalta aktiivista roolia ja sosiaalisia taitoja, ja näistä näkökulmista keskustellaan oppisopimusta solmittaessa. Työpaikkakouluttajat saavat tukea rooliinsa ja tehtäviinsä työpaikkakouluttajaoppaasta, jossa asiat on kuvattu laajemmin.

Työpaikkakouluttajilla on mahdollisuus osallistua oppisopimuskeskuksen tarjoamiin koulutuksiin (Työpaikkakouluttaja I ja II sekä arviointivalmennus). Työpaikkakouluttajakoulutuksissa perehdytään oppisopimuskoulutusyhteistyöhön ja työpaikkakouluttajan rooliin, työpaikkaan oppimisympäristönä ja laajasti opiskelijoiden ohjaamiseen ja arviointiin (ohjaus- ja oppimistyylyt, palaute- ja vuorovaikutustaidot, työyhteisö oppimisympäristönä ja motivaatio/jaksaminen). Arviointivalmennuksessa syvennetään tietoutta työssä oppimisen ja ammattitaidon arvioinnista. Arvioinnin ydin on yhdessä arviointi ja opiskelijan itsearviointitaitojen kehittäminen.

Työpaikkakouluttajat voivat osallistua myös oppilaitoksissa opiskelijoiden työpaikkakouluttajille tarkoitettuun työpaikkakouluttajakoulutukseen. Koulutuksessa annetaan tietoa opiskelijoiden opinnoista, niiden tavoitteista ja toteutuksesta sekä syvennetään työpaikkakouluttajien ohjaus- ja arviointitaitoja. Oppilaitokset huolehtivat myös näyttötutkintojen järjestämissopimustensa mukaisesti tutkintotilaisuuksien arvioijien kouluttamisesta.

Oppisopimuskeskus vastaa oppisopimuskoulutuksen aikana yhteydenpidosta työpaikan ja työpaikkakouluttajien kanssa (mm. ohjausryhmätoiminta). Oppisopimuskeskus kerää työpaikoilta kolmesti vuodessa opiskelijan työssä oppimisen väliarviointia. Oppilaitoksen opettajat keräävät osaltaan työpaikkakäynneillä tietoa opiskelijoiden työssä oppimisesta ja käyttävät saamaansa palautetta tietopuolisten opintojen suunnitteluun (myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien osalta).

Oppilaitosten opettajilla on mahdollisuus osallistua oppisopimuskeskuksen järjestämään Oppisopimusopettaja-valmennukseen, jossa opettajat voivat syventää omaa tietämystään oppisopimusmuotoisen koulutuksen erityispiirteistä.

3 Toteutus

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien teemat ovat mukana kaikissa lähihoitajatutkinnon tutkinnon osissa, koko tutkinnon läpi kulkeva ”punainen lanka”. Opiskelijalla tulisi olla jo opiskelemaan hakeutuessaan sosiaalisia taitoja ja viestinnällisiä valmiuksia.

Pedagoginen toiminta

Oppisopimuskoulutuksen hakeutumisvaiheessa varmistetaan, että oppisopimusmuotoinen koulutus on paras ratkaisu asiakkaalle. Tarvittaessa selvitetään muut mahdolliset koulutusvaihtoehdot. Kun työnantaja ja opiskelija päätyvät oppisopimuskoulutukseen, tehdään oppisopimus. Tällöin käydään tarkasti läpi oppisopimusprosessi, erityisesti osapuolten roolit koulutuksen aikana. Osaamisen tunnistaminen käynnistyy, opiskelijan aikaisempi työ- ja koulutushistoria sekä oppimisvalmiudet ja mahdolliset erityistarpeet (oppimisvaikeudet, maahanmuutosta johtuvat tarpeet yms. asiat) selvitetään ja suunnitellaan tarvittavat tukipalvelut. Oppisopimuskeskuksella on tärkeä rooli eri osapuolten sitouttajana ja oppisopimuskoulutukseen motivoijana. Oppisopimusta solmittaessa arvioidaan alustavasti opiskelijan sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sekä oppimaan oppimisen taidot. Asiakkaiden toiveet otetaan huomioon tietopuoliset opinnot järjestävää oppilaitosta valittaessa (oppisopimuskeskuksen koulutuksen hankinnan periaatteiden mukaan).

Opiskelun henkilökohtaistamisessa on kolme vaihetta: hakeutuminen, näyttötutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtaistamissuunnitelma, joka täydentyy opintojen kuluessa. Henkilökohtaistamissuunnitelma sisältää suunnitelman valmistavaan koulutukseen hakeutumisiksi näyttötutkinnon suorittamiseksi ja tarvittavan ammattitaidon hankkimiseksi. Oppisopimuskoulutuksen henkilökohtaistamisessa korostuu opiskelijan henkilökohtaistamisprosessin rinnalla työpaikkakohtaistaminen, jolla tarkoitetaan työpaikan koulutustarpeisiin ja oppimisympäristöön perustuvaa koulutuksen suunnittelua ja toteutusta. Työpaikkakohtaistaminen merkitsee myös erityisesti työpaikkojen ja työpaikkakouluttajien yksilöllistä tukemista oppisopimusprosessin aikana siten, että opiskelija saa parhaan mahdollisen ohjauksen.

Oppisopimuskoulutuksessa tarvittavan ammattitaidon hankkiminen koostuu työssä oppimisesta ja tietopuolista opinnoista. Työpaikalla sosiaalinen ympäris-

tö näyttäytyy yhtenä tärkeänä oppimisympäristönä toiminnallisen (työtehtävät, työmenetelmät), fyysisen (työn tekemisen edellytykset) ja taloudellisen (hallinto, liiketoiminta) ympäristön lisäksi. Sosiaalista ympäristöä työpaikalla ovat työn ohjaukseen, työtehtävien organisointiin, sääntöihin, hiljaiseen tietoon, johtamiseen ja kaikki muuhun ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyvät asiat. Työpaikalla opitaan työtä tekemällä, omia työskentelytapoja havainnoimalla ja reflektoiden, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja työkavereiden kanssa käydyistä keskusteluista oppimalla, muiden opastamisesta oppimalla ja erilaisiin työtehtäviin liittyvän kokemuksellisen oppimisen kautta oppimalla.

Työympäristön toimiessa oppisopimuskoulutuksessa opiskelijan pääasiallisena oppimisympäristönä, korostuu työnantajan ja työpaikkakouluttajan vastuu opiskelijan ammatillisesta kehittämisestä. Oppimisen ohjaaminen työssä, säännöllinen arviointi ja jatkuva palaute osaamisen edistymisestä on tärkeää. Oppisopimuskoulutuksessa opiskelijan työssä oppimista / opiskelijan ammattitaidon kehittämistä arvioidaan työnantajan toimesta ja opiskelijan itsearviointina. Oppisopimuskeskus huolehtii työssä oppimisen arviointien keräämisestä (väliarviointit kolme kertaa vuodessa, lomakkeella tai sähköisesti ja loppuarviointi opintojen päättyessä). Työssä oppimisen väliarviointi toimii samalla koulutuskorvaushakemuksena, jonka palautettua oppisopimuskeskukseen työnantajalle maksetaan arviointijakson koulutuskorvaus. Arvioinnissa arvioidaan kaikkia työssä oppimisen jaksolla opiskeltuja tutkinnon osia, suhteessa tavoiteltuun, tutkinnon perusteiden mukaiseen osaamiseen. Opiskelija ja työpaikkakouluttaja voivat käyttää arvioinnissa apuna työssä oppimisen suunnitelmaan tai henkilökohtaistamissuunnitelmaan kirjattuja opiskelijan henkilökohtaisia tavoitteita.

Työpaikkakouluttajat arvioivat sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen kehittämistä työssä oppimisen arvioinneissa. Ammattitaidon kehittämistä arvioitaessa voidaan käyttää apuna ammattitaidon jakoa kolmeen osa-alueeseen (sosiaaliset taidot, suunnittelu- ja kehittämistäidot ja tekniset ja taloudelliset taidot).

Sosiaaliset taidot:

- Toisten kunnioittaminen, yksilöllisyyden ja erilaisuuden hyväksyminen
- Sopeutuminen työyhteisöön ja yhteisten pelisääntöjen noudattaminen
- Aito vuorovaikutus: kuuntelu-, puhe- ja neuvottelutaidot
- Perustelutaidot
- Esiintyminen ja itsensä ilmaiseminen
- Luotettavuus, rehellisyys ja tunnollisuus
- Asiakaspalvelu, tahdikkaus ja diplomatia
- Yhteistyö- ja tiimityöskentelytaidot

Suunnittelu- ja kehittämistäidot:

- Oman työtoiminnan ja työtehtävien suunnittelu ja suunnitelmissa pysyminen
- Ajankäytön suunnittelu ja organisoitaitaidot
- Määrätietoisuus, järjestelmällisyys ja joustavuus
- Ideointi, luovuus, muutostyökykyisyys

- Käsitys työn laadusta ja tuloksesta
- Arviointi- ja itsearviointitaidot, työn analysointitaidot
- Motivaatio, aloitteellisuus, kehittäminen ja jatkuva oppiminen

Tekniset ja taloudelliset taidot:

- Ammattiteknikka, työmenetelmien hallinta ja soveltaminen sekä automatisoidut taidot
- Työn laatu, siisteys, kestävyys, asianmukaisuus
- Nopeus, joutuisuus ja tarkkuus
- Työn taloudellisuus ja kannattavuus, ajan ja materiaalin käyttö
- Vastuunotto
- Ammattietiikka ja sen hyödyntäminen työtoiminnassa sekä työturvallisuuden noudattaminen

Työpaikkakouluttajat saavat tukea rooliinsa ja tehtäviinsä Ammattilaiseksi oppisopimuksella- oppisopimuskansiosista ja työpaikkakouluttajaoppaasta, josta löytyvät muun muassa työssä oppimisen arviointiin liittyvät asiat. Työpaikkakouluttajilla on mahdollisuus osallistua oppisopimuskeskuksen toteuttamiin työpaikkakouluttajakoulutuksiin (Työpaikkakouluttaja I ja II sekä arviointivalmennus).

Lähihoitajatutkinnon tietopuolisissa opinnoissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet painottuvat kaikissa tutkinnon osissa. Opettajat arvioivat opiskelijoiden sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia opetuksessa, ryhmätoiminnassa, henkilökohtaistamiskeskusteluissa ja työpaikkakäynneillä. Lisäksi opiskelijat hyödyntävät itsearviointia ja vertaisarviointia. Opettajat tekevät ryhmän opetussuunnitelmaa ja pedagogisia käytäntöjä koskevia ratkaisuja opetusmenetelmien ja -välineiden suhteen em. arvioinnin pohjalta. Opetuksessa ja ohjauksessa käytetään monipuolisia menetelmiä: luokkaopetusta, ryhmätyöskentelyä, oppimistehtäviä, opintopiirejä ja verkko-opetusta. Tutkinnon ammattitaitovaatimukset on otettu huomioon opetusmenetelmien suunnittelussa ja käytössä.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointia tapahtuu myös tutkintotilaisuuksissa. Oppilaitosten käyttämien valtakunnallisten arviointilomakkeiden mukaisesti ammattitaitoa arvioidaan kaikissa tutkinnon osissa myös sosiaalisten taitojen, viestinnällisten valmiuksien ja oppimaan oppimisen näkökulmista.

Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli

Oppilaitoksilla ja oppisopimuskeskuksella on käytössä pitkäaikaisen kehittämistyön tuloksena laaditut yhteiset henkilökohtaistamissuunnitelmalomakkeet. Henkilökohtaistamissuunnitelman laatiminen aloitetaan opiskelijan, työnantajan/työpaikkakouluttajan ja koulutustarkastajan yhteistyönä oppisopimuksen solmimistilanteessa. Silloin kartoitetaan opiskelijan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ja työpaikan työssäoppimisympäristöä. Henkilökohtaistamissuunnitelman täydentäminen jatkuu koko oppisopimuskoulutuksen ajan opiskelijan, työpaikkakouluttajan ja opettajan yhteistyönä. Opiskelijat tekevät oppilaitosten

opettajien ohjauksessa erilaisia osaamiskartoituksia, pohjaksi opintojen henkilökohtaistamiselle.

Pirkanmaan oppisopimuskeskus on kehittänyt uuden palvelun, sähköisen Atmos- kartoituksen työpaikkojen tarpeisiin. Atmos-palvelu koostuu kahdesta osiosta: työpaikasta oppimisympäristönä ja työpaikkakouluttajana toimimisesta. Työpaikka oppimisympäristönä osiossa kartoitetaan, miten työpaikalla toteutetaan seuraavia asioita: kokemusten ja ammatillisen osaamisen jakaminen, arviointi- ja palautekäytännöt, tiedon tuottaminen ja jakaminen sekä työ- ja toimintatapojen kehittäminen. Työpaikkakouluttajana toimimisen osio on työpaikkakouluttajan osaamiskartoitus. Osiossa selvitetään työpaikkakouluttajan ammatillista osaamista sekä vuorovaikutus- ja ohjaamistaitoja. Atmos-kartoitusten tulosten perusteella työnantaja saa tietoa siitä, miten työpaikkaa voidaan mahdollisimman hyvin hyödyntää ja miten sitä voidaan edelleen kehittää työssä oppimisympäristönä ja miten työpaikkakouluttajan osaaminen varmistetaan. Atmos-palvelua ollaan nyt pilotoimassa muutamilla työpaikoilla ja pilotointiin osallistuu myös sosiaali- ja terveystieteiden työnantajat.

Oppisopimuskeskus tarjoaa työnantajille työssä oppimisen kehittämiseksi tukipalveluita, kuten koulutusta työpaikkakouluttajille. Tukipalveluita kehitetään edelleen.

Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit

Pirkanmaan oppisopimuskeskus hankkii tietopuoliset opinnot yhteistyöoppilaitoksilta. Tietopuolisten opintojen ja tutkintotilaisuuksien kokonaisuus ja vastuut kuvataan hankintasopimus-asiakirjaan. Oppilaitokset resursoivat toimintaan opettajien ja muiden henkilöiden työtä, tiloja ja laitteita. Oppisopimuskoulutusta kehitetään oppisopimuskeskuksen ja oppilaitosten yhteistyönä.

4 Seuranta ja arviointi

Oppisopimuskeskuksen seuranta ja arviointi kohdistuvat koulutuksen kokonaisuuteen, eivät erityisesti sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteutumiseen koulutuksessa. Oppilaitoksissa ja työpaikoilla arvioidaan enemmän yksittäisten opiskelijoiden valmiuksia.

Oppisopimusprosessiin kuuluu olennaisesti oppisopimusten valvonta ja opiskelijaseuranta. Lainsäädäntö määrittää tehtävän koulutuksen järjestäjän tehtäväksi ja kyseisen alan koulutustarkastaja vastaa vastuualueellaan olevista opiskelijoista ja opiskelijaseurannasta. Opiskelijaseurannan tavoitteita ovat muun muassa oppisopimuskoulutuksen laadun varmistaminen ja oppisopimuskoulutuksen kehittäminen. Nämä tavoitteet ovat keskeisiä myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien näkökulmasta.

Opiskelijaseurantaa toteutetaan oppisopimuskeskuksessa sekä ryhmäseuranana että yksilökeskeisesti. Samoja menetelmiä käytetään myös koulutuksen sosiaalisiin ja viestintävalmiuksiin liittyvän toiminnan parantamiseksi, eikä muita erityisiä seurantamenetelmiä ole käytössä. Opiskelijaryhmämuotoista seurantaa ovat ohjausryhmätyöskentely, opiskelijaryhmien tapaaminen, opiskelijapalautteen kerääminen ja oppilaitosyhteistyöpalaverissa tapahtuva seuranta. Opiskelijapalautteen keräämisessä on käytetty OPH:n lomakemalleja (Asiakastyytyväisyyskyselyt oppisopimustoimintaa varten, OPH). Vuoden 2007 aikana Pirkanmaan oppisopimuskeskus on yhteistyössä eri oppisopimuskoulutuksen järjestäjien kanssa kehittänyt uudet kyselyt asiakastyytyväisyyden mittaamiseen. Nämä sähköiset palautekyselyt otetaan käyttöön loppuvuodesta 2007. Kyselyistä saatu palautetieto analysoidaan ja vastuualueen koulutustarkastaja ja koulutussihteeri suunnittelevat jatkotoimenpiteet. Yksittäisten opiskelijoiden opintojen etenemistä seurataan työpaikkakäynnillä ja muiden yhteydenottojen kautta (puhelin, sähköposti, kirjeet, tekstiviestit, sähköisen työssä oppimisen arvioinnin mukana saadut palautteet). Opiskelijaseurantatiedot dokumentoidaan oppisopimuskeskuksen oppilastietojärjestelmään.

Oppilaitokset keräävät omien palautejärjestelmiensä kautta opiskelijapalautetta (suullista, kirjallista, sähköistä jne.). Palautteita (samoin kuin oppisopimuskeskuksen keräämä palautetta) käsitellään yhteistyöpalaverissa ja ohjausryhmissä ja niiden perusteella kehitetään koulutusta. Opiskelijaseurannassa tehdään paljon koulutustarkastajien ja opettajien välistä yhteistyötä ja kehittämistä yksittäisten opiskelijoiden opintojen etenemisen suhteen. Tarvittaessa järjestetään yhteistyöneuvotteluita (yleensä työpaikoilla) opiskelijan opintoihin liittyvien tilanteiden ratkaisemiseksi.

5 Parantaminen ja kehittäminen

Sosiaali- ja terveysalan perustutkintokoulutusta on kehitetty opiskelija- ja työnantajapalautteiden pohjalta yhteistyössä tietopuoliset opinnot järjestävien oppilaitosten kanssa. Oppilaitokset ovat kehittäneet myös omaa toimintaansa näiden koulutuspalautteiden kautta.

Sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon valmistavaa oppisopimuskoulutusta on kehitetty myös Pirkanmaan oppisopimuksen kehittämisohjelmassa vuosina 2005–2007. Kehittämistoimintaa on ollut molemmissa yhteistyöoppilaitoksissa. Pirkanmaan aikuisopistossa (aiemmin Tampereen sosiaali- ja terveysalan opisto) tuotettiin työpaikkakouluttajakoulutuksen yhtenäistetty malli ja työpaikkakouluttajien koulutustarjotin ja (kolmivaiheiset) henkilökohtaistamissuunnitelmalomakkeet sosiaali- ja terveysalan perustutkintoon. Tampereen terveydenhuolto-oppilaitoksessa tuotettiin kehittämisohjelman puitteissa toimiva käytäntö henkilökohtaistamisen prosessiin ja välineisiin (sosiaali- ja terveysalan perus-

tutkinnon henkilökohtaistamissuunnitelma). Lisäksi uudistettiin työpaikkakouluttajien koulutuksen ohjelmaa ja täydennettiin opettajien oppisopimustietoutta Oppisopimusopettaja- valmennuksessa.

6 Tulokset ja vaikuttavuus

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon koulutuskysyntä on kasvanut ja kasvaa edelleen. Oppisopimuksesta valmistuneet tutkinnon suorittajat ovat työllistyneet hyvin. Palautteiden mukaan työelämä arvostaa oppisopimusmuotoisesta koulutuksesta valmistuneita työntekijöitä, koska heidän työelämävalmiutensa (kuten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet) ovat hyvät.

7 Oppisopimustoimijan/järjestäjän linjaukset

Oppisopimuskeskuksessa on kehitetty työssä oppimisen ohjausta ja työssä oppimisen arvioinnin välineitä (mm. sähköisen työssä oppimisen arvioinnin käyttöönotto vuonna 2006). Työpaikan oppimisympäristön kartoittamiseen on kehitetty sähköistä Atmos- kartoitusta.

Työpaikkakouluttajien tukemiseen on kehitetty työpaikkakouluttajakoulutuksia yhteistyössä oppilaitosten kanssa. Oppilaitosyhteistyössä oppilaitosten kanssa on kehitetty ja otettu käyttöön yhteiset henkilökohtaistamissuunnitelmalomakkeet. Oppisopimuskeskuksen ja tietopuoliset opinnot järjestävien oppilaitosten yhteistyötä kehitetään pitkäjänteisesti ja suunnitelmallisesti.

8 Tulevaisuuskuva

Koulutuksessa on edelleen huolehdittava sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien vahvistamisesta ja työelämän tarpeisiin vastaamisesta näiden valmiuksien suhteen. Tulevaisuudessa työelämän tarpeisiin vastaaminen oppisopimuskoulutuksen avulla edellyttää eri tahoilta tulevien haasteiden ennakoimista ja yhteensovittamisesta. Tulevaisuuden opetuksessa/ohjauksessa/opiskelussa tullaan hyödyntämään uusia viestintätekniikan mahdollisuuksia entistä enemmän. Tulevaisuudessa korostuvat oppimaan oppimisessa reflektointi- ja itsearviointitaitojen vahvistaminen sekä metakognitiiviset taidot.

9.5 Tanssialan perustutkinto, Rovaniemen koulutuskuntayhtymä

- Tanssialan perustutkintokoulutus aloitettiin 2004
- Opiskelijoita oli vuonna 2007 yhteensä 12
- Päätoimisten ammatillisten opettajien kokonaismäärä on 10, joista kyseisessä tutkinnossa 1

- Päätoimisia kaikille yhteisten opintojen opettajia ei ole Lapin urheiluoopistossa. Kuntayhtymässä toimivia, päätoimisia kaikille yhteisten opintojen opettajia, jotka opettavat kyseisessä tutkinnossa on 3.

1 Työelämän tarpeet

Tanssialalle ominainen jatkuvan kehittymisen vaade sekä yhteistyötaitojen tärkeys ohjaavat tutkinnon suunnittelua ja toteutusta. Tanssialan koulutuksen perusta on kokonaisvaltainen käsitys ihmisestä. Sen arvopäämääränä on opiskelijan persoonallisuuden ja yhteistyökykyisyyden kehittäminen sekä yksilön arvostaminen esteettisten elämysten kokijana, luoja ja välittäjänä.

Suuri osa tanssijoista työskentelee produktiokohtaisissa ryhmissä, yksityisinä tanssitaiteen elinkeinonharjoittajina ja freelance-tanssitaiteilijoina. Muita toiminta-alueita voivat olla esimerkiksi elokuva- ja televisiotyö, viihdeteollisuus ja mainontaan liittyvät työt. Tanssialan perustutkinnon suorittaneet voivat työllistyä myös kiinteisiin tanssiryhmiin ja ammattiteattereihin sekä Suomen Kansallisbalettiin. Opiskelijan oma suuntautuminen määrittelee työtehtäviin hakeutumisen. Kaikki tanssijan tutkinnon suorittaneista eivät kuitenkaan työllisty koulutusta vastaaviin tehtäviin.

Tanssija käyttää työvälineenä omaa kehoaan, ja työssä yhdistyvät luova henkinen ja taitoa vaativa fyysinen prosessi. Hyvän ammattitaidon edellytyksenä on tanssitekninen osaaminen yhdistyneenä taiteelliseen tulkintaan ja ilmaisuun. Alalla toimiminen vaatii jatkuvaa taitojen ylläpitoa ja usein myös uusien taitojen hankkimista. Luovalle prosessille alituisesti alttiina oleminen on henkisesti haastavaa. Työ on paitsi esiintymistä ja harjoittelua yhdessä muiden kanssa myös kanssakäymistä yleisön kanssa. Työ vaatii epävarmuuden sietämistä ja sen fyysisyyden ja kokonaisvaltaisuuden vuoksi eri elämänvaiheet vaativat tanssijalta uusiutumista ja asennoitumista uudelleen omaan työhön. Yleisessä yhteiskuntakehityksessä, kulttuuriympäristössä sekä taide- ja elinkeinoelämässä tapahtuvat muutokset heijastuvat tanssijan ammatissa toimivien työnkuvaan ja työmahdollisuuksiin. Taidealoilla nämä muutokset saattavat olla huomattavia sen vuoksi, että kyseiset alat ovat herkkiä sekä kansallisille että kansainvälisille kulttuurin muutoksille.

Tanssialan toimintaympäristön ja alan ammattilaisten työnkuvan muutokset edellyttävät joustavuutta ja sopeutumiskykyä sekä vahvaa ammatti-identiteettiä. Alan ammattilaisten tulee kyetä itsenäisesti arvioimaan omaa toimintaympäristöään, omaa työnkuvaansa, ammattitaitonsa hyödyntämistä erilaisissa työympäristöissä sekä täydennyskoulutustarvettaan. Tanssijoilta edellytetään usein myös valmiuksia toimia itsenäisinä yrittäjinä.

Tutkintokohtaiset opintokokonaisuudet määrittyvät paikallisen työelämän tarpeista. Rovaniemellä ja Lapissa on erittäin vilkas tanssiteatteriproduktiotoi-

minta. Produktioita on Rovaniemen lisäksi tunturikeskuksissa ja lähikunnissa. Nämä produktiot tuotetaan pääasiallisesti kolmannen sektorin (esimerkiksi Siepakat) ja freelance- taiteilijoiden toimesta. Lisäksi Rovaniemellä toimii kaksi ammattiteatteria. Kansantanssiteatteri Rimpparemmi ja Rovaniemen teatteri, jotka molemmat työllistävät vuosittain tanssijoita ja toimivat tutkinnon työssäoppimispaikkoina. Edellisten lisäksi Rovaniemellä toimii showtanssin ammattilaisryhmä Hot Cakes, joka työllistää ja toimii myös työssäoppimispaikkana. Näiden lisäksi paikallisesti tarkasteltuna matkailulla on työllistävä vaikutus, erityisesti kesä- ja joulusesonkeina. Matkailu työllistää talvi- ja kesäsesonkina tanssiryhmiä ja freelancer- tanssijoita noin 30 henkilöä kutakin sesonkia kohti.

- **Sosiaaliset taidot.** Valtaosa tanssialan esiintymistilaisuuksista on monialaisia työtilaisuuksia. (teatteriteokset, itsenäiset produktiot ja tuotannot). Näissä työtilaisuuksissa yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot korostuvat. Lisäksi kansantanssin suuntautumisvaihtoehdossa korostuu kansantanssin sosiaalinen luonne ja vaatimus joustavaan ryhmätyöskentelyyn.
- **Viestinnälliset valmiudet.** Esiintymistaito kuuluu ammatillisiin perusvalmiuksiin. Esiintymistä ja esiintyjyyttä harjoitellaan aktiivisesti koko koulutuksen ajan.
- **Oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot.** Oppimisen taitojen tärkeys korostuu koulutuksessa; tanssijan tulee kehittää itseään jatkuvasti. Tämä vaatii paljon itsenäistä työskentelyä.
- **Yrittäjyys.** Tanssialan yrittäjyys on itsenäistä ammatinharjoittamista eli toimimista freelancerina. Tätä varten tutkinnossa opiskellaan tanssin tuottamisen perustaitoja ja tietoja. Itsenäiseen ammatinharjoittamiseen annetaan välineitä, sekä tuetaan yrittäjämäiseen toimintaan kasvamista ammatillisiin opintoihin integroituna.

Koulutuksessa korostetaan työelämän tarpeista ja toiveista nousevina erityisesti musiikin ja musiikkiteatterin osaamista. Tähän liittyvät Teatteri ja musiikki 10 ov ja Ammatillista osaamista laajentavat tanssitekniikat 10 ov -opintokokonaisuudet (musiikkitaidot ja musiikkiteatteriosaaminen, street- ja showtanssi sekä ulkomaiset kansantanssit ja etniset ja karakterisoidut tanssitekniikat).

Ammatillista osaamista tukevien tanssitekniikoiden ainevalinnat perustuvat opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin. Muun muassa ammattitermistön hallintaa opiskellaan erityisesti ammatillista osaamista tukevilla tanssitekniikoiden kursseilla, jolloin toiseksi tanssitekniikaksi määrittyi baletti. Lisäksi työskenteleminen omasta lähtökohdasta ja keskittyminen omaan kehoon ja kehohallintaan on lähtökohhta nykytanssin valitsemiseksi ammatillista osaamista tukeväksi tanssitekniikaksi.

Ammatilliset opintokokonaisuudet on muodostettu ammattialan kuvauksessa esitettyjen työelämän toimintakokonaisuuksien pohjalta. Opintokokonaisuuksien nimet kuvaavat työelämän toimintaa. Opintokokonaisuuksien tavoitteet on määritelty sellaisena kiitettävän tasoisena osaamisena, jota työelämässä toimiminen ja sen kehittäminen edellyttää. Keskeiset sisällöt on määritelty ydintoimintoina

ja tehtävinä, jotka kullakin toiminta-alueella on hallittava. Lisäksi on määritelty tyydyttävä taso eli sellainen osaaminen, joka kaikkien tutkinnon suorittaneiden on työllistyäkseen vähintään saavutettava. Edellä todetuista lähtökohdista oppilaitos määrittää opetussisällöt ja täsmentää arviointikriteerit.

Tanssialalle tärkeimpiä sosiaalisia ja viestinnällisiä taitoja ovat yhteistyökykyisyys, oppimisen taidot ja oman osaamisen markkinointi. Tanssialalla, kuten muillakin näyttämötaiteen aloilla, viestintä käsitteenä tarkoittaa myös ilmaisua sekä tulkintaa, jota painotetaan ammatillisissa opinnoissa.

Näiden taitojen opetus on integroituna muuhun opetukseen. Tanssiteknisissä aineissa arvioinnin kohteina ovat erikseen oppimisen taidot ja yhteistyötaidot alalle ominaisen viestinnällisten taitojen lisäksi. Kehonhuolto, tanssihistoria ja tanssianalyysi ja ilmaisuvälineet – opintokokonaisuuksissa korostetaan oppimistaitojen kehittämistä ammatillisten tavoitteiden lisäksi. Oppimista näissä taidoissa ohjataan henkilökohtaisten ja ryhmän yhteisten tutorointien yhteydessä.

2 Suunnittelu

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet ohjaavat suunnittelua. Tanssialan perustutkinnon opintokokonaisuuksien sisällön suunnittelua ohjaavat työelämälähtöisyys ja opetussuunnitelman perusteista esille nousevat vaatimukset. Kaikille yhteiset tavoitteet ja arviointikohteet on määritetty jokaiseen tanssiteknikkaan, koska vierailevia opettajia on paljon. Tällöin eri tanssinlajien opettajien opetuksessa näkyy sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen tärkeys. Työssäoppimisen yhteiset tavoitteet ja arvioinnin kohteet tuovat myös kyseisten taitojen hallinnan esille opetuksessa ja oppimisen prosesseissa. Lisäksi HOPS:ssa ja tutoroinneissa kiinnitetään erityistä huomiota näiden taitojen kehittymiseen ja kehityksen tukemiseen.

Tutorointi ja HOPS:n suunnittelu ja toteutus alkavat heti opiskelun alettua. Opiskelun alkuvaiheessa tutor-opettaja opettaa ammatillisia aineita ryhmälle ja havainnoi samalla opiskelijoiden henkilökohtaisia oppimistaitoja ja yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja ja viestinnällisiä valmiuksia. Henkilökohtaisissa tutorkeskusteluissa määritellään näiden taitojen ja valmiuksien kehittymisen alueet ja vahvuudet. Tämä määrittää HOPS:n sisältöä. Osa näiden taitojen kehittymisen vastuusta siirtyy heti opiskelijalle.

Tanssialan ammatillisen peruskoulutuksen tehtävänä on antaa laaja-alaiset perusvalmiudet alan eri tehtäviin sekä erikoistuneempi osaaminen ja työelämän edellyttämä ammattitaito yhdellä tutkinnon osa-alueella. Tanssija hallitsee omaa suuntautumistaan tukevan tanssitekniikan ja ilmaisun ja on perehtynyt niitä tukeviin muihin tanssin alueisiin. Tanssijan tulee työskentelyänsä varten tuntea riittävästi ohjelmistoa ja hallita ammattiterminologiaa sekä tuntea riittävästi muusikkia. Hänellä tulee olla käsitys tanssiproduktioista yhteistoiminnallisina pro-

sesseina, ja hänen tulee kyetä kommunikoimaan muiden näyttämötaiteen alojen ammattilaisten kanssa. Hänen tulee kyetä itsenäiseen kehonhuoltoon. Tanssijan ammattitaitoon kuuluu myös suomalaisen taide- ja kulttuurihallinnon toimintaperiaatteiden ymmärtäminen. Hän osaa markkinoida omaa ammatillista osaamistaan työn ja rahoituksen haussa. Tanssijan tulee pystyä arvioimaan omaa ammatillista kehittymistään. Hänen tulee tuntea oman tanssialansa historiaa ja taustaa sekä kyetä ilmaisemaan itseään äidinkielen lisäksi ainakin yhdellä vieraalla kielellä. Tanssijan ammatillinen perustutkinto antaa hyvät valmiudet myös jatko-opintoihin hakeutumiselle.

Lapin Urheiluopistossa tulkitaan tanssialan perustutkinnon opetussuunnitelman perusteiden tavoitteet työelämälähtöisiksi. Tavoitteissa painotetaan yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja alan osaamisen lisäksi. Tämä näkyy sisällöissä työssäoppimisena ja erilaisten oppimisympäristöjen hyväksikäyttämisenä opetuksessa. Lisäksi tavoitteista nousee ammattietikkaan liittyvä jatkuvan kehittymisen vaade, joka tulkitaan opistossa oppimisen taitojen, erityisesti itseohjautuvaan oppimaan oppimisen painotuksena. Jatkuvaan kehittymiseen tanssijana ja oppijana panostetaan opetuksessa erilaisin keinoin. Opiskelijat aloittavat itsearvioinnin oppimisen jo opetuksen alkuvaiheissa esimerkiksi arvioimalla yksittäisiä suorituksia oppimistilanteessa. Jatkuvaan kehittymiseen tanssijana liittyy myös tanssijan kehonhuolto, joka toteutuu säännöllisesti viikoittain koko opiskelun ajan.

Opintojaksot on suunniteltu toteutettaviksi modulimaisina kokonaisuuksina, joissa kehitetään opiskelijan kansantanssin taitoja ja tietoja henkilökohtaiset lähtökohdat huomioon ottaen. Jotta opintoja karttuisi opiskelijalle mahdollisimman tasaisesti, on opintojaksot jaettu yhden opintoviikon laajuisiksi periodeiksi. Opinnoissa edetään opintojaksosittain ensemble-tanssimisesta itsenäiseen tanssijantyöhön.

3 Opetuksen ja opiskelun toteutus

Pedagoginen toiminta:

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppiminen on integroitu opetussuunnitelmiin, ryhmäopetukseen, näyttöihin ja työssäoppimiseen.

Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli:

Vastuu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opettamisesta ja oppimisesta kuuluu kaikille.

Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit:

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksen opettamiselle ja opiskelulle on hyvät henkiset ja taloudelliset sekä aineelliset resurssit. Opinnoissa kehitetään koko ajan henkisiä ja aineellisia resursseja. Oppimiseen panostetaan taloudellisesti.

Kuvaus pedagogisesta toiminnasta

***Tanssitekniikan/kansantanssi-opintokokonaisuudessa** opetus on ryhmäopetusta eri oppimisympäristöissä. Osa kansantanssin opintokokonaisuudesta toteutetaan työssäoppimisena, jonka laajuus määritellään HOPS:ssa. Opetusta eriytetään tunneilla HOPS:n mukaisesti. Jokaista opintoviikkoa kohti pyritään valmistamaan ja esittämään kulloiseenkin aiheeseen liittyvä esitys jossakin yleisötilaisuudessa. Opetuksessa kiinnitetään huomiota sosiaalisiin ja oppimaan oppimisen taitoihin. Näiden taitojen opetus on integroituna muuhun opetukseen.*

Opettajina toimii tutor-opettajan lisäksi kansantanssin opettajia (noin 8 henkilöä). Kaikilla opettajilla on samat kokonaistavoitteet, mutta kunkin periodin opetuksesta vastaava opettaja määrittelee periodin tavoitteet. Arvioinnin kohteet ovat kaikilla periodeilla ja opettajilla samat. Arvioinnin menetelminä ovat (käytännön) tentit, prosessiarviointi, vertaisarviointi ja itsearviointi.

***Ammatillista osaamista tukevat tanssitekniikat -opintokokonaisuus** jakautuu nykytanssin ja baletin opintojaksoihin. Molemmat opintojaksot perustuvat opetussuunnitelman perusteisiin. Opiskelijan tulee osata käyttää erinomaisesti tanssiteknistä osaamista erilaisten tanssitehtävien edellyttämällä tavalla. Hänen tulee hallita tyylinmukaista liikemateriaalia ja liikelaatuja. Opiskelijan tulee hallita ja suhteuttaa liikkumisensa tilaan, aikaan sekä musiikkiin tai äänimaailmaan. Opiskelija tulee osata arvioida omat fyysiset mahdollisuudet ja työskennellä omasta lähtökohdasta tanssillista osaamista lisäten.*

Opintokokonaisuuden sisällön suunnittelussa otetaan huomioon kansantanssin sosiaalinen luonne. Kansantanssissa tanssija työskentelee harvoin yksin, jolloin ammatillista osaamista tukevien tanssitekniikoiden tulee edistää keskittymistä omaan tanssitekniseen osaamiseen ja tätä kautta kehonhallintaan. Baletti puolustaa paikkansa tanssialan yleisen termistön perustana ja myös tanssiteknisen erilaisuuden ja baletin tekniikan analyttisen luonteen vuoksi. Nykytanssissa kehonhallinta ja tanssitekninen osaaminen määritellään ja toteutetaan toisella tavoin kuin esimerkiksi baletissa ja kansantanssissa. Tätä kautta määrittävät opintojaksojen sisällöksi baletin ja nykytanssin opinnot.

Opintokokonaisuudessa on samat opettajat koko opiskelun ajan, jotta tanssijan tanssiteknistä ja ilmaisullista kehitystä pystytään tukemaan mahdollisimman tehokkaasti. Opintojaksot ajoittuvat tasaisesti koko opiskeluaikalle, eli noin neljä oppituntia viikossa. Opintokokonaisuuden tunnit toimivat perustreenauksena koko opiskelun ajan, mikä puolestaan on erittäin tarpeellista tanssiteknisen kehittymisen kannalta. Opetus on ryhmäopetusta opiskelijoiden henkilökohtaiset lähtökohdat huomioon ottaen. Oppimisympäristö on pää-

osin opetusta normaalissa tanssiluokassa. Työssäoppimista ei järjestetä tässä opintokokonaisuudessa.

Opintokokonaisuudessa on useita opettajia. Arvioinnin kohteet ovat samat kuin muissakin tanssitekniikoissa. Painotuksena on kuitenkin tanssitekninen osaaminen. Arviointimenetelminä ovat (käytännön) tentit, prosessiarviointi, vertaisarviointi ja itsearviointi.

Ammatillista osaamista laajentavat tanssitekniikat -opintokokonaisuus perustuu opetussuunnitelman perusteiden tavoitteisiin sekä työelämän tarpeisiin. Opiskelijan tulee hallita tanssitekniikkansa monipuolisesti. Hänen tulee heittäytyä henkisesti ja fyysisesti tyylistä toiseen. Opiskelijan tulee kyetä myös omaksumaan ja tuottamaan itsenäisesti erilaista liikemateriaalia ja liikelaatuja sekä ymmärtää erilaisia lähestymistapoja liikkeen tuottamiseen ja toteuttamiseen. Opiskelijan tulee kyetä soveltamaan saavuttamaansa kehonhallintaa myös uudenlaista ja erityylistä liikemateriaalia tanssiessaan.

Työelämän tarpeet painottuvat sisällön suunnittelussa. Show- ja street-tanssien osuus tulee kasvamaan alalla tapahtuvan muutoksen mukaisesti. Opettajat ovat eri tanssinlajien asiantuntijoita, jotka vastaavat oman tanssinlajin tyyllisten ominaisuuksien sekä liikemateriaalin opettamisesta. Opetus tapahtuu pääosin oppilaitoksessa ryhmäopetuksena, mutta opintokokonaisuuteen liittyy myös työssäoppimista. Työssäoppimisen määrä päätetään HOPS:ssa. Jokaisella periodilla valmistetaan yleisötilaisuudessa esitettävä esitys. Opiskelijoiden arviointi on samanlaista kuin muissakin tanssitekniikoissa. Arvioinnissa painotetaan yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen sekä oppimistaitojen hallintaa. Arviointimenetelmiä ovat prosessiarviointi, ryhmäarviointi, itsearviointi ja vertaisarviointi. Lisäksi arvioidaan ammattiosaamisen näyttö, joka voi olla esimerkiksi osallistuminen tanssijana tanssishow:n tai pienimuotoiseen esitykseen.

Kehonhuolto-opintokokonaisuudessa opiskelijan tulee ottaa vastuuta omasta hyvinvoinnistaan. Hänen tulee ymmärtää tanssi kokonaisvaltaisena prosessina, jossa yhdistyvät psyykkisyys ja fyysisyys. Hänellä tulee olla perustiedot tanssijalle oleellisesta anatomiasta ja fysiologiasta, ja hänen tulee myös osata soveltaa tietojaan käytännön työssä. Hänen on pystyttävä huolehtimaan kehonsa hyvinvoinnista venytysten, lihastasapainoa parantavien harjoitusten ja harjoittelun rytmityksen avulla. Hänen on ymmärrettävä henkisen hyvinvoinnin vaikutus fyysisyyteen sekä ravitsemuksen tärkeys kehon toimintakyvyn ja palautumisen säätelyssä. Opiskelijan tulee tietää, kuinka saavuttaa ja säilyttää tanssin kannalta oikea lihastasapaino, sekä tuntea oheisharjoittelun merkitys tyypillisten tanssivammojen ehkäisyssä ja osata käyttää oheisharjoittelua omassa työssään. Hänen on tiedettävä ensiavun merkitys vammojen hoidossa, ja hänen on osattava antaa niiden vaatima ensiapu. Hänen tulee osata integroida omaan työhönsä erilaisia keho-mielimenetelmiä.

Lapin Urheiluopisto on ensisijaisesti liikunta-alan oppilaitos. Oppilaitoksessa on erityisosaamista tämän opintokokonaisuuden suunnitteluun ja toteutukseen. Tanssialan perustutkinnon kehonhuollon sisältöön ja tavoitteisiin on paneuduttu myös valmennuksellisesta näkökulmasta. Opetussuunnitelman tavoitteiden lisäksi oppilaitoksessa on kiinnitetty

erityistä huomiota työturvallisuuteen, työkyvyn ylläpitämiseen ja työhyvinvointiin osina kehonhuoltoa tanssijantyössä.

Opintokokonaisuus on jaettu viiteen jaksoon, joissa opettajina toimivat liikunnanohjauksen perustutkinnon, sekä tanssialan opettajat. Opetus on ryhmäopetusta, itsenäistä työtä, sekä osittain verkko-opetusta (muun muassa ravitseminen, anatomia...). Opiskelijoiden arviointi kohdistuu ydinosaamiseen lisäksi oppimistaitoihin. Arviointimenetelminä ovat tentit, prosessiarviointi sekä itsearviointi. Ammattiosaamisen näyttö voi olla esimerkiksi opiskelijan itse laatima kehonhuollon kokonaissuunnitelma jollekin työssäoppimisjaksolle.

Ilmaisuvalmiudet-opintokokonaisuudessa opiskelijan tulee osata soveltaa omaksumiaan taitoja työvälleinä oman taiteilijuuden ja esiintyjyyden kehittämisessä. Hänen on osattava ilmaista itseään kokonaisvaltaisesti tanssijan työssä ja omassa tanssimisessaan sekä ottaa vastuu työstään. Opiskelijalla on oltava tanssin tekemisen ja esittämisen taitoja ja laaja-alainen ilmaisurekisteri. Hänen tulee osata luovia ja prosessinomaisia työskentelytapoja, ja hänellä on oltava valmiuksia niiden havainnoimiseen ja ymmärtämiseen ja niiden mukaiseen työskentelemiseen. Hänen on osattava työskennellä erilaisten koreografiensa kanssa ja tulkita eri teoksia. Opiskelijan on osattava keinoja, joiden avulla hän löytää oman ilmaisutapansa ja liikekielensä, ja hänen on pystyttävä tekemään itsenäisiä taiteellisia ratkaisuja ja valintoja. Hänen on osattava strukturoida ja tuoda esille omia luovia ideoitaan. Hänen on osattava käyttää komposition peruselementtejä ja improvisaatiota työssään. Opiskelijalla tulee olla valmiuksia työskentelyyn muiden taiteenalojen tekijöiden kanssa. Opiskelijan on osattava suullisesti ja kirjallisesti eritellä työskentelyprosesseja.

Opintokokonaisuudessa on ilmaisullisten keinojen sekä oman taiteilijuuden ja esiintyjyyden opintojaksot. Opintojaksot perustuvat työelämän (työssäoppimispaikkojen) tarpeisiin ja opetussuunnitelman perusteiden tavoitteisiin. Opetuksesta vastaavat eri alojen asiantuntijat ja tanssialan opettajat. Opetus tapahtuu eri oppimisympäristöissä ryhmäopetuksena. Työssäoppiminen sisältyy opintokokonaisuuteen. Opiskelijoiden arviointi kohdistuu ydinosaamisen lisäksi myös oppimistaitoihin ja sosiaalisiin taitoihin. Sosiaaliset taidot ovat olennainen osa ydinosaamista, mutta niitä erityisesti korostetaan opetuksessa. Arviointimenetelminä ovat tentit, prosessiarviointi, itsearviointi sekä vertaisarviointi. Opintokokonaisuuden näyttö on esimerkiksi toimiminen tanssijana tai avustajana musiikkiteatterikappaleessa.

Produktiot-opintokokonaisuudessa opiskelijalla tulee olla omakohtaista kokemusta tanssiproduktion tai muun esityksen syntymisestä eri alojen ammattilaisten yhteistyönä. Hänen on kyettävä kommunikoimaan muiden ryhmän jäsenten kanssa ja osattava toimia työprosessissa yhteistyössä. Hänen tulee osata suhteuttaa oma osuutensa koko teokseen ja hänen on osattava toimia luontevasti osana teoksen kokonaisuutta. Opiskelijan on pystyttävä toimimaan sujuvasti osana ryhmää ja tuomaan esiin omaa persoonallista ilmaisuaan. Hänen tulee hallita esiintymistilanne ja kyetä esiintyessään säilyttämään jännite ja muodostamaan ehyt kokonaisuus. Hänen tulee sisäistää teoksen maailmaa ja kulttuurista kontekstia

ja käsitellä sitä. Opiskelijan on osattava luoda fyysinen suhde produktioon eri elementteihin ja hänen on osattava työssään tuoda ilmi esimerkiksi musiikin ja äänen hahmottamiskyky, tyyliä ja ilmaisullinen monipuolisuus. Opiskelijan on kyettävä rakentamaan vuorovaikutukseen koreografian kanssa ja pystyttävä edelleen työstämään koreografian antamaa materiaalia. Hänen on pystyttävä käytännön työtilanteessa tarvittaessa kommunikoimaan myös toisella kotimaisella ja jollakin vieraalla kielellä.

Produktiot-opintokokonaisuus on jaettu kolmeen eri opintojaksoon opetussuunnitelman mukaisesti: esiintyminen produktioissa (12 ov), taiteilijuus produktioissa (2–4ov) ja tuottaminen produktioissa (4–6ov). Opintokokonaisuus toteutuu työssäoppimisena eri ympäristöissä, mistä syystä työelämällä on merkittävä rooli tämän opintokokonaisuuden organisoinnissa. Opetusta järjestetään myös ryhmäopetuksena oppilaitoksella (esimerkiksi tilausteokset). Opiskelijoiden arvioinnissa painotetaan ydinosaamista, työn pohjana olevan tiedon ja työprosessin, työturvallisuuden ja yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen hallintaa. Arviointimenetelminä ovat itsearviointi, vertaisarviointi ja prosessiarviointi. Opintokokonaisuuden opettajana toimii tutor-opettaja. Opintokokonaisuuden näyttö voi olla esimerkiksi osallistuminen tanssijana kansantanssikonserttiin tai musiikkiteatteriesitykseen. Näyttö voi olla myös esimerkiksi oma soolo tai duetto.

Toimiminen tanssijana tanssiteoksessa ja esityksessä opintojaksossa opiskelijan on pystyttävä tekemään oma, itsenäinen taiteellinen työ. Se voi olla esimerkiksi koreografian tekeminen itselle tai toisille, parikoreografia, tanssisoolo tai liiketutkielma. Hänen on osattava ilmaista itseään myös kirjallisesti. Opiskelijan on osattava myös kuvata oppimisprosessiaan esimerkiksi oppimispäiväkirjassa, jossa hänen on pohdittava omakohtaisesti kehittymistään tanssijana. Oppimisprosessin kuvauksessa pitää tulla esiin muun muassa tanssijan asenne, motivaatio, oppimishalukkuus ja luovuus. Lisäksi hänen on pystyttävä pohtimaan muita tekijöitä, jotka liittyvät hänen tietämykseensä, tunteisiinsa ja arvomaailmaansa, sekä erityisesti niiden suhdetta hänen toimintaansa tanssijana.

Itsenäisen taiteellisen projektin tekemisen opintojaksossa opiskelijan tulee ymmärtää produktioiden yhteistoiminnallisuutta ja osata kommunikoida muiden esittävän taiteen alojen ammattilaisten, kuten ohjaajien, muusikoiden, lavastajien ja pukusuunnittelijoiden kanssa. Hänen on osattava laatia budjetti, hankkia tilat, koota työryhmä, suunnitella työprosessi ja myydä sekä markkinoida teos. Opiskelijan on tunnettava omaan alaansa liittyviä kotimaisen taide- ja kulttuurihallinnon toimintaperiaatteita. Näihin hallinnon edustajiin kuuluvat alan ammattijärjestöt, kunnat, läänit ja valtio. Opiskelijan on osattava markkinoida omaa ammatillista osaamistaan hakiessaan työtä ja rahoitusta.

Tanssin historia ja tanssianalyysin opintokokonaisuudessa opiskelijan tulee ymmärtää alansa taustoja ja historiallista kehitystä, mikä antaa perspektiiviä ja tukee oman tanssijaidentiteetin muotoutumista. Opiskelijan on osattava hahmottaa tanssitaidetta laajemmin

osana ympäröivää kulttuuria ja yhteiskuntaa sekä myös suhteessa muihin taiteenaloihin. Hänen on tunnettava länsimaisen ja suomalaisen tanssin historiaa ja osattava liittää tanssiteokset niiden kulttuurihistorialliseen yhteyteen. Hänen on tunnettava musiikin tyylejä sekä keskeisiä tekijöitä ja osattava soveltaa tätä osaamistaan omassa ilmaisussaan. Hänen on myös pystyttävä tuomaan esiin omakohtaisia näkemyksiään teoksista ja pohtimaan niiden merkitystä itselleen. Hänen on osattava esittää ja perustella näkemyksensä myös kirjallisesti. Opiskelijalla on oltava perusvalmiudet tarkastella tanssin eri lajeja ja tyylejä. Hänen on osattava tarkastella tanssin eri osatekijöiden, kuten liikekielen, tanssijoiden, äänen ja tilan suhteita toisiinsa. Hänen on osattava esittää ja perustella omakohtaisia näkemyksiään suullisesti ja kirjallisesti. Lisäksi hänen on pystyttävä seuraamaan oman alansa julkaisuja toisella kotimaisella ja ainakin yhdellä vieraalla kielellä.

Tanssin historiassa opitaan taidetanssin historian perusteita ja suomalaisen kansantanssin perinnetietoa sekä kansantanssin kehittymistä. Tanssianalyyseissa puolestaan keskitytään liikkeen, tanssin ja teosten analysoimiseen liikeanalyysien ja koreologian perusteiden sekä teosanalyysin avulla. Musiikin tuntemus sisältyy sekä teosanalyysiin että valinnaisena toteutettavaan teatteri ja musiikki opintokokonaisuuteen. Opetus on pääosin ryhmäopetusta, joskin osa opinnoissa toteutuu verkossa. Arviointi on prosessiarviointia, jossa painotetaan itsearviointin kautta oppimistaitojen hallintaa. Opintokokonaisuuden näyttö voi olla esimerkiksi käsiohjelman tai kirjallisen kritiikin tekeminen jostain tanssiteoksesta.

Teatteri ja musiikki -opintokokonaisuudessa on sekä teatterin että musiikin opintojaksot. Tämä opintokokonaisuus tukee pääaineen (kansantanssin) ja työelämän (musiikkiteatterin) taitojen hallintaa. Tavoitteessa painottuvat yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, sekä oppimisen taidot. Näihin kiinnitetään erityisesti huomiota myös ryhmäopetuksessa eri oppimisympäristöissä ja työssäoppimisessa. Teatteri -opintojaksolla on useita opettajia. Musiikki-opintojaksosta vastaa yksi opettaja.

Musiikkiteatteri-opintojakson tavoitteena on, että opiskelija ymmärtää tanssin draamallisia mahdollisuuksia. Hän on tietoinen ajankohtaisista musiikkiteatteriproduktioista Suomessa ja tanssijoiden työmahdollisuuksista niissä. Opiskelija osaa soveltaa työssä sujuvasti jotain musiikkiteatterille tyypillistä tanssityyliä, esimerkiksi musikaalijazztanssia, steppiä, karakteri- ja paritanssia. Hän osaa tunnetuimmat perusparitanssit ja tuntee yleisimpien käyttötanssien perusrytmit, otteet ja karakteristiset piirteet. Lisäksi opiskelija pystyy rakentamaan pari- ja ryhmätyöskentelyyn, tanssimaan partnerin kanssa sujuvasti ja nostamaan tai olemaan nostettavana tai kumppakin. Hän osaa työssä käyttää laulun tai näyttelijäntyön tai molempien perustaitoja, sekä samanaikaisesti tanssia ja laulaa vaivattomasti. Opiskelija osaa myös ajoittaa liikkeen musiikkiin ja hyödyntää musiikin nyansseja liikkeessä.

Musiikki-opintojakson tavoitteena on, että opiskelija tietää musiikin historian perusteita, tunnistaa kansanmusiikin tyylejä ja tanssinlajeja, sekä tunnistaa ulkomaisen kansanmusiikin etnisiä piirteitä. Opiskelija hallitsee musiikin teorian perusteet yhdistettynä kansan-

omaisiin tanssilajeihin ja kansanlaulun tyylipiirteisiin. Opiskelija hallitsee kansanlaulun päätyylit käyttäen omaa äänellistä ilmaisuja sekä pystyy musisoimaan ryhmässä.

4 Seuranta ja arviointi

Opiskelijoiden arvioinnissa käytetään prosessiarvioinnin, itsearvioinnin ja vertaisarvioinnin menetelmiä. Arvioinnin kohteet määrittyvät opintojaksojen tavoitteiden mukaan. Opiskelijoiden arvioinnissa painotetaan

- **ilmaisuja** (esiintyminen, ilmaisullisten keinojen käyttäminen, tanssillisuus)
- **yhteistyötä ja vuorovaikutustaitoja** (palautteen vastaanottaminen ja antaminen, kontaktit ryhmässä ja ryhmäläisiin, toisten huomioon ottaminen, yhteisistä asioista huolehtiminen, aktiivinen osallistuminen)
- **ammattitietoutta** (lämmittely, kehonhuolto, oman ja muiden työn kunnioittaminen, aikataulujen noudattaminen)
- **oppimistaitoja** (itsearviointi ja itsetuntemus).

Tanssiteknisen osaamisen arvioinnin kohteet ovat liikemateriaalin hallinta, tanssien ja sarjojen osaaminen, oman tanssin ja ilmaisun lisääminen toisen liikemateriaaliin, kehonhallinta, keskivartalon kulloinkin vaatima kannatus, käsien hallinta (asennot, liikkeet), jalkojen linjaukset ja askelikkujen laatu, pään ja katseen käyttö, luotisuora (ryhti...), liikelaatujen hallinta, säädelty voiman käyttö ja dynaaminen vaihtelu.

Työssäoppimisen arviointi kohdistuu erityisesti yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoihin. Työssäoppimispaikasta/-tilanteesta riippuen sosiaaliset ja viestinnälliset taidot ovat ydinosaamisen arvioinnin painoalueena, jota arvioidaan valtakunnallisin kriteerein. Kaikissa tanssiteknisissä opinnoissa on samat arvioinnin kohteet. Painotus vaihtelee tanssinlajista riippuen. Tämä takaa jatkuvan prosessiarvioinnin.

Tutoroinnissa ja HOPS:ssa opiskelija määrittelee omat kehittämisen alueet, sekä sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiinsa liittyvät vahvuudet (erityisesti yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, oppimisen taidot). Tutor tukee opiskelijaa näiden osa-alueiden tavoitteiden saavuttamisessa.

Kaikille yhteisten opintojen opettajien palaute on satunnaista. Tämä on yksi kehittämisen painopiste.

5 Parantaminen ja kehittäminen

Sen vuoksi, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sisältyvät olennaisesti ammatilliseen ydinosaamiseen, niihin liittyvää opetusta on kehitetty työelämän kanssa yhteistyössä ja muun opetustoiminnan kehittämisen osana. Viimeisen vuoden aikana on panostettu opettajien perehdyttämiseen. Ammattiosaamisen

näyttöjen kehitystyö on parantanut näiden valmiuksien oppimista ja opettamista sekä työelämäyhteistyötä.

Sekä koulutuskuntayhtymässä että tutkintotasolla on kehitetty sähköisiä palautejärjestelmiä, jotka ohjaavat kehitys- ja muutostyötä. Ammattiosaamisen näyttöjä on kehitetty hankkeen avulla sekä kuntayhtymä-, oppilaitos- ja tutkintotasolla että kansallisesti. Yhteistoiminta liikunta- ja tanssialan kansallisilla kehityspäivillä on jatkuvaa vertaisarviointia. Opettajien ja opiskelijoiden viestintäteknisiä taitoja on kehitetty Opetushallituksen rahoittaman hankkeen avulla. Toiminnat ovat vakiintuneet arkeen verkko-opetuksen hyödyntämisenä, työpaikkaohjaajien koulutuksena ja työelämäyhteistyön kehittämisenä.

Toisilta opitaan kansallisilla yhteisopetusleireillä. Leireihin on osallistunut työelämän edustajia ja tanssioppilaitoksia muun muassa Suomesta, Unkarista, Venäjältä, Karjalan kansantansavallasta ja Espanjasta.

6 Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen linjaukset

Koulutuksen järjestäjä Rovaniemen koulutuskuntayhtymä on opetussuunnitelman yhteisessä osassa painottanut sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen oppimista kaikilla aloilla. Lisäksi yhteisessä osassa painotetaan pyrkimystä yrittäjyyteen ja yritteliääseen toimintatapaan.

7 Tulevaisuuskuva

Tanssialan opiskelija on viestintäteknisesti osaava, itsenäisesti työssäoppimispaikan hankkiva, ilmaisutaitoinen ja yhteistyökykyinen henkilö.

9.6 Företagsekonomi och IT, merkonom och datanom, Ab Utbildning Sydväst

Utbildningsanordnaren påbörjade merkonomutbildning år 1963 och datanomutbildning år 2001. Totala antalet studerande var den 20.1.2007 50 merkonomer och 63 datanomer och den 20.9.2007 60 merkonomer och 60 datanomer.

Utbildningsanordnaren har i yrkesämnen 74 heltidsanställda lärare och i ämnen gemensamma för alla 6. Heltidsanställda lärare i yrkesämnen som undervisar i den examen som är utvärderingsobjekt är 6 st och motsvarande antal i ämnen gemensamma för alla är 4.

En på den föreliggande utvärderingen inverkanse faktor är den organisationsförändring som skedde 1.8.2008 då sju skolor sammanslogs till läroinrättningen Axxell.

1 Arbetstillivets behov

Sociala färdigheter

- Arbetstillivet vill ha öppna, sociala individer som kan ge god kundservice både internt och externt. De skall kunna fungera aktivt och initiativrikt i arbets-team. Man skall ej behöva övervaka arbetstillagaren ständigt.

Kommunikativa färdigheter

- Arbetstillagaren skall kunna läsa och skriva. Språkkunskaper som krävs är svenska, finska och engelska, gärna ett språk till. Anställda skall idag kunna utnyttja teknologin inom sitt arbete.

Inlärningsfärdigheter och problemlösningsförmåga

- Arbetstillagaren skall ha en vilja att lära sig nytt, motivation till sitt arbete, kreativitet för nyskapande samt för problemlösning, flexibilitet – förmågan att handskas med förändringar

Företagsamhet

- initiativrika, självständiga och kreativa anställda

Allmänt kan man säga att arbetstillivet idag behöver sociala och kommunikativa individer, eftersom förändringstakten är stor inom branschen

Behoven kartläggs systematiskt via diskussioner med branschens delegation samt direkt med arbetsplatserna via Inlärnin i arbete-diskussioner

Behoven beaktas. Mycket av dessa färdigheter som nämns i utvärderingen, har vi svårt att se att skolan kan "lära ut" på tre år. Mycket är sådant som kommer gradvis, med mognad och livserfarenhet. Här inverkar också personlighet, tidigare skolgång och metoder som använts i tidigare sammanhang etc. Behoven beaktas dock på skolan enligt följande:

Sociala:

- En aktiv elevkårsstyrelse
- Rolig Rörelse: välmående in i skolarbetet varje vecka
- Egenlärargrupper: träff med studerandegrupp och egenlärare varje vecka
- Gemensamma fester: Lucia, julfest, dimission + andra evenemang
- Varierande undervisningsmetoder
- Mycket närstudier gör att studeranden regelbundet träffar varandra
- Skolan har café
- Skolan har gemensamma pausutrymmen med olika spel, t.ex pingisbord samt sitt-grupper med soffor och bord
- Alla våra studerande har kurser i interaktion (ofta med skådespelare som lärare). Även följande kurser utvecklar sociala kunskaper: "Jag" (lära känna sig själv samt fundera över sitt välmående), "Vett och etikett", "Mitt yrke"

Kommunikativa:

- Språkkurser är integrerade i yrkesinriktade kurser
- Varierande undervisningsmetoder
- Liten distans mellan lärare och studerande (liten enhet)

- Specifika kurser för att utveckla den kommunikativa färdigheten, t.ex. ”Skriv kreativt”

Inlärningsfärdigheter:

- Egenlärarsystemet (varje studerande har en egenlärare, som handleder i studierna och följer med studieframgången)
- Vi satsar på att studerande skall tycka om sin skola och via det nå studieframgång – trivsel är något vi satsar på, också ekonomiskt
- Varierande metoder i undervisningen, bl.a. projektarbete
- Skolan satsar också på studerandevård (hälsovård, skolkurator, psykolog, egenlärare)
- Årskurslöst system skapar möjligheter för individuella studieplaner
- Ekonomiska resurser finns för stödundervisning
- Självvärdering används i utvärdering av kurser och IA

Företagsamhet:

- Inläring i arbete är en viktig komponent i studierna (skolan har bl.a. en heltidsanställd IA-koordinator)
- Ungt, flexibelt lärarlag som har stor erfarenhet av företagslivet – en god intern företaganda.
- Företagsamhet genomsyrar hela skolarbetet.

2 Planering

Eftersom sociala och kommunikativa färdigheter är viktiga i dagens arbetsliv satsar vi på det i våra kurser. Vi har specifika kurser för ändamålet (Se punkt 1c) samt integrerar färdigheterna i yrkeskurser. Färdigheterna finns beaktade i skolans läroplan. Eftersom vår skola är ganska liten har vi tyvärr inte ett utbud av olika kurser, som studerande kan välja emellan och det leder till att den individuella studieplanen inte alltid kan göras om enligt specifika behov. Alla studerande läser så gott som samma kurser.

Inläring i arbete är väl utvecklat hos oss och vi har satsat på målsättningar och yrkesprov. Alla våra yrkesprov utförs på arbetsplatser.

Planeringsarbetet leds av utbildningsansvarig i samarbete med lärarna. Arbetslivet deltar med kommentarer via IA-diskussioner. Delegationen för branschen kontaktas vid omfattande ärenden. Delegationen fungerar också som bollplank för utbildningsansvarig.

Lärlaget träffas också varannan vecka klockan 8.30–10.00 för ett branschmöte där aktuella saker går igenom och där man också diskuterar pedagogiska ärenden.

Vissa kurser kan ha flera lärare inkopplade och de diskuterar metoder och utvärdering av kursen i förväg. Man försöker samköra och göra kursen så intressant som möjligt.

Utbildningsansvarig gör läsordningar för perioderna. På det sättet försöker vi få in den pedagogiska aspekten i kurserna (inte bara tidsaspekten). Möjlighet att utnyttja teknologi i kurserna är relativt bra, då det finns två datasalar i huset. Är

grupperna stora i vissa kurser har vi resurser att ha kompanjonslärare med på kursen. Detta förbättrar möjligheterna till inläring.

3 Genomförandet av undervisningen och studierna

Pedagogisk verksamhet

Färdigheterna tränas i alla kurser genom olika undervisningsmetoder. Studerande arbetar mycket parvis, i grupper samt med projekt i både yrkes- och gemensamma ämnen.

I målsättningarna för inläring i arbete poängterar man sociala och kommunikativa färdigheter. (Ordagrant enligt följande: Studerande övar upp sina kunskaper i: att arbeta i grupp, att arbeta självständigt, att fungera i situationer med växelverkan på olika språk, att ta fram fakta, att motivera sin avgöranden). Arbetsplatshandledarna tycker dock att det är svårt att utvärdera dessa färdigheter, eftersom det anses lite känsligt. Sociala och kommunikativa färdigheter är även svåra att bedöma i yrkeskurserna på skolan. De betonas sist och slutligen ganska lite i bedömningen av kursen.

Samarbete, arbetsfördelning och de olika aktörernas roll

Se tidigare punkter

Materiella, andliga och ekonomiska resurser

Ekonomiska resurser finns för specifika kurser. Utbildningen har 10 valfria yrkesinriktade kurser och 10 helt valfria kurser. Inom ramen för dessa valfria kurser har vi planerat in många kurser som utvecklar de sociala och kommunikativa färdigheterna. Som kursdragare har vi bl.a skådespelare, psykolog och modersmåls lärare.

I yrkeskurser integreras även språk etc och då är det bara en läsordningsteknisk sak att olika lärare undervisar i samma kurs. Dessa lärare planerar sedan kursen i samspråk med varandra.

Läromedel. Det föreligger en brist på läromedel för finlandssvenska studerande. Vi har ett stort behov av att få läromedel på svenska inom alla områden. Kursdragare är nu tvungna att själva göra upp undervisningsmaterial för att få en fungerande kurs. Det är mycket arbetsdrygt att skapa kurser på detta vis.

Inlärningsmiljön möjliggör beaktandet av sociala och kommunikativa färdigheter i undervisningen. Vi har två datasalar, ett stort auditorium, en fd gymnastiksal som är omgjord till "vardagsrum" för studeranden. Här kan man bl.a. hålla övningar i interaktion etc.

Lärare och arbetsplatshandledare borde systematiskt utbildas inom området. Här har vi en stor brist inom vår skola. Speciellt lärarna borde få utbildning på området. Främst handlar det om tidsbrist. Lärare arbetar med pressade tidsscheman då vi är för få lärare på skolan. Detta betyder att det finns dåligt med tid för utveckling och utbildning för lärare. Skolan har ekonomiska resurser men inte tillräckligt med personella resurser.

4 Uppföljning och utvärdering

Utbildningsansvarig leder och koordinerar arbetet i branschens lärarlag. Diskussioner förs varje vecka om kvaliteten i undervisningen. Lärare och utbildningsansvarig bollar idéer tillsammans och funderar tillsammans på utvecklingsförslag, metoder och projekt.

Respons samlas in av studerande i modulutvärderingar som görs i slutet av varje period (vi har 8 veckors perioder i vårt årskurslösa system).

Med arbetsplatshandledaren diskuterar läraren då hon/han gör sitt utvärderingsbesök i slutet av IA-perioden

Lärargruppen är för tillfället inte så aktiva i sin självvärdering pga tidsbrist. Lärarna jobbar på med kurserna med pressade tidtabeller och reflektioner och utvecklingsarbete blir då lidande.

Inofficiellt får vi utvärderingsinformation via studerande, då avståndet mellan studerande och lärare på vår skola är väldigt kort. Man känner varandra rätt så väl på skolan och studerande "vågar" närma sig lärare med kommentarer och frågor.

Elevkårsstyrelsen fungerar också som en bra informationskanal, både officiell och inofficiell.

Undertecknad utbildningsansvarig är även handledare för elevkårsstyrelsen.

5 Förbättring och utveckling

Utvecklingsprojekt under de senaste tre åren:

- Vi har fått igång en fungerande och aktiv elevkårsstyrelse (arbetet fortsätter med handledning av styrelsen)
- Rolig Rörelse: ett projekt som för in välmående i alla kurser. Varje onsdag kl. 10.15-11.45 ger sig studerande och lärare ut på nåt skoj. Man kan välja mellan olika grupper (t.ex. bowling, fotboll, promenad, simning, minigolf, skytte, volleyboll m.m.) I framtiden kommer även teatergrupper, körgrupper, fotografering och annat att införas i Rolig Rörelse. Varje studievecka i alla kurser innebär idag 28 h "teori", 2 h Rolig Rörelse och 10 h eget arbete. Skolan bekostar detta till fullo. Även lärare som deltar som gruppdragare får betalt som för ett normalt lektionspass. Rolig Rörelse finns även idag som en social målsättning inom vårt miljöledningssystem.
- Specifika kurser: Jag, Vett och etikett, Skriv kreativt, Interaktion, Kommunikation, och Mitt Yrke + olika språkkurser finns med i kurspaketet. Kursdragare skådespelare, psykolog m.fl experter.

- Egenlärarsystemet för bättre handledning av studerande.
- Studerandevårdsgrupp som stöder studerande med olika problem och behov.
- I år har bolaget anställt en internationell koordinator på halvtid, som skall utveckla samarbetet med internationella skolor.
- Stor satsning på Inlärn timer i arbete och planerandet av yrkesproven. Bolaget har en heltidsanställd IA-koordinator.

6 Resultat och effekt

Arbetslivet anser att lärarlaget på företagsekonomi och IT har utvecklats under de senaste åren. Föryngring har skett på ett naturligt sätt, vilket också lett till att aktuella kunskapsbehov beaktas mera aktivt nu. Då lärarna är aktiva är också studerande nöjda. Resultaten syns bl.a. via nöjda studerande ute på arbetsplatserna då de gör sin IA. Studerande pratar också väl om sin skola bland familj och vänner. En satsning på trivsel har alltså gett goda resultat. Under de två senaste åren har vi också lyckats locka många nya studeranden till våra utbildningar.

Arbetslivet är nöjda med våra studerandes kunskaper inom yrkesteknologin. Ungdomar använder datorer så pass mycket mera än vuxna idag att de ganska långt är självlärda på området då de startar sina studier. Då är det även lättare på skolan att utveckla denna kunskap.

Kunskapsmässigt hoppas vi på en förbättring, då vi under det senaste året jobbat mycket med höjande av kvaliteten i kurserna. Resultat kan vi ännu inte rapportera om.

7 Utbildningsanordnarens och läroanstaltens linjedragningar

Utbildningsanordnaren och läroanstalten beaktar sociala och kommunikativa färdigheter i sina strategiska linjedragningar och målsättningar på ett synnerligen bra och stödande sätt. Bolaget satsar mycket på hållbar utveckling och en klar målsättning inom miljöledningssystemet är den sociala aspekten. Fr.o.m detta läsår är Rolig Rörelse en mätbar målsättning i systemet. Resultaten skall uppföljas via utvärderingar bland studerande. I framtiden skall ev. ett ”TYKY-passi” införas inom projektet (utbildningsstyrelsens rekommendationer).

I budgeten finns även varje år pengar till att satsa på trivseln i skolan. Studerande (via elevkårsstyrelsen) får själva göra en inköpslista på vad som bör skaffas för att göra skolan mera trivsam.

Ledningen har även gett fria händer till enheten att utveckla kurser beträffande sociala och kommunikativa färdigheter. Det pedagogiska ansvaret finns i lärarlaget.

Detta kräver naturligtvis ett aktivt lärarlag som har viljan att utveckla och förbättra utbildningen, och detta har vi!

Er framtidsbild

Vi har redan planerat undervisningen på ett rätt så bra sätt vad gäller sociala och kommunikativa färdigheter. Nu gäller det att fortsätta detta arbete och fortsättningsvis förstärka dessa färdigheter hos våra studerande. Kanske den nya läroplanen också hämtar in lite nya visioner.

Vi är ännu ganska kunskapsfixerade och borde våga lossa lite på våra målsättningar och verkligen istället satsa ännu mera på sociala och kommunikativa färdigheter. Arbetslivet anser nämligen att en ung person också kan lära sig sitt arbete på arbetsplatsen bara hon/han är en social och flexibel person. Detta betyder att vi istället borde satsa på kärnkunskapen inom branschen och lämna inlärnigen av fördjupade kunskaper till arbetslivet då man anställs. Läroplanen kräver ganska fördjupade kunskaper av våra merkonom- och datanomstuderande idag. Mindre utrymme har man gett åt sociala och kommunikativa färdigheter i den nationella läroplanen. Vi har dock på skolan värderat detta till en viktig färdighet och har därför redan satsat på detta.

Vår vision är att det utexamineras duktiga, sociala och kommunikativa ungdomar från företagsekonomi och IT. De är också nöjda över att de har valt att utbildas på vår skola. Företagslivet får duktiga medarbetare som har viljan och motivationen att utvecklas och att göra ett gott arbete!

Det finns egentligen inga hinder för att lyckas med detta! Vi hoppas på att ledningen i vårt nya bolag Axxell även satsar på personalen och ger både ekonomiska resurser och tidsresurser för detta arbete. I framtiden satsar ledningen säkert även på en plan för fortbildning av personalen så att vi har goda möjligheter att utbilda ungdomar till duktiga yrkesmänniskor.

Det är även viktigt att ta hand om personalen, så att våra kunniga lärare vill fortsätta arbeta som lärare. Läraryrket i vår bransch är inte välbetalt (ute i företagslivet får våra experter dubbelt betalt) och därför vore det viktigt att satsa på personalen på ett annat sätt istället. Läraren har inte valt läraryrket för att det är välbetalt utan för att hon/han tycker om att jobba med utbildning och ungdomar. Detta borde man ta vara på och satsa också på personalens välbefinnande och utveckling! Det leder i sin tur till nöjda och kunniga studerande!

OSA III

SYNTEESI

10 Arvioivat johtopäätökset

10.1 Yleistä

Arviointitehtävän jäsentäminen oli haaste

Opetusministeriön toimeksiannossa Koulutuksen arviointineuvostolle määritettiin arviointitehtävä: arvioinnin tuli kohdistua työelämän edellyttämiin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Arvioinnissa tämän tulkittiin kattavan sekä sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan että sen tulokset, erityisesti koulutuksen tuottamaan osaamiseen liittyvät tulokset. Toimeksiannossa määritettiin tarkemmin osaamisalueet, joista arviointitietoa tuli vähintään tuottaa. Arviointikohteet olivat sosiaaliset taidot, viestinnälliset valmiudet, oppimaan oppimisen taidot ja yrittäjävalmiudet.

Sekä hankkeen suunnittelu- että arviointiryhmä olivat yksimielisiä siitä, että arviointikohteet rajataan toimeksiantoon, joten arviointia ei laajennettu koskemaan kaikkia eri ammattialoille yhteisiä opintoja ja yhteisiä painotuksia. Ongelmanratkaisutaitojen katsottiin kuitenkin kiinteästi liittyvän oppimaan oppimisen valmiuksiin, joten ne päätettiin lisätä arviointikohteiden joukkoon. Arviointiryhmä oli myös hyvin tietoinen siitä, että opetussuunnitelmien ja tutkintojen perus-

teiden määrittämät osaamisluokitukset eroavat opetusministeriön määrittämästä luokituksesta. Arvioinnissa kuitenkin käytettiin toimeksiannossa määritettyä luokitusta ja siten tässä arvioinnissa myös yrittäjäyysvalmiudet sisällytettiin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien yläkäsitteen kokonaisuuteen.

Arvioinnin merkitys oli suuri

Arviointi tehtiin kehittävän arvioinnin mukaan. Koska arviointi kohdistui ammattipedagogiikkaan, arviointiaineistoa haluttiin koota käytännönläheisesti mahdollisimman läheltä opetusta, opiskelua ja opettajien työtä. Aineisto koottiin siten tutkintokohtaisesti. Arviointi tehtiin otantana. Otannassa varmistettiin, että kaikki tutkinnot tulivat mukaan. Edelleen varmistettiin, että joissakin tutkinnoissa olivat edustettuina kaikki koulutusmuodot (vrt. tutkintoketjut). Näin arviointiryhmä pääsi myös vertaamaan samaan tutkintoon liittyviä koulutusmuotoja toisiinsa.

Arviointimallin mukaan arvioitavaa kohdetta tarkasteltiin systemaattisesti etenevänä prosessina. Tutkintokohtaiset ryhmät laativat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottumista koskevat kuvaukset ja tuottivat numeerista aineistoa lomakkeen mukaisesti. Paikallisen arvioinnin tekivät monitahoiset asiantuntijaryhmät. Lähtökohtana oli, että työelämän asiantuntijat ja opiskelijat osallistuvat eri opettajaryhmien ja pedagogisen johdon kanssa arviointi-istuntoon. Näin meneteltiinkin lähes useimmissa tapauksissa. Aineistosta löytyi myös sellaisia, joissa arvioinnin olivat tehneet vain ammatillisten opintojen opettajat.

Monien tutkintokohtaisten ryhmien mielestä kuvausten laatiminen ja arviointi-istunnot jäsensivät omaa toimintaa ja sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottamista siinä. Monet korostivat, *että arviointi toi esiin kyseisten valmiuksien merkityksen työelämässä ja aktivoi välittömiin kehittämistoimenpiteisiin jo arviointia tehtäessä*. Monet korostivat, että arviointi oli hyvä oppimisen ja kehittämisen väline. Lisäksi monet korostivat, että arvioinnissa esille nousseisiin kehittämistarpeisiin tullaan välittömästi paneutumaan arvioinnin jälkeen. Koulutuksen järjestäjät toivat esiin toiveensa myös palautteen saannista kansallisesta arvioinnista, jotta he voisivat tehostaa edelleen kehittämistyötään.

10.2 Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisen laatu arviointikriteereiden valossa

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointi oli kriteeriperusteista. Kuten Koulutuksen arviointineuvoston aiemmin tekemissä vastaavissa arvioinneissa, puolet koulutuksen järjestäjistä ylsi arviointiryhmän määrittämään laatutasoon. Puolet järjestäjistä jäi siten laatutason alapuolelle. Suurimmat ongelmat liittyivät

tutkintojen välisiin suuriin eroihin: ***vain reilu viidennes ylitti arviointiryhmän asettaman laatutason kaikilla arviointialueilla, ja noin kolmannes ei ylittänyt laatutasoa miltyään osin. Muilla järjestäjillä oli sekä laatutason ylittäviä että alittavia alueita.***

Tulokset osoittivat, että monet järjestäjät ja tutkinnot olivat selkeyttäneet sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tavoitteita ja sisältöjä. Siitä huolimatta, että laatutasoa ei saavutettu kaikilla osa-alueilla, se saavutettiin useissa tapauksissa työelämän tarpeen tunnistamisessa ja analysoinnissa ja opetukseen ja oppimiseen liittyvässä ydintoiminnassa. Vastaavasti kehitettävää oli erityisesti suunnittelussa ja seurannassa ja arvioinnissa. Positiivista oli myös se, ettei merkittäviä kieliryhmien välisiä eroja ollut.

Arviointiryhmä pitää tutkintojen välisiä toiminnan laatuun liittyviä eroja suurina. Erityisen suuri oli niiden tutkintojen määrä, joissa arviointiryhmän asettamaa laatutasoa ei saavutettu miltyään osin. Lisäksi oli paljon sellaisia tutkintoja, joissa laatutason vaihtelut olivat suuria.

Tämän arvioinnin mukaan keskeisimmät tutkintojen väliset erot liittyvät alaan ja koulutusmuotoon. Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liitetään usein oletus, että nämä valmiudet painottuvat enemmän naisvaltaisilla ja asiakaspalveluun keskittyvillä aloilla ja vähemmän teknistä osaamista painottavilla aloilla. Naisvaltaisilla ja asiakaspalveluun keskittyvillä aloilla kyseiset valmiudet katsotaan kuuluvaksi ammatilliseen ydinosoitukseen. Vaikka tutkintojen ja alojen välillä oli eroja, niin kovin selvää ***ei kuitenkaan näyttänyt olevan se, että kyseiset valmiudet itsestään selvästi toteutuisivat palvelualoille ja julkiselle sektorille koulutettaessa ja että teknistä osaamista painottavat tutkinnot olisivat automaattisesti huonompia.*** Joukosta löytyy myös teknistä osaamista painottavia tutkintoja, joissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu erittäin hyvin huomioon ja joissa sekä järjestäjä että opettajat toimivat hyvin systemaattisesti näiden osaamisalueiden suhteen. Tätä voidaan tarkastella myös toisinpäin: kaikki palvelualoille ja julkiselle sektorille kouluttavat eivät painota näitä valmiuksia eivätkä kehitä näihin liittyvää opetusta ja opiskelua muita systemaattisemmin. Syynä saattaa tuki olla myös se, että kyseisiä valmiuksia pidetään niin ammatillisuuteen kuuluvina, ettei niitä osata siitä erillisinä edes tarkastella.

Kokonaistulosten valossa ***suurimmat kehittämisen tarpeet liittyvät kuitenkin luonnonvara- ja ympäristöalaan ja tekniikan ja liikenteen alaan.*** Arviointiryhmän käsitys on, että tämän tuloksen taustalla voi olla alojen toimintakulttuuriin ja traditioihin liittyviä tekijöitä. Aloilla ja niiden opetuksessa ei ehkä ole totuttu kiinnittämään huomiota sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin alojen taustalla olevaan tekniseen orientaatioon ja kädentaitoihin painottumisen ohella. Huomioitava myös on, että ***tekniikan ja liikenteen alalla painotettiin yrittäjyyttä monia muita aloja vähemmän.***

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan erityisopetuksessa muita koulutusmuotoja paremmin. ***Tämä johtunee muun muassa siitä, että monen opiskelijan erityisopetuksen tarve on perusteltavissa sosiaaliseen ja viestinnälliseen sekä oppimiseen liittyvillä erityistarpeilla ja ongelmilla.*** Näin näihin valmiuksiin kiinnitetään luontaisesti huomiota.

Oppisopimuskoulutuksen tulokset olivat muita heikommät kaikilla osaamisalueilla. ***Oppisopimuskoulutuksen muita heikomman tilanteen taustalla lienee puolestaan monia tekijöitä:*** oppiminen tapahtuu pääosin työpaikoilla, oppilaitokset järjestävät lähinnä vain tietopuolista opetusta, sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä tavoitteita ei ole henkilökohtaistettu opiskelijan omassa opiskelusuunnitelmassa ja opiskelijoilla oletetaan olevan nämä valmiudet jo työsovimusta solmittaessa.

Sekä oppisopimuskoulutuksen että aikuiskoulutuksen kriittisin kohta liittyy siihen, että opiskelijoilla edellytetään olevan sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet jo koulutusta aloitettaessa, jolloin ***opiskelija ”vapautetaan” näiden valmiuksien oppimiselta.*** Lisäksi joissakin tutkinnoissa ”opiskelijan vapauttamisen” perusteena pidettiin opiskelijavalintaa; ***hyvät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat opiskelijoiden valintakriteereinä.***

Alojen, tutkintojen ja toiminnan taustalla olevia kulttuurisia tai muita tekijöitä pyrittiin nostamaan esiin myös niin sanottujen tutkintoketjujen avulla. Esimerkinomainen tarkastelu nosti esiin alojen välisiä eroja. Esimerkkiprofiilien mukaan koulutusmuodosta johtuvat erot ovat pienimmät sosiaali- ja terveysalan perustutkinnossa ja audiovisuaalisessa perustutkinnossa. Liiketalouden perustutkinnossa koulutusmuotojen profiilit olivat myös lähellä toisiaan erityisopetusta lukuun ottamatta. Kone- ja metallialan perustutkinnossa koulutusmuotojen väliset erot olivat melko suuret, samoin kuin hotelli- ja ravintola-alan perustutkinnossa (vain kaksi koulutusmuotoa).

10.3 Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen toiminnassa

Arviointi tehtiin EU-yhteistyössä kehitetyn CQAF:n mukaan. Malli painottaa toiminnan systemaattisuutta ja kehittämisen jatkuvuutta. Tulosten mukaan ammatillisen koulutuksen järjestäjät ovat kehittäneet oman toimintansa laadunhallintaa ja lisänneet sen myötä toimintansa systemaattisuutta. Tämä arviointi tuo kuitenkin esiin samat toiminnalliset piirteet kuin Koulutuksen arviointineuvoston aiemmin tekemät vastaavat arvioinnit. Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät tarpeet tunnistetaan melko hyvin ja toimiakin osataan, mutta ***tavoitteet ovat useissa tapauksissa epäselvät, seuranta- ja arviointijärjestelmät ovat puutteelliset ja toiminnan laadun parantaminen ja kehittäminen eivät ole***

vakiintuneita. Vain osalla järjestäjillä oli erittäin selvää näyttöä sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvistä tuloksista.

Arviointi nosti esiin suuret *prosessien – erityisesti pedagogisten prosessien – laadunhallinnan kehittämisen tarpeet*. Useissa tapauksissa näyttää olevan ongelmana, ettei *koulutuksen järjestäjän tasolla kehitetty systemaattinen toimintatapa ole ole vielä ”valunut ” ruohonjuureen eli pedagogisiin prosesseihin*. Vaikka pedagoginen toiminta on monelta kannalta katsottuna laadukasta ja esimerkillistä, se ei ole laajasti kovin systemaattista siten kuin systemaattinen laadunhallinta edellyttäisi. Kriittistä on, että hyvin monissa tapauksissa pedagoginen toiminta jää yksittäisen opettajan vastuulle. *Yksi suurimmista haasteista liittyy prosessien johtamiseen.*

Työelämän tarpeet tunnistetaan

Tutkintokohtaiset ryhmät tiedostavat sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet ja niiden kasvavan merkityksen. Näihin valmiuksiin liittyvä *tarve nähdään kauttaaltaan suuremmaksi kuin mitä koulutuksessa ja opetuksessa on tähän mennessä painotettu ja mitä tulosten mukaan on saatu aikaan.*

Koulutuksen järjestäjillä on erilaisia työelämän tarpeiden ennakointimekanismeja ja toimintatapoja. Joidenkin yksiköiden ennakointimenettelyt ovat monipuoliset ja systemaattiset. Harvat yksiköt kuitenkin tekevät sellaista ennakointia, jossa olisi erikseen pureuduttu sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin. Näiden valmiuksien tarpeiden ennakointi on usein integroitu muuhun ennakointitoimintaan. Lisäksi niitä pidetään työelämässä tarvittavana ammatillisena osaamisena. Vaikka tämä integratiivinen näkökulma on perusteltu, niin se voi johtaa siihen, ettei *sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia oteta riittävästi huomioon elinikäisen oppimisen avaintaitoina, vaan ne hukkuvat ammatillisuuteen*. Edelleen ongelmana on se, että *sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena erittelemättä niitä ja tunnistamatta erilaisia osaamisen tarpeiden profiileita ja painotuksia*. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet eivät ole yksi kokonaisuus, vaan ne sisältävät erilaisia osaamisalueita, jotka myös voivat painottua eri tavalla eri tutkinnoissa ja niiden vaatimuksissa.

Positiivista on, että opettajat osallistuvat aktiivisesti työelämän tarpeiden ennakointiin, koska se parantaa samalla myös opettajien työelämäosaamista. *Ennakointimenettelyt ovat kuitenkin melko kehittymättömiä*. Työelämän tarpeiden kartoittamiseen ja analysointiin tarvitaan tarkoitukseen soveltuvia laadullisen ennakkoinnin menetelmiä. Näitä eri alojen tarpeisiin soveltuvia menetelmiä on tarpeen kehittää yhteistyössä eri tahojen kanssa. Tietojen vaihdon ja yhteisten hankkeiden avulla voidaan niin ikään edistää ennakointiin liittyvää toisilta op-

pimistä. Ennakoinnin tarpeet nostavat esiin myös alueellisen sekä ala- ja tutkintokohtaisen verkostoitumisen haasteet.

Vaikka sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitys työelämässä tunnustetaan, joukosta löytyy myös yksiköitä ja tutkintoja, joissa näin ei ole. **Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet eivät olleet kaikissa tutkinnoissa tietoisesti opetuksen ennakoinnin, suunnittelun tai tavoiteasettelun ja arvioinnin kohteina.** Arviointiryhmälle syntyi vahva käsitys siitä, että monet tutkintokohtaisista ryhmistä pohtivat sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitystä ja tarpeita arviointia tehdessään ensimmäistä kertaa.

Koulutuksen järjestäjien linjauksissa eroja

Arviointiaineisto koottiin tutkinnoittain. Tästä syystä järjestäjän ohjausta tarkasteltiin arvioinnissa sen mukaan, miten se ilmenee ”ruohonjuuren” toiminnassa. Eri tutkintojen näkökulmasta tarkasteluna **koulutuksen järjestäjät ovat linjanneet kohtalaisen hyvin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaansa.** Monien järjestäjien linjaukset ovat myös valtakunnallisten linjausten mukaisia. Linjaukset liittyvät periaatteisiin, sisältöihin ja menetelmiin, mutta tavoitteita koskevat linjaukset eivät sen sijaan olleet kovin selvät. Monilla oli myös selkeää näyttöä siitä, että linjaukset viedään myös käytäntöön.

Kriittistä on, ettei **kaikilla järjestäjillä ole sellaisia sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevia linjauksia, jotka ohjaisivat oppilaitoksia ja eri tutkintoihin liittyvää koulutusta.** Linjaukset ovat myös monien kohdalla niin yleisiä, etteivät ne mielly tutkintojen tasolla toimintaa ohjaaviksi ohjenuoriksi ja periaatteiksi. Järjestäjien etäisyys oppilaitoksista ja erillisistä tutkinnoista on monissa tapauksissa ongelma. Etäisyys sisältää myös vaikeudet toinen toistensa ymmärtämiseen. Ylevistä linjauksista usein seuraa **niiden vieraus käytännön kannalta ja toiminnan ohjautuminen siten kuin yksittäisen tutkinnon parissa toimivat yksiköt ja yksilöt sen ymmärtävät.**

Sen ohella, että järjestäjien linjaukset koettiin tutkinnon tasolla etäisiksi, aineistosta oli myös luettavissa, ettei **kaikissa tutkinnoissa sitouduttu järjestäjien linjauksiin, vaan tutkintokohtaisesti toimitaan siten kuin parhaaksi nähdään.**

Järjestäjien linjausten ja käytännön toiminnan välistä kuilua näyttää lisäävän myös se, **ettei tehtyjä periaatteita ja tavoitteita koskevia linjauksia aina konkretisoida resurssisuunnittelussa.** Tämä on osittain edistämässä sitä, että kirjoitetut periaatteet ja suunnitelmat eivät elä käytännössä, vaan toiminta ohjautuu piilosuunnitelmien mukaan mikä muun muassa konkretisoituu semi-integraationa ja integroimattomuutena (luku 8.1). Yhtenä selittävänä taustatekijänä voi olla **pedagogisen toiminnan johtamisen** (vrt. prosessijohtamisen) **heiveröisyys.** Yhtenä ongelmana voidaan niin ikään pitää sitä, ettei järjestäjillä **ole kovin syste-**

maattista tapaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan laadunvarmistukseen.

Järjestäjien heikoista linjauksista kertoi myös se, ***ettei kaikilla järjestäjillä ollut selkeää kuvaa tulevaisuuden kehityksen suunnasta.*** Erittäin monien arvointiryhmien esittämä tulevaisuuskuva koostui yksittäisistä teoista, joita lähitulevaisuudessa tullaan tekemään. Hyvin harvat tulevaisuuskuvat valottivat visionäärisesti tulevaisuuden työelämän tarpeita ja niihin vastaamiseen liittyvän toiminnan suuntaamista.

Systematiikkaa suunnittelukäytäntöihin kaivataan

Koulutuksen järjestäjien ja oppilaitosten ***suunnittelukäytännöt näyttivät kokonaisuutena melko kehittymättömiltä.*** Suunnittelu ja tavoitteiden asettaminen ei ole kovin tietoista. Suunnittelun kriittisin kohta liittyy sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ***tavoitteiden puuttumiseen tai niiden epäselvyyteen.*** Myös se, että sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä toiminta ***jää usein yksittäisen opettajan tulkinnan ja toiminnan varaan,*** kertoo osaltaan suunnittelumekanismien ongelmista. Osaltaan se kertoo myös vahvasta luottamuksesta opettajaan. Yksittäisen opettajan vastuulle jäävästä toteutuksesta seuraa kuitenkin toiminnan henkilöityminen ja siitä johtuvat suuret erot. Tämänkaltaisen tilanne voi myös johtaa siihen, ettei sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painoteta lainkaan.

Suunnittelun ongelmista kertoo myös se, että monissa tutkinnoissa ei ole varmistettu sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamista huomioon erilaisissa pedagogisissa prosesseissa. Esimerkiksi opiskelijan arvioinnin suunnittelussa ei valmiuksia ole aina otettu huomioon. Osassa tutkinnoista ***työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja niihin liittyvä toiminta on ulkoistettu työpaikoille ja erityisesti työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöihin.*** Oletuksena on, että ne tulevat tällöin otetuiksi automaattisesti huomioon.

Vaikka monissa tapauksissa eri opettajaryhmät suunnittelevat yhdessä sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaansa, on ***suunnitteluun liittyvä yhteistyö*** monilta osin ***vähäistä.*** Työelämä osallistuu myös vähän kyseisen toiminnan suunnitteluun. Suunnitteluun liittyvät vastuut ovat monissa tapauksissa niin ikään epäselvät. Vastuu näyttää usein jäävän yksittäiselle opettajalle ja tutkintokohtaiselle ryhmälle ilman näkyvää johtajuutta. Näin toimien toiminta henkilöityy ja haavoittuvuus lisääntyy.

Koulutuksen järjestäjän linjausten, oppilaitosten linjausten ja yksittäisen tutkinnon käytännön toteutuksen välillä on usein ristiriitaa. Aina ***eivät järjestäjien linjaukset konkretisoidu yksittäisen tutkinnon suunnittelussa ja toimintaperiaatteissa.*** Viesti ei kulje. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan parhai-

ten huomioon kirjoitetuissa opetussuunnitelmissa ja opetuksen suunnittelussa. Vastaavasti sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan melko vähän opettajien ja työpaikkaohjaajien koulutuksen, taloudellisten ja muiden voimavarojen, kehittämishankkeiden sekä opiskelijan arvioinnin ja opetusjärjestelyiden suunnittelussa. Suunnittelutaitoja ja suunnitteluteknologiaa ei nosteta esille, vaan suunnittelussa korostuu kirjoitettujen opetussuunnitelmien näkökulma. Arviointiryhmälle muodostui yhteinen käsitys siitä, että **sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on monissa tapauksissa otettu paremmin huomioon kirjoitetuissa opetussuunnitelmissa kuin käytännössä toteutuvissa opetussuunnitelmissa**. Käytännössä toteutuvat opetussuunnitelmat ovat usein opettaja-, ala- ja oppilaitoskohtaisia (piilo-ops). Eri osaamisalueiden suunnittelukäytänteissä ei ilmennyt olennaisia eroja.

Arviointi kohdistui työelämän edellyttämiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin, jolloin niiden merkitys osana ammatillisia opintoja korostuu. Ammatillisten opintojen lisäksi kyseiset valmiudet ovat osa kaikille yhteisiä opintoja. Vaikka integraatio ammatilliseen osaamiseen painottui joissakin tutkinnoissa, sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja niiden kehittämiseen liittyvät **valmiudet sisällytetään kirjoitetuissa ja käytännössä toteutuneissa opetussuunnitelmissa ammatillisia opintoja enemmän kaikille yhteisiin opintoihin**. Tämä on omiaan tukemaan käsitystä ammatillisuudesta, jossa ammattitaito ja elinikäisen oppimisen valmiudet ovat toisistaan erillisiä.

Opetussuunnitelmien merkitys on suuri

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarve osana työelämän edellyttämää ammatillista osaamista tiedostetaan melko hyvin. Maaperä kyseisten valmiuksien painottamiselle on siten hyvä. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon pedagogisessa toiminnassa paremmin kuin suunnittelussa. Positiivista on myös se, että kyseisiä valmiuksia painotetaan nykyisin enemmän kuin aiemmin. Silti tilanne ei kokonaisuudessaan ole kovin hyvä. Muun muassa **eri tutkintojen ja alojen välillä on suuria eroja. Erot johtunevat osaltaan työelämän erilaisista vaatimuksista mutta myös alojen erilaisista toimintakulttuureista ja traditioista**.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottaminen kuitenkin näyttää monissa tapauksissa estyvän muun muassa tavoitteiden epäselvyyden vuoksi. Ongelmana on usein myös se, että tarpeita tulkitaan kapeasti kunkin tutkinnon ja alan lähtökohdista ja kulttuurista käsin. Opetussuunnitelmien perusteisiin kirjattujen ydinosoamisen tavoitteiden ja periaatteiden ilmaisutapa on osaltaan tukenut tätä kehitystä. Toisaalta **luottamus piilo-opetussuunnitelman toimivuuteen sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisessa on vahva**. Toimivien työelämäyhteyksien, työssäoppimisen, kaikille yhteisten ja ammatillisten

opintojen integroinnin, toiminnallisten ja vuorovaikutusta painottavien menetelmien ja palaute- ja arviointikeskustelujen ajatellaan luovan itsessään edellytyksiä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiselle.

Opetuksen ja ohjauksen toteutuksessa nojataan kirjallisiin opetussuunnitelmiin. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan enemmän kaikille yhteisissä opinnoissa kuin ammatillisissa opinnoissa, minkä lisäksi korostetaan myös integratiivista näkökulmaa. Monissa tapauksissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on ”integroitua näkymättömiin”, jolloin niiden ottaminen huomioon muuttuu itsestään selvyydeksi.

Arviointiryhmän mielestä keskeisin suunnittelun instrumentti on opetussuunnitelma. Nykyisten opetussuunnitelmien taustalta on tunnistettavissa oppiainejakoinen opetussuunnitelma-ajattelu, joka oppiaineiden yhdistelyn kautta ylittää parhaimmillaan opintokokonaisuuksien rakentamiseen eli moduliperustaisiin koulutusohjelmiin. Työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen tai näyttötutkintojen kehittäminen on muokannut myös sekä oppilaitosten että työpaikkojen asenteita sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen. ***Pedagogiset haasteet kohdistuvat osallistamisen, toiminnallistamisen, todellisten tai todellisuutta simuloivien oppimisympäristöjen suunnitteluun.*** Kehittäminen edellyttää paikallisen, alueellisen, kansallisen ja kansainvälisen yhteistoiminnan organisointia. Selvää on, että yhteisöllisiä toimintamuotoja ja toiminnallisia menetelmiä tarvitaan, samoin kuin ryhmäperustaisia ja opiskelijoiden yksilöllisyyden huomioon ottavia ohjaus- ja työtapoja.

Monissa oppilaitoksissa tunnistetaan piilo-opetussuunnitelman merkitys sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisessa. Arviointiryhmän käsitys on, että ***nykyinen oppiainejakoinen ja moduliperustainen opetussuunnitelma-rakenne asettaa itsessään esteitä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimiselle.*** Ratkaisua ongelmaan voitaisiin hakea niin sanotusta ***juonneopetussuunnitelmasta***, jossa piilo-opetussuunnitelman edut kyetään tekemään näkyviksi ja nykyisen opetussuunnitelman vahvuudet hyödyntämään. Oppiainejakoista ja moduliperustaista kehittyneemmän juonne- eli matriisiopetussuunnitelman avulla kyettäisiin tekemään näkyviksi sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet sekä muut sellaiset valmiudet, jotka eivät ole itsenäisiä oppiaineita. ***Juonneopetussuunnitelman kehittäminen voitaisiin aloittaa kaikille yhteisten opintojen, elinikäisen oppimisen avaintaitojen, ammatillisten opintojen sekä työssäoppimisen integroinnista.*** Onnistumisen edellytyksenä arviointiryhmä pitää eri opettajien välistä tiivistä yhteistyötä.

Arviointiryhmän mielestä ***opetussuunnitelma tulisi mieltää erilaiset rajaidat ylittävänä tieto-, oppimis- ja toimintaympäristönä***, jossa oppija saa tarvitsemansa ohjauksen kaikissa vaiheissa ja tarpeen mukaan myös hyvin yksilöllisin vaatimuksin. Opetussuunnitelma toimintaympäristönä korostuu erityisesti virtuaalisen informaatio-, tieto- ja oppimisympäristön merkityksessä. Opetus-

suunnitelma on ikään kuin koko maailma sen sijaan, että se olisi suljettu, koulukohtainen järjestelmä. Opettajille tämän kaltainen opetussuunnitelma tarjoaa yhteisen suunnittelun, kehittämisen ja myös seurannan välineen silloin, kun arviointikriteerit tehdään siinä näkyviksi.

Niissä tutkinnoissa, joissa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat keskeisintä ammatillista osaamista, on vaikea erottaa näitä omaksi kokonaisuudeksi. Opetussuunnitelmien kehittämisessä tulee edelleen pohtia, tulisiko sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet nähdä erillisinä elinikäisen oppimisen avaintaitoina vai tulisiko niitä painottaa yleisinä työelämävalmiuksina. Näin tietoisuus niistä ja tavoitteellinen toiminta sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimiseksi voisi lisääntyä.

Piilo-opetussuunnitelmat ohjaavat toimintaa

Opetus- ja ohjauksekäytännöt viittaavat monilta osin piilo-opetussuunnitelman vahvuuteen. Ongelmia liittyy muun muassa tavoitteiden epämääräisyyteen ja puuttumiseen kokonaan, sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien mieltämiiseen kokonaisuutena erittelemättä niitä toisistaan, opiskelijan arvioinnin kriteereiden puuttumiseen, opettajaryhmien vähäiseen yhteistyöhön ja epäselvään vastuuseen sekä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksen ja arvioinnin ulkoistamiseen työpaikoille.

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamiseen huomioon näyttää liittyvän myös oletus, että nämä valmiudet kehittyvät itsekseen. Näkemys siitä, ettei työelämän edellyttämiä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia voida luotettavasti arvioida osana ammatillista osaamista, on myös vahva. Tästä on seurauksena se, että *vastuu näiden osaamisalueiden opetuksesta ja ohjauksesta siirtyy kaikille yhteisten opintojen opettajille ja kyseisiin opintokokonaisuuksiin*. Usko näyttää olevan vahva myös siihen, että *työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja ammattiosaamisen näytöissä*.

Piilo-opetussuunnitelman olemassaolosta seuraa, että oppilaitoksissa on kahdet normit; järjestäjän vahvistamat opetussuunnitelmat ja ohjeet sekä opettaja-, koulu- ja tutkintokohtaiset käytännöt. Piilo-opetussuunnitelma perustuu kunkin omaan tai pienen, esimerkiksi tutkintokohtaisen ryhmän näkemykseen tarpeista, toimintatavoista ja niiden taustoista. Piilo-opetussuunnitelman vahvuudesta seuraa, että yksittäinen opettaja jää yksin pedagogisten ratkaisujensa kanssa. Opiskelijoille se merkitsee useita käytäntöjä.

Opiskelijan arviointi kirjavaa

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arviointi opiskelijan arvioinnissa on erittäin kirjavaa. Arviointiryhmä korostaa opetussuunnitelman, opetustoiminnan ja opiskelijan arvioinnin keskinäistä yhteyttä. Opiskelijan arviointi ohjaa oppimista eniten ja on olennaisin tekijä niin sanotussa toiminnallisessa opetussuunnitelmassa sekä siihen läheisessä yhteydessä olevassa piilo-opetussuunnitelmassa. Tämä on syy, miksi opetussuunnitelmissa tulisi kuvata sekä arviointikriteerit että toiminnallinen pedagogiikka.

Yksin puurtamisesta yhteistyöhön

Työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottaminen edellyttää eri tahojen yhteistyötä. Keskeistä on oppilaitosten ja työelämän yhteistyö, kuten myös eri opettajaryhmien yhteistyö. **Myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kokonaisvaltaista kehittämistä tukisi, jos eri alat ja tutkinnot tekisivät nykyistä enemmän yhteistyötä.** Tiiviin yhteistyön avulla voitaisiin myös tehostaa toisilta oppimista ja hyvien käytänteiden levittämistä.

Eri tahojen välistä yhteistyötä pidetään toisaalta itsestään selvänä, toisaalta siihen ei nähdä erityisiä tarpeita. Yhteistyö on hyvin epätasaista, ja se painottuu eri tutkinnoissa eri tavalla. Suurimmat ongelmat liittyvät sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ulkoistamiseen työpaikoille. Näissä tapauksissa vastuu on siirretty työelämään ja opettajat ovat ikään kuin ”pesseet kätensä” vastuusta. Ratkaisu tähän ongelmaan ei kuitenkaan löydy vain siirtämällä vastuu oppilaitoksille ja opettajille. **Tarvitaan yhteisiä periaatteita, selkeää työnjakoa ja saatavuutta yhteistyötä muun muassa työpaikalla tapahtuvaan oppimiseen ja ammattiosaamisen näyttöihin.** Keskeistä on myös se, että oppilaitoksilla on foorumit ja toimintatavat, joiden kautta työelämä voi osallistua kyseisiin osaamisalueisiin liittyvien periaatteiden ja käytänteiden suunnitteluun ja kehittämiseen.

Monilla paikkakunnilla eri oppilaitosten opiskelijat opiskelevat samoissa työpaikoissa. Tämä edellyttää myös sitä, että osana muuta yhteistyötä **koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset sopivat yhteisistä sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvistä periaatteista.** Yhteistyön avulla voidaan lisäksi oppia toisten hyvistä käytänteistä. Myös kehittämishankkeet voivat olla yhteisiä.

Monet yksiköt ohjaavat ja kehittävät systemaattisesti sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaansa. Vastaavasti monien yksiköiden sisäinen ohjaus on hyvin yleistä ja toiminta ohjautuu tutkintokohtaisesti. Koulutuksen järjestäjien piirissä on suuri tarve eri alojen ja tutkintojen käytäntöjen ja tavoitteiden yhdensuuntaistamiselle. **Tämä edellyttää eri alojen ja tutkintojen välisten raja-aitojen madaltamista ja siten myös näiden välistä yhteistyötä.**

Opettajien välisessä yhteistyössä on monia kriittisiä pisteitä ja kehittämistarpeita. Ensiksikin monissa kaksoistutkinnoissa on epäselvää, kuka vastaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamisesta huomioon opiskelijan opiskelussa. Aineistossa oli tutkintoja, joissa lukioiden oletettiin ottaneen vastuun sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opettamisesta ja ohjaamisesta. Toiseksi kaikille yhteisten opintojen ja ammatillisen opintojen opettajien keskinäinen yhteistyö vaihtelee hyvästä täysin puuttuvaan. Vastuut ovat myös monissa tapauksissa epäselvät. Tutkintokohtaisten ryhmien itsensä mielestä **eri opettajien välisen yhteistyön kehittäminen tulisi nostaa painopisteeksi sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämiseksi.**

Yhteistyön johtaminen ei jäsenny aineistosta. Vaikka tutkintokohtaiset arvioinnit olivat parhaimmat toiminnan alueella, **arviointiryhmän mielestä tulisi panostaa pedagogiseen johtamiseen ja sen osana myös yhteistyön johtamiseen.**

Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen suuruus ei ole laadun tae

Se, miten erikokoisissa yksiköissä ja tutkinnoissa hallitaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, vaihtelee suuresti. Suurten ja pienten yksiköiden erot tulivat esille. Pienissä yksiköissä kaikki tuntevat toisensa, jolloin suunnittelun ja arvioinnin järjestelmällisistä toimintamuodoista voidaan tinkiä. Kun yksikkö on suuri ja yksiköitä paljon, vaaditaan riittävän yhtenäisyyden varmistavia järjestelmiä ja myös yhteisöllisyyden varmistamista.

Arviointiryhmän käsitys kuitenkin on, ettei järjestäjän koolla ole automaattisesti positiivisia vaikutuksia sosiaalisten ja viestinnällisten taitojen painottamiseen opetuksen ja ohjauksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Järjestäjän pieni koko luo edellytyksiä hyvälle yhteistyölle, mutta se ei takaa sitä. Pienten yksiköiden järjestäjäsuhde on kuitenkin usein välitön, jolloin myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen liittyvä keskustelu kyetään organisoimaan joustavasti. Ongelmana on toimintojen henkilöityminen ja sen myötä usein syntyvät erot. Monet vastaajat kokivat puolestaan kuntayhtymä- ja kuntajärjestäjien etäisyyden oppilaitoksista ja tutkinnoista suureksi ja sen myötä myös järjestäjien tuen ja ohjauksen puutteelliseksi. Kooltaan suuren järjestäjän toiminta on usein pieniä järjestelmällisempää ja systemaattisempaa. Monet suuret järjestäjät olivat onnistuneet luomaan hyvän strategisen perustan ja toimivan yhteyden yksiköihin ja lisäämään näin myös eri yksiköiden ja tutkintojen välistä yhtenäisyyttä. Tämä kehityssuunnan odotetaan jatkuvan edelleen.

Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia painotetaan työelämäyhteyksien lisäksi myös kaikille yhteisissä opinnoissa. Vaihtelu oli kuitenkin hyvin suurta. Kaikille yhteisten opintojen vähäinen painotus sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottajina liittyi osaltaan siihen, ettei kaikissa – erityisesti pienissä oppilaitoksissa – **ollut yhtään kaikille yhteisten opintojen päätoimista opetta-**

jaa. Näissä tapauksissa myös koulutuksen järjestäjän panostus näihin opintoihin näytti vähäiseltä.

Edellä kuvatusta huolimatta **monissa pienissä oppilaitoksissa panostettiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin paljon.** Hyviä esimerkkejä löytyi muun muassa sellaisista yksiköistä, joissa ei ollut kaikille yhteisten opintojen päätoimista opettajaa.

Arvioinnissa selvitettiin myös **opetusryhmän koon yhteyttä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottamiseen koulutuksessa.** Selvää näyttöä ryhmäkoon vaikutuksista painotukseen ei saatu. Laatu taso ylitettiin kuitenkin hieman paremmin niissä tutkimuksissa, joissa ryhmäkoko oli suurin (10 tai enemmän).

Integraatiolla parempaan laatuun

Monissa yksiköissä oli esimerkiksi kehitetty erilaisia opetus- ja ohjauksen käytänteitä. Jotkut järjestävät kyseisten osaamisalueiden kurssuja ja jotkut integroivat nämä muuhun opetukseen. Ongelmana näyttää kuitenkin olevan, ettei **opettajilla ole kovin hyviä edellytyksiä integratiiviseen opetukseen ja sen kehittämiseen.** Eri opettajien yhteissuunnittelu ja -opetus sekä muut pedagogiset toiminnot, joissa rikotaan oppiaine- ja opettajaryhmärajoja, on melko vähäistä. Arviointiryhmän käsitys on, että tämän kaltaisen toimintakulttuurin taustalla ovat toisaalta resurssitekijät ja toisaalta toimintakulttuuriin liittyvät tekijät. Opetusta on totuttu suunnittelemaan ja toimeenpanemaan yksilöinä ei yhdessä. **Kaikille yhteisten opintojen opettajien ja ammatillisten opintojen opettajien välisen yhteistyön tarve on erittäin suuri.**

Työpaikalla tapahtuva oppiminen, ammattiosaamisen näytöt ja näyttötutkinnot ovat kehittäneet työelämäsuhteita ratkaisevasti. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien nähdään kehittyvän tai tulevan esiin nimenomaan työpaikalla tapahtuvan oppimisen, ammattiosaamisen näyttöjen ja näyttötutkintojen yhteydessä, jolloin erityisesti korostetaan työelämän antaman ohjauksen ja palautteen merkitystä. Oppimisympäristönä oleva autenttinen ympäristö välittää parhaiten myös työelämän tarpeet. Tämän lisäksi oppilaitosten työelämäkontaktit syntyvät neuvottelukunnissa ja toimielimissä. Työelämän palautteita pidetään niin ikään tärkeinä. **Ongelmana on, että hyvin monissa tapauksissa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä vastuu siirretään työelämälle. Tämä korostuu erityisesti oppisopimuskoulutuksessa.**

Monet järjestäjät ja tutkinnot nostivat itsearviointeissaan sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan keskeiseksi kehittämiskohteeksi. Yksi keskeisimmistä esille nousseista kysymyksistä oli se, miten sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ylipäätään opitaan ja miten niitä opetetaan. Keskeinen kysymys oli myös se, opetetaanko niitä erillisinä vai integroidaanko ne ammatil-

lisiin opintoihin ja työelämäkontekstiin. Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opettaminen muista opinnoista erillään lisää niiden näkyvyyttä, mutta se ei takaa niiden siirrettävyyttä työelämän kontekstiin. Vastaavasti integraationäkökulma edistää siirrettävyyttä työelämään, joskin se voi samalla hämärtää kuvaamaan niiden tavoitteista, sisällöstä ja osaamisesta. ***Integraationäkökulma edellyttää sekä opettajilta että työpaikkaohjaajilta ja -kouluttajilta syvää valistuneisuutta sekä integroinnin edellyttämiä pedagogisia taitoja.***

Arvioinnissa tehdyn syväanalyysin avulla pureuduttiin pedagogiseen integraatioon. Analyysi kohdistettiin siihen, miten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on integroitu muuhun pedagogiseen toimintaan ja miten integroituminen näkyy kokonaistuloksissa. ***Pedagoginen integraatio oli sitä syvällisempää, mitä kokonaisvaltaisempaa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien hallinta oli.*** Tulosten mukaan eri tutkinnot jakautuivat melko tasaisesti pedagogisen toiminnan syvällisyyttä ja integratiivisuutta edustaviin ryhmiin. Suurin osa tutkimuksista sijoittui semi-integraatiota edustavaan ryhmään. ***Integraatio korostui humanistisella ja kasvatusalalla ja integroitumattomuus luonnonvara- ja ympäristöalalla, tekniikan ja liikenteen alalla ja matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla.***

Arviointiaineistojen mukaan opettajat näyttävät tunnistavan oppimisen teorioita (esim. konstruktivistinen ja yhteistoiminnallinen oppiminen) ja tausta-ajatuksia, joissa korostetaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien merkitystä yksilön oppimisessa. ***Monet opettajista korostivat sosiaalisuuteen perustuvien opetusmenetelmien merkitystä.*** Keskeistä on ryhmäyttäminen, yhteisöllisyys ja yhteistoiminnallisuus, joiden tulisi arviointiryhmänkin mielestä olla ensisijaisia pedagogisia lähtökohtia. Oppiminen tulisi siten rakentaa ongelmanratkaisun ja ammatillisten haasteiden ympärille. Tiedonjakopedagogiikasta ja yksilöotteisesta ohjeistamisesta tulisi luopua työelämäosaamisen ja tulevaisuudessa kehittämisen hyväksi. ***Lisäksi oppimisen arvioinnin kohteet, kriteerit ja keinot tulisi selkeyttää siten, että ne palvelisivat sekä kokonaisvaltaisen että erityisen ammatillisen tietämyksen ja taitamisen kehittymistä.***

Osaamisen arviointi puutteellista

Oppimistulosten arviointi tuotti tässä arvioinnissa vaikeuksia, joskin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät oppimistulokset arvioitiin hyväksi – jopa erinomaiseksi. Monien mielestä suurella osalla opiskelijoista on hyvät tai erinomaiset sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet. Ongelmana oli kuitenkin se, ***ettei monellakaan tutkintokohtaisella ryhmällä ollut näyttöä siitä, mihin ”hyvät oppimistulokset” viittaavat.*** Kyse näytti olevan enemmän opettajien näkemyksestä kuin siitä, että ”oppimistulos” olisi perustunut systemaattiseen arviointiin. Oppimistuloksen ja opiskelijoiden osaamisen arvioinnin epäsystemaattisuudesta kertovat muun muassa ne lukuisat arvioinnit, joissa opiskelijoiden osaaminen ar-

vioitiin kaikilla osaamisalueilla samaksi – ja usein erinomaiseksi – erittelemättä osaamisen painotuksia. Epäsystemaattisuuden osoituksia olivat ne lukuisat tutkinnot, joissa opettajien itsensä mielestä heiltä puuttuivat arvioinnin perusteet ja kriteerit, mutta näistä puutteista huolimatta he kykenivät erittelemään opiskelijoiden osaamista kyseisillä osaamisalueilla. Edelleen epäsystemaattisuuden osoituksia olivat ne lukuisat tapaukset, joissa ei arvioitu lainkaan opiskelijoiden osaamista sen vuoksi, että arviointimittarit puuttuvat. Vastaamattomien määrä oli melko suuri.

Resurssien puute ei ole yleinen ongelma

Tutkintokohtaisten ryhmien suhtautuminen sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviin voimavaroihin on kaksijakoinen. Toisaalta voimavarat arvioitiin hyväksi ja toisaalta juuri voimavarojen puutteen arvioitiin olevan syynä siihen, ettei kyseisiä osaamisalueita voida painottaa koulutuksessa. ***Kriittisempinä kohtina pidettiin opettajien koulutukseen liittyvien voimavarojen vähäisyyttä ja sitä, ettei taloudellisia voimavaroja ole voitu osoittaa eri opettajaryhmien yhteiseen suunnitteluun ja yhteisopetukseen. Edelleen korostuivat vähäiset voimavarat pitkäjänteiseen kehittämiseen ja kehittämistä tukevaan hanketoimintaan.***

Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimisen ja opettamisen integrointi edellyttää opettajilta aikaa niin suunnitteluun kuin opiskelijoiden ohjaukseen. Myös opiskelijat tarvitsevat aikaa integratiiviseen oppimiseen. Voimavaroja tarvitaan niin ikään myös opettajien ja ohjaajien pedagogisten taitojen kehittämiseen ja toisilta oppimiseen.

Opettajien täydennyskoulutuksen voimavarojen puuttuminen sisältää myös yhteensovittamiseen liittyviä ongelmia. Tässä arvioinnissa ei erikseen eritelty eri osaamisalueisiin liittyvää koulutustarvetta ja opettajien täydennyskoulutuksen kohdentamista eri osaamisalueisiin. ***Tulosten mukaan koulutusta on toisaalta liian vähän, toisaalta opettajat eivät osallistu järjestettävään koulutukseen, kuten esimerkiksi oli laita yrittäjyyskasvatusta koskevan koulutuksen suhteen.*** Osallistumattomuus voi viitata toisaalta siihen, etteivät opettajat ole motivoituneita ammatinsa ydinsisältöön kuulumattomaan koulutukseen, ja toisaalta siihen, ettei järjestetty koulutus vastaa opettajien tarpeita.

Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä fyysisillä oppimisympäristöillä on erittäin suuri merkitys sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien oppimisen ja opetuksen kannalta. Arviointitulosten mukaan ***nykyiset oppimisympäristöt mahdollistavat hyvin sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien sisällyttämisen koulutukseen ja opetukseen.***

Arviointiaineistossa tuli hyvin vähän esille se, miten koulutuksen järjestäjät ja eri tutkinnot hyödyntävät työelämän voimavaroja sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisessä.

Seuranta ja arviointi ulotettava myös pedagogiikkaan

Koulutuksen järjestäjillä ja oppilaitoksilla ei ole kovin systemaattisia laadunvarmistuksen menettelyitä. Näyttää siltä, että oppilaitoksissa luotetaan vahvasti kirjoitettujen opetussuunnitelmien voimaan ja yksittäisten opettajien ammattitaitoon varmistaa näiden osaamisalueiden toteutuminen.

Koulutuksen järjestäjillä on suuri tarve kehittää omia seuranta- ja arviointijärjestelmiään niin, että ne tukevat myös pedagogisen toiminnan kehittämistä ja eri yksiköiden ja tutkintojen itseohjautuvuutta. Vaikka itseohjautuvuutta voidaan pitää arvona sinänsä, keskeistä on myös se, että järjestäjillä on yhteisiä käytäntöjä pedagogisen toiminnan ja oppimistulosten laadunvarmistamiseksi. Indikaattoreiden, arviointimenetelmien ja arviointikulttuurin kehittämisen tarve on suuri, mikä on noussut esille myös muissa ammatillisen koulutuksen kansallisissa arvioinneissa. Suuri tarve on myös kehittää sellaista arviointikulttuuria, jossa opettajat, eri tutkinnot ja alat voisivat oppia oman organisaation lisäksi myös muilta koulutuksen järjestäjiltä ja tutkinnoilta. Pedagogisen toiminnan kehittymistä voidaan tukea esimerkiksi vertaisarvioinnin, sisäisen auditoinnin ja ristiinarvioinnin keinoin. Moderatio-metodi luo myös hyvät mahdollisuudet sekä verkostomaiseen että prosessuaaliseen kehittämiseen.

Vahvuutena on, että seurannassa ja arvioinnissa painotetaan työelämän ja opiskelijoiden palautteita. Nämä arviointimenettelyt vaihtelevat järjestäjittäin, ja joukossa on myös niitä, jotka eivät ole sisällyttäneet kyseisiä osaamisalueita opiskelijoiden ja työelämän palautteisiin eivätkä myöskään opiskelijan arviointiin. Työelämän ja opiskelijoiden palautemenettelyt arvioitiin yleisesti melko hyviksi. Sen sijaan järjestäjien haasteena on, että he ***sisällyttävät kyseisiä osaamisalueita koskevat sisällöt opettajilta ja opettajaryhmiltä koottaviin palautteisiin ja arviointeihin.***

Seurannan ja arvioinnin suurimpia ongelmia on se, ettei sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia eroteta toisistaan, vaan ne ymmärretään yhtenä kokonaisuutena. Tällöin seuranta ja arviointi ei myöskään tuota tietoa eri osaamisalueisiin liittyvistä painotusten ja kehittämistarpeiden eroista.

Koulutuksen tuottaman ***osaamisen arvioinnin puutteiden vuoksi yksiköillä ei ole varmuutta siitä, vastaako koulutus työelämän tarpeita ja millaista koulutuksen tuottama osaaminen on.*** Koulutuksen tuottaman osaamisen arviointi perustuu enemmän näkemyksellisyyteen ja prosessuaalisuuteen kuin tulosten arviointiin. Siten arviointi on luonteeltaan enemmän formatiivista kuin summatiivista. Tämä formatiivinen arviointi tuottaa monille hyvän ”näppituntuman”.

Tästä oli osoituksena monia tutkintoja, jotka eivät arvioineet lainkaan koulutuksen tuottamaa osaamista summatiivisessa merkityksessä, mutta jotka kuitenkin kykenivät esittämään koulutuksen tuottamaa osaamista koskevat tulokset (vrt. näkemys).

Arviointi nosti esiin myös **suuret tavoitteiden, arviointiperusteiden ja kriteereiden kehittämistarpeet**. Osalta järjestäjistä nämä puuttuvat kokonaan. Keskeistä on pohtia tavoitteiden, toiminnan ja tulosten välisiä yhteyksiä nykyistä enemmän. Samalla voidaan lisätä opettajien tietoisuutta näiden välisistä yhteyksistä. Arviointiperusteiden selkeyttämisen tarpeita on myös opiskelijan arvioinnissa. Sekä opettajilla että työpaikkaohjaajilla on tähän liittyen myös koulutustarpeita.

Myös kansalliseen oppimistulosten seurantaan liittyy haasteita. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet arvioidaan osana ammattiosaamisen näyttöjen seuranta. Valtakunnallisessa oppimistulosten seurannassa sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet niputetaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämä tuottaa yleiskuvan, mutta se ei tuota tietoa eri osaamisalueista eikä niiden hallinnan eroista. Vaarana on, että uusien perustutkintojen perusteiden käyttöönoton jälkeen tilanne huononee entisestään: elinikäisen oppimisen avaintaitojen integrointi muihin joko ammatillisiin tai yhteisiin opintoihin voi edelleen hämärtää näistä osaamisalueista saatua kuvaa. Tämä on haaste koulutuksen järjestäjille kehittää muita arviointimenetelmiä ja käytänteitä sekä ammattiosaamisen näyttöihin liittyvää dokumentointia, jotta heillä itsellään olisi käytettävissään tulostietoa sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista.

Näkemystulokset hyvät

Tulosten arvioinnissa painotettiin erityisesti sitä, miten ammatillinen koulutus tuottaa työelämän tarpeiden mukaista ydinosaamista (sosiaaliset taidot, viestinnälliset valmiudet ja oppimaan oppimisen taidot) ja yhteisten painotusten mukaisia yrittäjäyksiä ja valmiuksia itsenäiseen ammatinharjoittamiseen. Tässä arvioinnissa ei voitu eri syiden vuoksi tehdä osaamista mittaavia testejä eikä opiskelija- ja työelämäkyselyitä, vaan arvioinnissa jouduttiin tyytymään tutkintokohtaisten ryhmien ja paikallisten arviointiryhmien näkemyksiin koulutuksen tuottamasta osaamisesta. Tämän lisäksi arvioinnissa hyödynnettiin Opetushallituksen ammattiosaamisen näyttöistä kokoamaa oppimistulostietoa.

Tulokset kuvataan hyviksi lähes kauttaaltaan ja siten opiskelijoiden arviointiin hallitsevan kyseiset valmiudet hyvin tai kiitettävästi. Monin osin jäi kuitenkin epäselväksi se, mihin käsitykset hyvistä oppimistuloksista ja laadukkaasta toiminnasta perustuvat. Positiivista oli myös se, että opiskelijoiden sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien arvioitiin parantuneen viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä opiskelijoiden hyvä työllistyminen on myös osoitus siitä, että koulutus on tuottanut työelämän edellyttämiä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia. Sen sijaan ryhmät eivät kyenneet kovin selkeästi tuomaan esille, mitä työelämä itse asiassa pitää hyvänä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien osaamisen tasona. Vastauksista heijastuu vahvasti se näkemys, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet kehittyvät itsestään vuorovaikutus- ja viestintätilanteissa – erityisesti työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa – ilman, että niihin varsinaisesti panostetaan. Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ovat ikään kuin itsestäänselvyys.

Vaikka tämä tulostieto valottaa hyvin myös arvioinnin kohteena olevaa osaamista, se ei riitä syvällisesti valottamaan koulutuksen tuottamaa osaamista osaamisalueittain. ***Tutkintokohtaiset ryhmät suhtautuivat kriittisimmin ulkoista yrittäjyyttä, kielitaitoa ja kulttuurista lukutaitoa koskeviin tuloksiin, joissa tulokset arvioitiin muita osaamisalueita huonommiksi.***

Arvioinnissa verrattiin myös sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä työelämän tarpeita, niiden painottumista toiminnassa ja niitä koskevia tuloksia kokonaisuutena sekä osaamisalueittain. Keskeisin havainto oli, että tuloksissa ei ylletty samalle tasolle kuin toiminnassa. ***Tulokset olivat työelämän tarpeeseen nähden merkittävästi huonommat. Erot tuloksissa korostuivat myös sen mukaan, miten syvällistä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien integrointi muuhun opetustoimintaan oli.*** Tulokset olivat integroimatonta pedagogiikkaa edustaneissa tutkinnoissa muita ryhmiä merkittävästi alhaisemmalla tasolla.

Opetushallituksen tuottaman seurantatiedon mukaan opiskelijat hallitsevat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet erittäin hyvin. Tulos on yhtenevä tutkintokohtaisten ryhmien itsearvioinnin kanssa.

Parantaminen ja kehittäminen systemaattiseksi ja yhteisölliseksi

Jatkuvan toiminnan laadun parantamisen ja kehittämisen menettelyt ovat melko kehittymättömät. Sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä kehittäminen integroituu suurelta osalta muuhun kehittämiseen, jolloin vaarana on, että sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvä jatkuva parantaminen ja kehittäminen hukkuvat muuhun parantamis- ja kehittämistoimintaan.

Toiminnan laadun parantamisen ja kehittämisen puutteet lienevät seurausta epäselvistä tavoitteista ja tottumattomuudesta hyödyntää ennakointi- ja arviointitietoa kehittämisessä. Arviointiryhmän mielestä ongelmana on myös tulevaisuuden vision hämäryys. Tätä osoitti muun muassa se, että suuri osa tulevaisuutta kuvaavista näkemyksistä oli yksittäisiä kehittämistoimenpiteitä koskevia luetteiloita. ***Kehittäminen nähdään enemmän tekoina ja erillisinä kehittämishankkeina kuin tulevaisuuden visiona ja laajempuna kulttuurisena muutoksena.***

Jatkuvalla parantamisella ja kehittämisellä luo hyvät edellytykset se, että eri tahot tiedostavat kyseisten valmiuksien kasvavan tarpeen työelämässä. Kehittämisen painopisteisiin liittyy erilaisia näkemyksiä. Toisaalta nähdään, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet eivät kehity, koska ne on liiaksi integroitu ammatillisiin opintoihin. Toisaalta korostetaan, että niiden integroitumista ammatillisiin opintoihin ja osaksi ammatin oppimista tulisi vahvistaa. Keskeistä joka tapauksessa on, **että kehittämisen painopisteen tulee olla pedagogisissa prosesseissa – niin ohjauksen ja opetuksen kuin myös opiskelijan arvioinnin kehittämisessä.** Keskeistä niin ikään on, että työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tavoitteistuvat ja konkretisoituvat työpaikalla tapahtuvassa oppimisessa ja ammattiosaamisen näytöissä.

Arviointiryhmän mielestä koulutuksen järjestäjät voidaan luokitella karkeasti kolmeen ryhmään sen mukaan, miten sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on otettu huomioon opetuksessa ja miten niitä kehitetään. Joukosta olivat tunnistettavissa **1) valmiuksien kehittäjät, 2) kehitysmyönteiset ja 3) tiedostajat.** Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittäjillä on monenlaisia aktiviteetteja, he kehittävät opetustaan palautteiden perusteella ja pyrkivät sellaisiin opetusmenetelmiin, jotka edistävät sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittymistä ja niiden merkityksen tiedostamista. He näkevät sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittämisen vuorovaikutuksena. Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin myönteisesti suhtautuvat tunnistavat osaamisalueiden tärkeyden. Heillä on myös hyvät työelämäsuhteet, jotka eivät kuitenkaan poikkea tavallisuudesta. Kolmantena ryhmänä ovat tiedostajat, jotka tunnistavat kyseisten valmiuksien tärkeyden, mutta ne eivät heidän mielestään ole kyseisellä alalla tärkeitä. Lisäksi he ajattelevat, että ne kehittyvät itsestään.

Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset **näyttävät orientoituvan kehittämiseen vahvasti hanketoiminnan kautta**, joita joissakin tutkinnoissa ja oppilaitoksissa on myös kohdennettu pelkästään sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin. Oppilaitoksissa on myös erilaisia yhteistyöprojekteja. Lisäksi pyritään systemaattiseen kehittämiseen opetussuunnitelman avulla.

Melko runsaasta kehittämisestä ja erillisistä kehittämishankkeista huolimatta kehittämistoiminnan johtaminen ja kehittämistoiminnan integrointi kokonaisvaltaisen laadunhallinnan osaksi ei korostu. Systemaattisen jatkuvan parantamisen menetelmien käyttöönotto ja kulttuurin luominen eivät edellytä kehittämishankkeita eivätkä aina erillisiä voimavaroja, vaan parantaminen ja kehittäminen voivat olla tavoitteellinen ja luonnollinen osa toimintaa. Esimerkiksi yhteistyötä ja vertaisuutta painottavat toimintatavat (vertaisarviointi, moderatiion, auditointi, benchmarking) voisivat olla hyviä keinoja jatkuvaan parantamiseen. Tämänkaltainen **jatkuva parantaminen tehostuu edelleen, jos tutkintojen, alojen, oppilaitosten ja eri järjestämismuotojen raja-aitoja tavoitteisesti madalletaan.** Alueellinen yhteistyö on niin ikään suuri haaste. Kehittämishankkeissa,

joita jatkuvan parantamisen ohien myös ajoittain tarvitaan, voidaan keskittyä suuriin rakenteellisiin ja kulttuurisiin haasteisiin ja niitä koskeviin muutoksiin.

Johtamisella on suuri merkitys jatkuvan parantamisen ja kehittämisen dynamiikan ylläpitämisessä. *Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien kehittäminen ja niiden merkityksen tiedostaminen tulisi nostaa erityisesti pedagogisen johtamisen painoalueeksi johdettaessa oppilaitosten toimintakulttuurin ja ajattelutapojen muutosta.*

10.4 Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ja yrittäjyys

Arvioinnin kohteena olevien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien erittely tuotti arvioinnissa vaikeuksia, koska *monet olivat kuvanneet niitä koskevan toiminnan yhtenä kokonaisuutena erittelemättä niihin liittyviä erityispiirteitä ja -tarpeita tai toiminnassa näkyviä eroja*. Monet kuvauksista olivat niin yleisellä tasolla, ettei sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien erityisyys tullut esille. Varsinkin pisteiden perusteella heikoimmissa aineistoissa kyseiset valmiudet oli niputettu yhdeksi kokonaisuudeksi tai ne kuvattiin samalla tavalla. Oletuksena näytti monissa tapauksissa olleen, että *sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat otetuiksi huomioon automaattisesti ilman tietoista pohdintaa ja erittelyä*. Monien aineistojen mukaan sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ymmärretään ikään kuin kehittyvän itsestään tai muun opetuksen sivutuotteena. Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia pidetään myös usein opiskelijan henkilökohtaisina ominaisuuksina, joita ei tarvitse opettaa ja opiskella.

Sosiaalisten, viestinnällisten, oppimaan oppimisen ja yrittäjyysvalmiuksien erottaminen toisistaan koettiin ongelmaksi. Viestinnällisissä valmiuksissa painotettiin kielitaitoon liittyviä valmiuksia, mutta viestinnälliset taidot nähtiin paljolti kielellisinä ja sosiaalisina taitoina. Oppimaan oppimisen taitojen tuottamisen nähtiin myös integroituvan sosiaalisiin ja viestinnällisiin taitoihin, joskin oppimaan oppimisen taitoja kuvattiin niukimmin. Yrittäjyyskin mieltä usein osaksi sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia, vaikka yrittäjyudessa – erityisesti ulkoisessa yrittäjyudessa – nähtiin tarvittavan myös muita valmiuksia, kuten ongelmanratkaisu- ja päätöksentekotaitoja. Tämä kokonaisvaltainen orientaatio näkyi kuvausten lisäksi myös arvioinnissa: arviointiryhmien oli helpompaa puhua sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista ”kokonaispakettina” kuin eritellä osaamisalueita. Monet kaipaivat käsitteiden ja tavoitteiden selkeyttämistä.

Yrittäjyys on nostettu viime vuosina ammatillisen koulutuksen yhdeksi painopisteeksi. Myös järjestäjien piirissä *ollaan heräämässä yrittäjyyden haasteisiin ja painopisteeksi nostamiseen*. Yrittäjyys ei mielly sosiaalisena ja viestinnällisenä valmiutena, mitä se ei yksinomaan olekaan. Erityisesti kaivattiin yrittäjyyteen liittyvien periaatteiden ja tavoitteiden selkeyttämistä ja toimintatapojen kehittä-

mistä. Yrittäjyyteen liittyvät haasteet nähtiin myös ennakkoinnin haasteina. On analysoitava aloittain ja tutkinnoittain yrittäjyyden kehittämisen tarpeet koko ammatillisen koulutuksen – myös aikuiskoulutuksen – kannalta.

Tutkintokohtaisilla ryhmillä oli erilaisia käsityksiä yrittäjyyden toteutumisesta koulutuksessa. Yrittäjyys nähtiin ensisijaisesti tulevaisuuden osaamisalueena. Toisaalta sitä pidettiin keskeisenä osaamisalueena ammatillisessa peruskoulutuksessa, toisaalta taas esitettiin, että opiskelijat ovat liian nuoria ja kokemattomia opiskelemaan yrittäjyyttä. Yrittäjyysopintojen katsottiin paremmin soveltuvan aikuiskoulutuksena toteutettavaan jatko- ja täydennyskoulutukseen.

Arviointiryhmän mielestä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien *näkyväksi tekeminen edellyttää niiden käsitteellistämistä, tavoitteellistamista ja kirjaamista opetussuunnitelmiin ja arviointikriteereihin*. Tarvitaan tavoitteita suunnittelua varten, sisältöjä ja menetelmiä opiskelua ja opetusta varten sekä kriteerejä arviointia varten. Systemaattinen kehittäminen edellyttää myös systemaattisia ennakointi- ja arviointi- ja kehittämismekanismeja.

10.5 Muut näkökulmat

Kansallisessa ohjauksessa kehitettävää

Koulutuksen järjestäjien näkemykset sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvästä kansallisesta ohjauksesta eroavat toisistaan. Osan mielestä kansallinen ohjaus on onnistunutta. Vahvuudet liittyivät ohjauksen väljyyteen ja siten oman päätöksenteon mahdollisuuksiin. Monien mielestä sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet on myös otettu hyvin huomioon opetussuunnitelmien perusteissa. Työelämän tarpeisiin vastaaminen on myös nykyisin helpompaa muun muassa työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen vuoksi.

Osa vastaajista oli hyvin kriittinen kansallisen ohjauksen suhteen. Osan mielestä ohjaus on epäselvää ja riittämätöntä ja antaa siten järjestäjille liian suuria vapauksia. Suurin kritiikki kohdistui siihen, etteivät opetussuunnitelmien perusteet vastaa työelämän tarpeita ja että niiden tavoitetaso on ylimitoitettu opiskelijoiden oppimisen mahdollisuuksiin nähden. Lisäksi opetussuunnitelmien perusteita pidettiin kyseisten valmiuksien suhteen epäselvinä. Osan mielestä tiukka normiohjaus rajoittaa järjestäjien omaa päätöksentekoa ja toimintaa.

Koulutuksen järjestäjien mielestä *kansallisella tasolla tulisi käynnistää kyseisiä valmiuksia koskevia kehittämishankkeita ja kehittää järjestäjien ja tutkintojen käyttöön sopivia koulutuksen arvioinnin menetelmiä*.

Uudet tutkintojen perusteet eivät pureudu opetus- ja oppimiskulttuurin syvärakenteisiin

Arviointiryhmän käsitys on, etteivät Opetushallituksen laatimat *uudet tutkintojen perusteet juurikaan paranna sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottamista huomioon ammatillisessa peruskoulutuksessa lähitulevaisuudessa*. Muutokset vaikuttavat melko teknisiltä ja ”ylhäältä annetuilta”. Vahvuutena on, että yrittäjyyttä koskevia opintoja vahvistetaan ja selkeytetään. Edelleen vahvuutena on, että elinikäisen oppimisen avaintaidot sisällytetään laajasti ammatilliseen peruskoulutukseen. Vahvuutena on myös se, että tutkintojen perusteissa tuodaan esille opiskelijan arvioinnin ja arviointikriteereiden merkitys.

Arviointiryhmän mielestä elinikäisen oppimisen valmiuksien ottaminen huomioon koulutuksessa ja tutkintojen perusteissa on toteutukseltaan melko tekninen ja siinä merkityksessä hyvin keinotekoinen. Niiden ”ripottelu” sinne tänne ilman sisällöllistä tai tavoitteisiin liittyvää logiikkaa voi myös käytännössä johtaa nykyisin vallalla olevan, hajanaisuutta ja epämääräisyyttä korostavan kulttuurin säilymiseen. Liian ”valmiiksi pureskeltu” orientaatio ei myöskään haasta opettajia refleктоimaan ja ottamaan kollektiivista vastuuta opetuksen ja oppimisen perustana olevasta suunnitelmasta ja sitä koskevistä päätöksistä ja siten myös opetuksen, ohjauksen ja oppimisen syvärakenteista.

Tutkintokohtaiset ryhmät kriittisiä opettajakoulutuksen suhteen

Tutkintokohtaiset arvioinnit nostivat esiin monia haasteita opettajakoulutukselle. Monet tutkintokohtaisista ryhmistä olivat erityisen kriittisiä opettajakoulutuksen suhteen. Opettajakoulutusta pidetään liian tieteellisenä ja työelämän tarpeista etäällä olevana. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa ei vastaa- jien mukaan myöskään painoteta riittävästi elinikäisen oppimisen avaintaitoja. Opettajille, myös kaikille yhteisten opintojen opettajille, kaivataan säännöllisesti toteutuvia työelämäjaksoja.

Tutkintokohtaisten ryhmien mielestä opettajakoulutus ei valmenna opettajia riittävästi ennakoimaan, ottamaan huomioon työelämän tarpeita pedagogisessa toiminnassa ja arvioimaan aikaansaatuja tuloksia. Opettajakoulutus valmentaa ensijaisesti opettajia opetus- ja tutkimustehtävään, mutta se ei valmenna opettajia analysoimaan työelämän tarpeita ja ottamaan niitä huomioon koulutuksessa. *Se ei myöskään kovin selkeästi valmenna opettajia elinikäisen oppimisen avaintaitojen merkityksen ymmärtämiseen ja niiden painottamiseen koulutuksessa*. Erityinen kritiikki kohdistui aineenopettajien koulutukseen. Erityisenä ongelmana pidettiin sitä, ettei koulutuslaitoksissa tunneta ammatillisen koulutuksen taustalla olevia työelämän tarpeita. Esiin nostettiin myös täydennyskoulutuksen,

opetuksen integraation ja eri opettajaryhmien yhteistyön sekä oppilaitosten verkostoitumisen kehittämisen tarpeet.

Opettajakoulutuslaitoksilla suuret kehittämishaasteet

Opettajakoulutuslaitokset näyttivät suhtautuvan kovin epäillen heille tehtyyn kyselyyn ja haastattelupyyntöön. Haastatteluun osallistui vain kolme ammatillisen opettajakoulutuksen laitosta, mutta ei yhtään aineenopettajakoulutusta järjestävää laitosta. Näistä viimeksi mainituista vain yksi lähetti kirjallisen vastauksen. Ammatillisista opettajakoulutuslaitoksista viisi palautti lomakkeen.

Arviointiryhmä ei selvittänyt erikseen syitä opettajakoulutuslaitosten vastaamattomuuteen. Vastausten perusteella monet näyttivät tulkinneen, ettei kysely koske heitä. Vastaamattomuus kertonee osaltaan siitä, ***ettei työelämän edellyttämiä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia ole kovin näkyvästi otettu huomioon koulutuksessa.*** Myös haastattelut ja kirjalliset vastaukset tukivat tätä johtopäätöstä.

Opettajakoulutuksessa painotetaan pedagogista ja tutkimuksellista orientatiota. Vastausten ja haastatteluiden mukaan ***elinikäisen oppimisen avaintaitoja ei ole kovin selkeästi sisällytetty opiskelijoiden opiskeluohjelmaan.*** Näiden taitojen ottaminen huomioon on välttämätöntä. Keskeistä on, että opettajat tiedostavat kyseisten valmiuksien merkityksen ja kykenevät analysoimaan työelämän muuttuvia tarpeita. Lisäksi tarvitaan valmiuksia elinikäisen oppimisen avaintaitojen ja ammatillisten opintojen sekä kaikille yhteisten opintojen väliseen integraatioon. Opettajilla tulee myös olla kykyä ottaa nämä valmiudet huomioon omassa opetustyössään nyt ja tulevaisuudessa. ***Pedagogisten käytänteiden lisäksi tarvitaan avainosaamisen alueiden käsitteiden, tavoitteiden ja sisältöjen selkeyttämistä sekä opetus- ja opiskelukulttuurin kehittämistä niin, että sekä työelämän tarpeet että elinikäisen oppimisen avaintaidot tulevat otetuiksi huomioon.***

11

Kehittämisehdotukset

1 Koulutuksen järjestäjät selkeyttävät työelämän edellyttämiin sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaansa seuraavasti:

- kehittävät sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä työelämän työelämän tarpeiden *ennakointimenetelmiä* ja selkeyttävät kyseisiä valmiuksia koskevat tavoitteet, sisällöt ja arviointiperiaatteet
- kehittävät sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää *laadunhallintaa*
- kehittävät sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä *suunnitteluprosesseja ja -menetelmiä sekä eri tahojen yhteistyötä* suunnittelussa
- kehittävät sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä *prosessejaan, johtamiseen liittyviä periaatteitaan ja toimintatapojaan* sekä ylipäätään pedagogista johtajuutta
- varmistavat, että *sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet painottuvat opetussuunnitelmissa, opetuksessa ja ohjauksessa sekä opiskelijan arvioinnissa* sekä varmistavat, että nämä *valmiudet integroituvat osaksi ammattia*
- kehittävät opetussuunnitelmiaan *juonneopetussuunnitelmiksi*, joissa kaikille yhteiset opinnot, ammatilliset opinnot ja työelämäopinnot integroituvat toisiinsa ja parantavat ammatillisten opintojen ja kaikille yhteisten opintojen opettajien yhteistyötä ja yhteistyön edellytyksiä

- varmistavat, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon *nuorten ammatillisessa peruskoulutuksessa, aikuiskoulutuksessa ja oppisopimuskoulutuksessa* alojen erityispiirteitä painottaen
- kehittävät *palaute- ja arviointimenetelmiään* ja ulottavat jatkuvan laadun parantamisen ja kehittämisen koskemaan myös sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia
- arvioivat erityisesti *koulutuksen tuottamaa osaamista* ja painottavat *toisilta oppimista ja hyvien käytänteiden levittämistä*
- huolehtivat, että *opettajilla on ajantasainen tieto elinikäisen oppimisen avaintaidoista* ja niiden merkityksestä sekä taidot niiden ottamiseen huomioon.

2 Opettajakoulutusta kehitetään niin, että se valmentaa tulevat opettajat edistämään elinikäisen oppimisen avaintaitojen kehittymistä ammatillisessa koulutuksessa. Opettajakoulutuslaitokset

- valmentavat tulevat opettajat *elinikäisen oppimisen avaintaitojen huomioon ottamiseen* ammatillisessa koulutuksessa
- painottavat työelämän, ammatillisten oppilaitosten ja opettajien tarpeita sekä elinikäisen oppimisen avaintaitoja *opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa* ja selkeyttävät tehtävänsä sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisessa ja pedagogisen johtamis- ja toimintakulttuurin kehittämisessä
- kehittävät *omaa toimintakulttuuriaan* niin, että sekä työelämän tarpeet että elinikäisen oppimisen avaintaidot tulevat otetuiksi huomioon.

3 Opetusviranomaiset selkeyttävät elinikäisen oppimisen avaintaitojen kehittämiseen ja arviointiin liittyvää ohjaustaan ja tukea seuraavasti:

- kehittävät *perustutkintojen perusteita* niin, että ne edistävät ammatilliset opinnot, kaikille yhteiset opinnot ja elinikäisen oppimisen avaintaidot huomioon ottavaa integratiivista pedagogiikkaa
- *väljentävät normiohjausta* ja siten tukevat koulutuksen järjestäjien vastuunottoa ja dynaamisen – reflektiiviseen kehittämiskulttuuriin vahvistumista
- kehittävät *ammattiosaamisen näyttöjä ja siihen liittyvää dokumentointia* niin, että sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet tulevat myös esille
- varmistavat, että sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevia *oppimistuloksia* voidaan arvioida
- kehittävät yhteistyössä opettajakoulutuslaitosten, oppilaitosten ja muiden tahojen kanssa *opetuksen integraatiota tukevia menetelmiä, sosiaalisiin ja*

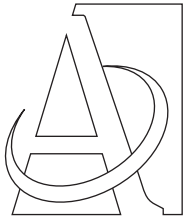
viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä sisältöjä ja oppimateriaalia sekä toiminta- ja johtamiskulttuuria.

4 Työelämän edellyttämistä sosiaalisista ja viestinnällisistä valmiuksista tuotettua arviointitietoa syvällistetään itsearviointin ja ulkoisten arviointien avulla. Koulutuksen arviointineuvosto

- kehittää yhteistyössä järjestäjien kanssa sellaisia sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä *arviointimalleja, menetelmiä sekä indikaattoreita*, jotka varmistavat opetuksen ja oppimisen laadun
- käynnistää *vertaisarviointin hankkeen*, jossa opettajat voivat kehittää arviointitaitojaan ja oppia toisiltaan ja olemassa olevista hyvistä käytännöistä
- syventää tämän arvioinnin *tuottamaa tietoa tiettyyn kohdealueeseen suunnatulla syväarvioinnilla* ensijaisena painopisteenä yrittäjäyys
- laajentaa kansallisen *arvioinnin koskemaan myös muita elinikäisen oppimisen avaintaitoja*
- arvioi tämän arvioinnin vaikutuksia *follow up -arvioinnin* avulla kahden, kolmen vuoden kuluttua.

5 Selkeytetään työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ja niiden taustalla olevien elinikäisen oppimisen avaintaitoihin liittyviä käsitteitä ja käynnistetään tutkimushankkeita.

- Eri tahot selkeyttävät työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ja niiden taustalla olevien elinikäisen oppimisen avaintaitoihin liittyviä käsitteitä ja niitä edistäviä toimintatapoja laajassa yhteistyössä.
- Tutkimuslaitokset käynnistävät elinikäisen *oppimisen avaintaitoihin liittyvää ja aihetta syväluotaavia tutkimuksia*.

Lähteet

- Aalto, A., Ahtola, M., Alppi, S., Eskola, S. & Jonninen, S. 2006. Erilaiset oppijat – monta tapaa oppia. Invalidiliiton julkaisuja R.18. Helsinki.
- Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Opiskelijan arviointi. Opetussuunnitelma. Opetushallituksen määräys 32/011/2005. Helsinki: Opetushallitus.
- Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Työpaikkaohjaajiksi valmentautuminen. Yrittäjyys ja yritystoiminta. Opetushallituksen määräys 5/011/2007. Helsinki: Opetushallitus.
- Ammatillista peruskoulutusta koskevan arvioinnin toteuttaminen vuonna 2007. Opetusministeriön päätös 18/502/2006. Helsinki: Opetusministeriö.
- Ammatillisten perustutkintojen kehittämisen periaatteet. Opetusministeriön määrittämät periaatteet Opetushallitukselle 2/205/08. Helsinki: Opetusministeriö.
- Ammatillisten perustutkintojen kehittämisen periaatteet. Opetusministeriön päätös 2/502/2008. Helsinki: Opetusministeriö.
- Ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen: oppimistulostiedon tuottaminen. Opetusministeriön päätös 3/502/2007. Helsinki: Opetusministeriö.
- Ammattiosaamisen näytöt käyttöön 2006. Helsinki: Opetushallitus.
- Benner, B. 1989. Aloittelijasta asiantuntijaksi. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Breuer, K. & Beck, K. 2002. Are European vocational systems up to the job. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Elinikäisen oppimisen avaintaitojen kuvaus. Ohje perusteita valmisteleville työryhmille 2007. Helsinki: Opetushallitus.
- Ellsröm, P.-E. 2001. The many meanings of occupational competence and qualification. Teoksessa Nijhof, W.J. & Streumer (toim.) Key qualifications in work and education. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

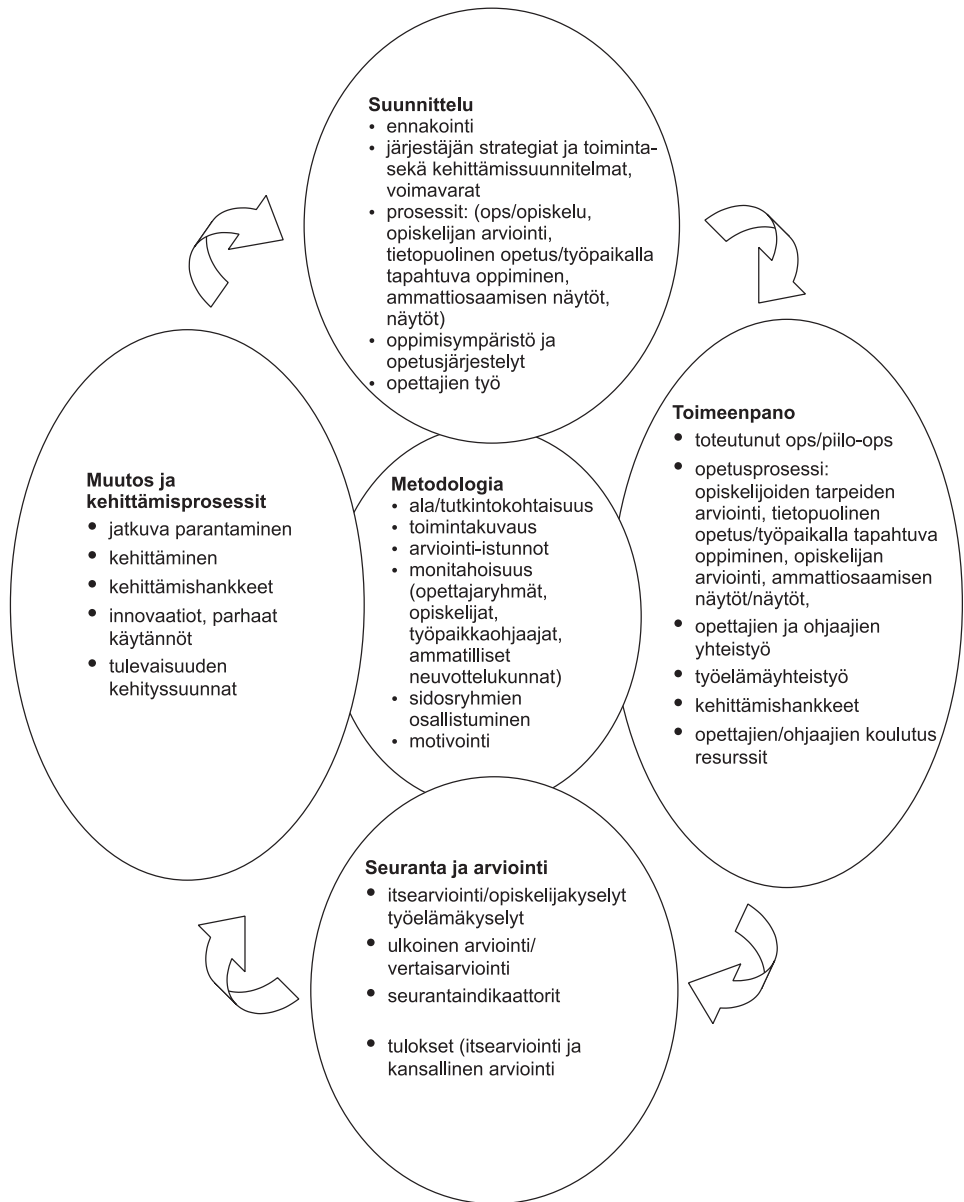
- Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista 2006/962/EY.
- Dreyfus, H. & Dreyfus, S. 1989. *Mind over machine: the power of human intuition and expertise the era of the computer*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gibb, A. 2005. The future of entrepreneurship education – determining the basis for coherent policy and practice? Teoksessa P. Kyrö & C. Carrier (toim.) *The dynamics of learning entrepreneurship in a cross-cultural university context*. University of Tampere, Research Centre for Vocational and Professional Education. *Entrepreneurship Education Series 2/2005*. Hämeenlinna.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi ammatillisesta koulutuksesta annetun lain ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 16 §:n muuttamisesta 2005. Helsinki: Opetusministeriö.
- Haskell, R. 2001. *Transfer if learning. Cognition, instruction and reasoning*. San Deigo, California: Academic Press.
- Hautamäki, J., Arinen, P., Hautamäki, A., Kupiainen, S., Lindblom, B., Mehtäläinen, J., Niemivirta, M., Rantanen, P. & Scheinin, P. 2002. Oppimaan oppiminen toisen asteen koulutuksessa. Opetushallitus. *Oppimistulosten arviointi 2/2002*. Helsinki.
- Heinonen, J. 2001. Sisäinen yrittäjyys organisaation kehittämisen välineenä. Teoksessa *Yrittäjyys, yrittäminen ja koulutus. Aikuiskasvatus 2, 122–132*.
- Hollo, M., Backmann, H., Hakulinen, R., Katajisto, J., Koski, L., Pernu, M-L. 2001. Käsi- ja taideteollisuusalan koulutuksen arviointi. Opetushallitus. *Arviointi 6/2001*. Helsinki.
- Hätönen, H. 2006. *Eläköön opetussuunnitelma II. Opas ammatillisen koulutuksen järjestäjille ja oppilaitoksille*. Helsinki: Opetushallitus.
- Ikonen, R. 2006. *Yrittäjyyskasvatus kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. So-Phi 102*. Jyväskylä: Minerva.
- Implementation of “education and training 2010” work programme. Working group “Basic skills, entrepreneurship and foreign languages”. European Commission. *Progress Report 2003*.
- Implementation of “education and training 2010” work programme. Working group “Key competences”. *Key competences for life long learning a European reference framework 2004*. European Commission.
- Innola, M., Kangasniemi, J., Mankinen, P., Mikkola, A., Seikkula-Leino, J. & Vähähyyppä, K. 2008. *Yrittäjyyskasvatus opettajakoulutuksessa. Opetusministeriön sisäisen työryhmän muistio*.
- Kankaanpää, A. 1997. *Ammatin kuvaus koulutuksen apuna*. Helsinki: Opetushallitus.
- Kansallinen oppimistulosten arviointijärjestelmä. Opetushallitus. *Arviointi 4/1998*. Helsinki.
- Kansallisen näyttöperusteisen arviointijärjestelmän kehittäminen 2008. *Arviointikokeilu II. Yhteenvedo oppimistuloksista ja taustakyselyn tuloksista. Opetushallituksen julkaisuja 4/2008*.
- Kauppila, A. 2005. *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kivinen, K. 1998. Äänetön ammattitaito pätevyyden osatekijänä. Teoksessa A. Räisänen (toim.) *Hallitaanko ammatti? Pätevyyden määrittelyä arvioinnin perustaksi*. Opetushallitus. *Arviointi 2*. Helsinki, 72–82.
- Koiranen, M. & Ruohotie, P. 2001. *Yrittäjyyskasvatus: analyysijä, synteesejä ja sovelluksia*. Teoksessa *Yrittäjyys, yrittäminen ja koulutus. Aikuiskasvatus 2, 102–111*.
- Koulutus ja tutkimus 2003–2008. *Kehittämissuunnitelma*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Kyrö, P. 2001. *Yrittäjyyskasvatuksen pedagogisia lähtökohtia pohtimassa*. Teoksessa *Yrittäjyys, yrittäminen ja koulutus. Aikuiskasvatus 2, 92–101*.

- Kyrö, P. 2004. Yrittäjyyskasvatus yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä. Teoksessa A. Järvinen (toim.) Puheenvuoroja kasvatustieteiden yliopistokoulutuksen kehittämistä. Kasvatustieteiden tiedekunnan 30-vuotisjuhlakirja. Tampere: Tampereen yliopisto, 151–162.
- Kyrö, P. & Ripatti, A. 2006. Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. Teoksessa P. Kyrö & A. Ripatti (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Tampere: Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, 10–13.
- Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/1998. Suomen säädöskokoelma.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998. Suomen säädöskokoelma.
- Lehtonen, H. & Vertanen, I. 2006. Sytyke ehkäisemään koulutuksellista syrjäytymistä. Teoksessa P. Kyrö & A. Ripatti (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4. Hämeenlinna, 172–183.
- Lehtoranta, P. & Aalto, A. 2003. Tukea työssäoppimiseen. Terttu-projektin kokemuksia opettajan ja työpaikkaohjaajan toiminnasta työssäoppimassa olevan opiskelijan tukena. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Leskinen, P-L. 2001. Yrittäjyyttä oppimassa – koulu-yrityksien paradoksi. Teoksessa Yrittäjyys, yrittäminen ja koulutus. Aikuiskasvatus 2, 112–121.
- Liiketalouden perustutkinto 2000. Ammatillisen peruskoulutuksen opetus suunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Opetushallituksen määräys 21/011/2000. Helsinki: Opetushallitus.
- OECD. 1996. Lifelong learning for ALL. Meeting of the Education Committee at Ministeriel Level, 16.–17. January 1996. France: OECD Publications.
- Piesanen, E., Kiviniemi, U. & Valkonen, S. 2007. Opettajakoulutuksen kehittämissuunnitelman seuranta ja arviointi. Opettajien täydennyskoulutus 2005 ja seuranta 1998–2005 oppiaineittain ja oppialoittain eri oppilaitosmuodoissa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusluentoja 38.
- Pohjonen, P. 2007. Ammatillinen osaaminen työelämän kehittäjänä. Teoksessa S. Saari & T. Varis 2007. Ammatillinen kasvu & Professional Growth. Hämeenlinna: Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. OKKA – Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö, 224–233.
- Poikela, E. 1998. Oppiminen, arviointi ja osaaminen. Teoksessa A. Räisänen (toim.) Hallitaanko ammatti. Pätevyyden määrittelyä arvioinnin perustaksi. Opetushallitus. Arviointi 2/1998. Helsinki, 35–46.
- Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 2003. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Rajamäki, A. 2007. Kaikille aloille yhteisen ydinosaamisen toteuttamisen periaatteet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Esitysmateriaali tämän arviointihankkeen suunnitteluryhmässä 29.1.2007. Helsinki: Opetushallitus.
- Rakennusalan perustutkinto. Ammatillisen perustutkinnon perusteet. Määräys 5/011/2008. Helsinki: Opetushallitus.
- Remes, L. 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 213.
- Ristimäki, K. 2001. Yleissivistävän koulutuksen yrittäjyyskasvatus. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja.
- Ruohotie, P. 1998. Kokemus on paras opettaja – jos vain otamme oppia siitä. Teoksessa A. Räisänen (toim.) Hallitaanko ammatti. Pätevyyden määrittelyä arvioinnin perustaksi. Opetushallitus. Arviointi 2/1998. Helsinki, 47–71.
- Ruohotie, P. 2000a. Oppimalla osaamiseen ja menestykseen. Helsinki: Edita.
- Ruohotie, P. 2000b. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatus. Helsinki: WSOY.
- Ruohotie, P. 2002. Kvalifikaatioiden ja kompetenssien kehittäminen ammattikorkeakoulun tavoitteena. Teoksessa J.-P. Liljander (toim.) Omalla tiellä. Ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta. Helsinki: ARENE, 108–127.

- Räisänen, A. 1998. Ammatillisen osaamisen arviointi. Teoksessa A. Räisänen (toim.) Hallitaanko ammatti? Pätevyyden määrittelyä arvioinnin perustaksi. Opetushallitus. Arviointi 2. Helsinki, 9–20.
- Räisänen, A. (toim.) 1999. KOMEETTA – kone- ja metallialan sekä sähköalan koulutuksen kokonaisarviointi. Opetushallitus. Arviointi 4/1999. Helsinki.
- Räisänen, A. 2002. Hoitotyöntekijöiksi valmistuvien osaaminen. Vertailututkimus opistoasteelta ja ammattikorkeakouluista valmistuvien hoitotyöntekijöiden hoitotyön toimintojen hallinnasta sekä opetuksen ja opiskelun painotuksista. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, 178.
- Räisänen, A. & Vuorenmaa, M. 2003. Joustavuus, siirto-osaaminen ja liikkuvuus ammatillisessa koulutuksessa. Lähestymistapa ja arviointituloksia. COST Action A 11. Helsinki: Opetushallitus.
- Räikköläinen, M. 2005. Kansallisen näyttöperusteisen oppimistulosten arviointijärjestelmän kehittäminen ammatillisiin perustutkintoihin. Arviointikokeilusta kohti käytäntöä. Opetushallitus. Arviointi 3. Helsinki.
- Räikköläinen, M. & Kilpeläinen, P. 2008. Arviointikokeilu II 2004–2007. Yhteenveto oppimistuloksista ja taustakyselyn tuloksista. Opetushallitus. Moniste 4/2008. Helsinki.
- Räikköläinen, M. & Kilpeläinen, P. 2008. Näyttötietoa ammattiosaamisesta I. Kansallisten oppimistulostiedon tuottaminen ammattiosaamisen näyttöistä sosiaali- ja terveystieteiden, hotell- ja ravintola-alan, kone- ja metallialan ja logistiikan perustutkinnoissa. Arviointi- ja seurantaraportti. Helsinki: Opetushallitus.
- Römer-Paakkanen, T. 2006. Opettajien yrittäjyyden jatko-opinnot Jyväskylän yliopistossa. Teoksessa P. Kyrö & A. Ripatti (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4. Hämeenlinna, 184–207.
- Salakari, H. 2007. Ammatikasvatuksen pedagogiikan kehittäminen oppimisen siirtovaihtuksia tehostamalla. Teoksessa S. Saari & T. Varis 2007. Ammatillinen kasvu & Professional Growth. Hämeenlinna: Ammatikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. OKKA – Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö, 180–185.
- Saloheimo, T. 1999. Luonnontieteen oppimistulokset ammatillisissa perustutkinnoissa. Opetushallitus. Oppimistulosten arviointi 6/1999. Helsinki.
- Seikkula-Leino, J. 2007. Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen. Opetusministeriön julkaisuja 28. Helsinki: Opetushallitus.
- UNESCO. 1996. Learning: The Treasure within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. France: UNESCO publishing.
- Valtioneuvoston päätös (213/1999) tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa.
- Väyrynen, P. 2000. Äidinkielen oppimistulokset ammatillisessa peruskoulutuksessa. Opetushallitus. Oppimistulosten arviointi 6/2000. Helsinki.
- Väyrynen, P. (toim.) 2004. Ammatillisen peruskoulutuksen tutkinto- ja opetussuunnitelmauudistuksen toteutuminen. Selvitys vuosien 1999–2001 tutkinto- ja opetussuunnitelmauudistuksesta. Helsinki: Opetushallitus.
- Väyrynen, P. 2005. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelmien uudistaminen. Seurantaraportti vuoden 2004 tilanteesta ja muutosta vuodesta 2002. Opetushallitus. Moniste 21. Helsinki.
- Väärälä, R. 1998. Pätevyys ja ammatillinen muutos. Teoksessa A. Räisänen (toim.) Hallitaanko ammatti. Pätevyyden määrittelyä arvioinnin perustaksi. Opetushallitus. Arviointi 2/1998. Helsinki, 21–34.
- Winterton, J., Delamere-Le Deist, F. & Stringfellow, E. 2006. Typology and knowledge, skills and competences. Clarification of the concept and prototype. Cedefop Reference series 64. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

- Wuolijoki, H. 1999. Matematiikan oppimistulokset ammatillisissa perustutkinnoissa. Opetushallitus. Oppimistulosten arviointi 5/1999. Helsinki.
- Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma. Opetusministeriön julkaisuja 18/2004. Helsinki.
- Yrittäjyyskasvatus opettajankoulutuksessa 2008. Opetusministeriön työryhmän muistio. Helsinki.

LIITE 1. CQAF-malli arvioinnin viitekehystenä

LIITE 2. Koulutuksen järjestäjän lomake

**TYÖELÄMÄN EDELLYTTÄMIEN SOSIAALISTEN JA
VIESTINNÄLLISTEN VALMIUKSIEN TUOTTAMINEN
AMMATILLISESSA PERUSKOULUTUKSESSA**

Opetussuunnitelmaperusteinen koulutus¹

ARVIOINTIAINEISTO

**KOULUTUKSEN ARVIOINTINEUVOSTO
2007**

¹ Alaviitteissä kuvataan näyttötutkintoina suoritettavan aikuiskoulutuksen ja oppisopimuskoulutuksen arviointilomakkeiden erot suhteessa tähän lomakkeeseen.

JOHDANTO

Työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa

Koulutuksen arviointineuvosto organisoii arvioinnin, joka kohdistuu työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Arviointihanke perustuu opetusministeriön 8.3.2007 antamaan toimeksiantoon, jossa arviointialueiksi on määritelty seuraavassa luettelossa esitetyt ja seuraavalla sivulla tarkennetut ammatillisen peruskoulutuksen tuottamat

- 1 *sosiaaliset taidot* (esimerkiksi yhteistyövalmiudet, työtehtäviin liittyvien sosiaalisten tilanteiden hallinta)
- 2 *viestinnälliset valmiudet* (työtehtävissä edellytettävät viestintätaidot, kielitaito, asiakaspalvelutaidot)
- 3 *oppimaan oppimisen taidot* (oppimisvalmiudet, itsensä kehittäminen, työsuoritusten arviointi)
- 4 *yrittäjävalmiudet* ja valmiudet itsenäiseen ammatinharjoittamiseen.

Tämä aineisto koskee *nuorten (opetussuunnitelmaperusteista) ammatillista peruskoulutusta*. Arvioinnin lähtökohtana ovat opetussuunnitelmien perusteiden tavoitteet. Aineistossa on seuraavat osiot:

- Osa I Arviointiohjeet
- Osa II Arviointikohteen kuvaus
- Osa III Arviointi
- Osa IV Kehittämissuunnitelma

OSA I ARVIOINTIOHJEET

Arvioinnin lähestymistapa ja malli

Arviointi tehdään kehittävän arviointiperiaatteen mukaan. Arvioinnissa painotetaan monitahoisuutta, mikä merkitsee eri tahojen osallistumista arviointiin ja arvioitavan kohteen tarkastelua erilaisista näkökulmista. Monitahoarvioinnille on luonteenomaista *laaja-alaisuus, osallistavuus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus*. Lisäksi siinä painotetaan *tulevaisuusnäkökulmaa ja kehitystä*.

Arviointikohteet

Arviointi kohdistuu kyseisiä osaamisalueita ja painotuksia koskevan *työelämän tarpeen ennakointiin, opetuksen suunnitteluun, pedagogisiin prosesseihin, eri opettajaryhmien väliseen yhteistyöhön sekä yhteistyöhön työelämän kanssa, toiminnan edellytyksiin, toiminnan arviointiin, oppimistuloksiin ja laadunvarmistukseen sekä kehittämiseen*. Lisäksi arvioidaan koulutuksen *järjestäjän/oppilaitoksen linjauksia* ja kyseisen toiminnan ohjausta. Arviointi tehdään *tutkinnoittain*.

Arvioinnin organisointi ja prosessi

Koulutuksen järjestäjä vastaa arvioinnista ja delegoi arvioinnin arviointineuvoston tekemän otannan mukaan alakohtaisille ryhmille. Koulutuksen järjestäjän nimeämän *tutkintokohtaisen koordinaattorin tehtävänä on organisoida arviointi* omassa yksikössään (toiminnan kuvaus, vastaukset määrällisiin kysymyksiin, arviointi-istunnon organisointi, raportin koonti ja toimittaminen neuvostolle sekä osallistuminen fokusryhmäkeskusteluun).

Seuraavassa esitettävät arviointivaiheet 1–3 koskevat koulutuksen järjestäjää ja vaiheet 4–6 kansallista arviointia.

Vaihe 1: Kuvausten laadinta

Tutkintokohtaiset opettajaryhmät vastaavat arviointilomakkeessa oleviin kysymyksiin ja laativat kuvaukset. Kuvauksista tulee ilmetä arvioitavan kohteen tila. Kuvausten laadinnassa voi hyödyntää lomakkeen alussa olevaa luetteloa ja liitteessä 1 esitettyjä apukysymyksiä (a, b, c jne.). Kuvausten laatiminen ei edellytä kysymyksiin vastaamista. Kuvausten laadinnassa kiinnitetään erityistä huomiota keskeisten näkökulmien esilletuloon.

Vaihe 2: Arviointi

Koordinaattori organisoii arviointi-istunnon (*kesto noin puoli päivää*), jossa varsinainen arviointi tehdään monipuolisen osallistujajoukon toimesta. Arviointiin osallistuu sekä ammatillisten opintojen että kaikille yhteisten opintojen opettajia, pedagoginen johto, opiskelijoita ja työpaikkaohjaajia sekä mahdollisesti myös ammatillisten neuvottelukuntien jäseniä. Suositeltava arviointiryhmän koko on 6–10 henkilöä.

Arviointi tehdään kuvausten ja määrällisiin kysymyksiin liittyvien vastausten perusteella. Arvioinnissa nostetaan esiin vahvuudet ja kehittämiskohteet sekä kriittiset kohdat. Vahvuuksia ja kehittämiskohteita kirjataan kuhunkin kohtaan *2–6 kappaletta*. Kriittisiksi kohdiksi kirjataan näiden *tavoitteiden kannalta keskeisiä edellytyksiä tai esteitä*. Arviointitulokset kirjataan kokonaisina virkkeinä niin, että myös ulkopuolinen arvioija voi tehdä niistä oikean tulkinnan.

Vaihe 3: Aineiston toimittaminen koulutuksen arviointineuvostolle

Koordinaattori toimittaa aineiston Koulutuksen arviointineuvostolle Pedanetin kautta **31.10.2007 mennessä**. Ohjeet ja tunnukset toimitetaan yhdyshenkilöille.

Vaihe 4: Fokusryhmäkeskustelut ja arviointikäynnit

Koulutuksen arviointineuvosto järjestää helmi-maaliskuussa kansallisen seminaarin, jossa fokusryhmäkeskusteluiden avulla asianosaiset voivat osallistua arviointitulosten arvottamiseen ja syventää aiemmin tuotettua arviointitietoa. Arviointiryhmä voi myös vierailuihin joillakin paikkakunnilla. Koulutuksen arviointineuvosto tiedottaa koordinaattoreille näistä etukäteen.

Vaihe 5: Ulkoinen arviointi

Koulutuksen arviointineuvoston nimittämä arviointiryhmä tekee ulkoisen arvioinnin, joka perustuu järjestäjien toimittamaan aineistoon, fokusryhmäkeskusteluihin ja mahdollisiin vierailuihin sekä opetuksen kehittämisestä vastaavien kansallisten viranomaisten ja opettajakoulutusyksiköiden asiantuntijoiden haastatteluihin.

Arviointiraportti valmistuu huhtikuussa 2008. Raportti sisältää kokonaisarvioinnin sekä kunkin kohdealueen arvioinnin. Arvioinnissa painotetaan vahvuuksia ja kehittämiskohteita sekä hyviä käytäntöjä. Lopullinen arviointiraportti toimitetaan koulutuksen järjestäjille.

OSA II

ARVIOINTIKOHTTEEN KUVAUS

Koulutuksen järjestäjää ja arvioinnin kohteena olevaa tutkintoa koskevat taustatiedot

Koulutuksen järjestäjä:**Arvioinnin kohteena oleva tutkinto:****Arvioinnin vastuuhenkilö ja yhteystiedot:****Koulutuksen järjestäjän ja arvioinnin kohteena olevan tutkinnon *taustatietoja*:**

- Vuosi, jolloin järjestäjä (tai sitä edeltävä toimija) aloitti arvioinnin kohteena olevaan tutkintoon liittyvän koulutuksen:
- Opiskelijoiden kokonaismäärä arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa (vuonna 2007):
- Päätoimisten ammatillisten opettajien kokonaismäärä (järjestäjä):
- Päätoimisten ammatillisten opintojen opettajien kokonaismäärä, jotka opettavat arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa:
- Päätoimisten kaikille yhteisten opintojen opettajien kokonaismäärä (järjestäjä):
- Päätoimisten kaikille yhteisten opintojen opettajien kokonaismäärä, jotka opettavat arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa:
- Erityistekijät, joilla on mahdollisesti vaikutusta nyt tehtävään arviointiin (esim. lähiaikoina toteutetut tai toteutumassa olevat organisaatiomuutokset, opiskelijoiden rekrytointi, opettajien vaihtuvuus ym.):

TEEMA 1. Työelämän tarpeet

1a Miten paljon työelämässä tarvitaan sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia/taitoja arvioinnin kohteena olevassa tutkimuksessa?

Asteikko: 1 = ei tarvita, 2 = tarvitaan hieman, 3 = välissä, 4 = tarvitaan paljon, 5 = tarvitaan erittäin paljon

Osaamisalue	Numeroarviointi 1–5
1 Sosiaaliset taidot	
Ryhmässä työskentelyn taidot	
Taito ottaa toiset huomioon	
Joustavuus ihmissuhteissa	
Sopeutumiskyky	
Taito muuttaa omia toimintatapojaan ja itsetuntemus	
2 Viestinnälliset valmiudet	
Esiintymis-, kuuntelu- ja kirjoittamistaito	
Keskustelu- ja neuvottelutaito	
Äidinkielen taito	
Vieraiden kielten taito	
Kulttuurinen luku- ja vuorovaikutustaito	
Viestintätekniset taidot	
3 Oppimaan oppiminen	
Valmius ja motivaatio itsensä kehittämiseen	
Tiedon hankkimisen, jäsentämisen ja arvioinnin taito	
Oman oppimisen ja itsearvioinnin taito	
Itsensä kehittämisen taito	
Muutosvalmius	
Taito tehdä valintoja	
Kyky reflektiiviseen ajatteluun	
Päätöksentekotaito	
Joustavuus muuttuvissa tilanteissa	
4 Yrittäjyys	
Omaehtoinen yrittäjyys (yritteliäs toimintatapa)	
Sisäinen yrittäjyys (työyhteisön yritteliäs toimintatapa)	
Ulkoinen yrittäjyys (itsenäinen ammatinharjoittaja)	

1b Miten olette onnistuneet ennakoimaan sosiaalisin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä työelämän tarpeita ja ottamaan ne huomioon?

Asteikko: 1 = erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

Sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvien työelämän tarpeiden ennakointi 1 2 3 4 5
 Kyseessä olevien tarpeiden ottaminen huomioon toiminnassa 1 2 3 4 5

Muut kommentit

1c Kuvatkaa, miten kartoitatte sosiaaliseen ja viestinnälliseen osaamiseen liittyviä työelämän tarpeita, miten ennakoitte tarpeiden muutoksia ja miten otatte työelämän tarpeet huomioon.

Kuvaus työelämän tarpeista ja niiden kartoituksesta ja analysoinnista (ennakointi) ja ottamisesta huomioon:

- 1 Sosiaaliset taidot**
- 2 Viestinnälliset valmiudet**
- 3 Oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot**
- 4 Yrittäjyys**

TEEMA 2. Suunnittelu

2a Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia on painotettu kyseistä tutkintoa koskevan koulutuksen/opetuksen suunnittelussa seuraavasti²:

Asteikko: 1 = ei ole painotettu, 2 = painotettu hieman, 3 = välissä, 4 = painotettu paljon, 5 = painotettu erittäin paljon

Osaamisalue	Opsin suunnittelussa 1-5	Hopsin suunnittelussa ³ 1-5	Työssäoppimisen suunnittelussa 1-5	Tietopuolisen opetuksen suunnittelussa 1-5	Kaikille yhteisten opintojen suunnittelussa 1-5	Opiskelijan arvioinnin suunnittelussa 1-5	Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelussa 1-5	Opetusjärjestelyjen suunnittelussa 1-5
1 Sosiaaliset taidot								
2 Viestinnälliset valmiudet								
3 Oppimaan oppiminen								
4 Yrittäjyys								

2b Miten olette onnistuneet sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyen seuraavien toimintojen suunnittelussa⁴?

Asteikko: 1 = erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

1 Eri opettajaryhmien työn ja työnjaon suunnittelu	1 2 3 4 5
2 Opetuksen suunnittelu	1 2 3 4 5
3 Opiskelijan arvioinnin suunnittelu	1 2 3 4 5
4 Ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelu	1 2 3 4 5
5 Opettajien täydennyskoulutuksen suunnittelu	1 2 3 4 5
6 Työpaikkaohjaajien ja ammattiosaamisen näyttöjen arvioijien koulutuksen suunnittelu	1 2 3 4 5
7 Taloudellisten voimavarojen suunnittelu	1 2 3 4 5

² Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: Hopsin ja Hensun suunnittelussa, työpaikalla tapahtuvan oppimisen suunnittelussa, valmistavan koulutuksen suunnittelussa, opiskelijan arvioinnin suunnittelussa, osanäyttöjen/näyttötutkintojen suunnittelussa ja opetus/ohjaus/opiskelijajärjestelyiden suunnittelussa.

³ Hops = henkilökohtainen opetussuunnitelma

⁴ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: Opetus- ja ohjausjärjestelyiden suunnittelu, työpaikalla tapahtuvan oppimisen suunnittelu, opiskelijan arvioinnin suunnittelu, näyttötutkintojen/osanäyttöjen suunnittelu, oppisopimuskoulutuksen osapuolten yhteistyön ja työnjaon suunnittelu, oppisopimuskoulutuksen osapuolten täydennyskoulutus, työpaikkakouluttajien ja näyttöjen arvioijien koulutuksen suunnittelu ja taloudellisten edellytysten suunnittelu.

Muut kommentit

2c Kuvatkaa, miten suunnittelette sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyviä toimintoja omalla alalla.

Suunnittelun kuvaus:

TEEMA 3. Opetuksen ja opiskelun toteutus

3a Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia on painotettu kyseiseen tutkintoon johtavassa peruskoulutuksessa seuraavasti⁵:

Asteikko: 1 = ei ole painotettu, 2 = painotettu hieman, 3 = välissä, 4 = painotettu melko paljon, 5 = painotettu erittäin paljon

Osaamisalue	Ammatilliset opinnot		Kaikille yhteiset opinnot (1-5)	Opiskelija-arviointi	
	Tietopuoliset opinnot (1-5)	Työssäoppiminen (1-5)		Opiskelija-arviointi (1-5)	Ammattiosaamisen näytöt (1-5)
1 Sosiaaliset taidot					
Ryhässä työskentelyn taidot					
Taito ottaa toiset huomioon					
Joustavuus ihmissuhteissa					
Sopeutumiskyky					
Taito muuttaa omia toimintatapojaan ja itsetuntemus					
2 Viestinnälliset valmiudet					
Esiintymis-, kuuntelu- ja kirjoittamistaito:					
Keskustelu ja neuvottelutaito					
Äidinkielen taito					
Vieraiden kielten taito					
Kulttuurinen luku- ja vuorovaikutustaito					
Viestintätekniset taidot					
3 Oppimaan oppiminen					
Valmius ja motivaatio itsensä kehittämiseen					

⁵ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: Ammatilliset opinnot: valmistava koulutus, työpaikalla tapahtuva oppiminen. Ei kaikille yhteisiä opintoja. Opiskelija-arviointi: opiskelija-arviointi, osanäytöt/näyttötutkinnot.

Tiedon hankkimisen, jäsentämisen ja arvioinnin taito					
Oman oppimisen ja itsearvioinnin taito					
Itsensä kehittämisen taito					
Muutosvalmius					
Taito tehdä valintoja					
Kyky reflektiiviseen ajatteluun					
Päätöksentekotaito					
Joustavuus muuttuvissa tilanteissa					
4 Yrittäjyys					
Omaehtoinen yrittäjyys (yritteliäs toimintatapa)					
Sisäinen yrittäjyys (työyhteisön yritteliäs toimintatapa)					
Ulkoinen yrittäjyys (itsenäinen ammattiharjoittaja)					

3b Sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia on painotettu opetuksen ja opiskelun toteutuksessa⁶ arvioinnin kohteena olevassa tutkinnossa seuraavasti:

Asteikko: 1 = ei ole painotettu, 2 = painotettu hieman, 3 = välissä, 4 = painotettu melko paljon, 5 = painotettu erittäin paljon

Osaamisalue	Hopsin toteutus 1–5	Hojksin toteutus ⁷ 1–5	Opetus-järjestelyjen toteutus 1–5
1 Sosiaaliset taidot			
2 Viestinnälliset valmiudet			
3 Oppimaan oppiminen			
4 Yrittäjyys			

3c Miten olette onnistuneet sosiaalisin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän opetuksen ja opiskelun toteutuksessa⁸?

Asteikko: 1 = erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

1 Ammatillisiin opintoihin liittyvä opetus	1 2 3 4 5
2 Kaikille yhteiset opinnot	1 2 3 4 5
3 Työssäoppiminen	1 2 3 4 5
4 Opiskelija-arviointi	1 2 3 4 5
5 Ammattiosaamisen näytöt	1 2 3 4 5
6 Eri opettajaryhmien työ ja työnjako	1 2 3 4 5

⁶ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: Hopsin toteutus ja ohjaus-, opetus- ja opiskelijajärjestelyiden toteutus

⁷ Hojks = henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma

⁸ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: tietopuolinen opetus, kaikille yhteisten opintojen integrointi ammatillisiin opintoihin, työpaikalla tapahtuva oppiminen, opiskelijan arviointi, näyttötutkinnot/osanäytöt, eri tahojen yhteistyö ja työnjako, oppisopimuskoulutuksen osapuolten täydennyskoulutus, työpaikkakouluttajien ja näyttöjen arvioijien koulutus, taloudelliset voimavarat

7 Opettajien täydennyskoulutus	1 2 3 4 5
8 Työpaikkaohjaajien ja ammattiosaamisen näyttöjen arvioijien koulutuksessa	1 2 3 4 5
9 Taloudelliset voimavarat	1 2 3 4 5

Muut kommentit

3d Kuvatkaa sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa seuraavista näkökulmista:
Toteutuksen kuvaus:
1 Pedagoginen toiminta:
2 Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli:
3 Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit:
TEEMA 4. Seuranta ja arviointi
4a Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteutumista kartoitetaan seurannan, palautejärjestelmien ja itsearvioinnin⁹ avulla seuraavasti:

Asteikko: 1 = ei lainkaan, 2 = hieman, 3 = välissä, 4 = melko paljon, 5 = erittäin paljon

Osaamisalue	Opiskelijoiden palaute 1-5	Työelämän palaute 1-5	Ammattiopettajien palaute 1-5	Kaikille yhteisten opintojen opettajien palaute 1-5	Opettajien itsearviointi 1-5	Vertaisarvioinnit /benchmarking tms. 1-5	Oppimistulosten seuranta ja arviointi 1-5	Määrälliset tunnusluvut, indikaattorit 1-5
1 Sosiaaliset taidot								
2 Viestinnälliset valmiudet								
3 Oppimaan oppiminen								
4 Yrittäjyys								

4b Miten olette onnistuneet ko. osaamisalueiden toteutumisen seurannassa ja arvioinnissa

Asteikko: 1 = erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

1 Seuranta	1 2 3 4 5
2 Arviointi	1 2 3 4 5

⁹ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: opiskelijoiden palaute, työelämän palaute, kaikille yhteisten opintojen opettajien palaute, oppisopimustoimijoiden itsearviointi, vertaisarviointi/benchmarking tms., oppimistulosten seuranta ja arviointi, määrälliset tunnusluvut, indikaattorit

Muut kommentit

4c Kuvatkaa, miten seuraatte ja arvioitte sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa ja tuloksia.

Seurannan ja arvioinnin kuvaus:

TEEMA 5. Parantaminen ja kehittäminen

5a Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ja niitä koskevan toiminnan parantamiseen ja kehittämiseen¹⁰ on panostettu seuraavilla toiminta-alueilla viimeisen kolmen vuoden aikana:

Asteikko: 1 = ei ole tehty mitään 2 = hieman, 3 = välissä, 4 = paljon, 5 = erittäin paljon

Osaamisalue	Muun opetustoiminnan kehittämisen osana 1-5	Erilliset kehittämis hankkeet/ projektit 1-5	Opettajien täydennys- koulutus 1-5	Työpaikka ohjaajien koulutus 1-5	Toisilta oppiminen (benchmarking, vertaisarvioinnit, hyvien käytäntöjen levittäminen jne.) 1-5	Opiskelija- kampanjat 1-5	Opettajien perehdyttä- minen 1-5
1 Sosiaaliset taidot							
2 Viestinnälliset valmiudet							
3 Oppimaan oppiminen							
4 Yrittäjyys							

5b Miten olette onnistuneet sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan parantamisessa ja kehittämisessä?

Asteikko: 1 = erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

Parantaminen ja kehittäminen

1 2 3 4 5

Muut kommentit:

¹⁰ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: muun opetus- ja ohjaustoiminnan kehittämisen osana, erilliset kehittämis hankkeet/projektit, eri osapuolten täydennyskoulutus, työpaikkakouluttajien koulutus, toisilta oppiminen (benchmarking, vertaisarvioinnit, hyvien käytäntöjen levittäminen jne.), opiskelijakampanjat ja asiantuntijoiden perehdyttäminen

5c Kuvatkaa, miten olette kehittäneet ja parantaneet sosiaalisin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää toimintaa viimeisen kolmen vuoden aikana.

Parantamisen ja kehittämisen kuvaus:

TEEMA 6. Tulokset ja vaikuttavuus

6a Kuinka suuri osa opiskelijoista keskimäärin (prosentteina ilmaistuna) hallitsee sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koulutuksesta valmistuttuaan?

Asteikko: 0 = ei lainkaan, 1–2 = tyydyttävä, 3–4 = hyvä, 5 = kiitettävä

Osaamisalue	Opiskelijoiden osuus % kaikista ko. tutkintoon valmistuvista opiskelijoista ei lainkaan (%)	Opiskelijoiden osuus % kaikista ko. tutkintoon valmistuvista opiskelijoista tydyttävä (1–2) (%)	Opiskelijoiden osuus % kaikista ko. tutkintoon valmistuvista opiskelijoista hyvä (3–4) (%)	Opiskelijoiden osuus % kaikista ko. tutkintoon valmistuvista opiskelijoista kiitettävä (5) (%)
1 Sosiaaliset taidot				
Ryhmissä työskentelyn taidot				
Taito ottaa toiset huomioon				
Joustavuus ihmissuhteissa				
Sopeutumiskyky				
Taito muuttaa omia toimintatapoja ja itsetuntemus				
2 Viestinnälliset valmiudet				
Esiintymis-, kuuntelu- ja kirjoittamistaito				
Keskustelu- ja neuvottelutaito				
Äidinkielen taito				
Vieraiden kielten taito				
Kulttuurinen luku- ja vuorovaikutustaito				
Viestintätekniset taidot				
3 Oppimaan oppiminen				
Valmius ja motivaatio itsensä kehittämiseen				
Tiedon hankkimisen, jäsentämisen ja arvioinnin taito				
Oman oppimisen ja itsearvioinnin taito				
Itsensä kehittämisen taito				
Muutosvalmius				
Taito tehdä valintoja				
Kyky reflektiiviseen ajatteluun				
Päätöksentekotaito				
Joustavuus muuttuvissa tilanteissa				
4 Yrittäjyys				
Omaehtoinen yrittäjyys (yritteliäs toimintatapa)				
Sisäinen yrittäjyys (työyhteisön yritteliäs toimintatapa)				
Ulkoinen yrittäjyys (itsenäinen ammatinharjoittaja)				

6b Arvioi edellä esittämiänne tuloksia ja esittäkää tulkintanne, miten hyvin olette onnistuneet saavuttamaan näille osaamisalueille asetetut tavoitteet ko. tutkinnossa?

Asteikko: 1 = erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 = välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

Sosiaaliset taidot	1	2	3	4	5
Viestinnälliset valmiudet	1	2	3	4	5
Oppimaan oppiminen	1	2	3	4	5
Yrittäjyys	1	2	3	4	5

Muut kommentit:

6c Mitä muita tuloksia olette saaneet aikaan sosiaalisten ja viestintävalmiuksien alueilla viimeisen kolmen vuoden aikana (opetuksessa ja opiskelijoiden opiskelussa)? Millainen vaikuttavuus toiminnallanne on ollut?

Tulosten ja vaikuttavuuden kuvaus:

TEEMA 7. Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen linjaukset

7a Koulutuksen järjestäjä/oppilaitos on painottanut sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia toiminnan ohjauksessa ja siihen liittyvissä linjauksissa, päätöksenteossa, resursseissa ja toiminta-edellytyksissä¹¹.

Asteikko: 1= ei ole painotettu, 2 = painotettu hieman, 3=välissä, 4 = painotettu paljon, 5= painotettu erittäin paljon

Osaamisalue	Tavoitteet 1-5	Järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma 1-5	Työssäop- pimisen järjestä- missuun- nitelma 1-5	Ammatti- osaamisen näyttö- suunnitel- mat 1-5	Talou- delliset voima- varat 1-5	Henkilöstö- voimavarat ja työnjako 1-5	Kehittä- mis- hankkeet 1-5	Alueellinen yhteistyö / eri alojen yhtenäisyys 1-5	Työelämä- yhteistyö 1-5
1 Sosiaaliset taidot									
2 Viestinnälliset valmiudet									
3 Oppimaan oppiminen									
4 Yrittäjyys									

7b Miten hyvin koulutuksen järjestäjä ja oppilaitos on onnistunut sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskeissa linjauksissaan?

Asteikko 1= erittäin huonosti, 2 = melko huonosti, 3 =välissä, 4 = melko hyvin, 5 = erittäin hyvin

Koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen linjaukset 1 2 3 4 5

¹¹ Näyttötutkintoina suoritettavan koulutuksen luokat: tavoitteet, järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma, työpaikalla tapahtuvan oppimisen järjestämissuunnitelma, näyttöjen järjestämissuunnitelma, taloudelliset voimavarat, henkilöstövoimavarat ja työnjako, kehittämishankkeet, alueellinen yhteistyö/eri alojen yhtenäisyys ja työelämäyhteistyö.

Muut kommentit:

7c Kuvatkaa, millaisia linjauksia järjestäjä ja oppilaitos ovat tehneet sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien opetuksen ja opiskelun kehittämiseksi ja toteuttamiseksi:

Linjausten kuvaus:

OSA III

TYÖELÄMÄN EDELLYTTÄMIEN SOSIAALISTEN JA VIESTINNÄLLISTEN VALMIUKSEN TUOTTAMISEN ARVIOINTI

Koulutuksen järjestäjä:

Arvioitava tutkinto:

Arviointiraatiin ovat osallistuneet seuraavat henkilöt: (nimi, asema)

Yleisarvio

1 Arvioikaa seuraavan asteikon mukaisesti **kokonaisnostumista** työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisessa ko. tutkinnossa. Kuvatkaa lisäksi sanallisesti **keskeisimmät ko. osaamisalueita ko. tutkinnossa koskevat vahvuudet ja kehittämiskohteet**.

Asteikko: 1 = heikko, 2 = tyydyttävä, 3 = hyvä, 4 = erittäin hyvä, 5 = kiitettävä

Kokonaisnostuminen ko. tutkintoon liittyvässä koulutuksessa seuraavilla osaamisalueilla

Sosiaaliset taidot	1	2	3	4	5
Viestinnälliset valmiudet	1	2	3	4	5
Oppimaan oppimisen taidot	1	2	3	4	5
Yrittäjävalmiudet	1	2	3	4	5

Keskeisimmät vahvuudet (2–6 kappaletta)

Keskeisimmät kehittämiskohteet (2–6 kappaletta)

2 Mitkä ovat **kokonaisuuden kannalta** kriittiset kohdat?

Kriittiset kohdat:

Arviointi teemoittain

Teema 1

Työelämän tarpeiden ennakointi ja huomioon ottaminen

- 1 Esittäkää tärkeimmät sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät vahvuudet ja kehittämiskohteet **työelämän tarpeiden ennakoinnissa ja huomioon ottamisessa?**

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

- 2 Mitkä ovat sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät **työelämän tarpeiden ennakoinnin ja näiden tarpeiden huomioon ottamisen** kriittiset kohdat? Antakaa esimerkkejä, miten käytännössä olette ratkaisseet työelämän tarpeisiin liittyviä ongelmia?

Kriittiset kohdat:

Teema 2

Suunnittelu

- 1 Esittäkää tärkeimmät sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan **suunnittelun** vahvuudet ja kehittämiskohteet.

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

- 2 Mitkä ovat sosiaalisiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän toiminnan **suunnittelun kriittiset** kohdat? Antakaa esimerkkejä, miten käytännössä olette ratkaisseet suunnitteluun liittyviä ongelmia.

Kriittiset kohdat:

Teema 3 Toteutus

1 Esittäkää tärkeimmät sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän **toiminnan** vahvuudet ja kehittämiskohteet arviointikohteittain.

1 Pedagogiikka

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

2 Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden rooli

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

3 Henkiset, aineelliset ja taloudelliset edellytykset

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

3 Mitkä ovat sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän **toiminnan** kriittiset kohdat? Antakaa esimerkkejä, miten käytännössä olette ratkaisseet ko. ongelmia.

Kriittiset kohdat:

Teema 4 Seuranta ja arviointi

1 Esittäkää tärkeimmät sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän **seurannan ja arvioinnin** vahvuudet ja kehittämiskohteet.

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

2 Mitkä ovat sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän **seurannan ja arvioinnin** kriittiset kohdat? Antakaa esimerkkejä, miten käytännössä olette ratkaisseet arviointiin ja seurantaan liittyviä ongelmia.

Kriittiset kohdat:

Teema 5 Parantaminen ja kehittäminen

1 Esittäkää tärkeimmät sosiaalsiin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvän **toiminnan laadun parantamisen ja kehittämisen** vahvuudet ja kehittämiskohteet.

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

2 Mitkä ovat toiminnan **laadun parantamisen ja kehittämisen** kriittiset kohdat? Antakaa esimerkkejä, miten käytännössä olette ratkaisseet parantamiseen ja kehittämiseen liittyviä ongelmia.

Kriittiset kohdat:

TEEMA 6 Tulokset ja vaikuttavuus

1 Mitkä ovat sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevien **tulosten ja vaikuttavuuden** vahvuudet ja kehittämiskohteet? Arvioikaa myös sitä, mikä on edistännyt/estänyt tulosten aikaansaamista. Miten olette saavuttaneet kansalliset ja järjestäjän asettamat tavoitteet? Millaista vaikuttavuutta toiminnallanne on ollut?

Vahvuudet:

Kehittämiskohteet:

2 Mitkä ovat sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevien **tulosten ja niiden** saavuttamisen kriittiset kohdat? Antakaa esimerkkejä, miten olette ratkaisseet tuloksiin liittyviä ongelmia.

Kriittiset kohdat:

Teema 7 Tulevaisuuskuva

Esittäkää oma sosiaalisten ja viestintävalmiuksien opetuksen järjestämisen visio (**lähitulevaisuuden malli**). Mitä tulette tekemään ja miten tulette kehittämään toimintaanne näiden osaamisalueiden suhteen tulevina vuosina? Mitä tuloksia aiotte aikaan saada ja millä menetelmillä? Mitä edellytyksiä/esteitä arvioitte teillä olevan visionne toteuttamisessa?

Tulevaisuuden kuva:

Teema 8 Erityiskysymykset

1 Mitä ko. osaamisalueisiin liittyviä **erityispiirteitä ko. tutkinnossa** ilmenee?

Erityispiirteet:

2 Miten onnistuneena pidätte sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvää **kansallista ohjausta** (normit, ops-perusteet, taloudelliset voimavarat, opettajien koulutus, hanketoiminta, asiantuntijaohjaus jne.)?

Arvio kansallisen ohjauksen onnistuneisuudesta:

OSA IV KEHITTÄMISSUUNNITELMA

Kehittämissuunnitelma laaditaan verkostoyhteistyössä itsearviointitulosten perusteella mahdollisimman pian arvioinnin jälkeen. **Tätä osuutta ei palauteta Koulutuksen arviointineuvostoon.**

1. Toimintaympäristöanalyysi

- Keskeiset arviointitulosten perusteella nousseet haasteet
- Keskeiset ennakointitiedon perusteella nousseet haasteet
- Muut haasteet

2. Kehittämiskohteen priorisointi ja tavoitteiden määrittäminen

- Painopisteiden priorisointi ja kehittämistavoitteet (määrälliset ja laadulliset)

3. Päätöksenteko, organisointi ja eri toimijoiden vastuut

- Myös mahdollinen verkostoituminen

4. Kehittämistoiminnon (hankkeen) ajoitus ja vaiheet

- Toimenpiteet

5. Käytännön organisointiin liittyvät kysymykset

6. Voimavarasuunnitelma

7. Seuranta ja arviointi

LIITE 3. Arviointiin osallistuneet tutkinnot taustamuuttujittain eriteltynä

	Ei osallistunut	Osallistunut	Yhteensä
KIELI			
Suomenkielinen	8 (6 %)	122 (94 %)	130
Ruotsinkielinen	1 (17 %)	5 (83 %)	6
Yhteensä			136
OMISTUSPOHJA			
Kunta	3 (16 %)	16 (84 %)	19
Kuntayhtymä	3 (4 %)	67 (96 %)	70
Valtio	1 (33 %)	2 (67 %)	3
Yksityinen	2 (5 %)	42 (96 %)	44
Yhteensä			136
ALA			
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	0 (0 %)	4 (100 %)	4
Kulttuuriala	2 (13 %)	13 (87 %)	15
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	0 (0 %)	6 (100 %)	6
Luonnontieteellinen ala	0 (0 %)	2 (100 %)	2
Tekniikan ja liikenteen ala	3 (5 %)	55 (95 %)	58
Luonnonvara- ja ympäristöala	1 (8 %)	12 (92 %)	13
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	0 (0 %)	23 (100 %)	23
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3 (20 %)	12 (80 %)	15
Yhteensä			136
KOULUTUSMUOTO			
Nuorten ammatillinen	5 (5 %)	96 (95 %)	101
Aikuiskoulutus	1 (5 %)	19 (95 %)	20
Erityisopetus	1 (17 %)	5 (83 %)	6
Oppisopimuskoulutus	2 (22 %)	7 (78 %)	9
Yhteensä			136
Yhteensä	9 (7 %)	127 (93 %)	136

LIITE 4. Arviointikriteerit

Arviointikriteerit: Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottaminen ammatillisessa koulutuksessa

Arvioinnin kohteet on konkretisoitu opetusministeriön toimeksiantamassa, sen pohjalta laadussa arviointisuunnitelmassa ja aineiston koontilomakkeissa. Arviointi on kriteeriperusteista, arviointitietokko on 0-5. Arviointikriteereissa on kaksi ulottuvuutta. Arvioinnissa painotetaan kansallisten tavoitteiden mukaisuutta, toimintatapojen järjestyttä ja tarkoituksenmukaisuutta kunkin kohdetoiminnan kannalta sekä jatkuvaa kehittämistä. Toimintatapojen yhtenäisyyttä tulkitaan suhteessa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin ja siten kansallisiin tavoitteisiin ja periaatteisiin. Arvioinnissa pyritään löytämään myös näyttö suunnitelmiin, tavoitteiden, periaatteiden ja normien ja ohjeiden toteutumisesta käytännössä. Edelleen arvioinnissa haetaan näyttöä ko. kohdetoiminnan tavoitteellisista kehittämisistä. Tulosten arviointissa painotetaan oppimistuloksia. Tulosten arviointi suhteutetaan toiminnan laatuun ja päänvastoin.

Arvioinnin viitekehysenä on Euroopan komission hyväksymä ”Common quality assurance framework” (CQAF).

Arviointitietokko

Toiminta:

- 0 = Ei mainintaa Kyseessä olevasta toiminnasta ei ole mitään näyttöä. (HUOM. Kuvaus ja näyttö voivat löytyä eri kohdista.)
- 1 = Heikko Toimintatavat ovat hajanaisia ja satunnaisia ja toiminnassa ilmenee suuria vaihteluita. Ei ole selvää näyttöä suunnitelmissa ja periaatteista ja niiden mukaan toimimisesta.
- 2 = Tyydyttävä Joitakin orastavia näkökulmia ja viitteitä on systemaattisesta tavoitteiden mukaisesta toiminnasta. Vähän näyttöä periaatteiden toteutumisesta käytännössä.
- 3 = Hyvä Joitakin selviä näyttöjä toiminnan tavoitteiden mukaisuudesta sekä suunnitelmiin että käytännön tasolla löytyy. Ei ole ”tavallisuudesta” poikkeavaa suuntaa eikä toiseen.
- 4 = Erittäin hyvä Toimintaa kehitetään aktiivisesti tavoitteiden suuntaisesti. Toiminta on melko laajasti tavoitteiden mukaista. Selviä näyttöjä on tavoitteiden ja suunnitelmiin toteutumisesta käytännössä eri puolella organisaatiota.
- 5 = Erinomainen Toiminnan tavoitteet ja periaatteet on selvästi määritelty. Toimintaperiaatteet ovat selvästi valtakunnallisten tavoitteiden mukaisia. Ertysisen selviä näyttöjä on suunnitelmiin toteutumisesta myös käytännössä. Laadun parantaminen ja kehittäminen on aktiivista ja se perustuu jatkuvaan arviointiin.

Tulokset:

- 0 = Ei mainintaa Aineistossa ei ole mitään mainintaa arviointikohteena olevan kohdetoiminnan tilasta (HUOM. Kuvaus ja näyttö voivat löytyä myös muista kohdista.)
 - 1 = Heikko Tuloksilla ei ole yhteyttä tavoitteisiin. Ei ole selvää näyttöä suunnitelmissa ja periaatteista ja niiden mukaan toimimisesta ja tulosten aikaansaamisesta.
 - 2 = Tyydyttävä Joitakin orastavia näkökulmia ja viitteitä on systemaattisesta tavoitteiden mukaisesta toiminnasta ja tuloksista. Vähän näyttöä tavoitteiden toteutumisesta myös tuloksissa.
 - 3 = Hyvä Joitakin selviä näyttöjä tulosten tavoitteiden mukaisuudesta löytyy. Ei ole ”tavallisuudesta” poikkeavaa suuntaa eikä toiseen.
 - 4 = Erittäin hyvä Toimintaa kehitetään aktiivisesti tavoitteiden suuntaisesti ja kehitys ilmenee myös tulosten tasolla. Tulokset ovat melko laajasti tavoitteiden mukaisia. Selviä näyttöjä on tavoitteiden toteutumisesta tuloksissa.
 - 5 = Erinomainen Toiminnan tavoitteet ja periaatteet ovat selvät ja tulokset ovat niiden mukaiset. Tulokset ovat laajasti tavoitteiden mukaisia. Ertysisen selviä näyttöjä on osaamisalueiden toteutumisesta ammatillisessa peruskoulutuksessa. Tulokset ovat erinomaisia ja kehittämisaktiivisuudesta on selvä näyttö. Sitoumisesta tulosten parantamiseen on näyttöä.
2. Arviointi tehdään alhettain ja sisältökohtittain. Arviointitulokset kirjataan erilliselle lomakkeelle. Kaikki kohteet arvioidaan.
 3. Arviointi tehdään aloittain, tutkinnoittain ja järjestämissuudoittain. Arvioitaessa on otettava huomioon arvioitavan yksikön konteksti, kuten jäjestäjän koko. Huomiota kiinnitetään erityisesti **kieliryhmään, kuntaryhmään ja koulutusmuotoon ja yksikön kokoon**.
 4. Määrälliset vastaukset otetaan huomioon kuvauksia ja sient kokonaistilaa koskevassa arvioinnissa. Arvioijilla on käytettävissä sekä kunkin yksikön/tutkimon tiedot että vastaavat vertailutiedot.

Seuraavassa esitetään sisältöluokiteltua käytetään arvioinnissa suunta-antavana kehysenä.

TEEMA 1 TYÖELÄMÄN TARPEET		
Kohde-/avainkysymykset	Kansallinen taso (avainkriteerit)	Järjestäjätaso (avainkriteerit)
Käsitys ydinosaamisalueista ja yhteisistä painotuksista - sosiaaliset taidot - viestinnälliset valmiudet - oppimaan oppiminen - yrittäjyys	Kansalliset tavoitteet (ops ja tutkintojen perusteet) - sosiaaliset taidot (ryhmissä työskentelyn taidot, yhteistyövalmiudet jne.) - viestinnälliset valmiudet (keskustelu- ja neuvottelutaito, kielitaito jne.) - oppimaan oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot - yrittäjyys (sisäinen, ulkoinen) Prosessitavoitteet • Opetus järjestetään niin, että ko. osaamisalueet tulevat otetuksi huomioon ja että opiskelijoiden osaaminen näiden alueiden osalta paranee. • Opiskelijalla on mahdollisuus opiskella ko. osaamisalueita.	Tulkinta • Käsitys työelämän tarpeista on selvä. • Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien vaatimukset ja ydinosaamisalueet on määritelty ja ne ovat selvät. • Valmiuksien painottumisen aste • Opetuksen ja opiskelun tavoitteiden määrittäminen • Ennakointimenettelyn systemaattisuus ja kattavuus
TEEMA 2 SUUNNITTELU		
Suunnittelun periaatteet ja toteuttaminen	Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien ottaminen huomioon opetussuunnitelmassa, HOPS:issa, opiskelijan arvioinnissa, työssäoppimisessa, ammatti-osaamisen näyttöissä ja osaamisen arvioinnissa sekä opettajien työnjaossa, oppimisympäristössä ja eri alojen yhteistyössä sekä	Näyttö kansallisten suuntaviivojen mukaisesta suunnittelusta ja periaatteista Suunnittelun systemaattisuus Suunnitelman realiteettisuus ja ohjaavuus Sosiaaliset valmiudet
	Suunnittelun tarpeet on otettu huomioon ko. opetuksen suunnittelussa. Opetuksen suunnittelumekanismit varmistaa ko. osaamisalueiden ottamisen huomioon opetusprosessissa ▪ viestintävalmiudet ▪ sosiaaliset valmiudet ▪ oppimaan oppiminen ▪ yrittäjyys. Opettajien yhteistyötä koskevat toimintaperiaatteet ovat selkeitä. Suunnittelu on selkeä ja se kattaa ko. osaamisalueet. Työelämä tulee kuulluksi ko. osaamisalueiden kehittämisessä. Eri suunnittelumekanismit ovat selkeitä ja toimivia (opetus, resurssit, työnjako, kehittäminen).	

	muussa suunnittelussa – tavoitesuunnittelu (ops) – resurssisuunnittelu – työnojoon suunnittelu – kehittämisen suunnittelu Järjestäjä, oppilaitos ja ala ovat sopineet suunnittelusta ja johtamis- ja toteutusvastuun jakautumisesta.	Yhteisten painotusten näkökulma Yhdensaamisen näkökulma Näyttö ko. osaamisalueiden painottamisesta järjestämisessä, oppilaitoksen ja alan suunnittelussa ja johtamisessa, erityisesti pedagogisessa johtamisessa Joustavat yhteistyökäytännöt Koulutuksen järjestäjä on luonut henkiset, toiminnalliset ja taloudelliset edellytykset ko. osaamisalueiden opetuksen järjestämiselle. Näyttö edellytysten turvaamisesta ja parantamisesta	• Eri tahot osallistuvat suunnitteluun (oppilaitokset, järjestäjä, alat, opettajaryhmät, työelämä). • Toiminnalliset periaatteet on sovittu ja yhdensuuntaistettu järjestäjän tasolla. • Yhteistyötä kehitetään rakentavassa yhteistyössä. • Pedagoginen johtaminen on selkeää ja tarkoituksenmukaista. • Henkiset edellytykset on luotu ko. opetukselle ja sen kehittämiseksi. • Toiminnalliset edellytykset on luotu ko. opetukselle ja sen kehittämiseksi. • Taloudelliset edellytykset on luotu ko. opetukselle ja sen kehittämiseksi. • Oppilaitosten, yksiköiden ja eri alojen opettajien osaamisen kehittämistä on näytty.
a Pedagoginen toiminta	Tavoitteet saavutetaan opetusta kehittämällä – opetussuunnitelmat – HOPSit – tietopuolinen opetus – kaikille yhteiset opinnot – opiskelijan arviointi – ammattiosaamisen näytöt – Oppimisympäristökäytännöt luodaan niin, että ko. osaamisalueet on otettu huomioon ja oppiminen varmistuu.	TEEMA 3 TOIMEENPANO Näyttö ko. osaamisalueiden ja painotusten ja niiden tavoitteiden ottamisesta huomioon ydinprosessissa ja sen osissa. Järjestäjän tulee laatia vuosittain	Ko. opetus/opiskelu toteutuu käytännössä. Opiskelijoiden tarpeita ja odotuksia kartoitetaan ja otetaan huomioon toimeenpanossa. Osaamisalueet on otettu huomioon opetusprosessissa. Yhteisiä opintoja koskevat opiskelija-arvioinnin periaatteet on sovittu ja ne toimivat myös käytännössä. Mahdollisia opiskelija-arvioinnin ongelmia on aktiivisesti ratkaistu. Työelämä voi vaikuttaa ko. osaamisalueiden toimeenpanoon. Opiskelijat voivat vaikuttaa ko. osaamisalueiden toimeenpanoon.

b Yhteistyö, työnjako ja eri toimijoiden roolit ko. osaamisalueiden ja painotusten suhteen - opettajaryhmät - alat - työelämä - opiskeijat	Opiskelijoille turvataan tasapuolisesti yksilölliset opiskelumahdollisuudet riippumatta järjestäjästä, oppilaitoksesta, alasta ja järjestämis muodosta. Yhtenäiset periaatteet kattavat eri yksiköt ja alat ja eri opettajaryhmät.	opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma, jossa määritään ko. osaamisalueiden opetusta ja opiskelua. Alakohtaiset erityispiirteet	Opiskelijoilla on todelliset mahdollisuudet opiskella ja oppia ko. osaamisalueita ja saada ohjausta ja tukea. Alakohtaiset erityispiirteet otetaan taroituksemmukaisesti huomioon. Eri opettajaryhmät toteuttavat ko. osaamisalueiden opetusta ja ohjausta yhteisten periaatteiden mukaisesti. Ohjaukseen ja opetukseen osallistuvat sekä kaikille yhteisten opintojen että ammatillisten opintojen opettajat. Eri opettajaryhmät tekevät yhteistyötä ko. osaamisalueiden toteuttamisessa. Eri alat tekevät yhteistyötä ko. osaamisalueiden toteuttamiseksi. Työelämän kanssa tehdään yhteistyötä systemaattisesti arvioinnin kohdealueilla. Työelämän oma rooli ja tehtävät ovat ko. arviointialueilla selvät. Aineelliset ja henkiset sekä taloudelliset resurssit ko. osaamisalueiden toteutumiseksi ovat olemassa. Voimavaroihin liittyvät ongelmat eivät ole esteenä järjestäjien toiminnalle ja pyrkimyksille ko. opetuksen ja opiskelun järjestämiseksi. Eri aloilla, oppilaitoksissa, yksiköissä toteutuvat samat periaatteet.
c Aineelliset, henkiset ja taloudelliset resurssit	Aineelliset ja henkiset sekä taloudelliset resurssit ko. osaamisalueiden toteutumiseksi ovat olemassa.	Voimavaroituksen selkeys	Aineelliset ja henkiset sekä taloudelliset resurssit ko. osaamisalueiden toteutumiseksi ovat olemassa. Voimavaroihin liittyvät ongelmat eivät ole esteenä järjestäjien toiminnalle ja pyrkimyksille ko. opetuksen ja opiskelun järjestämiseksi. Eri aloilla, oppilaitoksissa, yksiköissä toteutuvat samat periaatteet.

TEEMA 4 SEURANTA JA ARVIOINTI			
Sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien painottaminen seurannassa ja arvioinnissa Opiskelijoiden opiskelun ja opetuksen laadun seuranta	Seurantaa ja arviointia koskevat normit ja periaatteet – arviointiperiaatteet. Koulutuksen järjestäjät arvioivat omaa toimintaansa systemaattisesti.	Järjestäjien strategiat suunnittelumekanismit tietojen hallinta ja dokumentointi itsearviointi indikaattorit ja muu seuranta työelämän ja opiskelijoiden osallistuminen palaute työelämälle	• Palautejärjestelmä on tarkoituksenmukainen koulutuksen laadunvarmistuksen ja kehittämisen tarpeiden kannalta. • Seuranta- ja arviointi on systemaattista. • Seuranta ja arviointi tukevat toiminnan kehittämistä ja jatkuvaa laadun parantamista. • Työelämä/opsikelijat/opettajat osallistuvat palautteen antoon. • Työelämälle tuotetaan palautetta omistumisesta.
TEEMA 5 PARANTAMINEN JA KEHITTÄMINEN			
Toimintojen kehittäminen Kehittämisshankkeet Opettajien koulutus Työpaikkaohjaajien koulutus Hyvien käytäntöjen levittäminen Kehitettyjen toimintojen vakinnuttaminen	Järjestäjä vastaa opetuksen tasosta sekä opetussuunnitelmien tavoitteiden toteutumisesta.	Näytöt arviointitiedon perusteella tapahtuvasta kehittämisestä ja jatkuvasta parantamisesta Näytöt innovaatioista – esimerkkejä innovaatioista Näytöt perustoimintojen kehittämisestä, kehittämisshankkeista, opettajien koulutuksesta, työpaikkaohjaajien koulutuksesta, hyvien käytäntöjen levittämisestä kehitettyjen toimintojen vakinnuttamisesta tai joistakin niistä Näytöt kehittämistoimenpiteitten vaikuttavuudesta	Näytöt arviointitiedon perusteella tapahtuvasta kehittämisestä ja jatkuvasta parantamisesta Näytöt innovaatioista – esimerkkejä innovaatioista Näytöt perustoimintojen kehittämisestä, kehittämisshankkeista, opettajien koulutuksesta, työpaikkaohjaajien koulutuksesta, hyvien käytäntöjen levittämisestä kehitettyjen toimintojen vakinnuttamisesta tai joistakin niistä Näytöt kehittämistoimenpiteitten vaikuttavuudesta
TEEMA 6 TULOKSET			
Ydintulokset (kuvaus ja vastaukset määrällisiin kysymyksiin) Sosiaaliset taidot Viestinnälliset valmiudet Oppimaan oppiminen Yrittäjyys Tulosten vastaaminen tavoitteisiin	Tulokset ovat kansallisten tavoitteiden suuntaiset. Tulokset ovat kansallisten tavoitteiden suuntaiset kaikilla osaamisalueilla.	Tulokset ovat järjestäjien tavoitteiden suuntaiset. Tulokset ovat järjestäjien tavoitteiden suuntaiset kaikilla osaamisalueilla.	Tulokset kuvattu kattavasti kahdelta vuodelta ja kaikilta aloilta. Tulokset vastaavat yleisellä tasolla kuvattua toimintaa, ristiriitaa toiminnan kuvauksen kanssa ei ole. Tulosten analysointi on kattavaa ja monipuolista. Tulokset vastaavat sekä järjestäjien omia tavoitteita että kansallisia tavoitteita. Tulosten laatu on hyvä suhteessa tavoitteisiin. Tulokset ovat parantuneet kehittämistoimenpiteiden seurauksena.

TEEMA 7 KOULUTUKSEN JÄRJESTÄJÄN JA OPPILAITOSTEN LINJAUKSET			
Järjestäjän linjaukset: – tavoitteet – opsit – työssäoppimisen – järjestämissuunnitelma – ammattiosaamisen näyttösuunnitelma – taloudelliset voimavarat – henkilöstövoimavarat – kehittämishankkeet – alueellinen yhteistyö – työelämäyhteistyö	Järjestäjä vastaa opetuksen toteuttamisesta	Järjestäjän toiminta on tavoitteellista ko. osaamisalueilla ja niiden toteuttamiseksi. Järjestäjä on luonut edellytykset toiminnalle ja kehittämislle. Järjestäjä varmistaa ko. osaamisalueiden ja sitä edistävän toiminnan toteutumisen. Järjestäjän linjaukset ovat kansallisten linjausten mukaiset. Järjestäjän linjaukset ohjaavat ko. arviointikohteiden hallintaa ja kehittämistä. Järjestäjä osoittaa voimavarat ko. toimintaan.	
TEEMA 8 TULEVAISUUSKUVA (VISIO)			
Lähitulevaisuuden malli	Soveltuvuus hyväksi käytännöksi	Soveltuvuus hyväksi käytännöksi	Soveltuvuus hyväksi käytännöksi - innovatiivisuus - realismuus - työelämän tarpeet otettu huomioon - tulevaisuusorientaatio olemassa

LIITE 5. Opettajakoulutuslaitosten lomake

Ammatilliset opettajankoulutuslaitokset
Kasvatustieteiden laitokset
Hoitotieteen laitokset

Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatillisessa peruskoulutuksessa

Opettajakoulutuslaitos:
Yhteystiedot (yhdyshenkilön tiedot):

1. Työelämän tarpeet ja niiden ennakointi

- Millaisena näette työelämän tarpeet sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien suhteen ammatillisessa peruskoulutuksessa?
- Miten työelämän tarpeet saadaan selville opettajakoulutuksen perustaksi?
- Miten kansainväliset tavoitteet ja kehityssuunnat vaikuttavat ja ovat vaikuttaneet ammatillisen koulutuksen suuntaamiseen ko. osaamisalueissa (esim. EU)? Miten tarpeet tulevat muuttumaan tulevaisuudessa?
- Millaisina sosiaaliin ja viestinnällisiin valmiuksiin liittyvät työelämän tarpeet näyttäytyvät ammatillisen koulutuksen järjestämisuotojen, koulutusalojen, tutkintojen tms. tekijöiden kannalta?

2. Opettajakoulutuksen suunnittelu ja toteuttaminen

- Miten ko. työelämän ja ammatillisten oppilaitosten tarpeet otetaan huomioon opettajakoulutuksen opetus-suunnitelmissa?
- Miten opettajia valmennetaan opettajakoulutuksen aikana ottamaan ko. tarpeet huomioon omassa opetuksessaan ja opettajan työssä?
- Miten mahdolliset sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tarpeissa ilmenevät erot (järjestämisuoto, koulutusalat, tutkinnot jne.) otetaan huomioon opettajakoulutuksessa?
- Miten em. työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon opetusharjoittelussa?
- Miten opettajia valmennetaan tekemään yhteistyötä muiden opettajaryhmien kanssa (amatilliset opinnot & kaikille yhteiset opinnot)?

3. Opettajien/työpaikkaohjaajien ja -kouluttajien täydennyskoulutus

- Miten työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon järjestämässänne opettajien täydennyskoulutuksessa?
- Miten työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet otetaan huomioon työpaikkaohjaajien ja -kouluttajien koulutuksessa?

Sähköposti
etunimi.sukunimi@eval.jyu.fi
Internet
www.edev.fi

Postiosoite
PL 35
(Keskussairaalan tie 2)
40014 Jyväskylän yliopisto

Puhelin
014 260 4685

Telefaksi
014 260 4691

4 Koulutuksen järjestäjien tukeminen

a) Miten laitoksenne tukee/on tukenut ammatillisen koulutuksen järjestäjiä työelämän edellyttämien sosiaalisten valmiuksien kehittämisessä (esim. kehittämishankkeet, konsultaatio, kirjallinen aineisto)?

5. Arviointia työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien huomioon ottamisesta ammatillisen koulutuksen kansallisessa ja paikallisessa toiminnassa sekä kehittämisessä

a) Mikä on käsityksenne opetusviranomaisten onnistumisesta sisällyttää työelämän edellyttämät sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatilliseen peruskoulutukseen ottaen huomioon a) opetussuunnitelmaperusteinen peruskoulutus, näyttöperusteinen koulutus c) opettajien perus- ja täydennyskoulutus?

b) Mikä on käsityksenne siitä, miten ammatillisen koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset ovat onnistuneet ottamaan huomioon työelämän edellyttämiä sosiaalisia ja viestinnällisiä valmiuksia koskevat haasteet pedagogisessa toiminnassaan (esim. järjestäjien linjaukset, opetus/opiskelu, opiskelija-arviointi, ammattiosaamisen näytöt/näytöt/näyttötutkinnot, valmistava koulutus/oppisopimuskoulutus, opintojen henkilökohtaistaminen, kehittäminen)?

c) Mitä palautetta olette saaneet näiden valmiuksien huomioon ottamisesta opettajien koulutuksessa a) työelämästä, koulutuksen järjestäjiltä c) opettajilta d) muilta tahoilta?

d) Miten olette omasta mielestänne onnistuneet ottamaan ko. osaamisalueet opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa ja muussa ammatillisen koulutuksen kehittämistyössä?

6. Kehittäminen

a) Mitä kehittämistä/kehittämistoimenpiteitä olette tehneet ko. osaamisalueiden kehittämiseksi ammatillisessa koulutuksessa?

7 Tulevaisuuden haasteet

a) Millaisia kehittämishaasteita/-tarpeita on työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien toteutumisen suhteen a) järjestäjätasolla, b) kansallisella tasolla c) opettajakoulutuksessa? Millaisia muutoksia on tulossa lähitulevaisuudessa – pitkällä tähtäimellä? Mihin itse tulette panostamaan?

Sähköposti
etunimi.sukunimi@eval.jyu.fi
Internet
www.koulutuksenarviointineuvosto.fi

Postiosoite
PL 35
Keskussairaalan tie 35
40014 Jyväskylän yliopisto

Puhelin
014 260 4684

Telefaksi
014 260 4691

LIITE 6. Ulkoisen arvioinnin ja itsearviointien vertailut

TAUSTAMUUTTUJAT	Itsearviointi: arviointiraati	Ulkoinen arviointi
ALA		
Humanistinen ja kasvatustieteiden ala	67,5	62,3
Kulttuuriala	68,8	60,4
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	62,0	65,8
Luonnontieteiden ala	82,5	53,2
Tekniikan ja liikenteen ala	65,0	50,5
Luonnonvara- ja ympäristöala	66,4	46,0
Sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala	70,7	57,7
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	70,4	53,6
KOULUTUSMUOTO		
Nuorten ammatillinen	67,4	54,9
Aikuiskoulutus	68,9	50,1
Erityisopetus	62,0	66,0
Oppisopimuskoulutus	66,4	40,9
JÄRJESTÄJÄTYYPPI		
Kunta	63,4	56,3
Kuntayhtymä	68,5	50,4
Valtio	70,0	46,1
Yksityinen	67,1	58,6
KIELI (vain ops)		
Suomenkielinen	67,4	53,7
Ruotsinkielinen	66,3	56,5
OPISKELIJAT/OPETTAJA		
alle 5	67,4	56,1
5 mutta alle 10	66,1	52,6
10 ja enemmän	67,9	58,4
INTEGRAATION ASTE		
Integroitu	69,8	72,8
Semi-integroitu	67,9	56,5
Integroimaton	64,6	34,9
OPETTAJAT ARVIINTIRAADISSA		
Vain ammatillisia opettajia	67,5	51,3
Sekä kaikille yhteisten opintojen että ammatillisten opintojen opettajia	67,3	56,1
Keskimäärin	67,4	53,8

LIITE 7. Koulutuksen järjestäjät taustamuuttujien ja laatutason mukaan ryhmiteltyinä

	Laatutaso saavutamatta jokaisella osa-alueella	Joillakin osa-alueilla laatutaso saavutettu	Laatutaso saavutettu jokaisella osa-alueella	Järjestäjiä yhteensä	Järjestäjät, joiden eri osa-alueiden yleiskeskisarvo on vähintään 57 %
ALA					
Humanistinen ja kasvatustuala	1 (25,0 %)	2 (50,0 %)	1 (25,0 %)	1	3 (75,0 %)
Kulttuuriala	2 (15,4 %)	8 (61,5 %)	3 (23,1 %)	13	8 (61,5 %)
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	0	4 (66,7 %)	2 (33,3 %)	6	6 (100 %)
Luonnontieteiden ala	1 (50 %)	0	1 (50,0 %)	2	1 (50,0 %)
Tekniikan ja liikenteen ala	19 (34,5 %)	27 (49,1 %)	9 (16,4 %)	55	21 (38,2 %)
Luonnonvara- ja ympäristöala	7 (58,3 %)	3 (25,0 %)	2 (16,7 %)	12	4 (33,3 %)
Sosiaali- ja terveys- ja liikunta-ala	8 (34,8 %)	8 (34,8 %)	7 (30,4 %)	23	13 (56,5 %)
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	3 (25,0 %)	5 (41,7 %)	4 (33,3 %)	12	7 (58,3 %)
Yhteensä				127	
KOULUTUSMUOTO					
Nuorten ammatillinen	29 (30,2 %)	45 (46,9 %)	22 (22,9 %)	96	48 (50,0 %)
Aikuiskoulutus	6 (31,6 %)	9 (47,4 %)	4 (21,1 %)	19	9 (47,4 %)
Erityisopetus	1 (20,0 %)	2 (40,0 %)	2 (40,0 %)	5	4 (80,0 %)
Oppisopimuskoulutus	5 (71,4 %)	1 (14,3 %)	1 (14,3 %)	7	2 (28,6 %)
Yhteensä				127	
KIELI					
Suomenkielinen	40 (32,8 %)	53 (43,4 %)	29 (23,8 %)	122	60 (49,2 %)
Ruotsinkielinen	1 (20,0 %)	4 (80,0 %)	0	5	3 (60,0 %)
Yhteensä				127	
JÄRJESTÄJÄTYYPPI					
Kunta	6 (37,5 %)	5 (31,3 %)	5 (31,3 %)	16	9 (56,3 %)
Kuntayhtymä	25 (37,3 %)	29 (43,3 %)	13 (20,9 %)	67	26 (38,8 %)
Valtio	1 (50,0 %)	1 (50,0 %)	0	2	0 (0 %)
Yksityinen	9 (21,4 %)	22 (52,4 %)	11 (26,2 %)	42	28 (66,7 %)
Yhteensä				127	
OPISKELIJAT/OPETTAJA					
alle 5	12 (24,5 %)	26 (53,1 %)	11 (22,4 %)	49	24 (49,0 %)
5 mutta alle 10	13 (35,1 %)	16 (43,2 %)	8 (21,6 %)	37	18 (48,6 %)
10 ja enemmän	7 (25,0 %)	12 (42,9 %)	9 (32,1 %)	28	18 (64,3 %)
Yhteensä				114	
OPETTAJAT ARVIOINTIRAADISSA					
vain ammatilliset opettajat	19 (33,9 %)	23 (41,1 %)	14 (25,0 %)	56	28 (50,0 %)
sekä kaikille yhteisten opintojen että ammatillisen opintojen opettajat	20 (28,6 %)	34 (48,6 %)	16 (22,9 %)	70	36 (51,4 %)
Yhteensä				126	
KAIKKI YHTEENSÄ	41 (32,3 %)	57 (44,9 %)	29 (22,8 %)	127	63 (49,6 %)

KOULUTUKSEN ARVIOINTINEUVOSTON JULKAISUJA

- 1:2004 **Koulutuksen arvioinnin uusi suunta.** Arviointiohjelma 2004–2007. 55 s. 10 e. Myös verkkoversio.
- 2:2004 **Utbildningsutvärderingens nya inriktning.** Utvärderingsprogram för perioden 2004–2007. 57 s. 10 e. Myös verkkoversio.
- 3:2005 **New Directions in Educational Evaluation.** Evaluation Programme 2004–2007. 64 s. 10 e. Myös verkkoversio.
- 4:2005 Ståhle, B.: **Toisen asteen koulu Pohjoismaissa.** Toisen asteen koulujen pohjoismainen vertailu ”Pohjoismainen ISUSS-raportti”. 143 s. 20 e. Myös verkkoversio.
- 5:2005 Räisänen, A.: **EFQM-arviointimalli ammatillisen koulutuksen järjestäjien arvioinnin tukena.** 72 s. 20 e.
- 6:2005 Lyytinen, H.K. & Räisänen, A. (toim.): **Kehittämissuuntaa arvioinnista.** 246 s. 25 e.
- 7:2005 Rönholm, H. & Räisänen, A. (toim.): **Arviointi tukee kehittymistä – miten arvioinnin kehittymistä tuetaan?** Koulutuksen järjestäjien tukeminen arviointiin liittyvissä asioissa. 37 s. 15 e. Myös verkkoversio.
- 8:2005 Korkeakoski, E. (toim.): **Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa.** Osaraportti 1: Arviointiraportti. 61 s. 12 e. Myös verkkoversio.
- 9:2005 Korkeakoski, E.: **Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa.** Osaraportti 2: Tausta ja tulokset. 156 s. 21 e. Myös verkkoversio.
- 10:2005 Korkeakoski, E. (toim.): **Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa.** Osaraportti 3: Syventävät artikkelit. 131 s. 20 e. Myös verkkoversio.
- 11:2005 Mehtäläinen, J.: **Eriyisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa.** 100 s. 17 e. Myös verkkoversio.
- 12:2005 Knubb-Manninen, G. (red.): **Grundtryggheten och behovet av stöd i skolan.** 60 s. 12 e. Myös verkkoversio.
- 13:2005 Rönholm, H. & Räisänen, A. (red.): **Utvärdering stödjer utvecklingen – hur kan utvärderingens utveckling stödjas?** Stöd till utbildningsanordnarna i frågor som gäller utvärdering. 42 s. 15 e. Myös verkkoversio.
- 14:2006 Räisänen, A. & Rönholm, H.: **Itsearviointi kouluyhteisöä kehittäväksi.** EFQM-arviointimalli yleissivistävässä koulutuksessa. 79 s. 20 e.
- 15:2006 Raivola, R., Heikkinen, A., Kauppi, A., Nuotio, P., Oulasvirta, L., Rinne, R., Kamppi, P. & Silvennoinen, H.: **Aikuisten opiskelumahdollisuudet ja järjestäjaverkko toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa.** 219 s. 24 e. Myös verkkoversio.
- 16:2006 Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kantasalmi, K., Kamppi, P. & Silvennoinen, H.: **Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky.** 207 s. 24 e. Myös verkkoversio.
- 17:2006 Knubb-Manninen, G. (red.): **Vuxenutbildningsfältet.** Utvärdering av fritt bildningsarbete och yrkesinriktad vuxenutbildning. 79 s. 16 e. Myös verkkoversio.
- 18:2006 Silvennoinen, H. (toim.): **Koulutuksen arviointi verkostoituu.** 86 s. 16 e. Myös verkkoversio.
- 19:2006 Räisänen, A. & Silvennoinen, H.: **Virtaa vertaisten verkosta.** Ammatillisten erikoisoppilaitosten laadunhallinta. 59 s. 12 e.
- 20:2006 Tynjälä, P., Räisänen, A., Määttä, V., Pesonen, K., Kauppi, A., Lempinen, P., Ede, R., Altonen, M. & Hietala, R.: **Työpaikalla tapahtuva oppiminen ammatillisessa peruskoulutuksessa.** Arviointiraportti. 254 s. 30 e. Myös verkkoversio.
- 21:2006 Räisänen, A. (toim.): **Työpaikalla tapahtuva oppiminen ammatillisessa peruskoulutuksessa.** Tiivistelmä. 39 s. 15 e. Myös verkkoversio.
- 22:2006 Räisänen, A. (red.): **Inlärnning på arbetsplatsen inom grundläggande yrkesutbildning.** Sammandrag. 37 s. 15 e. Myös verkkoversio.
- 23:2007 Mäensivu, K., Mäenpää, H., Määttä, M., Volanen, M.V., Knubb-Manninen, G. & Mehtäläinen, J. & Räisänen, A.: **Lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyö opetuksen järjestämisessä.** 156 s. 25 e. Myös verkkoversio.
- 24:2007 Räisänen, A. & Hietala, R. (toim.): **ESR-rahoitus ja työssäoppimisen järjestäminen.** Arviointiraportti. 109 s. 20 e. Myös verkkoversio.
- 25:2007 Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kuusipalo, P., Silvennoinen, H. & Vaahtera, K.: **Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja suuntaviivaopinnot.** 189 s. 23 e. Myös verkkoversio.

- 26:2007 Raivola, R., Heikkinen, A., Kauppi, A., Nuotio, P., Oulasvirta, L., Rinne, R., Knubb-Manninen, G., Silvennoinen, H. & Vaahtera, K.: **Aikuisten näyttötutkintojärjestelmän toimivuus.** 323 s. 30 e. Myös verkkoversio.
- 27:2007 Räisänen, A. & Hietala, R. (toim.): **Yhteisiin pöytiin.** Ammatillisen koulutuksen aluekehitysvaiikutukset. Arviointiraportti. 319 s. 30 e. Myös verkkoversio.
- 28:2007 Räisänen, A. (toim.): **Yhteisiin pöytiin.** Ammatillisen koulutuksen aluekehitysvaiikutukset. Tiivistelmä. 36 s. 15 e. Myös verkkoversio.
- 29:2007 Räisänen, A. (red.): **Till gemensamma bord.** Yrkesutbildningens regioneffekter. Sammandrag. 36 s. 15 e. Myös verkkoversio.
- 30:2008 Atjonen, P., Halinen, I., Hämäläinen, S., Korkeakoski, E., Knubb-Manninen, G., Kupari, P., Mehtäläinen, J., Risku A-M., Salonen, M. & Wikman, T.: **Tavoitteista vuorovaikutukseen.** Perusopetuksen pedagogiikan arviointi. 288 s. 30 e. Myös verkkoversio.
- 31:2008 Korkeakoski, E. & Silvennoinen, H. (toim.): **Avaimia koulutuksen arvioinnin kehittämiseen.** 229 s. 28 e.
- 32:2008 Korkeakoski, E. **Tavoitteista vuorovaikutukseen.** Perusopetuksen pedagogiikan arvioinnin tulosten tiivistelmä ja kehittämisehdotukset. 67 s. 19 e.
- 33:2008 Knubb-Manninen, G. (red.) **Från mål till interaktion.** Skolpedagogiken i Svenskfinland och övriga Finland. 62 s. 17 e.
- 34:2008 Räisänen, A. **Koulutuksen järjestäjän opas.** Koulutuksen järjestäjä ja kansallinen arviointi. 28 s. 18 e.
- 35:2008 Räisänen, A. **Arvioijan opas.** Kansallisen arviointihankkeen organisoinnin periaatteita. 87 s. 22 e.
- 36:2008 Knubb-Manninen, G. **Den nationella utvärderingens metodik.** 47 s. 19 e.
- 37:2009 Räisänen, A. & Hietala, R. (toim.) **Sovitellen.** Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatillisessa peruskoulutuksessa. 303 s. 30 e.
- 38:2009 Räisänen, A. **Sovitellen.** Sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Tiivistelmä. 55 s. 19 e.

Tilaukset ja tiedustelut:

Koulutuksen arviointisihteeristö
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto
puh. (014) 260 3220
faksi (014) 260 3241
ktl-asiakaspalvelu@ktl.jyu.fi
www.edev.fi

Osa julkaisuista on saatavissa myös verkosta:

www.edev.fi/portal/julkaisu

Koulutuksen
arviointineuvosto

Tässä raportissa esiteltävä arviointi on kohdistunut työelämän edellyttämien sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamiseen ammatillisessa koulutuksessa. Tarkasteltavat sosiaaliset ja viestinnälliset valmiudet kattavat sosiaaliset taidot, viestinnälliset valmiudet, oppimaan oppimisen taidot sekä yrittäjävalmiudet ja valmiudet itsenäiseen ammatinharjoittamiseen. Arvioinnissa tuotettiin tietoa siitä, miten kyseisiä valmiuksia painotetaan oppilaitoksissa ja millaista osaamista koulutus tuottaa näiden osaamisalueiden suhteen. Julkaisu perustuu koulutuksen järjestäjien omiin arviointeihin ja muihin lähteisiin.

Raportti sisältää päätulokset, eri arviointikohteita koskevat tulokset sekä arviointiryhmän tulkinnan keskeisistä vahvuuksista ja kehittämiskohteista. Arvioivissa johtopäätöksissä tarkastellaan muun muassa sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien tuottamisen laatua ja painotuksia erityisesti opetuksen ja opiskelijoiden oppimisen näkökulmasta. Esillä ovat myös sosiaalisten ja viestinnällisten valmiuksien sekä yrittäjyyden erityispiirteet, kansallinen ohjaus ja opettajakoulutus. Kehittämisehdotukset koskevat koulutuksen järjestäjiä, viranomaisia ja opettajakoulutuslaitoksia.